

ISSN 1694 - 7517
№1/2014

**КЫРГЫЗ
РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
ЖОГОРКУ СӨТҮНҮН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК
ПАЛАТАСЫНЫН
ЖАРЧЫСЫ**

I-БӨЛҮК

Жарыя Европа Бирлигинин жана БУУӨПтүн «Кыргыз Республикасынын Жогорку Сотунун Конституциялык палатасынын ишин колдоо долбоору» жардамы менен ишке ашырат. Долбоорду Европа Бирлиги каржылайт жана БУУӨп ишке ашырат.

Бул жарыяда берилген ойлор БУУнун, БУУӨПнын, алардын программа/проектилеринин же өкмөттөрдүн көз-караштарын кескин түрдө чагылдырууга тийиш эмес. Колдонулган белгилөөлөр кандайдыр бир өлкөнүн, территориянын же аймактын, же алардын чек-араларынын укуктук статусуна тиешелүү көз-караштарды чагылдырбайт.

**Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун
Конституциялык палатасынын
Жарчысы**

№ 1 (мамлекеттик жана расмий тилдерде)

Түзүүчү: Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы

Редакциялык кеңеш:

Төрагасы: Мамыров Э.Т. - Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын төрагасынын орун басары;

мүчөлөрү: Айдарбекова Ч.А. – Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын судья-катчысы;
Сооронкулова К.С. – Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын судьясы, ю.и.к.;
Баатов А.Б. – Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын эл аралык бөлүмүнүн башчысы, ю.и.к.;

Кожошева Н.М. – Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын Укуктук камсыздоо башкармалыгынын соттук тажрыйбаны жалпылоо жана маалыматтык камсыздоо бөлүмүнүн башчысы;

Керезбеков К.К. – Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн алдындагы Кыргыз мамлекеттик юридикалык академиясынын ректору, ю.и.д., профессор;

Мырзалимов Р.М. – Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин Юридикалык институтунун профессорунун милдетин аткаруучу, ю.и.д.;

Мусабекова Ч.А. – Б.Н. Ельцин атындагы Кыргыз-Орус Славян университетинин конституциялык укук жана гендердик саясат кафедрасынын доценти, ю.и.к.

Редакциянын дареги:

Кыргыз Республикасы
Бишкек шаары, Эркиндик бульвары, 39
почталык индекси 720040
телефон: +996 312 621517, +996 312 662152
факс: +996 312 622040
e-mail: mail@constpalata.kg
расмий сайт: constpalata.kg

МАЗМУНУ

Окурмандарга 7

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын төрагасынын кайрылуусу 8

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН ЧЕЧИМДЕРИ

2013-жылдын 29-октябрындагы жарандар Н.А. Абдразаковдун жана Ч.С. Кемпирбаеванын өтүнүчтөрүнүн негизинде Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын жобосунун кээ бир ченемдеринин конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча 9

2013-жылдын 31-октябрындагы Кыргыз Республикасынын «Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө» Мыйзамынын 42-беренесинин экинчи абзацын, 48-беренесинин экинчи абзацын Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык эмес деп табуу жөнүндө жарандар А.К. Рахимовдун, С.А. Мусабаевдин жана К.К. Кудайбергеновдун өтүнүчтөрү боюнча 24

2013-жылдын 6-ноябрындагы Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 128-беренесин Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайыктуулугун текшерүү жөнүндө жаран О.К. Мадиновдун өтүнүчүнүн негизинде козголгон иш боюнча 33

2013-жылдын 16-ноябрындагы жарандар Т. Балтабаевдин, И.И. Исаковдун, А. Артыковдун, Т.Б. Мамытовдун, Х.З. Коркмазовдун өтүнүчтөрүнүн негизинде «Кыргыз Республикасына сиңирген эмгеги үчүн пенсиялар жөнүндө» жобонун 12-пунктунун 2-абзацынын конституциялуулугун таануу жөнүндө иш боюнча 39

2013-жылдын 19-ноябрындагы «Кыргыз Республикасынын жарандарынын жалпыга бирдей аскердик милдети жөнүндө, аскердик жана альтернативдик (аскерден тышкары) кызматтар жөнүндө» Мыйзамынын 32-беренесинин 1-, 4-, 7-бөлүктөрү, 35-беренесинин 1-бөлүгү, 36-беренесинин 1-бөлүгү Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайыктуулуктарын текшерүү жөнүндө Кыргыз Республикасынын судьяларынан келип түшкөн суроо талаптарынын негизинде козголгон иш боюнча 52

2013-жылдын 22-ноябрындагы жаран Д.У. Шигаеванын кайрылуусунун негизинде Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексинин 337-6 беренесинин 2-пунктунун конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча	61
2013-жылдын 26-ноябрындагы жарандар А.С. Токтоналиевдин жана Б.С. Чокморовдун кайрылууларынын негизинде Кыргыз Республикасынын Эмгек кодексинин 427-беренесинин конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча	67
2013-жылдын 28-ноябрындагы жаран И.А. Трофимовдун кайрылуусунун негизинде «Кыргыз Республикасынын Омбудсмени (Акыйкатчысы) жөнүндө», «Кыргыз Республикасынын мамлекеттик тили жөнүндө», «Кыргыз Республикасынын ченемдик укуктук актылары жөнүндө», «Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Регламенти жөнүндө», «Кыргыз Республикасынын Өкмөтү жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамдарынын кээ бир ченемдеринин конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча	83
2013-жылдын 23-декабрындагы жаран Е.В. Осинцевдин кайрылуусунун негизинде Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексинин 282-беренесинин жана Жарандык процесстик кодексинин 209-беренесинин конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча	90
2013-жылдын 27-декабрындагы жаран А.М. Мионовдун жарандар К.К. Султановдун, Т.Ж. Насированын кызыкчылыгындагы, Т.Д. Саатовдун жаран Г.А. Эркебаеванын кызыкчылыгындагы, З.С. Максумовдун кайрылуулары боюнча «Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 30-беренесинин 1-бөлүгүнүн конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча	105
2014-жылдын 13-январындагы жаран М. Абдыкалыковдун кайрылуусунун негизинде Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 34-беренесинин 1-бөлүгүнүн 1-пунктунун ченемдик жобосунун конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча	117

2014-жылдын 15-январындагы жаран Р.И. Етекбаевдин кайрылуусунун негизинде «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 28-беренесинин 4-бөлүгүнүн конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча	130
2014-жылдын 24-январындагы жаран Г.А. Эркебаеванын кызыкчылыгын жактаган Т.Ж. Саатовдун кайрылуусунун негизинде Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 131-беренесинин 1-бөлүгүнүн конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча	143
2014-жылдын 31-январындагы «Северная ПМК» ачык акционердик коомунун кайрылуусунун негизинде Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексинин 337-10, 350-, 361-беренелеринин конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча	150
2014-жылдын 7-февралындагы жаран Е.В. Осинцевдин кайрылуусунун негизинде Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 384-беренесинин жана 387-беренесинин 1-бөлүгүнүн конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча	161

УРМАТТУУ ОКУРМАНДАР

Сиздерге Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын расмий басылмасы - «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын Жарчысы» биринчи номери менен сунушталат.

Жарчысы басылмасынын максаты калкка жана коомчулукка Конституциялык палата тарабынан кабыл алынган чечимдер жөнүндө маалымат берүү болуп саналат.

Материалдардын көлөмүн эске алуу менен, Жарчысынын 1-чыгарылышы эки бөлүмдөн турат жана Конституциялык палатанын калыптанган күнүнөн баштап ушул жылдын июнь айына чейинки кабыл алган чечимдерин, ошондой эле 2014-жылдын 13-мартында Бишкек шаарында өткөрүлгөн конституциялык экспертиза боюнча семинардын материалдарын камтыйт.

«Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын Жарчысы» журналы мамлекеттик жана орус тилдеринде жылына эки жолудан кем эмес чыгарылып турат.

Жарчысында Конституциялык палатанын чечимдери менен катар, конституциялуулук тармагында окумуштуулардын, адистердин жана эксперттердин материалдары жарыяланат.

Кабыл алынган чечимдер дагы төмөнкү дарек боюнча расмий сайтта жарыяланган: www.constpalata.kg.

Биз өз пикирлери, идеялары жана кесиптик билимдери менен бөлүшкүсү келгендерди кызматташууга чакырабыз.

Редакциялык кеңештен

УРМАТТУУ ОКУРМАНДАР, КЕСИПТЕШТЕР!

Мен сиздерге Конституциялык палатанын расмий басылмасы - «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын Жарчысынын» биринчи номерин канааттануу менен сунуштайм.

Азыр конституциялык көзөмөл органы жок демократиялык мамлекетти элестетүү кыйын, анткени укуктук мамлекеттин негизги принциптеринин бири Конституциянын башкаруучулугун, анын түздөн-түз жана түз аракетин камсыз кылуу болуп саналат. Бул принципти камсыз кылуу максатында биздин мамлекетте маанилүү роль Конституциялык палатага бөлүнгөндүктөн, ага бул маселелерди чечүү да жүктөлгөн.

Иштеген күндөн баштап Конституциялык палата тарабынан айрым мыйзам, жоболорунун жана башка ченемдик укуктук актылардын конституциялуулугуна күмөн четтетүүгө багытталган 26 чечим кабыл алган.

Кабыл алынган чечимдер жарандардын укугун, социалдык коргоосун камсыз кылууга, эмгек, жарандык-укуктук мыйзам тармагында укук коргоого, ошондой эле мамлекеттик кызматчыларга, аскер кызматчыларына, судьяларга жана бир катар мамлекеттик бийлик органдарына тиешелүү укуктарды коргоого багытталган.

Конституциялык сот өндүрүшүнүн айкындык жана ачыктык принциптерин ишке ашыруу, коомчулуктун кеңири чөйрөсүнө Конституциялык палатанын чечимдери жана андагы такталган укуктук позициялар жөнүндө маалымат жеткирүү максатында, Жарчысы басылып чыгууда. Жарчысынын чыгарылыштарында биз Конституциялык палатанын чечимдерин, судьялардын өзгөчө пикирлерин, кабыл алынган чечимдерди аткаруу баяндарын, сот практикасын жалпылоо, өткөрүлүп жаткан иш-чаралар жөнүндө маалымат, ошондой эле конституциялык сот өндүрүшү менен байланышкан башка материалдарды жарыялоону пландаштыруудабыз.

Жарчысы аркылуу Конституциялык палата жарандардын жогорку укуктук аң-сезиминин, конституциялык баалуулуктарды коргоонун маанилүүлүгүн түшүнүүсүн калыптандырууга шарт түзүүгө ниет кылууда. Биз, ошондой эле, Жарчысы юриспруденция тармагында орун ээлеген кызматчылардын кесиптик өсүш процессине пайдалуу таасир көргөзөт деп ишенебиз.

Жарчысы Конституциялык палатанын иш-аракети жөнүндө толук маалымат алуу үчүн булак болуп кызмат кылат жана укуктук мамлекеттин идеяларынын андан аркы бекемделишине шарт түзөт деп ишенем.

Урматтоо менен,

**Кыргыз Республикасынын
Жогорку сотунун
Конституциялык палатасынын
Төрагасы**

М. Касымалиев

КЫРГЫЗ
РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
АТЫНАН

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ СОТУНУН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ**

2013-жылдын
29-октябры
Бишкек шаары

№ 6-Р

**жарандар Нурдин Акенович Абдразаковдун жана
Чинар Суюнбекова Кемпирбаеванын өтүнүктөрүнүн
негизинде Кыргыз Республикасынын Улуттук
банкынын жобосунун кээ бир ченемдеринин
конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча**

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палата-сы: төрагалык кылуучу – судья М.Ш. Касымалиев, судьялар: Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, Ж.М. Макешов, Э.Т. Мамыров, А.О. Нарынбекова, Э.Ж. Осмонбаев, Ч.О. Осмонова, К.С. Сооронкулованын курамында, сот жыйналышынын катчысы А.Ж. Таштанованын; кайрылуучу тараптар - Ч.С. Кемпирбаеванын;

башка жак - ишеним каттын негизинде аракеттенген Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын өкүлдөрү С. Абдыбалытегин, Н.Р. Мулкубатова, И.А. Иманходжаевдин катышуулары менен Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 1-, 6-, 7-, 8-, 9-, 10-бөлүктөрүн жана «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамдын 4-, 18-, 19-, 37-, 42-беренелерин жетекчиликке алып, төмөнкү ченемдик укуктук актылардын конституциялуулугун текшерүү жөнүндө ишти ачык сот жыйналышында карады.

1. Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын 2005-жылдын 19-майындагы №16/2 токтому менен кабыл алынган «Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынан лицензия алган банктарга жана айрым башка финансы-кредиттик мекемелерге карата колдонулуучу таасир этүү чаралары жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын жобосунун 6.9.3 жана 6.9.4 пунктчалары;

2. Улуттук банктын 2006-жылдын 2-мартындагы №5/7 токтому менен кабыл алынган «Банктардын ишмердүүлүгүн лицензиялоо жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Улуттук банк Башкармалыгынын жобосунун 16.1 пунктунун 5 б) пунктчасы;

Сот жыйналышына ишти даярдоону жүргүзгөн судья-баяндамачы Ч.А. Айдарбекованын маалыматын, тараптардын түшүнүктөрүн жана өкүлдөрдүн сөздөрүн угуп жана иштин материалдарын изилдеп, Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы

ТАПТЫ:

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасына (мындан ары – Конституциялык палата) 2013-жылдын 23-апре-

2013-жылдын
29-октябры
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 6-Р

линде жаран Н.А. Абдразаковдон Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын 2005-жылдын 19-майындагы №16/2 токтому менен кабыл алынган «Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынан лицензия алган банктарга жана айрым башка финансы-кредиттик мекемелерге карата колдонулуучу таасир этүү чаралары жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Улуттук банк Башкармалыгынын жобосунун 6.9.3 жана 6.9.4 пунктчаларын;

Улуттук банктын 2006-жылдын 2-мартындагы №5/7 токтому менен кабыл алынган «Банктардын ишмердүүлүгүн лицензиялоо жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Улуттук банк Башкармалыгынын жобосунун 16.1 пунктунун 5 б)пунктчасын;

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын Көзөмөлдөө комитети 2011-жылдын 16-июнунда чыгарган «АзияУниверсалБанк» ачык акционердик коомунда кызмат ордун ээлеген адамдар жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Улуттук банк Башкармалыгынын №12/5 токтомунун конституциялуулугун текшерүү жөнүндө өтүнүчү түшкөн.

Көрсөтүлгөн иш кагаздардан, Н.А. Абдразаков 2001-жылдын июлунан 2010-жылдын апрелине чейин «АзияУниверсалБанк» ачык акционердик коомунун Башкармалыгынын төрагасынын кызматын аткарып келгендиги жана Кыргыз Республикасынын Улуттук банк Башкармалыгынын Көзөмөлдөө комитети 2011-жылдын 16-июнунда чыгарган «АзияУниверсалБанк» ачык акционердик коомунда кызмат ордун ээлеген адамдар жөнүндө» №12/5 токтому боюнча, ал банктык тажрыйбада туура эмес же зыяндуу деп эсептелген иштерге катышкандыгы аныкталган. Ушул токтом «Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы жөнүндө», Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 32-беренесинин, «Кыргыз Республикасындагы банктар жана банк системасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 45-1 беренесинин, «Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынан лицензия алган банктарга жана айрым башка финансы-кредиттик мекемелерге карата колдонулуучу таасир этүү чаралары жөнүндө» 2005-жылдын 19-майындагы №16/2 Кыргыз Республикасынын Улуттук банк Башкармалыгынын токтому менен кабыл алынган жобонун 6.9.3 жана 6.9.4 пунктчаларын жана «Банктардын ишмердүүлүгүн лицензиялоо жөнүндө» 2006-жылдын 2-мартындагы №5/7 Кыргыз Республикасынын Улуттук банк Башкармалыгынын токтому менен кабыл алынган жобонун 16.1 пунктунун 5 б) пунктчасына ылайык болуп кабыл алынган.

Конституциялык палатага 2012-жылдын 10-октябрында жаран Ч.С. Кемпирбаева окшош өтүнүч менен кайрылган. Ал 2008-жылдын ноябрынан 2010-жылдын апрелине чейин «АзияУниверсалБанк» ачык акционердик коомунун вице-президентинин кызматын аткарган жана Кыргыз Республикасынын Улуттук банк Башкармалыгынын Көзөмөлдөө комитетинин 2011-жылдын 16-июнундагы «АзияУниверсалБанк» ачык

2013-жылдын
29-октябры
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 6-Р

акционердик коомунда кызмат ордун ээлеген адамдар жөнүндө» №12/5 токтому боюнча, банктык тажрыйбада туура эмес же зыяндуу деп эсептелген иштерге катышкандыгы аныкталган. Кыргыз Республикасынын Улуттук банк Башкармалыгынын Көзөмөлдөө комитетинин бул акты да жогоруда көрсөтүлгөн укуктук актыларга негизделген.

Н.А. Абдразаков жана Ч.С. Кемпирбаева өзүлөрүнүн арыздарында Кыргыз Республикасынын Улуттук банк Башкармалыгынын Көзөмөлдөө комитети 2011-жылдын 16-июнунда чыгарган «АзияУниверсалБанк» ачык акционердик коомунда кызмат ордун ээлеген адамдар жөнүндө» №12/5 токтому, «Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынан лицензия алган банктарга жана айрым башка финансы-кредиттик мекемелерге карата колдонулуучу таасир этүү чаралары жөнүндө» 2005-жылдын 19-майындагы №16/2 Улуттук банк Башкармалыгынын токтому менен кабыл алынган жобонун 6.9.3 жана 6.9.4 пунктчаларын жана «Банктардын ишмердүүлүгүн лицензиялоо жөнүндө» 2006-жылдын 2-мартындагы №5/7 Кыргыз Республикасынын Улуттук банк Башкармалыгынын токтому менен кабыл алынган жобонун 16.1 пунктунун 5 б) пунктчасы эмгек ишине ашырууга ар кандай Кыргыз Республикасынын финансылык-насыя мекемелерде тоскоол болууну жана алардын укуктарына чектөө коюу, ошондой эле Кыргыз Республикасынын 20-беренесинин 2-бөлүгүнө карама-каршы келгендигин таануу жөнүндө көрсөтүшөт. Алар дагы, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 42-беренесинин 3-бөлүгүнө ылайык, ар ким эркин эмгектенүүгө, эмгекке жөндөмдүүлүгүн пайдаланууга, кесибин жана иштин түрүн тандоого, коопсуздуктун жана гигиенанын талаптарына жооп берген эмгектик коргоого жана эмгек шарттарына укуктуу, ошондой эле мыйзам менен белгиленген жашоо минимумунан төмөн болбогон эмгек акы алуу укугуна ээ деп эсептешет. Арыздануучулар адамдын, жарандын укуктары менен эркиндиктери улуттук коопсуздукту, коомдук тартипти, калктын саламаттыгын, адеп-ахлагын сактоо, башка адамдардын укуктары менен эркиндиктерин коргоо максатында Конституция жана мыйзамдар менен чектелиши мүмкүн болушун белгилейт. Киргизилип жаткан чектөөлөр көрсөтүлгөн максаттарга өлчөмдөш болушу керек. Ошону менен, алардын ою боюнча Кыргыз Республикасынын Конституциясы же мыйзамдары эмес, мамлекеттик орган – Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы кабыл алган мыйзамдан келип чыгуучу нормативдик-укуктук актылар менен укуктар жана эркиндиктер (эмгектенүүгө жана өз жөндөмдөрүн каалагандай эмгекке пайдаланууга эркин) чектелген.

Ошондой эле, арыздануучулар «Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынан лицензия алышкан банктарга жана айрым башка финансы-кредиттик мекемелерге карата колдонулуучу таасир этүү чаралары жөнүндө» 2005-жылдын 19-майындагы №16/2 Кыргыз Республикасынын Улуттук банк Башкармалыгынын токтому менен кабыл алынган жобонун 6.9.3

2013-жылдын
29-октябры
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 6-Р

жана 6.9.4 пунктчалары, «Банктардын ишмердүүлүгүн лицензиялоо жөнүндө» 2006-жылдын 2-мартындагы №5/7 Кыргыз Республикасынын Улуттук банк Башкармалыгынын токтому менен кабыл алынган жобонун 16.1 пунктунун 5 б) пунктчасы, Кыргыз Республикасынын Улуттук банк Башкармалыгынын Көзөмөлдөө комитети 2011-жылдын 16-июнунда чыгарган «АзияУниверсалБанк» ачык акционердик коомунда кызмат ордун ээлеген адамдар жөнүндө» №12/5 токтому Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык эмес деп таанууну суранат.

2013-жылдын 5-августундагы Конституциялык палатанын судьялар коллегиясынын аныктамасы менен арыздануучулардын кайрылуусу конституциялык сот өндүрүшүнө кабыл алынган.

Жогорудагы көрсөтүлгөн өтүнүчтөр бирдей талаптарды камтыгандыктан жана өз ара байланышы бар болгондуктан судья-баяндамачынын 2013-жылдын 26-августундагы аныктамасы менен алар бир конституциялык сот өндүрүшүнө бириктирилген.

«Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 30-беренесинин 2-бөлүгүнүн 6-пунктуна ылайык 2013-жылдын 17-октябрындагы судьянын аныктамасы менен Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын Көзөмөлдөө комитети 2011-жылдын 16-июнунда чыгарган «АзияУниверсалБанк» ачык акционердик коомунда кызмат ордун ээлеген адамдар жөнүндө» №12/5 токтому арыздануучулардын талаптары Конституциялык палатасына караштуулугу жок болгондугу, өзүнчө бөлүп чыгарылды.

Сот жыйналышында жаран Ч.С. Кемпирбаева өз талабын колдоп жана аны канааттандырууну суранат.

Сот жыйналышынын боло турган дарегин жана убактысы тиешелүү түрдө кабар берилген, бирок арыз ээси Н.А. Абдразаков сот жыйналышына келген жок. Келбей коюнун себеби жөнүндө баяндама берген жок.

Конституциялык палата ишти болгон материалдардын негизинде, анын катышуусу жок кароого мүмкүн деп эсептейт.

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын өкүлдөрү кайрылуучулардын келтирилген далилдери менен макул болбой, аларды канааттандыруусуз калтырууну төмөнкү негизде суранышты:

Доомат коюлган Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын ченемдик укуктук актылары адамдын эмгектенүүгө болгон укугун чектебейт. Алар Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын «Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы жөнүндө», «Кыргыз Республикасындагы банктар жана банк системасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамдарынан келип чыккан коммерциялык банкта белгилүү бир кызмат ордун ээлөөнү макулдашууга каршы болууга канчалык даражада акылуу экендигин көрсөтөт. Кыргыз Республикасынын Конституциясы тарабынан аныкталган укук каалаган эле жаранга тиги же бул кыз-

2013-жылдын
29-октябры
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 6-Р

мат ордун ээлөөгө кепилдик берилет дегенди билдирбейт. Мыйзамдар да, эл аралык банк иштерин жүргүзүү дагы, анын ичинде банктардын ишмердүүлүгүн жөндөө боюнча эл аралык келишимдер менен принциптер да, чет элдердин закондору менен Европалык соттун адамдын укугу боюнча тажрыйбасы дагы жогоруда айтылган далилдерди ырастайт. Доомат коюлган Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын ченемдик укуктук актылары Кыргыз Республикасынын Конституциясы жана мыйзамдарына туура келет.

Конституциялык палата тараптардын далилдерин талкуулап жана иштин материалдарын изилдеп чыгып төмөндөгүдөй тыянактарга келет:

1. «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 19-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык Конституциялык палата кайрылууда ченемдик укуктук актынын конституциялуулугу күмөн саналган бөлүгүнө гана тийиштүү болгон предмет боюнча актыларды чыгарат.

Ошондой эле, Конституциялык палатасы карап жаткан иш боюнча кароонун предмети болуп 2005-жылдын 19-майындагы №16/2 «Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынан лицензия алышкан банктарга жана айрым башка финансы-кредиттик мекемелерге карата колдонулуучу таасир этүү чаралары жөнүндө» (мындан ары – «Банктар жана кээ бир финансы-кредиттик мекемелерге колдонулуучу чаралар жөнүндө» Жобо) Кыргыз Республикасынын Улуттук банк Башкармалыгынын токтому менен кабыл алынган жобонун 6.9.3 жана 6.9.4 пункт чаларын жана «Банктардын ишмердүүлүгүн лицензиялоо жөнүндө» 2006-жылдын 2-мартындагы №5/7 Кыргыз Республикасынын Улуттук банк Башкармалыгынын токтому менен кабыл алынган жобонун 16.1 пунктунун 5 б) пунктчасын (мындан ары – «Банктардын ишмердүүлүгүн лицензиялоо жөнүндө» Жобо), Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы менен лицензияланган жана башка финансылык-насыя мекемелерде кызматтарга ишке дайындалууга белгиленген адам банк иштерине зыяндуу деп бошотулгандан кийин эркин эмгек маселеси негиз ченемде чечилет.

«Банктар жана кээ бир финансы-кредиттик мекемелерге колдонулуучу чаралар жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Улуттук банк Башкармалыгынын жобосунун 6.9.3 пунктуна ылайык Көзөмөлдөө комитети бардык же банктын кээ бир кызматкерлеринин кызмат ордун алмаштыруу тууралуу чечим чыгаруу укугун банктын кызматчысы тарабынан төмөндөгүдөй иш-аракеттер жасалса кабыл алат:

1) укук бузса же банктык тажрыйбада туура эмес деп эсептелген ишке катышса, же Кыргыз Республикасынын Улуттук банкына жалган маалымат берсе;

2) банктын финансылык туруктуулугуна жана аманатчылардын каражаттарынын коопсуздугуна шек келтире турган иштерди кылса;

№ 6-Р

3) алдамчылыгы ачылган болсо же кызмат абалын жаман ишке пайдаланган болсо;

4) калыстык, адилеттик принциптерин бузган болсо;

5) терроризмди каржылоого жана кылмыштуу жолдор менен алынган кирешелерди мыйзамга ылайыктоого каршылык көрсөтүү боюнча мыйзамдар менен ченемдик укуктук актыларды бузган же ошондой иштерге катышкан болсо.

Жогорудагы Жобонун 6.9.4 пунктуна жараша, бул Жободогу 6.9.1 жана 6.9.3 пункттарда айтылгандар ишке ашкан болсо, Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын тиешелүү органы жазуу түрүндө ошол кызматчыны банкта ээлеген кызматынан бошотууну талап кылуучу жана/же банктын андан аркы иштерине катышуусуна тыюу салуучу буйрук чыгат.

«Банктардын ишмердүүлүгүн лицензиялоо жөнүндө» Жобонун 16.1 пунктунун 5 б) пунктчасы боюнча, Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы бул Жобонун 13-бөлүмүндө көрсөтүлгөн кызматтарга ишке дайындалууга белгиленген адам банк иштерине зыяндуу деп эсептелген иштерге катышкандыгы тууралуу Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын актылары, чечимдери (Көзөмөлдөө комитетинин чечими, буйругу жана башка) болсо, аны кызматка алууга макул болбой коюуга акылуулугун аныктайт.

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын Башкармалыгынын 2005-жылдын 19-майындагы токтому менен бекитилген «Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы лицензиялоочу банктар жана кээ бир финансы-кредиттик мекемелерге колдонулуучу чаралар жөнүндө» Жоболор мыйзамдарга жараша тартипте кабыл алынган, Кыргыз Республикасынын ченемдик укуктук актыларынын мамлекеттик реестрине киргизилген жана «Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын ченемдик укуктук актылары» журналынын 2005-жылдагы №6 санына жарыяланган. Бул ченемдик укуктук акт алигиче күчүн жоготпой колдонулууда.

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын Башкармалыгынын 2006-жылдын 2-мартындагы токтому менен бекитилген «Банктардын ишмердүүлүгүн лицензиялоо жөнүндө» Жобонун №5/7 жобосу мыйзамдарга жараша тартипте кабыл алынган, Кыргыз Республикасынын ченемдик укуктук актыларынын мамлекеттик реестрине киргизилген жана «Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын ченемдик укуктук актылары» журналынын 2006-жылдагы №4 санына жарыяланган. Бул ченемдик укуктук акт алигиче күчүн жоготпой колдонулууда.

2. Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык адам укуктары менен эркиндиктери эң жогорку баалуулук болуп эсептелет жана Кыргыз Республикасынын аянтында тикелей колдонууга кепилдик берет. (16-берене)

2013-жылдын
29-октябры
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 6-Р

Жарандар бул конституциялык укуктарын ишке ашыруучу жолдорго өз эрки менен тандап алган кесип же иш боюнча иш берүүчү менен түзүлгөн эмгектик келишимге негизделген жалданма эмгек, жана ошондой эле өз эрки менен тандап алган тармакта өзү жалгыз же башка адамдар менен бирге ишке ашырган өз алдынча экономикалык иш кирет.

Ишке ашыруунун тигил же бул жолун тандап алуу менен бирге, жарандар ошол жолдун ишке ашырылышына катышуучулардын мыйзам тарабынан аныкталган укуктук статусу менен, анын ичинде мамлекет берген кепилдер жана жоопкерчиликке коюлган чектердин юридикалык натыйжалары менен да макул болот.

3. Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 20-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык, адамдын, жарандын укуктары менен эркиндиктери улуттук коопсуздукту, коомдук тартипти, калктын саламаттыгын, адеп-ахлагын сактоо, башка адамдардын укуктары менен эркиндиктерин коргоо максатында Кыргыз Республикасынын Конституциясы жана Кыргыз Республикасынын мыйзамдары менен чектелиши мүмкүн.

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын бул ченеминин мааниси боюнча адамдын, жарандын укуктарына жана эркиндиктерине чек салынат. Адамдын укуктары жана эркиндиктери жеке Кыргыз Республикасынын Конституциясы жана Кыргыз Республикасынын мыйзамдарынын чегинде такталат.

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 20-беренесинин экинчи абзацынын 2-бөлүгүндө адамдын, жарандын укуктарын, эркиндиктерин чектеген мыйзамдык актыларды кабыл алууга тыюу салынганы эске алынат. Бул Кыргыз Республикасынын Конституциясында жана Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында каралбаган чектөөлөр мыйзамга баш ийген ченемдик укуктук актылар тарабынан киргизилбейт дегенди билдирет. Ошондуктан, Кыргыз Республикасынын Конституциясында жана Кыргыз Республикасынын Конституциясында жана мыйзамдарында каралган чектөөлөр мыйзамга баш ийген ченемдик укуктук актыларда болушу мүмкүн.

Кандай чектөө болсо да, ал Кыргыз Республикасынын Конституциясы боюнча маанилүү максаттарды көздөп, Кыргыз Республикасынын Конституциясында баалуу деп эсептелген баалуулуктарды коргоо муктаждыгынан келип чыгып, ошондой эле жеке инсандын кызыкчылыгы менен мамлекеттин жана коомдун кызыкчылыгынын ортосундагы зарыл болгон даражадагы тең салмактуулукту камсыз кылышы керек. Бул түшүнүк киргизилген чектөөлөр жогоруда көрсөтүлгөн максаттарга ылайыктуу болушуна шарт түзүүгө жардам берет.

Коомдун кызыкчылыгын коргоо үчүн адамдын укуктары менен эркиндиктерин эл аралык деңгээлде кабыл алынган укуктук принциптерге жараша чектөөгө жол берилет. Тактап айтканда, Адам укуктарынын жалпы декларациясынын 29-беренесинин 2 б) бөлүгү Экономикалык,

№ 6-Р

социалдык жана маданий укуктар жөнүндө эл аралык пакттын 4-беренеси (Кыргыз Республикасы Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин 1994-жылдын 12-январындагы №1406-ХII токтому менен кошулган) укуктарын ишке ашырууда ар бир адам башкалардын укуктары менен эркиндиктерин бузбоо максатында демократиялык коомдогу жалпы жыргалчылыкка багытталган тартиптин жана моралдын адилеттүү талаптарын канааттандыргыдай даражада ал укуктарды сактоону жана сыйлоону мыйзам тарабынан камсыз кылуу үчүн гана коюлган чектөөлөргө дуушар болушу керек.

4. Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 105-беренесине ылайык Улуттук банк Кыргыз Республикасынын банк системасын көзөмөлдөйт, Кыргыз Республикасындагы акча-насыя саясатын аныктайт жана жүргүзөт, бирдиктүү валюта саясатын иштеп чыгат жана жүзөгө ашырат, акча белгилеринин эмиссиясын жүргүзүүгө өзгөчө укукка ээ, банктык каржылоонун ар түрдүү түрлөрүн жана принциптерин ишке ашырат.

Кыргыз Республикасынын банк системасында көзөмөлдөөнү ишке ашыруу үчүн, Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы «Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы жөнүндө», «Кыргыз Республикасындагы банктар жана банк иши жөнүндө» мыйзамдарына ылайык, банктарды лицензиялайт, банктардын ишин жана алардын кызматчыларынын ишин жөнгө салат. Мыйзам чыгаруучу банк көзөмөлдөө милдетин банктардын өзгөчө статусун – акча каражаттарын топтоо, анын ичинде элден да салым катары түшкөн акчаларды чогултуу жана андан кийин салымдарды өз атынан пайдаланып туруу укугуна ээ каржылык мекеме экенин эске алуу менен баса белгилеген. Себеби, так ошол банктарга гана элдин акча каражаттарын банктагы эсебине жарыя келишим механизми аркылуу депозит жана салымдар, аманаттар катары тартып чогултууга уруксат берилгендиктен, банктардын мындай статусу (абалы) алардын ишине өзгөчө көзөмөл жүргүзүүнү талап кылат.

Ушуга байланыштуу, Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы, коммерциялык банктардын ишмердүүлүгүнө көзөмөл кылуучу орган катары, бардык банктар уруксат берилген гана иштерди аткарып, ал эми аларда иштеген кызматчыларынын абийири, аброю менен бедели кынтыксыз болуп, банк иштерине зарыл атайын билимдерге ээ болушун талап кылууга акылуу, анткени аларга калктын акча каражаттары же мүлкү ишенип тапшырылган. Ошондуктан, мыйзам чыгаруучу Кыргыз Республикасынын Улуттук банкына, банкта адам жетекчилик кызмат орундарын ээлөөгө акылуу болушу үчүн коюлган тиешелүү талаптарды аныктоо милдетин койгон. Кызмат орундарын ээлөөчү адамдарды кабыл алууну макулдашуунун сөзсүздүгү жетекчилик кызматтарга ишенимге ээ болгон адамдардын гана өтүшүн көзөмөлдөөнү Кыргыз Республикасынын Улуттук банкына камсыздап турат. Эгерде бул адамдар мыйзам-

2013-жылдын
29-октябры
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 6-Р

дуулуктун чегинен сырткары иштерге барса, банкты банктык тажрыйбада туура эмес же зыяндуу деп эсептелген иштерге катыштырышат жана ошону менен ишенимин жоготушат, анда Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы аларды мыйзамда аныкталган шарттарга ылайык башка кызматчыларга алмаштырууга акылуу.

«Кыргыз Республикасындагы банктар жана банк ишмердүүлүгү жөнүндө» Мыйзамдагы эмгектин эркиндигине коюлган чектөөлөрдүн маанисин кароодо Конституциялык палата алардагы зарыл маселе улуттук коопсуздукту коргоо деп эсептейт, анткени финансылык коопсуздук анын бир бөлүгү гана. Финансылык коопсуздук дегенде финансы-банк тармактарынын мамлекет алардын иштерине белгилүү бир чектерде мамлекеттик бийлик мекемелери менен рыноктук институттар иштегидей экономикалык шарттардын болушуна кепилдик кыла алган абалын түшүнүш керек. Өлкөнүн финансылык коопсуздугунун маанилүү түзүүчүсү болуп, эң алды менен аманатчылардын кызыкчылыгын коргоону камсыздоого жана ошондой эле финансы-банк системасына болгон ишенимди жоготпой турууга багытталган банк тармактарынын туруктуулугуна таасирдүү көзөмөл жүргүзүү эсептелет. Банктык көзөмөлдөөнүн таасирдүүлүгүнөн банктар менен банк системасынын финансылык коопсуздугу эле эмес, улуттук коопсуздук дагы көз каранды болот.

Финансылык коопсуздукка коркунуч туудурбоо максатында, мыйзам чыгаруучу коммерциялык банктардагы белгилүү бир кызматтарга кабыл алына турган талапкерлерге коюлган талаптарды жогорулаткан жана ошол талаптардын аткарылышына көзөмөл жүргүзүүгө Кыргыз Республикасынын Улуттук банкын милдеттендирген.

«Банктар жана кээ бир финансы-кредиттик мекемелерге колдонулчу чаралар жөнүндө» Жобонун 6.9.3 жана 6.9.4 пунктчалары «Кыргыз Республикасындагы банктар жана банк ишмердүүлүгү жөнүндө» мыйзамдын 45-1 беренесинин 1-, 2-, 7-бөлүктөрүндө каралган. Демек, ушуга жараша, банктагы кээ бир же бардык кызмат орундарын ээлеген адамдарды алмаштыруу жана аларга банктын андан аркы иштерине катышууга тыюу салуу мүмкүнчүлүгү мыйзам тарабынан каралган.

«Банктардын ишмердүүлүгүн лицензиялоо жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын Башкармалыгынын Жобосунун 16.1 пунктунун коммерциялык банктардын кызмат орундарына алына турган талапкерлерди макулдашуу иретин аныктоочу 5-б) бөлүгүнүн талаптары «Кыргыз Республикасындагы банктар жана банк ишмердүүлүгү жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын Башкармалыгынын Мыйзамынын 25-1 беренесинде каралган. Ошону менен бирге, Жобонун талаш-тартышты пайда кылган пункту жогоруда айтылган мыйзам тарабынан аныкталган чектеринин маанисин тактап жана ачып берип, ал чектерден ашкан жок.

2013-жылдын
29-октябры
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 6-Р

Мындай шарттарда Конституциялык палата кайрылган тараптын «Банктар жана кээ бир финансы-кредиттик мекемелерге колдонулчу чаралар жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Улуттук банк Башкармалыгынын жобосунун 6.9.3 жана 6.9.4 пунктчалары менен «Банктардын ишмердүүлүгүн лицензиялоо жөнүндө» Жобонун 16.1 пунктунун 5 б) бөлүгүн Конституцияга туура келбейт деп моюнга алуу тууралуу коюлган талабын мыйзамга негизделген эмес деп эсептейт.

Жогоруда баяндалгандын негизинде, «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 42-, 46-, 47-, 48-, 51-, 52-беренелерин жетекчиликке алып, Конституциялык палата,

ЧЕЧТИ:

1. Төмөнкү «Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынан лицензия алышкан банктарга жана айрым башка финансы-кредиттик мекемелерге карата колдонулуучу таасир этүү чаралары жөнүндө» 2005-жылдын 19-майындагы №16/2 Кыргыз Республикасынын Улуттук банк Башкармалыгынын токтому менен кабыл алынган жобонун 6.9.3 жана 6.9.4 пунктчалары жана «Банктардын ишмердүүлүгүн лицензиялоо жөнүндө» 2006-жылдын 2-мартындагы №5/7 Кыргыз Республикасынын Улуттук банк Башкармалыгынын токтому менен кабыл алынган жобонун 16.1 пунктунун 5 б) пунктчасы Кыргыз Республикасынын Конституциясына таандык.

2. Конституциялык палатанын чечими акыркы болуп саналат жана даттанууга жатпайт, жарыяланган учурдан тартып күчүнө кирет.

3. Чечим акыркы жана даттанууга жатпайт. Бардык мамлекеттик органдар, юридикалык жактар, кызмат адамдары жарандар тарабынан милдеттүү түрдө аткарылууга тийиш.

4. Чечим Кыргыз Республикасынын малекеттик бийлик органдарынын расмий басмаларында, Конституциялык палатанын атайын сайтында жана «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын Жарчысында» жарыялансын.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ СОТУНУН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫ

Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын жобосунун кээ бир ченемдеринин конституциялуулугун текшерүү жөнүндө жарандар Нурдин Аkenович Абдразаковдун жана Чинар Суюнбековна Кемпирбаеванын кайрылуусунун негизинде жүргүзүлгөн иш боюнча Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын 2013-жылдын 29-октябрындагы чечиминин жүйөлүү бөлүгүнө Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын судьясы К.С. Сооронкулованын

ӨЗГӨЧӨ ПИКИРИ

«Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 20-беренесинин 1-бөлүгүнүн 1-пунктуна ылайык, адамдардын Конституцияда таанылган анын укуктары жана эркиндиктери мыйзамдарда жана башка ченемдик укуктук актыларда бузулган деп эсептесе, Конституциялык палатага кайрылууга укуктуу.

Ошону менен бирге, жарандар Н.А. Абдразаков жана Ч.С. Кемпирбаева мыйзам менен кайрылуу субъекттери болуп таанылган, 2005-жылдын 19-майындагы №16/2 «Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынан лицензия алышкан банктарга жана айрым башка финансы-кредиттик мекемелерге карата колдонулуучу таасир этүү чаралары жөнүндө» (мындан ары - «Банктар жана кээ бир финансы-кредиттик мекемелерге колдонулуучу чаралар жөнүндө» Жобо) Кыргыз Республикасынын Улуттук банк Башкармалыгынын токтому менен кабыл алынган жобонун 6-, 9-, 3- жана 6-, 9-, 4-пунктчаларын жана «Банктардын ишмердүүлүгүн лицензиялоо жөнүндө» 2006-жылдын 2-мартындагы №5/7 Кыргыз Республикасынын Улуттук банк Башкармалыгынын токтому менен кабыл алынган жобонун 16.1 пунктунун 5 б) пунктчасын (мындан ары «Банктардын ишмердүүлүгүн лицензиялоо

жөнүндө» Жобо) Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 20-беренесинин 2-бөлүгүнө жана 42-беренесинин 3-бөлүгүнө карама-каршылыктын предмети талашып жатышат.

Каралып жаткан иш боюнча кайрылуу субъекттердин позициясы төмөнкүлөргө келип такалат:

1. Мыйзам алдындагы ченемдик актылардын жогоруда көргөзүлгөн ченемдери алар тарабынан банктын же финансылык-насыя мекемелеринде эмгек ишмердүүлүгүн аткарууга тоскоолдук кылат жана муну менен Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 42-беренесинин 3-бөлүгүндө кепилденген эмгек укугуна, өзүнүн эмгекке болгон жөндөмдүүлүгүн колдонууга, кесип жана иштин түрүнө болгон укугун чектеп жатат.

2. Конституциялык укукту чектөө жалпы маанилүү максаттарга ылайык келбейт, анткени Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 20-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык адам жана жарандын укугун жана эркиндиги улуттук коопсуздукту, коомдук тартипти, калктын ден соолугун жана адеп-ахлагын коргоо, башка адамдардын укугун жана эркиндигин коргоо максатында Кыргыз Республикасынын Конституциясы жана мыйзамы менен гана чектеле алат. Андан сырткары, аталган чектөөлөр КР УБ

мыйзам алдындагы ченемдик укуктук актылары тарабынан киргизилген, бул адамдын жана жарандын укугун жана эркиндигин чектеген мыйзам алдындагы ченемдик-укуктук актыларды кабыл алууга түздөн-түз тыюу салган Кыргыз Республикасынын Конституциянын 20-беренесинин 2-бөлүгүнө карама-каршы келет.

Ишти кароонун жүрүшүндө кайрылуучу субъекттер өз талаптарын тастыкташты.

Жоопкер тарап – Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы (мындан ары - Улуттук банк) киргизилип жаткан чектөөлөрдүн жалпы маанилүү конституциялык максаттар менен шайкештигин, акталгандыгын жана пропорционалдуулук позициясын жактоодо.

Кыргыз Республикасынын Конституциялык палатасы кайрылуучу субъекттердин талашкан ченемдеринин конституциялуулугу жөнүндө чечим кабыл алды, өз чечимин, бийликтик-буйрук берүүчү, уруксат берүүчү жана көзөмөлдөөчү иш-аракеттерди аткарган, бул күчү менен ченем жаратуучу укугуна ээ орган катары Улуттук банктын конституциялык-укуктук статусу менен далилдеди. Конституциялык палата өз чечиминде, ченем көзөмөлүнүн алкагында жүргүзүлүп жаткан Улуттук банктын мыйзам алдындагы актылары мыйзам тарабынан бекитилген чектен чыкпай тургандыгын, жана алар тарабынан киргизилген эмгек эркиндигине чектөөлөр каржы коопсуздугунун максаттарына ылайык келээрин көрсөттү.

Анын ортосунда, иштин материалын изилдөө жана иш боюнча тараптардын чыгып сүйлөөсүн талдоо төмөнкү корутундуларга алып келет:

1. «Банктар жана кээ бир финансы-кредиттик мекемелерге колдонулуучу чаралар жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Улуттук банк Башкармалыгынын Жобосу 6-, 9-, 3-пунктуна ылайык, Көзөмөлдөө комитети тарабынан бардык же банктын кээ бир кызматкерлеринин кызмат ордун алмаштыруу тууралуу чечим чыгаруу укугун банктын кызмат адамдарынын төмөндөгүдөй ыйгарым укугу каралат:

1) укук бузса же банктык тажрыйбада туура эмес деп эсептелген ишке катышса, же Кыргыз Республикасынын Улуттук банкына жалган маалымат берсе;

2) банктын финансылык туруктуулугуна жана аманатчылардын каражаттарынын коопсуздугуна шек келтире турган иштерди кылса;

3) алдамчылыгы ачылган болсо же кызмат абалын жаман ишке пайдаланган болсо;

4) калыстык, адилеттик принциптерин бузган болсо;

5) терроризмди каржылоого жана кылмыштуу жолдор менен алынган кирешелерди мыйзамга ылайыктоого каршылык көрсөтүү боюнча мыйзамдар менен ченемдик укуктук актыларды бузган же ошондой иштерге катышкан болсо.

Жогоруда аталган жобо Улуттук банк тарабынан лицензияланган коммерциялык банктарга жана финансылык-насыя мекемелерине таасир этүү чараларын жөнгө салат жана банк ишмердүүлүгүнө таандык болгон бир катар мыйзам чыгаруу актыларынын жоболорун деталдаштырат.

Улуттук банк, банктык жөнгө салуу жана көзөмөлдөө милдетин аткарып жа-

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун
Конституциялык палатасынын судьясы
К.С. Сооронкулованын
Өзгөчө пикири

тып, коммерциялык банктардын мыйзам тарабынан бекитилген талаптарды аткарышын камсыз кылышы керек. Бул максатта, коммерциялык банктардын ишмердүүлүгүн текшерүүнүн натыйжасы боюнча, Улуттук банк табылган бузууларды четтетүү боюнча чараларды колдонушу керек жана жооптуу кызмат адамдарына тиешелүү таасир эткен чараларды көрүш керек.

Бул абалдан алып караганда, кайрылуучу тараптын талаштагы «Банктарга жана айрым башка финансы-кредит мекемелерине карата колдонулуучу таасир этүү чаралары жөнүндө» Жобонун 6-, 9-, 3- жана 6-, 9-, 4-пунктары, Көзөмөлдөө комитетине коммерциялык банктардын кызмат адамдарынын баарын же айрымдарын алмаштыруу жөнүндө чечим кабыл алууга буйрук берет жана кызмат адамдары тарабынан банк мыйзамдарын бузган учурларында аларга карата көзөмөлдөө органдары тарабынан колдонулуучу санкциялар болуп саналат. Буга окшогон санкциялар, таасир этүүчү чаралары катары, коммерциялык банктардын дени сак эмес жана коопсуз эмес ишмердүүлүгүнө багытталган жана банк тутумунун жалпы жана банктын аманатчылардын (насыячылардын) кызыкчылыгында бөлүк менен банк тутумун коргоо тутуму катары каралышы керек.

Таасир этүүнүн мындай чаралары банк практикасында жайылтылган жана жалпы кабыл алынган болуп саналат. Банк санкцияларын бөлүштүрүү тутумунда алар мажбурлап таасир этүү чарасына кирет жана коммерциялык банктын кызмат адамдарынын мыйзам ченемдүү эмес аракеттерине көзөмөлдөө органынын мыйзам ченемдүү реакциясы болуп

саналат. Андыктан, буга окшогон чаралар жарандардын конституциялык укугун чектөө болуп саналат, анткени алар айрым адамдардын, жалпы эле коомдун укугун жана кызыкчылыгын коргоого багытталган. Конституциялык укукту чектөө, эреже катары, жаман эмес, жакшы максатты көздөйт, жана мыйзам ченемдүү эмес жүрүм-турум үчүн жоопкерчилик чарасынын санкциясынын айырмасы болуп саналбайт. Андан сырткары, санкциянын шайкештиги жалпы маанилүү конституциялык максаттардын эмес, укук бузуулардын мүнөзү менен аныкталат.

Ошентип, «Банктарга жана айрым башка финансы-кредит мекемелерине карата колдонулуучу таасир этүү чаралары жөнүндө» Жобонун 6-, 9-, 3- жана 6-, 9-, 4-пунктары, банк чөйрөсүндөгү укуктук жөнгө салуу ыкмаларынын өзгөчөлүгүнөн алып караганда, банк көзөмөлүнүн натыйжасы катары, насыячылардын кызыкчылыгын жана банктын стабилдүүлүгүн коргоо максатында Улуттук банк тарабынан лицензияланган коммерциялык банктарга жана финансылык-насыя мекемелерине Улуттук банк тарабынан колдонулган санкциялар катары каралыш керек.

2. «Банктардын ишмердүүлүгүн лицензиялоо жөнүндө» Жобонун 16.1 пунктунун 5 б) пунктчасы боюнча, Кыргыз Республикасынын Улуттук банкы бул Жобонун 13-бөлүмүндө көрсөтүлгөн кызматтарга ишке дайындалууга белгиленген адам банк иштерине зыяндуу деп эсептелген иштерге катышкандыгы тууралуу Кыргыз Республикасынын Улуттук банкынын актылары, чечимдери (Көзөмөлдөө комитетинин чечими, буйругу жана башка) болсо, аны кызмат-

ка алууга макул болбой коюуга акылуулугун аныктайт. Талаш-тартышты пайда кылган ченемдер көрсөтүлгөн Жобонун 13-беренеси менен тутумдук байланышта турат жана кызмат орундарын ээлөөчү адамдарды кабыл алуу милдеттүү түрдө Улуттук банк менен макулдашуудан өтөт жана квалификациялык талаптарынан келип чыгат.

«Кыргыз Республикасындагы банктар жана банк иши жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 25-1 беренесине ылайык, банктын кызмат адамдары Улуттук банк тарабынан белгиленген минималдуу талаптарга ылайык келүүгө милдеттүү. Банктын кызмат адамдары жана Улуттук банк тарабынан белгиленген тартипте дайындалган адамдар (орун басарларды жана убактылуу милдеттерди аткарып жатышкан адамдарды кошо алганда) Улуттук банк тарабынан белгиленген талаптарга ылайык келүүсүнө Улуттук банктан милдеттүү түрдө макулдашуудан өтөт.

Буга ылайык, Улуттук банк, Кыргыз Республикасынын аймагындагы, банк операцияларын жүргүзүүгө лицензия берүүгө ыйгарымдалган жалгыз орган катары («Банктар жана банк иши жөнүндө» Мыйзамынын 13-беренесинин 3-бөлүгү), коммерциялык банктардын кызмат адамдарынын макулдашуусу менен анын кесиптик жарамдуулугун жана иштиктүү аброю туурасында жыйынтык чыгарууга мүмкүнчүлүк берген колдо бар маалыматтардын негизинде талапкердин кесиптик жана иштиктүү сапаттарын өз алдынча баалоого укуктуу.

Мындан алып караганда, 5 б) пункту, алгылыксыз банктык тажрыйба практикасы катары классификацияланган аракеттер-

ге катышы бар деп таанылган талапкерлерди макулдашуу маселесин чечүүдө Улуттук банкка өз кароосу боюнча чечүү укугун берет. Улуттук банктын аталган кызматка көргөзүлгөн талапкерлерди, «Банктардын ишмердүүлүгүн лицензиялоо жөнүндө» Жобонун 16-главасында бекитилген тартипте, макулдашуудан баш тартуусу арыз берүүчүнүн эмгек укуктарын бузгандык болуп эсептелбейт. Аталган ченемдер коммерциялык банктагы жетектөөчү кызматка турууну каалаган адамдар үчүн айрым талаптарды гана камтыйт, бирок, жалпысынан алардын иштөөгө болгон укугун бузбайт. Буга 1958-жылдын 25-июнундагы №111 «Эмгек жана иш тармагындагы кодулоого карата» Эл аралык эмгекти уюштуруу Конвенциясынын 1-беренесинин 2-бөлүгү кабар берет, ага ылайык кандайдыр бир жумушка байланышкан өзгөчө талаптарга негизделген бардык айырма, жокко чыгаруу же артыкчылык кылуу кодулоо болуп эсептелбейт (Кыргыз Республикасы тарабынан 1992-жылы 31-мартта бекитилген).

Андан сырткары, «Банктардын ишмердүүлүгүн лицензиялоо жөнүндө» Жобонун 16.1 пункту коммерциялык банктардын кызмат адамдарын макулдашуудагы баш тартуунун негизин жөнгө салат жана бул Жобонун 13.1 пунктунда көргөзүлгөн, кызматка турууга талаптанган мүмкүнчүлүккө ээ, дени сак эмес банк ишмердүүлүгү катары бөлүштүрүлгөн аракеттерге катышы бар адамдарга түздөн-түз тыюу салбайт. Банк макулдашуудан баш тарткан адамдар, банктын корутундусун сот тартибинде даттанса болот. Иштин материалдарынан алып караганда, Ч.С. Кемпирбаева 2004-жылы, Улуттук бан-

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун
Конституциялык палатасынын судьясы
К.С. Сооронкулованын
Өзгөчө пикири

ктын «АУБ» ААКтын башкы эсепчи/ башкаруу мүчөсү кызматына койгон талапкерлигин макулдашуудан баш тарткандыгына доо арызы менен кайрылган. Экономика иштери боюнча Бишкек райондук аралык соту өзүнүн 2004-жылы 27-майдагы чечими менен Ч.С. Кемпирбаеванын талаптарын канааттандырып, Комитеттин анын талапкерлигин макулдашуудан баш тартуу жөнүндө токтомун жараксыз деп чыгарган.

Ошентип, конституциялуулук предметине талашка түшкөн «Банктардын ишмердүүлүгүн лицензиялоо жөнүндө» Жобонун 16.1 пунктунун 5 б) подпункту Кыргыз Республикасынын Конституциясы тарабынан кепилденген иштөө эркиндигине болгон укукту чектебейт.

Аны менен бирге, белгилей кетүүчү нерсе, бийлик жана ченем жаратуучу милдетке ээ органдардын көпчүлүгүнө, мыйзам алдындагы ченемдик укуктук актыларды кабыл алуу аркылуу өз ыйгарымдарын кеңейтип же кыянаттык менен пайдалануу тенденциясы таандык. Мунун күчү менен, жарандардын конституциялык укуктарын ишке ашырууга катышы бар квалификациялык жана беделдүү талаптары түздөн-түз мыйзам чыгаруучу тарабынан бекитилиш керек, минималдуу болуп, акыркы мүнөзгө ээ болушу керек жана эмгек ишмердүүлүгүнүн тиешелүү тармагындагы принциптер менен өзгөчө милдеттеринин бекитилген талаптарына

шайкештик предметине талапкерлерге эч кандай шек жаратпаш керек.

Жогоруда айтылгандар төмөнкү корутундулар үчүн негиз болуп берет:

1. Арыз берүүчүлөрдүн «Банктарга жана айрым башка финансы-кредит мекемелерине карата колдонулуучу таасир этүү чаралары жөнүндө» Жобонун 6-, 9-, 3- жана 6-, 9-, 4-пункттары жана «Банктардын ишмердүүлүгүн лицензиялоо жөнүндө» Жобонун 16.1 пунктунун 5-б) подпунктунун конституциялуу эмес деген далилдери негиздүү эмес, анткени талашка түшкөн ченемдик жоболор Кыргыз Республикасынын Конституциясы тарабынан таанылган адамдын жана жарандын укугун жана эркиндигин чектөө болуп саналбайт.

2. Конституциялуулук предметине каралып жаткан Улуттук банктын мыйзам алдындагы актылары Улуттук банк тарабынан ага таандык болгон функционалдык жана мыйзамдуу ыйгарымдарын ишке ашыруу маселелерин жөнгө салат, алар өз мааниси жана мазмуну боюнча адамдын жана жарандын укугун жана эркиндигинин маанисине тийишпейт, жана аларды ишке ашырууга тоскоол болбойт. Буга ылайык, жогоруда аталган талаш-тартыш жараткан бөлүктөгү ченемдик укуктук актылар Кыргыз Республикасынын Конституциясына каршы келет деп таанылбайт.

Судья

К.С. Сооронкулова

2013-жылдын
31-октябры
Бишкек шаары

№ 7-Р

Кыргыз Республикасынын «Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө» Мыйзамынын 42-беренесинин экинчи абзацын, 48-беренесинин экинчи абзацын Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык эмес деп табуу жөнүндө жарандар Ахмаджон Каримович Рахимовдун, Сатаркул Аскарлович Мусабаевдин жана Камчыбек Кадыркулович Кудайбергеновдун өтүнүктөрү боюнча

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы курамында: төрагалык кылуучу М.Ш. Касымалиев, судьялар: Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, Дж.М. Макешов, Э.Т. Мамыров, А.О. Нарынбекова, Э.Ж. Осмонбаев, Ч.О. Осмонова, К.С. Сооронкулова, соттук жыйналыштын катчысы М.Э. Толобалдиев, кайрылуучу тараптар: С.А. Мусабаевдин жана К.К. Кудайбергеновдун, 2013-жылдын 31-октябрындагы Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин төрагасы А. Жээнбеков кол койгон ишеним каттын негизинде аракеттенген Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин өкүлү Р.Б. Бекбасаровдун жана К.С. Карабекованын катышуулары менен Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 1, 6-10 бөлүктөрүн жана «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 18, 24, 37, 42 жана 46-беренелеринин талаптарын жетекчиликке алып, ачык соттук жыйналышта Кыргыз Республикасынын «Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө» мыйзамынын 42-беренесинин экинчи абзацын жана 48-беренесинин экинчи абзацын Кыргыз Республикасынын Конституциянын 16-беренесинин 3-бөлүгүнө, 20-беренесинин 1-3 бөлүктөрүнө, 52-беренесинин 1-бөлүгүнүн 2-пунктуна жана 4-бөлүгүнүн талаптарына карама-каршы келгендиктен Кыргыз Республикасынын конституциясына ылайык эмес деп табуу жөнүндө иш каралды.

Судья А.О. Нарынбекованын баяндамасын, жарандар С.А. Мусабаевдин, К.К. Кудайбергеновдун жана Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин өкүлдөрү Р.Б. Бекбасаровдун жана К.С. Карабекованын сөздөрүн угуп жана иштин материалдарын изилдеп чыгып, Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы

ТАПТЫ:

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык па-

№ 7-Р

латасына (мындан ары - Конституциялык палата) 2013-жылдын 19-июлунда жаран А.К. Рахимовдон Кыргыз Республикасынын «Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө» мыйзамынын 42-беренесинин экинчи абзацын жана 48-беренесинин экинчи абзацын Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 16, 20-беренесинин 1, 2, 3-бөлүктөрүнө жана 52-беренесинин 1-бөлүгүнүн 2-пунктуна, 4-бөлүгүнө карама-каршы келгендиктен Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык эмес деп табуу жөнүндө өтүнүч келип түшкөн. Судьянын 2013-жылдын 29-августундагы аныктамасы менен А.К. Рахимовдун өтүнүчү конституциялык сот өндүрүшүнө кабыл алынган.

Ал эми, 2013-жылдын 12-октябрында жарандар К.К. Кудайбергеновдон жана С.А. Мусабоевден Кыргыз Республикасынын «Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө» мыйзамынын 48-беренесинин экинчи абзацын Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 6-беренесине жана 52-беренесине карама-каршы келгендиктен Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык эмес деп табуу жөнүндө өтүнүчтөр келип тушкөн. Судьянын 2013-жылдын 12-октябрындагы аныктамасы менен алардын өтүнүчтөрү конституциялык сот өндүрүшүнө кабыл алынган.

Жогоруда көрсөтүлгөн өтүнүчтөр бирдей талаптарды камтыгандыктан жана өз ара байланыштуу болгондуктан судьянын 2013-жылдын 16-октябрындагы аныктамасы менен алар, бир конституциялык сот өндүрүшүнө бириктирилген.

Кайрылган тараптар өтүнүчтөрүн негиздеп, төмөндөгүдөй жүйөлөрдү келтирет: Жаран А.К. Рахимов Ош областынын Кара-Суу районунун, Кара-Суу шаарынын мэринин кызмат ордуна талапкерлигин койгон, бирок Кара-Суу аймактык шайлоо комиссиясы Кыргыз Республикасынын «Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө» Мыйзамынын 42-беренесинин 2-абзацынын, кылмыш жасагандыгы үчүн соттуулугу бар Кыргыз Республикасынын жараны, соттуулугу жоюлганына же алып салынганына карабастан шаарга мэр боло албайт деген талабынын негизинде 2013-жылдын 26-январындагы №25/6 токтому менен А.К. Рахимовдун талапкерлигин каттоодон баш тартуу жөнүндө токтом кабыл алган. А.К. Рахимов бул токтом менен макул болбой, Кыргыз Республикасынын шайлоо жана референдум өткөрүү боюнча Борбордук комиссиясына (мындан ары БШК) кайрылган. Анын арызы БШК тарабынан канааттандыруусуз калтырылган.

Ошондуктан, А.К. Рахимов Конституциялык палатага кайрылып, Кыргыз Республикасынын «Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө» Мыйзамынын 42-беренесинин 2-абзацы, 48-беренесинин экинчи абзацы Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 16-беренесинин 3-бөлүгүнө, 20-беренесинин 1, 2, 3-бөлүктөрүнө жана 52-беренесинин 1-бөлүгүнүн 2-пунктуна, 4-бөлүгүнө карама-каршы келет деп көрсөтөт. Жаран А.К. Рахимов жогоруда көрсөтүлгөн мыйзамдын та-

№ 7-Р

лабы анын Кыргыз Республикасынын Конституциясында аныкталган, мамлекеттик бийлик органдарын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарын шайлоого жана аларга шайланууга болгон укуктарын бузат деп эсептейт.

Ошондой эле, жаран К.К. Кудайбергенов 2013-жылдын 4-октябрында Конституциялык палатага кайрылып, Кыргыз Республикасынын «Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө» Мыйзамынын 48-беренесинин экинчи абзацынын кылмыш жасагандыгы үчүн соттуулугу бар Кыргыз Республикасынын жараны, соттуулугу жоюлганына же алып салынгандыгына карабастан айыл өкмөтүнүн башчысы болушу мүмкүн эмес деген талабы Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 52-беренелеринин талаптарына карама-каршы келгендиктен, конституциялык эмес деп таап берүүнү суранат.

Арызында төмөнкүлөрдү көрсөткөн, 2004-жылдын 24-ноябрында Нарын райондук сотунун өкүмү менен Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 171-беренесинин 3-бөлүгүнүн 3-пункту, 315-беренеси менен 5 жыл 6 ай эркинен ажыратылып, ошол эле кодексин 63-беренесинин негизинде жаза шарттуу деп эсептелип, 2 жыл сынак мөөнөтү белгиленген. Нарын райондук сотунун 2005-жылдын 14-ноябрындагы токтому менен соттуулугу алынып салынган. Ал эми 2013-жылдын 10-апрелинде Нарын областынын Нарын районунун Чет-Нура айыл өкмөтүнүн башчысы болуп шайланган.

Бирок, 2013-жылдын 25-апрелинде Нарын районунун прокурору Нарын райондук мамлекеттик администрациясына сунуш келтирип, анда Кыргыз Республикасынын «Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө» Мыйзамынын 48-беренесинин экинчи абзацына ылайык, соттуулугу бар жаран, соттуулугу жоюлганына же алып салынганына карабастан айыл өкмөтүнө башчы болушу мүмкүн эместигин негиз кылып, аны ээлеген кызмат ордуна бошотууну сунуштаган. Бүгүнкү күндө сунуш чечилген эмес.

Ошондой эле, жаран С.А. Мусабаев 2013-жылдын 9-сентябрында Конституциялык палатага өтүнүч менен кайрылып, анда Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши тарабынан 2011-жылдын 16-июнунда кабыл алынган Кыргыз Республикасынын «Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө» Мыйзамынын 48-беренесинин экинчи абзацынын талабы Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 52-беренесинин ченемдерине карама-каршы келгендиктен, белгиленген тартипте конституциялык эмес деп таап берүүнү суранат.

Жаран С.А. Мусабаев арызын негиздеп, төмөнкүлөрдү көрсөткөн, 2013-жылдын 28-январь күнү Чаткал аймактык шайлоо комиссиясынын №3 протоколунун негизинде Чаткал районунун Каныш-Кыя айылдык округунун башчысына шайланган. Аталган протокол БШКнын 2013-жылдын 6-февралындагы №18 токтому менен бекитилген.

№ 7-Р

Бирок Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасы, БШКнын башчысына сунуш келтирип, анда Кыргыз Республикасынын «Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө» мыйзамынын 48-беренесинин 2-бөлүгүнө таянып, жогоруда көрсөтүлгөн Чаткал аймактык шайлоо комиссиясынын 2013-жылдын 28-январындагы №3 протоколун жана Борбордук шайлоо комиссиясынын 2013-жылдын 6-февралындагы №18 токтомун жокко чыгарууну талап кылган. Анткени ал, 2002-жылдын 3-майында Чаткал райондук сотунун өкүмү менен Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 171-беренесинин 3-бөлүгүнүн 3-пункту менен күнөөлүү деп табылып, 5 жылга эркинен ажыратылып, ушул эле кодекстин 63-беренесинин негизинде жаза шарттуу деп эсептелип, эки жылга сынак мөөнөтү белгиленген.

Чаткал райондук сотунун 2013-жылдын 18-январындагы токтому менен соттуулугу жоюлган.

Бүгүнкү күндө, Чаткал райондук мамлекеттик администрациясынын башчысы К. Эшалиевдин 2013-жылдын 5-сентябрындагы №114 буйругу менен С.А. Мусабаев Чаткал районунун Каныш-Кыя айыл өкмөтүнүн башчысы кызматынан бошотулган.

Жоопкер тарап, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши тарабынан өтүнүчтөр боюнча каршы пикир келтирилген жок.

Соттук жыйналышта жарандар К.К. Кудайбергенов жана С.А. Мусабаевдер өтүнүчтөрүнүн талаптарын колдошту жана аларды канааттандырууну суранышты.

Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин өкүлдөрү Р.Б. Бекбасаров жана К.С. Карабекова келтирилген өтүнүчтөр менен макул болбой, аларды канааттандыруусуз калтырууну суранышты.

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы тараптардын жүйөлөрүн талкуулап жана иштин материалдарын изилдеп чыгып, төмөндөгүдөй тыянактарга келет.

1. «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялык мыйзамдын 24-беренесине ылайык Конституциялык палатада ишти кароонун себептери болуп жарандар А.К. Рахимов, К.К. Кудайбергенов жана С.А. Мусабаевдердин өтүнүчтөрү, ал эми ишти кароонун негизи болуп каралып жаткан мыйзамдын талаптарынын Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык келүүсү жөнүндөгү маселеде күмөндүүлүктүн пайда болуусу эсептелет.

Каралып жаткан иш боюнча кароонун предмети болуп 2011-жылдын 16-июнунда Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши тарабынан кабыл алынган, 2011-жылдын 22-июлунда «Эркин Тоо» газетасынын №59 санында басылып чыккан, Кыргыз Республикасынын 2011-жылдын 15-июлундагы №101 «Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө» мыйзамынын, кылмыш жасагандыгы үчүн соттуулугу бар Кыргыз Республикасынын жараны, соттуулугу жоюлганына же алып салынганына карабастан, шаардын мэри же айыл өкмөтүнүн башчысы болушу мүмкүн

№ 7-Р

эмес, деген талаптарын камтыган 42-беренесинин 2-абзацы жана 48-беренесинин 2-абзацы саналат.

2. Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык Кыргызстандын эли эгемендиктин ээси жана Кыргыз Республикасындагы мамлекеттик бийликтин бирден бир булагы (2-берене, 1-бөлүк). Кыргызстандын эли өз бийлигин түздөн-түз шайлоолордо жана референдумдарда, ошондой эле мамлекеттик органдардын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын системасы аркылуу жүзөгө ашырат (2-берене, 2-бөлүк). Ушуну менен Конституция жергиликтүү өз алдынча башкарууну эл бийлигинин өзүнчө бир баскычы катары тааныйт.

Конституцияда жергиликтүү өз алдынча башкаруу конституциялык түзүлүштүн негиздери катары таанылып, анын өз алдынчалыгы кепилденип, иш милдеттери менен ыйгарым укуктары мамлекеттик бийлик органдарынан ажыратылгандыгы бекитилген. Конституциянын 110-беренесинде көрсөтүлгөндөй, жергиликтүү өз алдынча башкаруу – жергиликтүү жамааттардын жергиликтүү маанидеги маселелерди өз кызыкчылыктарында жана өз жоопкерчилиги менен өз алдынча чечүүсү Конституция менен кепилденген укугу жана чыныгы мүмкүнчүлүгү. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жарандардын жергиликтүү жамааттары тарабынан түздөн-түз же жергиликтүү өз алдынча башкаруунун органдары аркылуу жүзөгө ашырылат.

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 111-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын системасын төмөнкүлөр түзөт:

1) жергиликтүү кеңештер – жергиликтүү өз алдынча башкаруунун өкүлчүлүктүү органдары;

2) айыл өкмөтү, шаарлардын мэриялары – жергиликтүү өз алдынча башкаруунун аткаруучу органдары.

Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына мамлекеттик ыйгарым укуктарды берүүнүн укуктук, уюштуруучулук жана каржылык негиздери Кыргыз Республикасынын «Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө» мыйзамында кеңири жөнгө салынып, ошолордун чегинде өз алдынча башкаруунун аткаруучу органдарына шайлоо тартиби бекитилген. Аталган мыйзамдын 5-беренесинин 1, 2-бөлүмдөрүнө ылайык жарандар түздөн-түз жана өз өкүлдөрү аркылуу жергиликтүү өз алдынча башкарууну жүзөгө ашырууга тең укуктуу. Жарандар жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына шайлоого жана шайланууга укуктуу.

Башкача айтканда, жарандардын конституциялык шайлоо укуктары жергиликтүү шайлоо аркылуу жүзөгө ашат. Өз кезегинде аталган укуктар жергиликтүү өз алдынча башкаруунун ишке ашуусуна болгон тең укуктуулукту камсыз кылат.

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 52-беренесинин 1-бөлүмүнүн 2-пунктунда көрсөтүлүп тургандай, шайлоо процессин

№ 7-Р

жөнгө салуу жана шайлоолорду өткөрүү тартиби мыйзам менен аныкталат. Белгилүү болгондой, мыйзам Конституциянын негиз салуучу принциптерине негизделип, аларга ылайык келиши зарыл. Ошондуктан, бул тармакта жарандардын шайлоо укуктарын талаптагыдай кепилдөөчү укуктук жөнгө салуу тартибин орнотуу, мыйзам чыгаруучу органга милдет катары жүктөлгөн.

Ага карабастан, жергиликтүү өз алдынча бийликтин аткаруучу органдарын шайлоо принциптери Кыргыз Республикасынын Конституциясында жана «Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө» мыйзамында түздөн-түз бекитилген эмес.

Бирок Кыргыз Республикасы катышуучу болуп эсептелген, Адам укуктарынын жалпы декларациясынын 21-беренесине ылайык ар бир адам өз өлкөсүн түздөн-түз же эркин түрдө шайланган өкүлдөр аркылуу башкарууга катышууга укуктуу; элдин эрки өкмөттүк бийликтин негизи болууга тийиш; бул эрк мезгил-мезгили менен өткөрүлүп турган жана жасалмаланбаган шайлоолордон билинүүгө тийиш, ал шайлоолор жалпы жана бирдей шайлоо укуктары болгондо, жашыруун добуш берүү жолу менен же добуш берүүнүн эркиндигин камсыз кылган башка ар кандай формалары аркылуу жүргүзүлүүгө тийиш. Жарандык жана саясий укуктар жөнүндөгү эл аралык пактынын 25-беренесинин b пунктуна ылайык ар бир жаран эч-кандай дискриминациясыз жана негизсиз чектөөсүз, мезгилдүү, шайлоочулардын эркин билдирүүсүн камсыз кылган, бүткүл жана тең шайлоо укугунун негизинде жашыруун шайлоо менен өткөрүлгөн шайлоодо добуш берүү жана шайлануу укугуна жана мүмкүнчүлүгүнө ээ болушу керек.

Кыргыз Республикасы 1994-жылдын 12-январында, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин №1406-ХII токтому менен Жарандык жана саясий укуктардын эл аралык пактысына жана анын факультативдик протоколуна кошулган.

Жогоруда аталган эл аралык келишимдердин ченемдери, Конституциянын 6-беренесинин 3-бөлүгүнө ылайык түздөн-түз колдонулат.

Эл аралык шайлоо стандарттарына ылайык жергиликтүү өз алдынча башкаруу өкүлчүлүк органы тарабынан шаардын мэрин жана айыл өкмөтүнүн башчысын шайлоо өзүнүн маңызы боюнча кыйыр шайлоо болуп эсептелет.

Демек, «Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндөгү» мыйзамынын 43 жана 49-беренелеринде аныкталган шаардын мэрин жана айыл өкмөтүнүн башчысын шайлоо жашыруун жалпы добуш берүү менен тең шайлоо укугунун негизинде өткөрүлүүгө тийиш.

Мамлекеттик бийлик жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына шайлоого жана шайланууга болгон жарандын укуктары Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 2, 52-беренелери тарабынан камсыздалган жалпыга бирдей жана тең укуктуу эркин шайлоолордун

№ 7-Р

негизиндеги укуктары абсолюттук мүнөздө болбой, айрым чектөөлөргө дуушар болушу мүмкүн.

Мындай чектөөлөрдү коюуда, сөзсүз төмөндөгү негиз салуучу конституциялык принциптер сакталышы керек: мыйзам жана сот алдында бардыгы бирдей (16-берененин 3-бөлүгү), эч ким жынысы, расасы, тили, майыптуулугу, этноско таандыктыгы, туткан дини, курагы, саясий же башка ынанымдары, билими, теги, мүлктүк же башка абалы, ошондой эле башка жагдайлары боюнча кодулоого алынышы мүмкүн эмес (16-берененин 2-бөлүгүнүн 2-абзацы), Кыргыз Республикасында адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктерин жокко чыгаруучу же кемсинтүүчү мыйзамдар кабыл алынбашы керек (20-берененин 1-бөлүгү), адамдын, жарандын укуктары менен эркиндиктери улуттук коопсуздукту, коомдук тартипти, калктын саламаттыгын, адеп-ахлагын сактоо, башка адамдардын укуктары менен эркиндиктерин коргоо максатында Конституция жана мыйзамдар менен чектелиши мүмкүн. Киргизилип жаткан чектөөлөр көрсөтүлгөн максаттарга өлчөмдөш болушу керек (20-берененин 2-бөлүгү), Конституцияда каралгандан башка максаттарда жана андан ашкан даражада укуктарга жана эркиндиктерге мыйзам менен чектөө коюлушу мүмкүн эмес (20-берененин 3-бөлүгү).

Бул жоболор, «Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө» эл аралык Пактынын 25-беренесинин b пункту менен байланыштуу, ага ылайык, жана 2002-жылдын 7-октябрындагы «Көз карандысыз Мамлекеттердин Шериктештигинин катышуучу өлкөлөрүндөгү демократиялык шайлоолордун стандарттары, шайлоо укуктары жана эркиндиктери жөнүндө» Конвенциянын 1-беренесинин 3-пунктуна ылайык жарандын шайлоо жана шайлануу укугу Конституцияда жана (же) мыйзамдарда бекитилет, ал эми шайлоонун тартибин (шайлоо системасы) мыйзамдуу жөнгө салуу, адамдын жана жарандын жалпыга таанылган укуктарын жана эркиндиктерин, алардын конституциялык жана (же) мыйзамдык ишке ашырылышынын кепилдигин чектебешин же жокко чыгарбашы, дискриминациялык мүнөздө болбошу керек.

Келтирилген жоболордун мааниси боюнча, Кыргыз Республикасында таанылган жана кепилденген жарандардын жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына шайлоо жана шайлануу укугу, демократиялык коомдогу жарандын конституциялык-укуктук статусунун ажырагыс элементи болуп эсептелет, ошону менен бирге ар бир жаранга тең укуктуулук принцибинин негизинде кандай гана болбосун дискриминациясыз жана негизсиз чектөөсүз, тике же өзүнүн өкүлдөрү аркылуу жергиликтүү өз алдынча башкарууну ишке ашырууга катышууга кепилдик жаратат.

Ошону менен, жарандар «Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө» Мыйзамынын 42-беренесинин 2-абзацынын жана 48-беренесинин 2-абзацынын ченемдери Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 16-беренесинин 3-бөлүгүндө бекитилген Кыргыз

№ 7-Р

Республикасында мыйзам жана сот алдында бардыгы бирдей деген принципке карама-каршы келет деп жана 20-беренесинин 2-бөлүгүндө көрсөтүлгөн адам укугуна киргизилген чектөөлөрдүн шайкештиги тууралуу талап коюп жатышат.

Мыйзам чыгаруучу орган, шаардын мэринин жана айыл өкмөтүнүн башчысынын кызмат ордуна кылмыш жасагандыгы үчүн соттуулугу бар Кыргыз Республикасынын жарандары, соттуулугунун жоюлганына же алып салынганына карабастан шайлана албайт деп тыюу салууда коомдук кызыкчылыктарды коргоо жана бийликтин криминализациялоосуна бөгөт коюу максаттарын көздөгөн.

Бирок, көрсөтүлгөн мыйзам жобосу менен жаран тарабынан жасалган кылмыштын мүнөзү, коомдук коркунучтуулугу, оордугу, белгиленген жаза жана кылмыш жасагандан кийин канча убакыт өткөндүгү эске алынбастан чечилген.

Конституциялуулугу каралып жаткан «Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө» мыйзамдын беренелери маанилүү болгон конституциялык максаттарга өлчөмдөш болбой, жергиликтүү өз алдынча башкарууну шайлоо аркылуу жүзөгө ашыруу үчүн негиз салуучу принциптин аткарылышына жолтоо түзгөн.

Мыйзам чыгаруучу орган мамлекеттик жана коомдук кызыкчылыктарды коргоо ыкмаларын жана жолдорун аныктоо учурунда адамдын жана жарандын укуктарын өлчөмсүз чектөөдөн же ажыратуудан баш тартышы керек.

Башында басым кылып көрсөтүлүп кеткендей, мамлекеттик жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына болгон шайлоолордо тең укуктуулук принциби сөзсүз түрдө сакталышы керек. Демек, мыйзам чыгаруучу орган тарабынан пассивдүү шайлоо укугуна киргизиле турган чектөөлөр бардык деңгээлдеги шайлоолорго бирдей аныкталышы керек.

Ошону менен бирге, коомдук жана мамлекеттик коопсуздукту сактоо максатында, социалдык муктаждыктарды туура баалап, криминалдык элементтердин бийликке умтулуусуна жол бербөө үчүн, мамлекеттик жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына шайлануу укугун негиздүү, кылмыштын оордугуна карата чектөө маселеси мыйзам чыгаруучу орган тарабынан токтоосуз каралышы зарыл.

Жогорудагылардын негизинде, «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 42, 46, 47, 48, 51, 52-беренелерин жетекчиликке алып, Конституциялык палата

ЧЕЧТИ:

1. Кыргыз Республикасынын «Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө» Мыйзамынын 42-беренесинин экинчи абзацы жана 48-бере-

№ 7-Р

несинин экинчи абзацы, чоң коркунуч келтирбеген жана анча оор эмес кылмыштарды жасагандыгы үчүн, соттуулугу жоюлган же алып салынган жарандарга карата Кыргыз Республикасынын Конституциясына карама-каршы келет деп табылсын.

Жарандар Ахмаджон Каримович Рахимовдун, Сатаркул Аскар-ович Мусабаевдин жана Камчыбек Кадыркулович Кудайбергеновдун өтүнүктөрү жарым-жартылай канааттандырылсын.

2. Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши Кыргыз Республикасынын «Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө» Мыйзамынын 42 жана 48-беренелерине ушул чечимдин 1-пунктун аткаруу ирээтинде тийиштүү өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду токтоосуз киргизүүсү милдеттендирилсин.

3. Чечим акыркы, даттанууга жатпайт. Бардык мамлекеттик органдар, юридикалык жактар, кызмат адамдары жана жарандар тарабынан милдеттүү түрдө аткарылууга тийиш.

4. Чечим Кыргыз Республикасынын мамлекеттик бийлик органдарынын расмий басылмаларында, Конституциялык палатанын атайын сайтында жана «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын Жарчысына» жарыялансын.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ СОТУНУН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫ

2013-жылдын
6-ноябры
Бишкек шаары

№ 8-Р

**Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин
128-беренесинин Кыргыз Республикасынын
Конституциясына ылайыктуулугун текшерүү
жөнүндө жаран Орозобек Капарбекович Мадиновдун
өтүнүчүнүн негизинде козголгон иш боюнча**

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы төмөнкү курамында, төрагалык кылуучу М.Ш. Касымалиев, судьялар Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, Ж.М. Макешов, Э.Т. Мамыров, Ч.О. Осмонова, Э.Ж. Осмонбаев, К.С. Сооронкулова, соттук жыйналыштын катчысы М.Э. Толобалдиев,

тараптар: жаран Орозобек Капарбекович Мадинов, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин өкүлү Кызжибек Советовна Карабекованын катышуулары менен Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 1, 6, 7, 8, 9, 10-бөлүктөрүн жана «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялык мыйзамдын 18, 24, 37, 42 жана 46-беренелеринин талаптарын жетекчиликке алып, ачык соттук жыйналышта жаран О.К. Мадиновдун Кылмыш-жаза кодексинин 128-беренесинин Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 20-беренесинин 4-бөлүгүнүн 6-пунктуна жана 33-беренесинин 5-бөлүгүнө ылайыктуулугун текшерүү жөнүндө жаран Орозобек Капарбекович Мадиновдун өтүнүчүнүн негизинде козголгон иш каралды.

Судья Ж.М. Макешовдун баяндамасын, жаран О.К. Мадиновдун жана Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин өкүлү К.С. Карабекованын ой-пикирлерин угуп, иштин материалдарын изилдеп чыгып, Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы

ТАПТЫ:

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасына (мындан ары – Конституциялык палата) 2013-жылдын 12-июлунда Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши тарабынан 1997-жылдын 18-сентябрында кабыл алынган Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 128-беренесин Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 20-беренесинин 4-бөлүгүнүн 6-пунктуна жана 33-беренесинин 5-бөлүгүнө ылайык эмес деп табуу жөнүндө жаран О.К. Мадинов өтүнүч менен кайрылган.

2013-жылдын 21-августундагы Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын судьялар коллегиясынын анык-

№ 8-Р

тамасы менен жаран О.К. Мадиновдун кайрылуусу өндүрүшкө кабыл алынган.

Өтүнүчтү негиздөө ирээтинде төмөнкү жүйөлөр келтирилген.

Жаран О.К. Мадинов 2012-жылдын 22-августунда жаран Б.М. Бекежановдун жеке айыптоо арызы боюнча Нарын шаардык сотунун өкүмү менен О.К. Мадиновдун кыймыл аракети экинчи бир адамдын ар-намысын жана кадыр-баркын атайлап уятсыздык менен кемсинтип мазактаган деп табылып, Кылмыш-жаза кодексинин 128-беренесинин 1-бөлүгү менен күнөөлүү деп табылып, кылмыш жоопкерчилигине тартылган.

О.К. Мадинов тарабынан Нарын шаардык сотунун өкүмүнө кассациялык даттануу берилип, жазык ишин кароодо Нарын областтык сотунун судьяларынын толук курамынан баш тартуу өтүнүчү канааттандырылып, жазык ишин кароо Ысык-Көл областтык сотуна жүктөлгөн.

2012-жылдын 4-декабрында жаран О.К. Мадиновдун кассациялык даттануусу Ысык-Көл областтык сотунун соттук коллегиясында каралып, алардын аныктамасы менен Нарын шаардык сотунун 2012-жылдын 22-августундагы өкүмү эч өзгөртүүсүз күчүндө калтырылган.

Нарын шаардык сотунун өкүмүнө жана Ысык-Көл областтык сотунун аныктамасына жаран О.К. Мадинов көзөмөл ирээтинде Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун соттук коллегиясына даттануу келтирген.

2013-жылдын 23-апрелинде Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун соттук коллегиясы тарабынан жогоруда көрсөтүлгөн соттук актылар күчүндө калтырылган.

Ошондуктан, жаран О.К. Мадинов Конституциялык палатага кайрылып, Кылмыш-жаза кодексинин 128-беренеси Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 20-беренесинин 4-бөлүгүнүн 6-пунктуна жана 33-беренесинин 5-бөлүгүнө карама-каршы келет деп таап берүүнү суранган.

Соттук жыйналышта жаран О.К. Мадинов өзүнүн талабын колдоп, аны канааттандырууну суранды.

Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин өкүлү К.С. Карабекова өтүнүчтүн жүйөлөрү эч негизсиз деп, О.К. Мадиновдун коюлган талаптары менен макул болбостон аны канааттандыруусуз калтырууну сурады.

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы тараптардын жүйөлөрүн талкуулап, иштин материалдарын изилдеп чыгып, төмөнкү тыянактарга келди.

Кыргыз Республикасынын Конституциясы адамды, анын укуктарын жана эркиндиктерин эң жогорку баалуулук деп жарыялайт. Алар тикелей колдонулгандыктан, мыйзам чыгаруу, аткаруу бийлигинин жана өз алдынча башкаруу органдарынын ишинин маани-мазмунун аныктап тургандыктан, алар сот адилеттүүлүгү менен камсыз болгондуктан, адам укуктарын жана эркиндиктерин таануу, сактоо жана коргоо мамлекетке милдет катары жүктөлгөн (16-берене). Мамлекет адам укуктарын жана

№ 8-Р

эркиндиктерин Кыргыз Республикасынын Конституциясына жана эл аралык укуктун жалпыга таанылган принциптерине жана ченемдерине ылайык кепилдеп, Конституция жана мыйзамдар менен гана белгиленген шарттардын алкагында, конституциялык түзүлүштү, адеп-ахлакты, саламаттыкты, башка адамдардын укуктары менен эркиндиктерин коргоо, коомдун жана мамлекеттин коопсуздугун камсыздоо максатында өлчөмдүү чектөөгө жол берилет (20-берене, 2-бөлүк).

Кыргыз Республикасынын Конституциясында жана эл аралык келишимдерде таанылган укуктардын жана эркиндиктердин катарында өзүнүн табияты боюнча эч кандай чектелбей турган, адамдан ажырагыс касиет болуп каралган баалуулуктардын бири болуп инсандын арнамысы жана бедели эсептелет.

Ар-намыс деген бул коом тараптан инсанга болгон субъективдүү мамиле жана коом тараптан берилген бааны билдирген адеп-ахлактык категориясы.

Бедел (кадыр-барк) деген бул инсандын ажырагыс, кол тийгис, баа жеткис укугу. Ошондой эле инсандын, анын чөйрөсүндөгү адамдардын кандай кабыл алып, баа бергендигине карабастан, өзүнүн баалуулугуна болгон ички ишенимин, инсандын өзүнүн түшүнүүсүндөгү жеке сапаттарын, жөндөмдөрүн жана коомдогу баркын билдирген адеп-ахлактык категориясы.

Адамдын укуктарынын жалпы декларациясы (преамбула, 1-берене) жана жарандык жана саясий укуктар жөнүндөгү эл аралык Пакт, эркиндиктин, адилеттүүлүктүн жана жалпы тынчтыктын негиздери катары эсептелген адамдын бирдей жана тартып алынгыс укуктары менен бирге адам коомчулугунун бардык мүчөлөрүнө таандык болгон беделдикти тааныйт. Ушул жоболор Кыргыз Республикасынын укуктук системасынын ажырагыс бөлүгү болуп саналат (Конституция, 6-берене, 3-бөлүк).

Ошондуктан инсандын ар-намысынын жана беделинин кол тийбестиги сөзсүз түрдө кепилдениши зарыл.

Бирок коомдук тажрыйбадан келип чыккандай инсандын арнамысын жана беделин жаманатты кылган же кемсинткен көрүнүштөр бул сөз жана басма сөз эркиндигин, маалымат эркиндигин кыянаттык менен пайдаланууда байкалат.

Эл аралык укуктун жалпы кабыл алынган принциптери менен ченемдерине, ошондой эле Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык, Кыргыз Республикасында ар бир адам эркин ой жүгүртүүгө жана өзүнчө пикирге ээ болууга, өз пикирин билдирүүгө, сөз жана басма сөз эркиндигине, маалыматты эркин издөө, алуу, сактоо, пайдалануу жана аны оозеки, жазуу жүзүндө же башка ыкма менен жайылтуу укугуна ээ (31-берененин 1, 2, 3-бөлүктөрү; 33-берененин 1-бөлүгү).

Ошондой эле, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 20-беренесинин 5-бөлүгүнүн 4-пунктуна ылайык ой-пикир эркиндиги эч чектелүүгө тийиш эмес.

№ 8-Р

Ар бир адамдын маалыматты эркин издөө, алуу, сактоо, пайдалануу жана аны оозеки, жазуу жүзүндө же өзүнүн тандоосу боюнча башка ыкмалар менен жайылтууну кошуу менен өз пикирин билдирүү укугу Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пакт менен дагы белгиленген. Бирок, бул укуктар менен колдонуу өзгөчө милдеттенмелерди жана өзгөчө жоопкерчиликти талап кылат жана алардын чектөөлөрү башка адамдардын укуктары жана беделин урматтоо үчүн, мамлекеттин коопсуздугун, коомдук тартипти, калктын ден соолугун жана адеп-ахлактуулугун сактоо максатында мыйзам тарабынан орнотулат (19-берененин 2, 3-пункттары).

Башкача айтканда, ар бир адам Кыргыз Республикасынын Конституциясында жана эл аралык келишимдерде кепилденген укуктар менен эркиндиктерди пайдаланууда башка адамдардын укуктарына жана эркиндиктерине опузалаган же залал келтирген аракеттерден баш тартууга милдетүү.

Ушуга ылайыктуу, ар бир адам бардык жеке жана юридикалык жактардан өзүнүн ар-намысынын жана беделинин кол тийбестигине каршы багытталган аракеттерден кармануусун талап кылууга укуктуу.

Ошондуктан, маалыматты эркин издөө, алуу, сактоо, пайдалануу жана аны ар кандай мыйзамдуу ыкмалар менен жайылтуу укугу, башка адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктерин сактоо жана бузууга жол бербөө принциптеринде негизделип, ишке ашуусу тийиш. Инсандын беделине зыян келтирбөө максатында, жеке турмушунун кол тийбестик укугу, адамдын макулдугусуз анын жеке турмушу тууралуу маалыматты, жашыруун маалыматты жыйноого, сактоого, пайдаланууга жана жайылтууга жол берилбестиги Кыргыз Республикасынын Конституциясынын жоболорунда кепилденген (29-берененин 1, 3-бөлүктөрү).

Ушундай жагдайларда, ар бир адам өзүнүн ар-намысын жана беделин коргоо үчүн таасирлүү механизмдерге ээ болушу керек.

Адамдын ар-намысын жана беделин коргоо укугунун маңызын төмөнкүлөр түзөт: башка адамдар тарабынан бул укукту басмырлоодон баш тартууну талап кылуу жана беделин жаманатты кылган же кемсинткен адамды жоопкерчиликке тартуу үчүн мыйзамдын каражаттарын жана мамлекеттик мажбурлоо чараларын пайдалануу. Бул укуктук каражаттар ар бир адамдын ар-намысын жана беделин натыйжалуу сакталышын жана корголушун билдирет.

Инсандын беделин басмырлоого эч нерсе негиз боло албагандыктан, инсандын беделин, ошондой эле, аны менен байланышкан укуктарын жана эркиндиктерин тиешелүү шарт жана мүмкүнчүлүк түзүп берүү мамлекеттин милдети экендиги талашсыз.

Адамдын ар-намысын жана беделин коргоо укугунун негизги ыкмасы болуп соттук коргоо эсептелет. Соттук коргоо укугу башка бардык укуктардын жана эркиндиктердин процессуалдык кепилдиги катары

№ 8-Р

жана инсандын ар-намысын жана беделин таасирдүү коргоо ыкмасы катары Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 29-беренесинин 4-бөлүгүндө жана 40-беренесинин 1-бөлүгүндө бекитилген.

Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында инсандын ар-намысын жана беделин укуктук коргоо жолдору Жарандык кодекстин 18-беренесинде жана конституциялуулугу талашылып жаткан Кылмыш-жаза кодексинин 128-беренесинде көрсөтүлгөн.

Кылмыш-жаза кодексинин 128-беренесинде инсандын ар-намысына жана беделеине мазактоо түрүндө кемсинткендик үчүн жазыктык-укуктук жоопкерчилик каралган. Кылмыш-жаза кодекси мазактоону, башкача айтканда уятсыздык менен экинчи бир адамдын ар-намысын жана кадыр-баркын атайылап кемсинтүү деп аныктайт.

Мазактоо оозеки, жазуу жүзүндө, аракет же башка ыкма менен жасалышы мүмкүн. Ар-намыс жана беделин кемсинтүүчү аракеттердин коомдук коркунучу, беделди алып жүрүүчү катары инсандын баалуулугун күнөөлүү жак тараптан төгүндөөдө камтылат.

Жогоруда көрсөтүлгөн берененин 2-бөлүгүндө калк алдында чыгып сүйлөгөндө, калкка көрсөтүлгөн чыгармада же массалык маалымат каражаттарында мазактагандык, ошол эле кылмыштын квалификациялоочу белгиси болуп саналат. Бул ченемдин маңызы боюнча кылмыш деп эсептелген мындай аракеттер инсандын ар-намысын жана беделин басмырлоо же кемсинтүүчү маалыматтарды жайылтуу жолу менен жасалат.

Демек, мындай аракеттер Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 33-беренесинин 5-бөлүгүнө ылайык кылмыш деп эсептелинбейт жана укук бузуу субъектиси кылмыштык жазага тартылышы мүмкүн эмес.

Инсандын ар-намысын жана беделин басмырлоо же кемсинтүүчү маалыматтарды жайылтуу жолу менен жасалган мазактоону кылмыш эмес деп табуу менен бирге, инсандын ар-намысына жана беделеине каршы багытталган коомдук кооптуулугу боюнча төмөнүрөөк турган аракеттерди дагы кылмыш деп эсептөөгө негиз болбош керек. Ошондуктан, 128-беренедегі аракеттер бир эле кылмыштын белгилерин камтыгандыктан, мазактоону жалпысынан эле Конституцияга карама-каршы келет деп табуу зарылчылыгы чыгып турат.

Ошол эле убакта адамдын ар-намысын жана кадыр-баркын коргоочу иштей турган жолдорду жана мүмкүнчүлүктөрдү камсыз кылууга милдеттүү.

Ошондуктан, жогорудагыларды эске алуу менен Конституциялык палата, Конституциянын ченемдерине ылайык, мазактоо үчүн Кылмыш-жаза кодекси куугунтуктоону алып салуу зарылчылыгын белгилейт.

Бул менен бирге, ар-намыс жана бедел мүлктүк эмес укуктардын арасында биринчи орунду ээлерин жана натыйжалуу корголууга муктаж экендигин басым кылып белгилеп кетүү керек.

Кылмыш-жаза сот өндүрүшү тартибинде бул укуктарды бузуунун акталбагандыгын таануу менен, Конституциялык палата мазактоо ара-

№ 8-Р

кеттеринде коргоо ченемдерин камтыган Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексине өзгөртүүлөрдү киргизүү жолу менен инсандын ар-намысын жана беделин коргоонун таасирдүү механизмин кароо керектигин белгилейт.

Мындан тышкары, инсандын ар-намысын жана беделин жаманатты кылган же кемсинткен аракеттер коомдук коркунучунун даражасы боюнча кылмыш деп эсептелбегени менен, өзүнүн маңызы боюнча административдик укук бузуулардын катарына киргизилиши мүмкүн.

Демек, инсандын ар-намысын жана беделин коргоо механизми Кыргыз Республикасынын укуктук системасында бир нече укуктук чөйрөлөрдө орун алышы керек.

Мындай жагдайда Конституциялык палата Кылмыш-жаза кодексинин 128-беренеси толугу менен Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 33-беренесинин 5-бөлүгүндө каралган адамдын ар-намысын жана беделин жаманатты кылган же кемсинткен маалыматтарды тараткандыгы үчүн кылмыштык жазага тартылышы мүмкүн эмес деген жана 20-беренесинин 4-бөлүгүнүн 6-пунктунда көрсөтүлгөн ушул тыюунун кепилдиги чектелүүгө тийиш эместигин камтыган жоболоруна ылайык эмес экендигин аныктады.

Жогорудагылардын негизинде Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 6-бөлүгүнүн 1-пунктун, «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 46, 47, 48, 51, 52-беренелерин жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы

ЧЕЧТИ:

1. Кылмыш-жаза кодексинин 128-беренеси Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 20-беренесинин 4-бөлүгүнүн 6-пунктуна жана 33-беренесинин 5-бөлүгүнө ылайык эмес деп табылсын.

Жаран Орозобек Капарбекович Мадиновдун өтүнүчү толугу менен канааттандырылсын.

2. Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ушул чечимдин негизинде тийиштүү өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүүгө милдеттендирилсин.

3. Чечим акыркы, даттанууга жатпайт. Бардык мамлекеттик органдар, юридикалык жактар, кызмат адамдары жана жарандар тарабынан милдеттүү түрдө аткарылууга тийиш.

4. Чечим Кыргыз Республикасынын мамлекеттик бийлик органдарынын расмий басылмаларында, Конституциялык палатанын расмий сайтында жана «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын Жарчысына» жарыялансын.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ СОТУНУН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫ

КЫРГЫЗ
РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
АТЫНАН

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ СОТУНУН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ**

2013-жылдын
16-ноябры
Бишкек шаары

№ 9-Р

**жарандар Т. Балтабаевдин, И.И. Исаковдун,
А. Артыковдун, Т.Б. Мамытовдун, Х.З. Коркмазовдун
өтүнүчтөрүнүн негизинде «Кыргыз Республикасына
сиңирген эмгеги үчүн пенсиялар жөнүндө» Жобонун
12-пунктунун 2-абзацынын конституциялуулугун
таануу жөнүндө иш боюнча**

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы: төрагалык кылуучу – судья М.Ш. Касымалиев, судьялар: Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, Ж.М. Макешов, Э.Т. Мамыров, Э.Ж. Осконбаев, Ч.О. Осмонова, К.С. Сооронкулованын курамында, сот жыйналышынын катчысы Н.А. Илиязованын;

кайрылуучу тараптар: Т. Балтабаев, И.И. Исаков, А. Артыков, ошондой эле ишеним каттын негизинде аракеттенген М. Оморовдун;

Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн ишеним катынын негизиндеги өкүлдөрү У.Ж. Асанов, Ж.У. Мукамбетовдун катышуусу менен Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 1-, 6-, 7-, 8-, 9-, 10-бөлүктөрүн жана «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык мыйзамынын 4-, 18-, 19-, 37-, 42-беренелеринин талаптарын жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 1998-жылдын 19-февралында №82 токтому менен бекитилген «Кыргыз Республикасына сиңирген эмгеги үчүн пенсиялар жөнүндө» Жобонун 12-пунктунун 2-абзацынын (мындан ары – Жобо) конституциялуулугун таануу жөнүндө ишти ачык сот жыйналышында карады.

Жаран Т. Балтабаевдин, И.И. Исаковдун, А. Артыковдун, Т.Б. Мамытовдун, Х.З. Коркмазовдун өтүнүчтөрү каралуучу иштин себептери болуп саналат.

Ишти кароого негиз болуп, Кыргыз Республикасынын Конституциясына арыздануучу менен талаш-тартыш болгон Жобонун белгилүү ченеминин ылайык келүү маселесинде күмөндүүлүктүн пайда болуусу саналат.

Судья М.Р. Бобукееванын маалыматын, тараптардын түшүнүктөрүн жана өкүлдөрдүн сөздөрүн угуп, жана иштин материалдарын изилдеп чыгып, Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы

ТАПТЫ:

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасына жаран Т. Балтабаевден, И.И. Исаковдон, А. Артыковдон,

№ 9-Р

Т.Б. Мамытовдон, Х.З. Кокмазовдон Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 1998-жылдын 19-февралында №82 токтому менен бекитилген «Кыргыз Республикасына сиңирген эмгеги үчүн пенсиялар жөнүндө» Жобонун 12-пунктунун экинчи абзацы (мындан ары – Жобо) конституциялуу эместигин жана Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 12-беренесинин 2-бөлүгүнө, 16-беренесинин 2 жана 3-бөлүктөрүнө, 20-беренесинин 2-бөлүгүнө, 42-беренесинин 1 жана 3-бөлүктөрүнө карама-каршы келгендигин таануу жөнүндө өтүнүктөр түшкөн.

Жогоруда аталган жарандардын кайрылуулары боюнча, Жобонун 12-пунктунун биринчи абзацына ылайык, өзгөчө сиңирген эмгеги үчүн дайындалган пенсиялар, пенсионер эмгек акы же башка киреше алгандыгына карабастан толугу менен төлөнөт. Бирок ушул эле Жобонун 12-пунктунун экинчи абзацы менен Кыргыз Республикасынын саясий жана атайын мамлекеттик кызмат орундарынын реестрине ылайык, жогорку саясий кызмат орундарына дайындалган мамлекеттик органдардын жетектөөчү кызматкерлерине, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаттарына жана Кыргызстан Профсоюздар Федерациясынын төрагасына сиңирген эмгегине жараша белгиленген пенсияга пенсиянын жогорулатылган өлчөмүн пайыз менен төлөө Комиссиянын чечими боюнча алар ээлеген кызмат ордун бошоткон шартта жүргүзүлөрү белгиленген.

Арыз ээлеринин ой-пикирлери боюнча Жобонун талаш-тартыш болгон ченеми пенсионерлеринин айрым категорияларына Кыргыз Республикасына өзгөчө эмгек сиңиргендиги үчүн пенсиянын жогорулатылган өлчөмүн пайыз менен төлөөнү токтотуунун негизи болуп калды, анткени алар белгилүү мамлекеттик кызмат орундарын ээлешет.

Бул чектөө Конституциянын талаптарына карама-каршы келгендигин арыз ээлери тастыкташат, ал айрым пенсионерлердин менчигине болгон кол тийбестигине, башкача айтканда алардын менчиги болуп саналган, пенсияны толук өлчөмүндө алууга Конституция менен бекемделген укуктарын бузууда. Иштеген жана иштебеген пенсионерлер бирдей эмес абалга коюлган жана белгилүү мамлекеттик кызмат орундарын ээлеген пенсионерлерге карата дискриминацияга жол берилген, ошондой эле кесипти жана кылган кесибинин түрүн тандоого укуктары чектелген.

Конституциялык палатанын судьялар коллегиясынын аныктамасы менен 2013-жылдын 13-августундагы конституциялык сот өндүрүшүнө кабыл алынган.

Соттук жыйналышта кайрылуучу тарап өзүнүн талабын колдоп, аны канааттандырууну суранды.

Жоопкер тарап өтүнүктүн жүйөлөрү эч негизсиз деп, коюлган талаптары менен макул болбостон аны канааттандыруусуз калтырууну сурады.

2013-жылдын
16-ноябры
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 9-Р

Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексине ылайык пенсия кыймылдуу мүлк катары жарандык укук объекттеринин категориясына кирет. Буга ылайык, кандай гана шартта болбосун, пенсиядан ажыратуу же алып салуу учурлары каралган эмес.

Бирок пенсиядан айырмаланып, пенсияга кошумча төлөө жарандарга менчик укугунда тиешелүү болгон мүлккө кирбейт, анткени мамлекет тарабынан республикалык бюджеттен камсыздандыруу принциптерин эсепке албастан, белгиленет жана төлөнүп берилет.

Ошентип, өзүнүн белгилениши, каржылоо булагы жана белгиленген тартиби боюнча пенсияга үстөк төлөө пенсиядан айырмаланып турган табияты бар.

Ошондуктан, «Бюджеттик укуктун негизги принциптери жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 2-беренесине ылайык берилген тиешелүү ыйгарым укуктардын негизинде Кыргыз Республикасынын Өкмөтү үстөктөрдү белгилөө, ошондой эле алардан ажыратуу жөнүндө маселелерди чечүүгө укугу бар.

Ошондуктан, Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан, республикалык бюджеттин каражаттарынын чыгашаларын калктын жарды катмарына мамлекеттик колдоо көрсөтүүгө карата кайра багыттап бөлүштүрүшү боюнча иш-чараларды өткөрүүнүн алкагында 2008-жылдын 29-апрелинде жогоруда аталган Жобого тиешелүү өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө чечим кабыл алынган.

Конституциялык палата тараптардын жүйөлөрүн талкуулап жана иштин материалдарын изилдеп чыгып, төмөндөгүдөй тыянактарга келет:

«Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 19-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык, Конституциялык палата кайрылуунун ченемдик укуктук актынын конституциялуулугу күмөн саналган бөлүгүнө гана тийиштүү болгон предмет боюнча актыларды чыгарат.

Ошондой эле, Конституциялык палата карап жаткан иш боюнча кароонун предмети болуп, жогоруда көрсөтүлгөн төмөнкү мазмундагы Жобонун 12-пунктунун экинчи абзацы менен: «Кыргыз Республикасынын саясий жана атайын мамлекеттик кызмат орундарынын Реестри боюнча жогорку саясий кызмат орундарына дайындалган мамлекеттик органдардын башкаруучу кызматкерлерине, Жогорку Кеңештин депутаттарына жана Кыргызстан Профсоюздар Федерациясынын төрагасына дайындалган пенсиясынын сиңирген эмгегинин даражасына жараша тиешелүү пайыз менен көбөйтүлгөн көлөмү Комиссиянын чечими боюнча алардын ээлеген кызмат орундарын бошоткондон кийин төлөнөт», - деп белгиленет. Бул ченемдик укуктук акт Кыргыз Республикасынын

№ 9-Р

ченемдик укуктук актылар жөнүндө Мамлекеттик реестрине киргизилген жана азыркы учурда колдонуудагы болуп эсептелет.

Кыргыз Республикасы социалдык мамлекеттин конституциялык принцибин ишке ашырууга мамлекеттик пенсияларды, жөлөкпулдарды, социалдык коргоонун дагы башка кепилдиктерин белгилейт (9-беренесинин 3-бөлүгү). Көрсөтүлгөн ченемдин негизинде, мыйзам чыгаруучу камсыз кылуунун түрлөрүн, аларды колдонуу укугуна ээ болуунун тартибин жана шарттарын, тигил же бул социалдык төлөмдөрдү алуучулардын тобун белгилөөгө укуктуу.

Мамлекеттин негизги конституциялык милдеттери болуп, жарандарга мыйзамда каралган тартипте жана жагдайларда социалдык жактан камсыз кылуу кепилдигин берүү саналат.

Жарандардын пенсиялык камсыз болуу конституциялык укугу «Мамлекеттик пенсиялык социалдык камсыздандыруу жөнүндө» жана «Аскер кызматкерлерин пенсия менен камсыз кылуу жөнүндө» Мыйзамдарында бекитилген.

«Мамлекеттик пенсиялык социалдык камсыздандыруу жөнүндө» Мыйзамдын 11-беренесине ылайык, Кыргыз Республикасына өзгөчө сиңирген эмгеги үчүн пенсиялар мамлекеттик бюджеттен кошумча төлөп берүүлөр менен жалпы негиздерде саналат. Анын үстүнө, көрсөтүлгөн мыйзамдын 28-беренеси иштеген пенсионерлерге пенсия, алган айлык акысын эсепке албастан, толук өлчөмдө төлөнөт деп аныктайт.

Демек, жарандардын Кыргыз Республикасына өзгөчө сиңирген эмгектерин таанып, мамлекет аларды социалдык жактан коргоону жүргүзүү боюнча эл алдында укуктук милдеттенмелерди өзүнө алган.

Өзгөчө сиңирген эмгеги үчүн пенсия алууга негиз болуп, жарандын мамлекеттик, коомдук жана чарба ишмердүүлүк, илим, техника, маданият, билим берүү, саламаттык сактоо жана спорт жаатында, Ата Мекенди коргоодогу эмгеги үчүн ардактуу наамдар жана мамлекеттик сыйлыктар менен белгиленген Кыргыз Республикасына өзгөчө сиңирген эмгеги саналат.

Мында, «Мамлекеттик пенсиялык социалдык камсыздандыруу жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамы өзгөчө сиңирген эмгеги үчүн пенсиянын курамдык бөлүгү болуп саналган үстөктөрдү алып таштоо үчүн кандайдыр бир негиздерди алдын ала карабайт.

Бирок, Жобонун 12-пунктунун экинчи абзацы саясий жана атайын кызмат орундарынын мамлекеттик реестрине ылайык жогорку саясий кызмат орундарына дайындалган адамдарга, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депутаттарына жана Кыргызстан Профсоюздар Федерациясынын төрагасына пенсиянын курамдык бөлүгү болуп саналган үстөктү төлөөнү чектөөлөрдү ишке ашырат.

Мыйзам алдындагы ченемдик укуктук акты тарабынан мындай чектөөнү, жарандардын социалдык абалынан улам алып киргизүү, Кыр-

2013-жылдын
16-ноябры
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 9-Р

гыз Республикасынын Конституциясынын 20-беренесинин 2-бөлүгүнө карама-каршы келип турат.

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 20-беренесинин 2-бөлүгү адамдын, жарандын укуктары менен эркиндиктери улуттук коопсуздукту, коомдук тартипти, калктын саламаттыгын, адеп-ахлагын сактоо, башка адамдардын укуктары менен эркиндиктерин коргоо максатында чектөөгө мүмкүнчүлүк берет.

Адамдын жана жарандын укуктарын, эркиндиктерин чектеген мыйзамдан келип чыгуучу ченемдик укуктук актыларды кабыл алууга тыюу салынат.

Талаш-тартыш болгон жобонун ченеми, ошондой эле, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 16-беренесинин 2-бөлүгүнө дагы карама-каршы келет, ага ылайык, эч ким кемсинтүүгө туш болууга мүмкүн эмес, анын ичинде адамдын социалдык сапатынын белгилери боюнча да. Адамдын социалдык сапаты келип чыгышын, мүлктүк жана кызмат абалын, диний жана коомдук уюмдарга тиешелүүлүгүн, жашаган ордун камтыйт. Бул сапаттар адамдын өзүнө байланыштуу болот жана өзгөрүп турушу да мүмкүн.

Кыргыз Республикасынын Конституциясында бекемделген басмырлабоо принциби адамдын социалдык же башка сапаттарына байланыштуу, ага тиешелүү укуктарды, эркиндигин же милдеттерин кысууну болтурбоо үчүн шарттарды түзүүнү карайт.

Кыргыз Республикасынын Конституциясы, ошондой эле, мыйзам алдында бардык адамдардын укугу бирдей принцибин бекемдейт (16-беренесинин 3-бөлүгү). Демек, ченем чыгаруучу орган өзгөчө сиңирген эмгеги үчүн пенсиянын курамдык бөлүгү болуп саналган үстөктү төлөөнү чектөө менен, белгилүү мамлекеттик кызмат орундарын, ошондой эле Кыргызстандын Профсоюздар Федерациясынын төрагасынын кызмат ордун ээлеген пенсионерлерди жана башка тармактарда иштеген пенсионерлерди бирдей эмес шартка койду. Мындай мааниде адамдардын ар бир топторуна карата белгиленген укуктардын кепилдиктери ушул топтун бардык мүчөлөрү үчүн бирдей болушу керек.

Ошондуктан, ченем чыгаруучу орган Кыргыз Республикасына өзгөчө эмгек сиңиргендиги үчүн пенсияны жана төлөп берүүнүн шарттарын жана тартибин белгилөө боюнча ыйгарым укуктарга ээ болуу менен, андан адам бир конституциялык укукту жүзөгө ашыруу менен, башка укукту жүзөгө ашыра албай турган укуктук жөнгө салууга дуушар болуп жаткандыгын эске алышы керек.

Ушуга байланыштуу, жогоруда аталган Жобонун 12-пунктунун экинчи абзацы менен Кыргыз Республикасынын саясий жана атайын мамлекеттик кызмат орундарынын Реестрине ылайык жогорку саясий кызмат орундарына дайындалган мамлекеттик органдардын жетектөөчү кызматкерлерине, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин депу-

2013-жылдын
16-ноябры
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 9-Р

таттарына жана Кыргызстан Профсоюздар Федерациясынын төрагасына сиңирген эмгегине жараша белгиленген пенсияга пенсиянын жогорулатылган өлчөмүн пайыз менен төлөө алар ээлеген кызмат ордун бошоткон шартта жүргүзүү алардын кызмат абалына жана эмгекке болгон мамилесине карабастан, жарандардын конституциялык тең укуктуулук жана эркиндик принцибин бузат жана 16-беренесинин 2, 3-бөлүктөрүнөн жана 20-беренесинин 1-, 2-бөлүктөрүнөн келип чыккан максаттар менен баалуулуктар Кыргыз Республикасынын Конституциясы менен корголот деген көз караш менен акталган деп таанууга болбойт.

Жогоруда баяндалгандын негизинде, «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 46-, 47-, 48-, 51-беренелерин жетекчиликке алып, Конституциялык палата

ЧЕЧТИ:

1. Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн 1998-жылдын 19-февралында №82 токтому менен бекитилген «Кыргыз Республикасына сиңирген эмгеги үчүн пенсиялар жөнүндө» Жобонун 12-пунктунун экинчи абзацы конституциялуу эмес деп таанылсын.

Жаран Т. Балтабаевдин, И.И. Исаковдун, А. Артыковдун, Т.Б. Мамытовдун, Х.З. Кокмазовдун өтүнүчтөрү канааттандырылсын.

2. Чечим акыркы болуп жана даттанууга жатпайт, жарыяланган учурдан тартып күчүнө кирет.

3. Чечим бардык мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, кызмат адамдары, коомдук бирикмелер, юридикалык жана жеке жактар үчүн милдеттүү жана республиканын бардык аймагында аткарылууга жатат.

4. Чечим Кыргыз Республикасынын мамлекеттик бийлик органдарынын расмий басмаларында, Конституциялык палатанын расмий сайтында жана «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын Жарчысына» жарыялансын.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ СОТУНУН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫ

«Кыргыз Республикасына сиңирген эмгеги үчүн пенсиялар жөнүндө» Жобонун 12-пунктунун 2-абзацынын конституциялуулугун текшерүү жөнүндө жарандар Т. Балтабаевдин, И.И. Исаковдун, А. Артыковдун, Т.Б. Мамытовдун, Х.З. Кокмазовдун өтүнүчтөрүнүн негизинде козголгон иш боюнча Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын чечимине судьялар Э.Ж. Осмонбаевдин жана К.С. Сооронкулованын

ӨЗГӨЧӨ ПИКИРИ

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 1-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык, Кыргыз Республикасы социалдык мамлекет болуп эсептелет, анын негизги функцияларынын бири мамлекет тарабынан уюштуруучу-укуктук тариздерди орнотуу аркылуу ишке ашырылган жарандарды социалдык коргоо болуп саналат.

Кыргыз Республикасында азыркы мезгилде социалдык коргоо эки өз ара байланышкан тутумдар аркылуу ишке ашырылат, ал ар түрдүү булактар аркылуу каржыланат: социалдык коргоо тутуму жана мамлекеттик социалдык камсыздандыруу тутуму.

Кыргыз Республикасында социалдык жардам тутуму өзүнө социалдык төлөмдөрдү (мамлекеттик жана социалдык жөлөк пулдар), калктын өзүнчө тобу үчүн жеңилдиктерди жана калктын алсыз катмары үчүн берилген социалдык тейлөөлөрдү камтыйт. Социалдык коргоого финансылык каражаттар республикалык бюджеттен бөлүнөт.

Мамлекеттик социалдык камсыздандыруу эмгектик мертинүүнүн же кесиптик дартка чалдыгуунун, майыптыгынын, карыгандыгынын, баккан адамынан айрылгандыгынын жана анын өлүмүнүн натыйжасында камсыздандырылган адамдар өздөрүнүн иштеп тапканын же кирешесин жоготкон учурда жумуш берүүчүлөр жана жарандардын

милдеттүү камсыздандыруу салымдарынын эсебинен камсыз кылуунун мамлекет тарабынан кепилденген түрлөрүнүн тутуму болуп эсептелет («Мамлекеттик социалдык камсыздандыруу жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 1-беренеси).

«Мамлекеттик социалдык камсыздандыруу жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 10-беренесине ылайык, пенсиялык камсыздандыруу мамлекеттик социалдык камсыздандыруу боюнча камсыз кылуунун түрү болуп саналат жана пенсия алууга мамлекеттик социалдык кепилдикти ишке ашыруу үчүн багытталган.

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 53-беренеси пенсиялык камсыздандыруу маселелерин регламенттөөнү мыйзам чыгаруучунун милдетине киргизет. Мындай регламенттөө «Мамлекеттик пенсиялык социалдык камсыздандыруу жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамында камтылган, пенсиялык социалдык камсыздандыруунун уюштуруучу, укуктук жана каржы негиздерин жөнгө салат (пенсиялардын принциптери, түрлөрү жана денгээли, аларды дайындоонун тартиби, бөлүп чыгаруулар жана төлөмдөр).

Милдеттүү пенсиялык социалдык камсыздандыруу – камсыздандырылган адамдардын алып жаткан айлык акысын же кирешесин жоготкон учурда милдеттүү

камсыздандыруусун тактаганга чейин мамлекет тарабынан кепилденген камсыздандыруунун түрлөрүнүн тутуму.

Пенсиялык камсыздандырууну укуктук жөнгө салуунун өзгөчөлүгү, мыйзам чыгаруучу бул тармакта берилген ыйгарымдарын ишке ашырып жатып, пенсиялык камсыздандыруунун жалпы эрежелерин, ошондой эле пенсионерлердин айрым категориясына колдонуу өзгөчөлүктөрүн аныктоого укуктуулугунда. Анда, «Мамлекеттик пенсиялык социалдык камсыздандыруу жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 11-беренесинин 1-бөлүгүндө Кыргыз Республикасынын мамлекеттик, коомдук жана чарбачылык иш, Мекенди коргоо, илим, техника, маданият, билим берүү, саламаттык сактоо жана спорт жаатында өзгөчө эмгек сиңирип, эмгеги мамлекеттик сыйлыктар жана ардак наамдар менен белгиленген жарандарга Кыргыз Республикасына сиңирген өзгөчө эмгеги үчүн пенсия дайындалышы мүмкүн.

Ошону менен мыйзам чыгаруучу, жарандын мамлекет жана коомдун алдындагы өзгөчө кызматын эске алып, ага пенсиялык камсыздандыруу тутумунда атайын статусту бекитип берет. Жарандын өзгөчө сиңирген эмгегин мыйзамдуу таануу мамлекеттик бюджеттин каражаттарынын эсебинен пенсияга (жалпы пенсияга) кошумча түрүндө ишке ашырылат «Мамлекеттик пенсиялык социалдык камсыздандыруу жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамына ылайык, жалпы негизде эсептелет жана Социалдык фонд тарабынан жарандардын жеке камсыздандыруу эсептериндеги аккумуляцияланган каражаттар төлөнүп берилет.

Ошентип, дайындалган пенсияга өзгөчө сиңирген эмгеги үчүн төлөмдөр, бир категориядагы пенсионер-жарандардын алкагында жеке артыкчылыгын таануу жолу менен, айрым субъекттердин укуктук абалынын дифференциялуу юридикалык каражаты катары чыгат.

Пенсия – Кыргыз Республикасынын Социалдык фондунан мыйзам тарабынан бекитилген тартипте, камсыздандырылган адамдарга камсыздандыруу учуру келген учурда мезгилдүү камсыздандыруу төлөмү. Бул жалпы, пенсия түшүнүгүнүн бардык түрдүк айырмачылыгын бириктирип турат (жаш курагы, майыптыгы, багуучуну жоготкон учуру боюнча пенсия). Жаш курагы жана майыптыгы боюнча пенсияга пайыздык төлөмдөр кошумча деп аталат (өзгөчө сиңирген эмгеги үчүн да) жана аталган кошумча төлөөлөрдү толук өлчөмдө төлөп берүү мамлекеттик бюджеттин каражаттарынын эсебинен жүргүзүлөт жана пенсия менен чогуу төлөнөт («Мамлекеттик пенсиялык социалдык камсыздандыруу жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 13-беренеси). Бул учурда, 13-беренедө көрсөтүлгөн кошумчалар социалдык-камсыздандыруучу шартка ээ. Башкача айтканда, дайындалган пенсияга салыштырмалуу, ага болгон пайыздык катышынын жогорулашын төлөө камсыздандыруучу шартка ээ эмес.

Каралып жаткан маселеде, жаш курак боюнча пенсия аныкталган бир куракка жеткенден кийин жана бекитилген иштеген жылдары толгон учурда мамлекет тарабынан кепилденген камсыздандыруу төлөмү катары, жоготкон айлык акысынын ордун толтуруучу кызматты аткарат, ошол эле учурда Кыргыз Респу-

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун
Конституциялык палатасынын судьялары
Э.Ж. Осмонбаевдин жана К.С. Сооронкулованын
Өзгөчө пикири

бликасынын алдында өзгөчө сиңирген эмгеги үчүн дайындалган пенсияга кошумча Кыргыз Республикасынын алдында өзгөчө сиңирген эмгеги бар жарандарга сыйлык катары кызмат кылат. Ошону менен, көрсөтүлгөн чара социалдык-камсыздандыруучу мамилелердин алкагынан чыгып кетет.

Аны менен бирге, «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 19-беренесинин 4-бөлүгүнүн талаптары Конституциялык палатага кайрылууда каралган предметтин алкагынан чыкпоону жана ченемдик укуктук актынын конституциялуулугу күмөн саналган бөлүгүнө карата гана тийиштүү болгон актыларды чыгарууга эскерткен жана жалпы пенсияга өзгөчө сиңирген эмгеги үчүн кошумча бекитүү маселесин жөнгө салуучу жагдай мыйзам чыгаруучу тарабынан «Мамлекеттик пенсиялык социалдык камсыздандыруу жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамында ишке ашырылган жана муну менен пенсиялык камсыздандыруу чөйрөсүнө киргизилип, бизди аталган кошумчаларды социалдык жардамдын түрү катары кароого мажбурлап жатат.

Ошентип, мыйзамдын социалдык-камсыздандыруучу жана пенсиялык-камсыздандыруучу ченемдеринин мазмунунан жана маңызынан алып караганда, пенсия жана ага кошулган кошумчалар ар кандай укуктук шарттарга ээ. Милдеттүү социалдык камсыздандырууну улап жана толуктап турган кошумчалар социалдык жардам тармагына кирет. Алар пенсиядан айырмаланып, камсыздандыруунун башка негизин жана камсыздандыруунун башка булагына ээ.

Бул тартип «Мамлекеттик пенсиялык социалдык камсыздандыруу жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 11-беренесинин 2-бөлүгүндө бекирилген, анда: Кыргыз Республикасына сиңирген өзгөчө эмгеги үчүн пенсиялар Өкмөттүк комиссиянын чечими боюнча мамлекеттик бюджеттен кошумча төлөп берүүлөр менен жалпы негиздерде эсептелет.

Ошентип, дайындалган пенсияга пайыздык байланышка ай сайын төлөө түрүндө кошумча тууралуу кайрылуу субъекттеринин далилдери пенсиянын органикалык бөлүгү болуп саналат, өзгөчө сиңирген эмгеги үчүн пенсиянын жалгыз түрүн түзүүчү жыйындысы өз алдында юридикалык негиздерди түзөт.

Бул позициядан алып караганда, мыйзам чыгаруучу Социалдык фонддон төлөнгөн пенсиялардын бардык түрлөрүнө бирдиктүү ыкма иштеп чыгышы, мыйзам чыгаруу актысында колдонулган дефиницияны так аныктоо зарыл.

Жогоруда көрсөтүлгөндөрдөн улам, кайрылуучу тараптын, талашка түшкөн «Кыргыз Республикасына сиңирген эмгеги үчүн пенсиялар жөнүндө» – Жобосунун (мындан ары-Жобо) 12-пунктунун экинчи абзацы Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 12-беренесинин 2-бөлүгүнө каршы келет, ал жеке менчиктин кол тийбестик принцибин орнотот.

«Мамлекеттик социалдык камсыздандыруу жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 21-беренесине ылайык мамлекеттик социалдык камсыздандыруу боюнча пенсияларды, пособиелерди жана компенсацияларды төлөп

берүү камсыздоочунун каражаттарынын эсебинен – Социалдык фондунан жүзөгө ашырылат. Бул каражаттар камсыздандыруучулардын жана камсыздандырылган адамдардын милдеттүү камсыздандыруу төлөмдөрдүн эсебинен түзүлөт.

Социалдык фонддун акча каражаттары мамлекеттик жана башка бюджеттин курамына кирбейт, алып салууга, салык салууга жана комиссиялык чогултууларга таандык эмес.

«Мамлекеттик пенсиялык социалдык камсыздандыруу жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 32-беренесине ылайык, пенсионердин өлүмүнө байланыштуу алынбай калган пенсияны, аны менен бирге камсыздандырылган адам каза болгон учурда топтолуучу камсыздандыруу эсебинде эске алынган пенсиялык топтоолор Кыргыз Республикасынын жарандык кодексинде каралган тартипте мураскорлорго төлөнөт.

Буга ылайык, каражаттар пенсиялык мыйзамдарга ылайык жарандын карамагына өткөн учурда гана, салымчылар топтоо эсептеринде бар пенсиялык топтомдорго жеке менчик укугуна ээ болот.

Жобо тарабынан жөнгө салынган дайындуу укук мамилелеринин курамында, мамлекеттин алдында сиңирген эмгеги үчүн кошумча алууга укуктуу абстракттуу укуктук мүмкүнчүлүгүн берет.

Конституциялык палата, Кыргыз Республикасынын алдында сиңирген эмгеги үчүн пенсияны орнотуу жана төлөө тартибин жана шартын аныктоо боюнча ыйгарымы бар болуу менен, ченем жаратуучу орган, бир конституциялык укуктуу ишке ашыруу менен экинчи адамдын укугун чектей турган укуктук жөнгө салууну киргизбей тургандыгын эске албай

туруп, өзүнүн укуктук шарты жана максаттуу багыты боюнча сиңирген эмгеги үчүн пенсия Кыргыз Республикасынын Конституциясы тарабынан кепилденген адамдын жана жарандын укуктарынын жана эркиндигинин бирине да кирбейт. Андан сырткары, мекемелер жана ушундай пенсияларды дайындоо Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 9-, 53-беренелеринде бекитилген милдеттеринин алкагынан чыгат. Аларды мыйзам чыгаруучу тарабынан уруксат кылынган укуктуу жана максаттуу бөтөнчөлүк картары кароо керек.

Жеке менчиктин кол тийбестигинин принциби жеке менчик ээлерине аларга таандык болгон мүлктү эркин колдонуу, жеке менчик мамилелеринин туруктуулугунун, атайылап мүлкүнөн ажыратуунун мүмкүн эместигин же жеке менчик укугун чектөөнүн ылайык келбестигин камсыз кылуунун конституциялык кепилдиктерин түшүндүрөт.

Ошону менен, кайрылган субъекттер тарабынан Жобонун 12-пунктунун Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 12-беренесинин 2-бөлүгүнө каршы келгени талаш-тартыштын предмети болууда, бул принциптин укуктук маанисинен алып караганда, жеке менчик укугунун кол тийбестик принцибине эч кандай тиешеси жок.

Пенсиялык камсыз кылуу маселелерин укуктук жөнгө салуу үчүн негиз салуучу маанини Кыргыз Республикасынын Конституция ченемдери (9, 53-беренелер) камтыйт, аларга улгайганда, ооруп же эмгектенүүгө жараксыз болуп калганда, багып-көрөөрүнөн ажыраганда мыйзамда каралган тартипте жана жагдайларда социалдык жактан камсыз кылуу кепилдиги берилет. Ошентип,

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун
Конституциялык палатасынын судьялары
Э.Ж. Осмонбаевдин жана К.С. Сооронкулованын
Өзгөчө пикири

мыйзам чыгаруучу жарандардын тигил же бул категорияларына берилген пенсиянын, жөлөк пулдардын, тейлөөнүн, акчалай төлөмдүн өлчөмүн, тейлөө көлөмүн жана колдоо чаралардын социалдык камсыздандыруунун, укуктук негиздердин жана берүү тартибинин уюштуруучу-укуктук тариздерин жана түрлөрүн аныктап жатып, жарандардын социалдык жактан камсыз кылууга укуктарын ишке ашыруу механизмдерине тиешелүү маселелерди чечип жатып, кароонун кеңири эркиндигине ээ, анын ичинде колдонуудагы мыйзамды жөнгө салууда тиешелүү өзгөртүүлөрдү киргизе алат.

Социалдык программаларды турмушка ашыруу, анын ичинде социалдык жардам көрсөтүүчү мамлекеттик орган болуп, Кыргыз Республикасынын Өкмөтү саналат, ага мыйзам тарабынан социалдык саясат тармагында социалдык жардам маселесин укуктук жөнгө салуунун таризин жана ыкмаларын тандоодо, анын ичинде ченемдик укуктук актыларды кабыл алуу жолу менен кеңири мүмкүнчүлүк берилген.

Мындай практика кандайдыр бир өлчөмдө мамлекеттик жана коомдук максаттуулук принциптерине жооп берет. Өкмөт гана социалдык жардамдын зарыл болгон чараларын ийкем, ыкчамдуу жана майнаптуу иштеп чыгып, тиешелүү органдардын тутуму аркылуу жүзөгө ашырууга жөндөмдүү.

Буга окшогон укукту ишке ашырууга, кайрылуучу тараптын талашып жаткан Кыргыз Республикасынын сиңирген эмгеги үчүн пенсия жөнүндө Жобосу мисал болот, ал «Мамлекеттик пенсиялык социалдык камсыздандыруу жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамы-

нын 11-беренесинин негизинде иштелип чыккан.

«Мамлекеттик пенсиялык социалдык камсыздандыруу жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 11-беренесинин 1-бөлүгү негиз салуучу юридикалык фактыларды орнотуп (Кыргыз Республикасынын жарандык фактысы, сиңирген эмгегинин болушу, пенсионер статусу), мыйзам чыгаруучу Кыргыз Республикасынын сиңирген өзгөчө эмгеги үчүн пенсияга болгон укугунун пайда болушун байланыштырып турат.

Жогоруда көрсөтүлгөн берененин 2-бөлүгүндө аныкталгандай, Кыргыз Республикасына сиңирген өзгөчө эмгеги үчүн пенсиялар Кыргыз Республикасына Өкмөттүк комиссиянын чечими боюнча мамлекеттик бюджеттен кошумча төлөп берүүлөр менен жалпы негиздерде эсептелет.

Мына бул берененин 3-бөлүгүнө ылайык Кыргыз Республикасына сиңирген эмгеги үчүн пенсиялар жөнүндө Жобо Кыргыз Республикасынын Өкмөтү тарабынан бекитилет. Сиңирген өзгөчө эмгеги үчүн пенсияга тиешеси бар башка ченемдерди мыйзам камтыбайт.

Ошону менен, Кыргыз Республикасынын Өкмөтү, сиңирген өзгөчө эмгеги үчүн пенсияны, тиешелүү өкмөттүк комиссиянын курамын жана иштөө тартибин орнотуу жана төлөө тартибин жана шартын өз алдынча аныктоо менен, өзүнүн мыйзам тарабынан бекитилген кызматтык милдетинен жана ыйгарымынын чегинен чыккан эмес.

Жарандарга социалдык жардамдын ыкмаларын жана тариздерин аныктап жатып, Кыргыз Республикасынын Өкмөтү, мамлекеттик бюджеттин каражаттары-

нын ресурсунун чектелгендигин эске алып, көрсөтүлгөн социалдык жардамдын максаттуулук, дифференциациялуу жана даректелүү принциптерине таянууга милдеттүү.

Конституциялык палата, кайрылуу субъекттеринин, Жобонун 12-пункту юридикалык теңдик принцибине каршы келет деген далилдерине макул болуу менен, мамлекет тарабынан социалдык жардам чараларын ишке ашыруу тармагындагы бул принциптин өзгөчөлүктөрү бар экендигин эске алган эмес.

Кыргыз Республикасынын Конституциясы, адамдын жана жарандын тең укугун жана эркиндигин бекемдейт жана кепилдик берет. Социалдык камсыздандыруу укугунда бул жобо жарандардын социалдык коргоо алууга болгон тең укук жана мүмкүнчүлүк принциби менен ишке ашат. Аны менен бирге, социалдык коргоо маселесин регламенттөө социалдык жөнгө салууну талап кылат, мына ушул бул укук мамилелеринин субъекттеринин дифференциациялоо зарыл кылат. Мындай дифференциациялоо мисалы катары, майып-пенсионерлерге, жалгыз бой пенсионерлерге жана башка берилген кошумча социалдык жардамды караса болот.

Юридикалык теңчилик принцибинин бузулушун, Конституциялык палата, Жобонун 12-пункту, Кыргыз Республикасынын сиңирген эмгеги бар жана бир эле убакта Кыргыз Республикасынын саясий жана атайын мамлекеттик кызматтар Реестрине ылайык Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши жана Кыргызстан Профсоюздар Федерациясынын төрагасы тарабынан жогорку саясий кызматтарга дайындалган, мамлекеттик органдардын жетектөөчү кыз-

матчылары болуп саналган пенсионерлерди дайындалган пенсияга пайыздык пенсиянын жогорулатылышын төлөөдөн ажыратуу менен, аларды ушул эле топтогу башка пенсионерлерге салыштырмалуу тең эмес абалга коёт.

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 9-беренесине ылайык, Кыргыз Республикасы социалдык жактан корголбогон жарандардын категорияларына колдоо көрсөтүүсүн коргоону камсыз кылат. Бул берененин маанисине жана мазмунуна караганда, социалдык коргоо тиешелүү бир жашоо деңгээлин камсыз кылууга берилет, башкача айтканда, мамлекеттик социалдык жардам калктын алсыз, колдоого муктаж катмарынын тиешелүү жашоо деңгээлин колдоп туруу максатында берилет. Социалдык жардам багытындагы артыкчылыктуу багыттар так ушул максатты аныкташы керек. Бул учурда Кыргыз Республикасынын Конституциясы, мамлекеттик социалдык ишмердүүлүгү экономикалык эркиндикти, активдүүлүктү жана жарандын өзү жана өз үй-бүлөсү үчүн экономикалык ыңгайлуулукка жетүү мүмкүнчүлүгүн чектеген мамлекеттик камкорчулук таризин албаш керек. Ошону менен, Кыргыз Республикасынын Конституциясы, социалдык коргоону камсыз кылуу маселесинде алардын ишке жарамдуулугуна жана экономикалык өз алдынчалуулук даражасына жараша калктын ар кандай катмарына жана топторуна жиктелген мамиле керек.

Бир эле убакта айлык акыны, айлык акыга кошумчаларды жана социалдык жеңилдиктерди алуу, пенсияны, пенсияга төлөмдөрдү алуу социалдык колдоонун максаттуу багытынан четтегендиги болуп саналат. Мындай четтөө

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун
Конституциялык палатасынын судьялары
Э.Ж. Осмонбаевдин жана К.С. Сооронкулованын
Өзгөчө пикири

айлык акыны аз алган пенсионерлерге карата, алардын жогорку эмес кирешесинде колдонулса акталмак. Мына ушуга 1952-жылдын 4-июнундагы №102 «Социалдык камсыздандыруунун минималдык ченеми жөнүндө» Эл аралык ишти уюштуруу Конвенциясынын 26-бөлүгүнүн 3-бөлүгү кабарлайт: Мамлекеттин мыйзамы пенсия алууга укугу бар, бирок кандайдыр бир бекитилген киреше алып келген ишмердүүлүк менен алектенген адамдарга жөлөк пул берүүнү токтотууну караса болот; ошондой эле алып жаткан адамдын айлык акысы бекитилген ченемден ашып кеткен учурда камсыздандырууга негизделген тутумда же алып жаткан адамдын айлык акысы, анын башка каражаттары же жыйындысы бекитилген суммадан ашкан убакта төлөм акысына негизделбеген тутумда жөлөк пулду кыскартууну караса болот.

Буга ылайык, Кыргыз Республикасынын Өкмөтү социалдык жардамдын даректүүлүгүн камсыз кылуучу чараларды көрүүгө укуктуу гана эмес, милдеттүү дагы, ал жардамга муктаж адамдардын категориясын аныктап, аларды социалдык-акталган чен белгилери боюнча дифференциациялуу жүргүзүшү керек. Кыргыз Республикасынын Өкмөтү социалдык жардамга укук берүү боюнча мамлекеттин милдетин аткарып жатып, бул максаттарга болгон финансы каражаттарынын көлөмүнөн алып кароого

милдеттүү жана мыйзам тарабынан берилген ыйгарымы бар учурда өз алдынча, алардын өкүлдөнгөн чен белгилерин тактоо менен пенсияга болгон төлөмдүн өлчөмүн, багытын жана мөөнөтүн аныктоого укуктуу.

Жогоруда айтылгандардын негизинде, «Кыргыз Республикасынын сиңирген эмгеги үчүн пенсия жөнүндө» Жобонун 12-бөлүгү Кыргыз Республикасынын Конституциясына карама-каршы келет деп таанылбайт деп эсептейбиз.

Бул ишти кароонун натыйжасында, мамлекеттик социалдык пенсияны камсыздандыруу жана мамлекеттик социалдык жардам тутумун туура укуктук түшүнүү зарылдыгы келип чыгат, бул Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 53-беренесинин талаптарынын маанисине жана мазмунуна ылайык келет. Бул тутумдардын өзгөчөлүгүнөн улам, Жогорку Кеңеш мамлекеттин пенсиялык милдеттенмесинен жана жарандарды социалдык камсыздандыруу боюнча милдеттенмеден келип чыккан укуктук мамилелерди чектеши керек, аталган чөйрөнү укуктук жөнгө салуу өз ара байланышат, бирок өзүнчө болушу керек. Бул учурда мыйзам чыгаруучу Кыргыз Республикасынын сиңирген өзгөчө эмгеги үчүн кошумчанын укуктук табиятын аныктап, алардын тармактык таандыктыгын аныкташ керек.

Судьялар

Э.Ж. Осмонбаев
К.С. Сооронкулова

КЫРГЫЗ
РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
АТЫНАН

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ СОТУНУН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ**

2013-жылдын
19-ноябры
Бишкек шаары

№ 10-Р

«Кыргыз Республикасынын жарандарынын жалпыга бирдей аскердик милдети жөнүндө, аскердик жана альтернативдик кызматтар жөнүндө» Кыргыз Республикасынын судьяларынан келип түшкөн суроо-талаптарынын негизинде козголгон иш боюнча

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы: төрагалык кылуучу – судья М.Ш. Касымалиев, судьялар – Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, Ж.М. Макешов, Э.Т. Мамыров, Э.Ж. Осмонбаев, Ч.О. Осмонова, К.С. Сооронкулованын курамында,

сот жыйналышынын катчысы Э.Т. Толобалдиевдин;

тарап: 2013-жылдын 10-сентябрындагы ишеним каттын негизинде аракеттенген Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин өкүлү К.С. Карабекованын;

башка жак катары тартылган, ишеним каттын негизинде аракеттенген Кыргыз Республикасынын Коргоо министрлигинин өкүлү Т.У. Саалаевдин катышуулары менен, «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 18-беренесинин 1-бөлүгүн, 24-беренесин жетекчиликке алып, ачык соттук жыйналышта Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун жазык иштери жана административдик укук бузуулар жөнүндө иштер боюнча соттук коллегиясынын, Бишкек шаарынын Биринчи май райондук сотунун судьялары А. Молдобаев, А. Субанкуловдун, Чүй облусунун Жайыл райондук сотунун судьясы Ч. Асанованын «Кыргыз Республикасынын жарандарынын жалпыга бирдей аскердик милдети жөнүндө, аскердик жана альтернативдик (аскерден тышкары) кызматтар жөнүндө» Мыйзамынын 32-беренесинин 1, 4, 7-бөлүктөрү, 35-беренесинин 1-бөлүгү, 36-беренесинин 1-бөлүгү жана Кылмыш-жаза кодексинин 351-беренесинин 2-бөлүгүнүн конституциялуулугун аныктоо боюнча суроо-талаптарынын негизинде козголгон, Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын судьясынын 2013-жылдын 23-августунда кабыл алган аныктамасы менен бир конституциялык өндүрүшкө бириктирилген конституциялык өндүрүштөгү ишти карады.

Судья-баяндамачы Ч.О. Осмонованын баяндамасын, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин өкүлү Кызжибек Советовна Карабекованын жана Кыргыз Республикасынын Коргоо министрлигинин өкүлү Талгат Уметакунович Саалаевдин сөздөрүн угуп жана иштин матери-

№ 10-Р

алдарын изилдеп чыгып, Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы

ТАПТЫ:

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасына (мындан ары - Конституциялык палата) Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун жазык иштери жана административдик укук бузуулар жөнүндө иштер боюнча соттук коллегиясынын, Бишкек шаарынын Биринчи май райондук сотунун судьялары А. Молдобаев, А. Субанкуловдун, Чүй облусунун Жайыл райондук сотунун судьясы Ч. Асанованын «Кыргыз Республикасынын жарандарынын жалпыга бирдей аскердик милдети жөнүндө, аскердик жана альтернативдик (аскерден тышкары) кызматтар жөнүндө» Мыйзамынын 32-беренесинин 1, 4, 7-бөлүктөрү, 35-беренесинин 1-бөлүгү 36-беренесинин 1-бөлүгү жана Кылмыш-жаза кодексинин 351-беренесинин 2-бөлүгүнүн конституциялуулугун аныктоо боюнча суроо-талаптары келип түшкөн.

Суроо-талаптарды негиздөөгө төмөндөгүдөй жүйөлөр келтирилген: Чүй облусунун Москва райондук сотунун 2012-жылдын 19-, 22-, 31-июлунда, 16-октябрында, Жайыл райондук сотунун 2012-жылдын 11-январында, Бишкек шаарынын Октябрь райондук сотунун 2012-жылдын 23-апрелинде жана 16-июлунда, Бишкек шаарынын Биринчи май райондук сотунун 2012-жылдын 6-июлунда чыккан өкүмдөрү менен К.А. Абасканов, О.О. Дребот, Э.Б. Жусупов, А.С. Исмаилов, А.В. Култасов, Т.А. Осмонбеков, М.В. Раскин, Н.С. Сатаев, М.К. Сооронбаев, С.Т. Турдалиев альтернативдүү (аскерден тышкары) кызмат өтөө үчүн акчалай салым төлөөдөн баш тарткандыктары үчүн Кылмыш-жаза кодексинин 351-беренесинин 2-бөлүгү менен күнөөлүү деп табылышкан. Жогоруда көрсөтүлгөн берененин квалификациялык белгилери - аскердик кызматтан бошотулган адамдар альтернативдүү (аскерден тышкары) кызматты өтөөдөн качуу болуп саналат. Ал эми соттолуучулар А.А. Эркинов, Аттокур уулу Амантур жана Н.А. Полосухиндер тергөө органдары тарабынан ушул эле берененин талаптары менен кылмыш жоопкерчилигине тартылып, кылмыш иштери Бишкек шаарынын Биринчи май райондук сотуна жана Чүй облусунун Жайыл райондук сотторунун сот өндүрүштөрүнө келип түшүшкөн. Жогоруда көрсөтүлгөн соттолуучулар өзүнүн мыйзамга туура келбеген аракеттерин, «Жахабалар кудайдын күбөсү» диний уюмдун мүчөсү экендиктерин, ал эми төлөгөн акчалай өлчөмү Кыргыз Республикасынын Коргоо министрлигинин атайын эсебине түшө турганы алардын диний көз карашы боюнча үйрөтүлгөн абийирине каршы келгендиги менен түшүндүрүшкөн.

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 32-беренесинин 1-бөлүгүндө ар кимге абийир жана дин тутуу эркиндиги кепилденгендиги, 56-берененин 2-бөлүгүндө жарандарды аскер кызматынан өтөөдөн

№ 10-Р

бошотуунун же анын альтернативдүү (аскерден тышкары) кызмат менен алмаштыруунун негиздери жана тартиби мыйзам менен белгиленгендиги көрсөтүлгөн. Ал эми «Кыргыз Республикасынын жарандарынын жалпыга бирдей аскердик милдети жөнүндө, аскердик жана альтернативдик (аскерден тышкары) кызматтар жөнүндө» Мыйзамынын 32-беренесинин 4, 7- бөлүктөрү альтернативдүү (аскерден тышкары) кызмат өтөө түздөн-түз Коргоо министирлигинин көзөмөлүндө жана жетектөөсүндө жүргүзүлүп, ал кызматты өтөп бүткөндөр Кыргыз Республикасынын Куралдуу Күчтөрүнүн экинчи категориядагы запасына киргизилгендиги каралган.

Аталган соттор Кылмыш-жаза кодексинин 351-беренесинин 2-бөлүгү жана «Кыргыз Республикасынын жарандарын жалпыга бирдей аскердик милдети жөнүндө, аскердик жана альтернативдүү (аскерден тышкары) кызматтар жөнүндө» Мыйзамынын 32-беренесинин 1, 4, 7-бөлүктөрү, 35-беренесинин 1-бөлүгү, 36-беренесинин 1-бөлүгү Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайыктуу же ылайыктуу эместигин текшерип берүүнү өтүнөт.

Көрсөтүлгөн суроо-талаптардын бир түрдүүлүгүн эске алып, Конституциялык палатанын судьясы Ч.О. Осмонованын 2013-жылдын 23-августунда, «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 30-беренесине ылайык чыгарган аныктамасы менен жогоруда көрсөтүлгөн суроо-талаптар боюнча козголгон өндүрүштөрү бир өндүрүшкө бириктирилген.

Кыргыз Республикасынын Жогорку Кенешинин өкүлү К.С. Карабекова соттордун суроо-талаптары менен макул болбой, аларды канааттандыруусуз калтырууну суранды.

Башка жак катары ишке тартылган Коргоо министрлигинин өкүлү Т.У. Саалаев соттордун суроо-талаптары боюнча конституциялуулугу текшерилип жаткан ченемдер Кыргыз Республикасынын Конституциясына карама-каршылык туудурбаганын билдирди.

Конституциялык палата келип түшкөн суроо-талаптардын жүйөлөрүн талкуулап, жоопкер тараптын соттук жыйналышта берген көрсөтмөсүн, башка жак катары тартылган Коргоо министирлигинин өкүлүнүн көрсөтмөсүн угуп жана иштин материалдарын изилдеп чыгып, төмөндөгүдөй тыянакка келет.

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 56-беренесинде бекирилгендей, Ата Мекенди коргоо - жарандардын ыйык парзы жана милдети. Бул милдетти жана конституциялык парзды ишке ашыруу максатында, аскердик милдет белгиленген. Аскердик милдетти жүзөгө ашыруу тартиби жана жолдору, Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык «Кыргыз Республикасынын жарандарынын жалпыга бирдей аскердик милдети жөнүндө, аскердик жана альтернативдик кызматтар жөнүндө» Мыйзамында жөнгө салынган.

№ 10-Р

Бул мыйзамдын преамбуласында көрсөтүлгөндөй Кыргыз Республикасынын жарандары расасына, тилине, этностук таандыктыгына, саясий же башка ынанымдарына, билимине, тегине, мүлктүк жана башка абалына, ошондой эле башка жагдайларга карабастан, Кыргыз Республикасынын Куралдуу Күчтөрүндө, башка аскердик түзүмдөрүндө жана мыйзамда аскердик кызмат каралган мамлекеттик органдарда аскердик кызмат өтөөгө милдетүү.

Ошону менен бирге, аскердик милдетти аткаруу тартибин жөнгө салууда, мыйзам чыгаруучу орган, Кыргыз Республикасынын Конституциясында жана эл аралык келишимдерде кепилденген, адамдан ажырагыс, чектөө коюуга тыюу салынган укуктарды жана эркиндиктерди камсыз кылууга милдетүү.

Ата Мекенди коргоо милдетин аткаруу кээ бир учурларда жарандын дин ишенимине жана көз караштарына ылайык келбей, карама-каршылык туудурган учурлар коомдо орун алган көрүнүш.

Конституциянын 32-беренесине ылайык, ар кимге абийир жана дин тутуу эркиндиги кепилденет. Ар ким өз алдынча же башкалар менен бирдикте ар кандай динди тутуу же эч бирин тутпоо укугуна ээ, диндик жана башка ишенимдерди эркин тандоого жана тутууга укуктуу. Эч ким өзүнүн диндик жана башка ишенимдерин билдирүүгө же алардан баш тартууга мажбурланууга тийиш эмес. Конституцияда көрсөтүлгөндөй, диний ынанымдарын билдирүүгө жана алардан баш тартууга мажбурлоого болгон кепилдиктерге эч кандай чектөө коюлууга тийиш эмес (20-берене, 4-бөлүк, 7-пункт).

Конституцияда кепилденген абийир жана дин тутуу эркиндиги «Кыргыз Республикасынын жарандарынын жалпыга бирдей аскердик милдети жөнүндө, аскердик жана альтернативдик кызматтар жөнүндөгү» Мыйзамы тарабынан таанылган.

Ушул Мыйзамдын 32-беренесинин 1-бөлүгүндө Кыргыз Республикасынын жарандарынын диний көз караштарын эске алып, ошону менен бирге жарандын Ата Мекенди коргоо милдетинин аткарылышын камсыз кылуу максатында, аскердик кызмат ордуна берилүүчү альтернативдик кызмат каралган.

Башкача айтканда, бул өз учурунда мыйзам чыгаруучу Кыргыз Республикасынын жаранынын Ата Мекенди коргоо боюнча милдети жана ыйык парзы мыйзам белгилеген формаларда, анын ичинде альтернативдик (аскерден тышкары) кызмат өтөө жолу менен аткарыла тургандыгын билдирет.

Аталган мыйзамдын 32-беренесинин 2, 4-бөлүктөрүнө ылайык, он сегизден жыйырма беш жашка чейинки курактагылар чакыруу мөөнөтүн кийинкиге калтыруу укугуна ээ эмес, же болбосо чакыруу мөөнөтүн кийинкиге калтыруу укугунан ажыраган, мөөнөттүү аскер кызматын өтөбөгөн эркек жаран альтернативдик кызматка чакырылууга тийиш,

№ 10-Р

эгерде ал ынанымы боюнча курал колдонууга жана Куралдуу Күчтөрдө кызмат өтөөгө жол бербеген, каттоодон өткөн диний уюмдун мүчөсү болуп саналса.

Ошону менен бирге, альтернативдик кызматты өтөө альтернативдик кызматтын кызматчылары тарабынан чакыруу жери боюнча райондук (шаардык) аскер комиссариаттары аркылуу коргоо маселелерин тескеген мамлекеттик органдын атайын эсебине эсептик көрсөткүчтүн 180 өлчөмүндө акчалай төлөмдөрдү төгүүнү карайт. Анын 20 пайызы атайын каражаттарга салык төлөнгөндөн кийин мамлекеттик чек араны кайтаруу жана сактоо маселелерин тескеген ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын атайын эсебине чегерилет.

Ар бир квартал ичинде акча төгүмдөрүнүн жалпы көлөмүнүн алтыдан биринен кем эмесин төгүп турууга жатат.

Альтернативдик кызматка чакырылган жарандардан түшкөн акча каражаттары окуу жыйындарын өткөрүүгө, аскердик бөлүктөрдүн окуу-материалдык базасын өркүндөтүүгө, аскер кызматчыларын социалдык коргоону жогорулатууга, аскер кызматчыларын сыйлоого жана өкүлчүлүк боюнча чыгымдарга жумшалат.

Соттордун суроо-талаптарына тиркелген кылмыш-жаза иштердин материалдарына ылайык, соттолуучулар Коргоо министрлигинин атайын ачылган эсебине мыйзамда көрсөтүлгөн акчалай төлөмдү төгүүдөн баш тарткандыгы үчүн кылмыш-жаза жоопкерчилигине тартылууда. Бирок, тергөө учурундагы сурак протоколдоруна жана соттук отурумдардын протоколдоруна жараша, соттолуучулар «Кыргыз Республикасынын жарандарынын жалпыга бирдей аскердик милдети жөнүндө, аскердик жана альтернативдик кызматтар жөнүндө» Мыйзамы талап кылган альтернативдик кызматка макул боло албай турганын, андай кызматты өтөөгө абийири төмөнкү себептерден улам жол бербей турганын түшүндүрүшкөн: а) кызматтын бул түрү аскерге жана аскер кызматына байланышкан иш-аракеттерди колдоо үчүн Коргоо министрлигинин атайын эсебине акча которууну талап кылат, б) андай кызматты өтөгөндөр аскер күчтөрүнүн көзөмөлү жана жетеги астында болушат жана в) аны өтөп бүткөндөр Куралдуу Күчтөрдүн бөлүгү болуп эсептелинген “запаска” киргизилет. Соттолуучулар альтернативдик кызмат үчүн талап кылынчу акча каражатты Кыргыз Республикасынын жалпы фондуна же Коргоо министрлиги менен байланышы жок мамлекеттик башка органга төлөп берүүгө даяр экенин бир нече ирээт билдиришкен.

Ошону менен бирге ошол эле берененин 7-бөлүгүнө ылайык, альтернативдик кызмат аяктагандан жана толук сумманы төлөп бергенден кийин жаран экинчи категориядагы аскер кызматчыларынын каттоосуна берилет жана запаска киргизилет.

Аталган Мыйзамдын 36-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык, Кыргыз Республикасынын Куралдуу Күчтөрүнүн запасы эки категорияга

№ 10-Р

бөлүнөт - биринчи жана экинчи.

Биринчи категориядагы запаска аскер кызматында бир жылдан аз эмес кызмат өтөгөн аскер кызматчылары кирет.

Экинчи категориядагы запаска мөөнөттүү аскер кызматын өтөбөгөн аскер кызматчылары кирет.

Экинчи категориядагы запаска катталган жана мобилизациялык резервге киргизилген аскер кызматчылары, алар тарабынан аскердик жыйындар өтүлгөндөн кийин, биринчи категориядагы запаска каттоого которулууга тийиш. Аскердик каттоодо турган аялдар экинчи категориядагы запаста турушат.

Демек, аталган мыйзам маанисине жана талаптарына ылайык альтернативдик кызмат «жарандык мүнөзгө» ээ эмес. Тескерисинче ал, аскер күчтөрүнүн жетеги жана көзөмөлү алдында жүргүзүлөт, аны өтөгөндөрдөн акчалай төлөмдөрүн түздөн-түз аскер күчтөрүнүн фондуна аскердик иш-аракеттерди колдоо үчүн төлөө талап кылынат жана бул кызматты өтөп бүткөндөр Куралдуу Күчтөрүнүн запасына киргизилип, аскердик иш-аракеттерге жана окутууларга арналган жыйындарга чакырылышы мүмкүн экендиги ачык айкын тастыкталып турат.

Мыйзамдагы бул кемчилик жарандар менен мамлекеттин ортосунда карама-каршылыктын пайда болуусуна негиз түзөт, себеби жарандардын Конституция менен кепилденген укуктары толук түрдө камсыздалбай, аларды жүзөгө ашыруунун чектери аныкталган эмес.

Дин эркиндигин кепил кылган Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 32-беренесинин 1-бөлүгү, 56-беренесинин 2-бөлүгү, жарандык жана саясий укуктар жөнүндөгү эл аралык Пакты адамга абийири жол бербегендиктен аскер кызматынан баш тартуу укугун кепил кылат. Көрсөтүлгөн Пакттын 18-беренесине ылайык, ар бир адамдын ойлоо, абийир жана диний эркиндигине укугу бар. Бул укук өзүнө дилди же ишенимдерди өз тандоосу менен кабыл алуу эркиндигин, өз динин жана ишенимдерин жеке өзү да, башкалар менен бирдикте да, жалпы же өзүмдүк тартипте колдонуу эркиндигин, сыйынуу, диний жана үрп-адаттарды, окууларды жүргүзүү эркиндигин камтыйт. Эч ким анын динди жана ишенимди тандоо эркиндигин кемсинткен таңуулоого дуушар болбошу керек.

Жогоруда келтирилген жүйөлөрдөн улам, мамлекет аскердик кызматтан же аскерди колдогон жана анын көзөмөлү, жетеги астында жүргүзүлгөн «альтернативдик кызматтан» абийири жол бербегендиктен баш тарткандарды куугунтуктабашы же кайсы бир башка жол менен жазалабашы керек.

Аталган Пактка Кыргыз Республикасы Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин 1994-жылдын 12-январындагы №1406-ХII токтому менен кошулган.

№ 10-Р

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 6-беренесине ылайык Кыргыз Республикасы катышуучусу болуп эсептелген, мыйзамда белгиленген тартипте күчүнө кирген эл аралык келишимдер, ошондой эле эл аралык укуктун жалпы кабыл алынган принциптери менен ченемдери Кыргыз Республикасынын укук системасынын ажырагыс бөлүгү болуп саналат.

Демек, бул жагдайлардын негизинде Конституциялык палата «Кыргыз Республикасынын жарандарынын жалпыга бирдей аскердик милдети жөнүндө, аскердик жана альтернативдик кызматтар жөнүндө» Мыйзамынын аталган айрым беренелери өзүнүн Конституцияда бекитилген вазыйпасын толук аткара алалбаган деп эсептейт.

Белгилеп кетүүчү нерсе болуп, бул атуулдардын аскер милдетин альтернативдик (аскерден тышкары) милдет менен алмаштыруунун жүйөлөрүнүн эң негизгиси – адамдын абийири менен милдетинин ортосундагы карама-каршылыкты жоюу жана кандайдыр бир өлчөмдөгү компромисске келтирүү жана альтернативдик кызмат жарандык мүнөздө болушунун зарылдыгы. Муну жүзөгө ашыруу үчүн альтернативдик кызмат өтөө үчүн мыйзамда көрсөтүлгөн акчалай каражат Кыргыз Республикасынын республикалык бюджетине түздөн-түз түшүшү жана кызматты өтөөнүн башка альтернативдүү түрлөрү каралышы керек.

«Кыргыз Республикасынын жарандарынын жалпыга бирдей аскердик милдети жөнүндө, аскердик жана альтернативдик кызматтар жөнүндө» Мыйзамынын 36-беренесинин 1-бөлүгүндө аскер кызматын өтөбөгөндөр экинчи категориядагы аскерге милдеттүүлөрдүн запасына кирет.

Бирок, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 56-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык жана жогоруда келтирилген мыйзамдын 1-беренесинде көрсөтүлгөн түшүнүк боюнча альтернативдик кызмат Кыргыз Республикасынын жарандарына алардын жашын, диний көз караштарын, үй-бүлөлүк абалын, соттолгонун же ден соолугунун абалын эске алып, мөөнөттүү аскердик кызматтын ордуна көрсөтүлүүчү кызматтын түрү болуп эсептелинет.

Демек, «экинчи категориядагы запас» деген түшүнүк кайрадан каралып чыгып, кийинки мааниде такталышы керек: альтернативдүү кызматты өтөгөн жарандар экинчи категорияга караштуу болгону менен «аскердик милдеттүү» статуска ээ боло албайт жана ошону менен бирге мобилизация учурунда курал көтөрүү менен байланышпаган бардык иштерди аткарууга милдеттүү.

Ошондуктан мыйзам чыгаруу органы тарабынан аталган мыйзамга өзгөртүүлөрдү киргизүүдө, биринчи жана экинчи категориядан тышкары аскер милдетин жаратпаган категориясы каралышы керек. Аталган категория мыйзамда орун алган күндөн тартып жарандар үчүн өзгөчө жарандык милдет катары бекитилиши тийиш.

Конституциянын 101-беренесинин талаптарына ылайык, сот Консти-

№ 10-Р

туцияга каршы келген ченемдик укуктук актыны колдонууга укуксуз. Эгерде ар кандай сот инстанциясында ишти кароодо иштин чечилиши көз каранды болгон мыйзамдын же башка ченемдик укуктук актынын конституциялуулугу жөнүндө маселе келип чыкса, анда сот Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасына суроо-талап жиберүүгө тийиш.

Ушунун негизинде, Бишкек шаарынын Биринчи май райондук сотунун суроо-талабында Кылмыш-жаза кодексинин 351-беренесинин 2-бөлүгүнүн конституциялуулугу күмөн жараткан.

Ата Мекенди коргоо жарандардын милдети болгондуктан, мамлекет бул милдеттин тийиштүү түрдө аткарылышын талап кылууга укуктуу. Ушул себептен, Кылмыш-жаза кодексинде аскердик кызматка чакыруудан негизсиз качкандык үчүн кылмыш жоопкерчилиги бекитилген.

Аскердик кызматка чакыруудан мыйзамдуу негиздерсиз качкандык, коомдук кооптуу аракет катары эсептелет, анткени мындай аракеттер мамлекеттин аскердик коопсуздугуна жана мамлекеттик коргонуунун тийиштүү деңгээлин камсыз кылууга багытталган мамлекеттин иш-аракетине коркунуч түзөт. Ошондуктан, аскердик кызматка чакыруудан негизсиз качкандык үчүн кылмыш жоопкерчилик каралгандыгы Конституцияга карама-каршы келиши мүмкүн эмес. Аскердик кызматтын ордуна көрсөтүлүүчү альтернативдик кызматты өтөөдөн качкандык коомдук кооптуулугу дагы жогоруда көрсөтүлгөн мааниде түшүнүлүшү зарыл. Демек, Кылмыш-жаза кодексинин 351-беренесинин 2-бөлүгүндө көрсөтүлгөн ченемдер Конституцияга ылайыктуу экендиги талашсыз жагдай.

Жогорудагылардын негизинде, «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 42-,46-,47-,48-,51-,52-беренелерин жетекчиликке алып, Конституциялык палата

ЧЕЧТИ:

1. «Кыргыз Республикасынын жарандарынын жалпыга бирдей аскердик милдети жөнүндө, аскердик жана альтернативдик (аскерден тышкары) кызматтар жөнүндө» Мыйзамынын 32-беренесинин:

1-бөлүгү Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык деп табылсын;

4-бөлүгүнүн биринчи абзацында курал колдонууга жана Куралдуу Күчтөрдө кызмат өтөөгө жол бербеген диний көз карашы жана ынамы боюнча альтернативдик кызматты өтөгөн жарандардын акчалай төлөмдөрү коргоо маселелерин жана мамлекеттик чек араны кайтаруу жана сактоо маселелерин тескеген мамлекеттик органдардын атайын эсебине төгүлүшү жөнүндөгү ченем Кыргыз Республикасынын Конституциясына карама-каршы келет деп табылсын;

№ 10-Р

7-бөлүгүндө каралган жарандар экинчи категориядагы аскер кызматчыларынын каттоосуна берилет жана запаска киргизилет деген ченем курал колдонууга жана Куралдуу Күчтөрдө кызмат өтөөгө жол бербеген диний көз карашы жана ынанымы боюнча альтернативдик кызматты өтөгөн жарандарга карата Кыргыз Республикасынын Конституциясына карама-каршы келет деп табылсын;

35-беренесинин 1-бөлүгүндө каралган курал колдонууга жана Куралдуу Күчтөрдө кызмат өтөөгө жол бербеген диний көз карашы жана ынанымы боюнча альтернативдик кызматты өтөгөн жарандар запаска киргизилиши жөнүндөгү ченем Кыргыз Республикасынын Конституциясына карама-каршы келет деп табылсын;

36-беренесинин 1-бөлүгү Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык деп табылсын;

Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 351-беренесинин 2-бөлүгү Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык деп табылсын.

2. Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши Кыргыз Республикасынын «Кыргыз Республикасынын жарандарынын жалпыга бирдей аскердик милдети жөнүндө, аскердик жана альтернативдик кызматтар жөнүндө» Мыйзамына ушул чечимдин негизинде тийиштүү өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүүгө милдеттендирилсин.

3. Чечим акыркы, даттанууга жатпайт. Бардык мамлекеттик органдар, юридикалык жактар, кызмат адамдары жана жарандар тарабынан милдеттүү түрдө аткарылууга тийиш.

4. Чечим Кыргыз Республикасынын мамлекеттик бийлик органдарынын расмий басылмаларында, Конституциялык палатанын атайын сайтында жана «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын Жарчысына» жарыялансын.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ СОТУНУН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫ

2013-жылдын
22-ноябры
Бишкек шаары

№ 11-Р

**Жаран Дуйшекан Усубакуновна Шигаеванын
кайрылуусунун негизинде Кыргыз Республикасынын
Жарандык процесстик кодексинин 337-6
беренесинин 2-пунктунун конституциялуулугун
текшерүү жөнүндө иш боюнча**

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы: төрагалык кылуучу – судья М.Ш. Касымалиев, судьялар – Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, Ж.М. Макешов, Э.Т. Мамыров, Э.Ж. Осмонбаев, Ч.О. Осмонова, К.С. Сооронкулованын курамында,

сот жыйналышынын катчысы Н.А. Илиязованын; кайрылуучу тарап: ишеним каттын негизиндеги Д.У. Шигаеванын өкүлдөрү С.К. Байшукурова жана А.С. Акматалиевдин;

жоопкер-тарап ишеним каттын негизиндеги Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин өкүлү К.Р. Садыковдун катышуулары менен Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 1-, 6-, 8-, 9-, 10-бөлүктөрүн жана «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 4-, 18-, 19-, 37-, 42-беренелеринин талаптарын жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексинин 337-6 беренесинин 2-пунктунун конституциялуулугун текшерүү жөнүндө ачык соттук жыйналышта карады.

Ишеним каттын негизиндеги жаран Дуйшекан Усубакуновна Шигаеванын өкүлү Самира Кадыркуловна Байшукурованын өтүнүчү каралуучу иштин себеби болуп саналат.

Ишти кароого негиз болуп, Жарандык процесстик кодексинин 337-6 беренесинин 2-пункту (мындан ары – ЖПК) Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык келгендиги боюнча маселеде күмөндүүлүктүн пайда болуусу эсептелинет.

Соттук жыйналышка ишти даярдаган судья-баяндамачы Э.Ж. Осмонбаевдын маалыматын угуп, иштин материалдарын изилдеп чыгып, Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы

ТАПТЫ:

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасына (мындан ары - Конституциялык палата) 2013-жылдын 7-августунда жаран Д.У. Шигаевадан ишеним каттын негизиндеги өкүлү С.К. Байшукурова менен кол коюлган, Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексинин 337-6 беренесинин 2-пунктунун конституци-

№ 11-Р

ялуулугун текшерүү жана ушул ченемдин Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 20-беренесинин 5-пунктунун 3-, 8-пунктчасына жана 40-беренесинин 1-пунктуна ылайык экендигин таануу жөнүндө өтүнүчтөр түшкөн.

Берилген материалдардан улам, «Кыргызстан Коммерциялык банкы» ААК (мындан ары – банк) Д.У. Шигаевага жана «Аска Трейд» ЖЧКга күрөөгө коюлган мүлктү төлөтүүгө жана аны айкын сатууга кайрылгандыгы жөнүндө «Алтын КСК» ЖЧКнын атайын администратору С.С. Тыналиевдин доо арызы боюнча 2009-жылдын 19-февралындагы Бишкек шаарынын Октябрь райондук сотунун чечимине кассациялык даттануу берүүгө өтүп кеткен мөөнөттү калыбына келтирүү жөнүндө арыз менен Бишкек шаарынын Октябрь райондук сотуна кайрылгандыгы баяндалган. Октябрь райондук сотунун 2010-жылдын 11-майындагы чечими менен бул өтүнүч катты канааттандыруудан баш тарткан. Андан кийин, банк Октябрь райондук сотунун 2010-жылдын 11-майындагы чечимине апелляциялык даттануу менен Бишкек шаардык сотуна кайрылган жана Бишкек шаарынын Октябрь райондук сотунун 2009-жылдын 19-февралындагы чечимине кассациялык даттануу берүүгө өтүп кеткен мөөнөттү калыбына келтирүүнү суранган.

Бишкек шаардык сотунун Жарандык иштер боюнча соттук коллегиясынын 2010-жылдын 28-июлундагы аныктамасы менен Бишкек шаарынын Октябрь райондук сотунун 2010-жылдын 11-майындагы аныктамасы жокко чыгарылган жана жаңы чечим кабыл алынган, ага ылайык банктын Бишкек шаарынын Октябрь райондук сотунун 2009-жылдын 19-февралындагы аныктамасына карата кассациялык даттанууга карата өтүп кеткен мөөнөттү калыбына келтирүү жөнүндө жеке даттануусу канааттандырылган.

Бул чечимден кассациялык даттанууга мөөнөттү калыбына келтирүү жөнүндө арыз жана ЖПКнын 337-6 беренесинин 2-пункту менен белгиленген мөөнөт өткөндөн кийин кассациялык даттануу банк тарабынан берилгендигин белгилеп турат. Бирок соттук коллегия өз чечимин мөөнөттү калыбына келтирүү жөнүндө кассациялык даттануудан баш тартуу Конституциянын 40-беренесинин 1-бөлүгү менен бекемделген, соттук коргоо укугун банк тарабынан жүргүзүүгө тоскоолдук кыла тургандыгы менен түшүндүргөн. Ошондой эле, сот коллегиясы мөөнөттү калыбына келтирүү мүмкүнчүлүгүнүн убакытын чектөөдөгү сот актысына даттануу Конституциянын 20-беренесинин 5-бөлүгүнүн 3- жана 8-пункттарына карама-каршы келгендигин белгиледи.

Ушуга байланыштуу, Д.У. Шигаева өзүнүн өкүлү С.К. Байшукурова аркылуу болгон кайрылуусунда Конституциялык палатанын көңүлүн ЖПКнын 337-6 беренесинин 2-пунктунун Конституцияга ылайык келгендиги жөнүндө жана маселенин аныксыз экендигине көңүл бурат жана ушул ченемди конституциялуулук предметине карата текшерүүдөн өткөрүп берүүнү өтүнөт.

2013-жылдын
22-ноябры
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 11-Р

Конституциялык палатанын соттук коллегиясынын аныктамасы менен 2013-жылдын 23-августундагы конституциялык сот өндүрүшүнө кабыл алынган.

Соттук жыйналышында Д.У. Шигаеванын өкүлү С.К. Байшукурова баштапкы талаптардын көлөмүнүн өзгөртүлүшү жөнүндө билдирди, тактап айтканда, өтүнүчтүн Конституциянын 20-, 40-беренелеринде жар салынган адамдын жана жарандын укуктарынын жана эркиндиктеринин юридикалык жактарга таркатыла тургандыгы тууралуу маселени түшүндүрүп берүү жөнүндө 3-пунктун кайра чакыртуу тууралуу билдирген.

Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин өкүлү К.Р. Садыков, ЖПКнын 337-6 беренесинин 2-пункту Конституциянын ченемдери менен карама-каршы келбейт деп эсептейт, анткени, бул ченем башка адамдардын укуктарын жана эркиндиктерин коргоого багытталган.

Конституциялык палата тараптардын далилдерин талкуулап жана иштин материалдарын изилдеп чыгып, төмөндөгүдөй тыянактарга келет:

1. «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 19-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык, Конституциялык палата кайрылууда ченемдик укуктук актынын конституциялуулугу күмөн саналган бөлүгүнө гана тийиштүү болгон предмет боюнча актыларды чыгарат.

Ошондой эле, ушул иш боюнча Конституциялык палатанын кароосунун предмети болуп төмөнкүдөй мазмундагы ЖПКнын 337-6 беренесинин 2-пункту эсептелет:

«337-6 берене. Кассациялык даттанууну же талапты кайра кайтаруу. Кассациялык даттануу же талап төмөндөгүдөй учурларда даттануу же талап берген жакка кайра кайтарылат: 2) даттануу мөөнөтү өтүп кеткен учурда, эгерде даттанууда же талапта өтүп кеткен мөөнөттү калыбына келтирүү тууралуу өтүнүч камтылбаса. Сот актысы мыйзамдуу күчүнө кирген учурдан тартып бир жылдан ашпаган мөөнөткө сот даттануу мөөнөтүн калыбына келтирүүгө укуктуу.

Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодекси мыйзамдарда белгиленген тартипке ылайык кабыл алынган («Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Жарчысында» 2003-жылдагы, №3 санында жарыяланган), Кыргыз Республикасынын ченемдик укуктук актыларынын Мамлекеттик реестрине киргизилген.

2. Конституциянын 40-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык, ар бир адамга анын укуктарын жана эркиндиктерин соттук коргоо кепилденген. Бул укук адамдын негизги жана ажырагыс укуктарынын бири болуп, аны менен бир маалда адамдын жана жарандын бардык башка укуктарынын жана эркиндиктеринин кепилдиги катары каралат.

Конституциянын 1-, 20-, 40-, 93-беренелеринин жоболорунун колдонулушунан улам Кыргыз Республикасында укуктук мамлекеттегидей

№ 11-Р

эле, адамдын жана жарандын укуктарын жана эркиндиктерин коргоо тутуму акыйкат сотту жүзөгө ашыруу жолу менен түзүлгөн.

Соттук коргонуу укугу кайсы сотто жана кандай жол-жобо боюнча конкреттүү иш карала тургандыгын алдын ала белгилеп, уюштуруу-укуктук жана процесстик түрлөрү мыйзамдык түрдө бекемдөө аркылуу укуктарды натыйжалуу калыбына келтирүүнү кепилдендирүүнү карайт.

Бузулган укуктарды жана эркиндикти коргоонун колдонулуп жаткан тутумунун алкагында, ошондой эле жогорку сот тарабынан ишти кайрадан кароого укук жөнүндө конституциялык белгилөөнү ишке ашыруу катарында (Конституциянын 20-беренесинин 5-бөлүгүнүн 3-пункту) төмөнкүлөрдүн жогорку инстанцияларга соттордун чечимдерине даттануу караштырылган.

Мыйзам чыгаруучу коомдук мамилелердин бул чөйрөсүн жөнгө салууда бир жактан укуктук статустун мыйзамдуу күчүнө кирген чечими менен таанылган туруктуулукту камсыз кылуу зарылчылыгынан, башка жагынан ченемдик шарттарды аныктоо, анын ичинде мыйзамдуу күчүнө кирген сот чечими, бирок, ошону менен материалдык жана процесстик укуктун ченемдерин колдонуудагы катачылыкты камтыган чечим жогору турган сот менен мыйзамда каралган негиздер менен жеткиликтүү мөөнөттө кайра карала алат эле. Мындай болбосо, аталган принциптерди сактабай коюу укуктук мамилелерди туруктуулугунун бузулушуна, алардын катышуучуларынын биротоло сот актысы менен белгиленген укуктук статусун эркин өзгөртүүгө алып келмек, талаш-тартыш укук мамилелеринде ачык эместикти билдирмек.

ЖПКнын 337-1 беренесинде райондук соттордун мыйзамдуу күчүнө кирген актыларына карата ишке катышкан тараптар жана башка адамдар областтык соттун кассациялык инстанциясына кассациялык даттануу бериши мүмкүнчүлүгү аныкталган.

Ушуну менен бирге, ЖПКнын 337-6 беренесинде кароосуз калтырылган даттануудагы же талаптагы кемчиликтерди оңдоо жөнүндө көрсөтмөлөр белгиленген мөөнөттө аткарылбагандыгын, даттануу мөөнөтү өтүп кеткен учурда, эгерде даттанууда же талапта өтүп кеткен мөөнөттү калыбына келтирүү тууралуу өтүнүч камтылбаса, кассациялык даттануу же талап төмөндөгүдөй учурларда даттануу же талап берген адамга кайра кайтарылат. Сот актысы мыйзамдуу күчүнө кирген учурдан тартып, бир жылдан ашпаган мөөнөткө сот даттануу мөөнөтүн калыбына келтирүүгө укуктуу.

Андан тышкары, ЖПКнын 342-беренеси менен, Кыргыз Республикасынын бардык сотторунун жарандык иштер боюнча мыйзамдуу күчүнө кирген соттук актылары соттук контролдук тартибинде кайрадан каралышы мүмкүн.

Кассациялык инстанциядагы соттордун токтомдору жана аныктамалары алар чыгарылган учурдан тартып мыйзамдуу күчүнө кирет

2013-жылдын
22-ноябры
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 11-Р

(КР ЖПКнын 337-17 беренеси) жана дароо көзөмөлдүк тартибинде кайра кароонун объекти боло алышат.

Апелляциялык же кассациялык даттануу баскычынан өтпөгөн, көзөмөл тартибиндеги сот чечимдерине даттанууга болбойт.

Ошону менен бирге, мыйзамдар ар бир адамга соттук коргоо укугун жана жогору турган сот тарабынан ишти кайрадан кароого укугун пайдаланууга мүмкүндүк берет.

Даттануу түрүндө мыйзамдык күчүнө кирген сот актысын, анын ичинде процесстик мөөнөттү калыбына келтирүүгө кызыкдар болгон жактардын укугун кайрадан кароо укугун мыйзамдык жөнгө салуу негизине жана соттук коргоонун таризи түрүндө кассациялык иштердин арналышына ылайык келиши керек, бул мурунку соттук териштирүүнүн жүрүшүндө кетирилген жаңылыштыктардын натыйжасында укуктар жана мыйзамдык кызыкчылыктар бузулган, аларды башкача калыбына келтирүүгө мүмкүн эмес.

Мында, буга объективдүү негиздер болбосо же белгиленген мөөнөт өткөндөн кийин, өткөрүлүп жиберилген процесстик мөөнөттү калыбына келтирүүнү талап кылуучу жактардан соттук коргоого укукту кыянаттык менен пайдалануунун алдын алуу боюнча милдет мыйзам чыгаруучуга, ошондой эле сот бийлигине жүктөлгөн.

Мыйзам чыгаруучунун жогору турган сот инстанцияларынын ишти кайра карап чыгууга карата колдонулуучу мындай ыкмасы иштелип чыккан эл аралык стандарттары менен ылайыкташтырылат («Жарандык жана соода иштери боюнча даттануу тутумдарын жана жол-жоболорун колдонууга киргизүү жана иштешин жакшыртууга байланыштуу» 1995-жылдын 7-февралындагы Европа Кеңешинин Министрлер Комитетинин NR(95)5 сунуштамалары).

Ошентип, мыйзамдык күчүнө кирген сот актысын даттануу түрүндө карап чыгуу жөнүндө арыз берүү үчүн мөөнөттү калыбына келтирүүнү мыйзамдык жөнгө салуу мыйзам чегинде жана негизделген сот чечимин чыгарууну караштырган, Конституциядан келип чыккан укуктук белгиленгендик менен акыйкат соттук териштирүү укугунун ортосундагы тиешелүү балансты камсыз кылуу керек, мында өтүп кеткен мөөнөттү калыбына келтирүү жана натыйжада, иш боюнча кассациялык иш козгоо чектелген мөөнөттүн ичинде жана маанилүү объективдүү кырдаал болгондо гана орду болмокчу.

Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексине ылайык процесстик иш-аракеттер ушул Кодексте же мыйзамдарда белгиленген мөөнөттө жүргүзүлөт (ЖПКнын 117-беренесинин, 1-бөлүгү), ишке катышкан жактар, процесстик мөөнөт аяктагандан кийин, процесстик иш-аракеттерди аткарууга болгон укугун жоготот (ЖПКнын 119-беренеси).

Жүйөлүү негиздер боюнча процесстик аракеттерди белгиленген мөөнөттө жасоого карата өз укуктарын ишке ашырбаган калган жактар

№ 11-Р

үчүн кепилдик болуп ЖПКнын 337-6 беренесинин 2-пункту менен каралган процесстик мөөнөттөрдү калыбына келтирүү институту эсептелинет.

Сот актысын кассациялык түрүндө карап чыгуу жөнүндө арыз берүүгө мөөнөтүн эсептөөнү өзгөчө тартип менен камсыз кылуучу соттук коргоого укукту ишке ашыруу (качан жакка ушул соттук акты менен анын укуктарынын бузулгандыгы жөнүндө белгилүү болгон учурдан тартып) өтүп кеткен процесстик мөөнөттү негизсиз калыбына келтирүүгө жана ошону менен бирге, мыйзамдык күчүнө кирген сот актыларынын укуктук белгиленгендигин, өзгөчөлүгүн, милдеттерин, төгүндөлбөстүгүн бузууга алып келбеши керек. Процесстик мөөнөттү өз алдынча калыбына келтирүү аларды белгилөө максаттарына карама-каршы келет.

Натыйжада, ар бир сот чечими субъективдүү жана объективдүү чегине карабастан, ага таандык касиеттерге ээ болушу керек.

Ошентип, аракеттеги укуктук жөнгө салуунун шарттарында, акыйкат сот жүргүзүүнүн конституциялык максаттарынан улам, процесстик укуктун конституциялык маанилүү принциптерине ылайык, сот, кассациялык тартибинде сот актысынын мыйзамдуу күчүнө киргенинен тартып бир жылдан ашпаган даттануу мөөнөтүн калыбына келтирүүгө укуктуу боло турган ЖПКнын 337-6 беренесинин 2-пункту Конституция тарабынан жар салынган соттук коргонууга карата укуктарын жана жогору турган сот тарабынан иштин кайталанып каралышына карата укуктарын чектебейт.

Жогоруда баяндалгандын негизинде, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 6-бөлүгүнүн 1-пунктун, «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 42-, 46-, 47-, 48-, 51-, 52-беренелерин жетекчиликке алып, Конституциялык палата

ЧЕЧТИ:

1. Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексинин 337-6 беренесинин 2-пункту конституциялуу деп таанылсын.

2. Чечим акыркы жана даттанууга жатпайт, жарыяланган учурдан тартып күчүнө кирет.

3. Чечим бардык мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, кызмат адамдары, коомдук бирикмелер, юридикалык жана жеке жактар үчүн милдеттүү жана республиканын бардык аймагында аткарылууга жатат.

4. Чечим Кыргыз Республикасынын мамлекеттик бийлик органдарынын расмий басмаларында, Конституциялык палатанын атайын сайтында жана «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын Жарчысына» жарыялансын.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ СОТУНУН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫ

КЫРГЫЗ
РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
АТЫНАН

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ СОТУНУН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ**

2013-жылдын
26-ноябры
Бишкек шаары

№ 18-Р

**Жарандар Асан Саматович Токтоналиевдин
жана Болотбек Сексенбешович Чокморовдун
кайрылууларынын негизинде Кыргыз
Республикасынын Эмгек кодексинин
427-беренесинин конституциялуулугун текшерүү
жөнүндө иш боюнча**

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы: төрагалык кылуучу – судья М.Ш. Касымалиев, судьялар – Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, Ж.М. Макешов, Э.Т. Мамыров, Э.Ж. Осмонбаев, Ч.О. Осмонова, К.С. Сооронкулованын курамында,
сот жыйналышынын катчысы А.Ж. Таштанованын;

кайрылуучу тарап: Асан Саматович Токтоналиевдин, Болотбек Сексенбешович Чокморовдун;

жоопкер тарап: ишеним каттын негизиндеги Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин өкүлү Канатбек Рахманбердиевич Садыковдун; котормочу – Максат Эсенбекович Толобалдиевдин катышуулары менен Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 1-, 6-, 8-, 9-, 10-бөлүктөрүн жана «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 4-, 18-, 19-, 37-, 42-беренелеринин талаптарын жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Эмгек кодексинин 427-беренесинин конституциялуулугун текшерүү жөнүндө ишти ачык соттук жыйналышта карады.

Сот өндүрүшүнө 2013-жылдын 31-июлундагы жана 2013-жылдын 22-октябрындагы Конституциялык палатанын судьялар коллегиясынын аныктамасы менен кабыл алынган, жарандар А.С. Токтоналиевдин жана Б.С. Чокморовдун өтүнүчтөрү ишти кароого себеп болуп саналат.

Ишти кароого негиз болуп, Эмгек кодексинин талаш-тартыш болгон ченеми Конституцияга ылайык экендиги маселеде күмөндүүлүктүн пайда болуусу саналат.

Соттук жыйналышка ишти даярдаган судья-баяндамачы Э.Т. Мамыровдун маалыматын угуп, иштин материалдарын изилдеп чыгып, Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы

ТАПТЫ:

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасына (мындан ары - Конституциялык палата) 2013-жылдын 23-апре-

№ 18-Р

линде жаран А.С. Токтоналиевден Эмгек кодексинин 427-беренесинин конституциялуу эместигин таануу жөнүндө өтүнүч түшкөн.

Берилген материалдар көрсөткөндөй, Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн алдындагы Мамлекеттик салык кызматынын статс-катчысынын кызмат ордун ээлеген А.С. Токтоналиев, кызмат ордунан «Мамлекеттик кызмат жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 14-беренесине ылайык Кыргыз Республикасынын Премьер-министринин 23-августундагы 2012-жылдын №616 тескемеси менен ээлеген кызматынан бошотулган.

А.С. Токтоналиевдин пикири боюнча, көрсөтүлгөн тескеме негизделген эмес жана мыйзамсыз, ошол себептен Бишкек шаарынын Биринчи май райондук сотуна Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнө доо арызы менен, Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн алдындагы Мамлекеттик салык кызматына жана Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик кадр кызматына Кыргыз Республикасынын Премьер-министринин 23-августундагы 2012-жылдын №616 тескемеси жараксыз деп жумуш ордуна калыбына келтирүү жана ишке аргасыз чыкпагандыктын ордун толтурууга арыз менен кайрылган.

Бирок, Бишкек шаарынын Биринчи май райондук соту 2012-жылдын 20-ноябрындагы аныктамасы менен А.С. Токтоналиевдин доо арызы боюнча соттук өндүрүштү токтотту. Сот токтотууга негиз катары Эмгек кодексинин 427-беренесин келтирди, ага ылайык Кыргыз Республикасынын Президенти, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши, Кыргыз Республикасынын Премьер-министри тарабынан кызмат ордуна шайлануучу, бекитилүүчү же дайындалуучу жетекчи кызматкерлерди иштен бошотуу, иштен бошотуунун күнүн жана себептерин, аныктамаларын өзгөртүү, башка ишке которуу, ишке аргасыз чыкпагандыктын ордун толтурууга же аз акы төлөнүүчү ишти аткаруу жана тартиптик жаза берүү үчүн акы төлөөлөр боюнча эмгек талаш-тартыштар соттук эмес тартипте чечилет. Ушул беренедө белгиленген тартипте кабыл алынган чечимдер даттанууга жатпайт.

Токтоналиев А.С. Бишкек шаарынын Биринчи май райондук сотунун аныктамасы менен макул болбой, Бишкек шаардык сотунун апелляциялык инстанциясына жеке даттануу менен кайрылган. Бишкек шаардык сотунун соттук коллегиясы 2013-жылдын 23-апрелиндеги аныктамасы менен Бишкек шаарынын Биринчи май райондук сотунун аныктамасын өзгөртүүсүз, ал эми А.С. Токтоналиевдин жеке даттануусун канааттандыруусуз калтырган. А.С. Токтоналиевдин жеке даттануусун канааттандыруусуз калтырууда, Бишкек шаардык сотунун соттук коллегиясы Эмгек кодексинин 427-беренесине шилтеме кылып, кызмат орундарынын ушул категориясы үчүн эмгек талаш-тартыштары соттон тышкары тартипте чечилүүгө тийиш деп чечим чыгарган.

2013-жылдын
26-ноябры
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 18-Р

Ушуга окшош өтүнүч менен 2013-жылдын 11-октябрында Конституциялык палатага жаран Болотбек Сексенбешович Чокморов кайрылган.

Б.С. Чокморов Нарын областынын Ак-Талаа районунун акиминин биринчи орун басарынын кызмат ордун ээлеген жана ээлеген кызмат ордунан Кыргыз Республикасынын Премьер-министринин 2013-жылдын 4-июлундагы №311 тескемеси менен бошотулган.

Б.С. Чокморов Кыргыз Республикасынын Премьер-министринин тескемесин мыйзамсыз деп эсептеп, Бишкек шаарынын Биринчи май райондук сотуна Кыргыз Республикасынын Премьер-министринин 2013-жылдын 4-июлундагы №311 тескемесин жараксыз жана жумуш ордуна калыбына келтирүү доо арызы менен кайрылган.

Бирок, Бишкек шаарынын Биринчи май райондук соту 2013-жылдын 7-октябрындагы аныктамасы менен Б.С. Чокморовдун доо арызын Эмгек кодексинин 427-беренесинде каралган негиздер боюнча өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартты.

Арыз берүүчүлөр, кызматкерлердин айрым категорияларынын жекече эмгектик талаш-тартыштарын кароо өзгөчөлүктөрүн жөнгө салуучу Эмгек кодекстин 427-беренеси, жарандарды соттук коргонуу укугунан ажыратуу менен соттук коргонуу укуктарына чектөөлөрдү киргизүүгө тыюу салууну белгилеген Конституциянын 20-беренесинин 5-бөлүгүнө, жана ар бир адамга анын укуктарын жана эркиндиктерин соттук коргоону кепилдей турган Конституциянын 40-беренесинин 1-бөлүгүнө карама-каршы келгендигин жана ошону менен аларды соттук коргонуу укугунан ажыраткандыгын белгилешет.

Соттук жыйналышта А.С. Токтоналиев жана Б.С. Чокморов өзүнүн өтүнүчтөрүн колдоп, аны канааттандырууну суранышты.

Жоопкер тараптын өкүлү К.Р. Садыков кайрылуучу тараптын корутундулары менен жарым-жартылай макул болуп жана өтүнүчтү жогорку административдик кызмат орундарына тиешелүү бөлүгүндө гана канааттандырып, калган бөлүктөрүн канааттандыруусуз калтырууну сурады.

Конституциялык палата тараптардын далилдерин талкуулап жана иштин материалдарын изилдеп чыгып, төмөндөгүдөй тыянактарга келди:

«Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 19-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык, Конституциялык палата кайрылууда ченемдик укуктук актынын конституциялуулугу күмөн саналган бөлүгүнө гана тийиштүү болгон предмет боюнча актыларды чыгарат.

Ошондой эле, ушул иш боюнча Конституциялык палатанын кароосунун предмети болуп төмөнкүдөй мазмундагы Эмгек кодексинин 427-беренеси эсептелет:

«427-берене. Кызматкерлердин айрым категорияларынын жекече эмгек талаш-тартыштарын кароо өзгөчөлүктөрү.

№ 18-Р

Кыргыз Республикасынын Президенти, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши, Кыргыз Республикасынын Премьер-министри тарабынан кызматка шайлануучу, бекитилүүчү же дайындалуучу жетекчи кызматкерлерди иштен бошотуу, иштен бошотуунун күнүн жана себептерин жазма баяндоону өзгөртүү, башка ишке которуу, аргасыз ишке чыкпай калган же аз акы төлөнүүчү ишти аткарган жана тартиптик жаза берилген мезгил үчүн акы төлөө маселелери боюнча жекече эмгек талаш-тартыштар соттук эмес тартипте чечилет. Ушул беренде белгиленген тартипте кабыл алынган чечимдер даттанылууга жатпайт».

Кыргыз Республикасынын Эмгек кодекси мыйзамдарда белгиленген тартипке ылайык 2004-жылдын 4-августунда №106 сандуу кабыл алынган, «Кыргыз Республикасынын Эмгек кодексин колдонууга киргизүү жөнүндө» Мыйзамы менен 2004-жылдын 4-августунда №107 сандуу киргизилген, (Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Жарчысы, 2004-жылдын ноябрында, №3 саны) Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Жарчысында 2006-жылдын апрелинде №42 санында жарыяланган. Ушул ченемдик укуктук акт азыркы учурда колдонуудагы болуп эсептелет.

3. Конституциясынын 3-беренесинин 1-пунктуна ылайык Кыргыз Республикасында мамлекеттик бийликтин негизги принциби, бул бүткүл эл тарабынан шайланган Жогорку Кеңеш жана Президент өкүл болгон жана камсыз кылган, элдик бийликтин үстөмдүк принциби болуп саналат.

Конституция Кыргыз Республикасындагы саясий көп түрдүүлүктү жана көп партиялуулукту, саясий партиялардын калк тарабынан саясий эркин билдирүүдөгү ролун, шайлоо тутумунун принциптерин, парламенттик көпчүлүктү жана парламенттик оппозицияны түзүүнү, жана эң акырында, Өкмөттү түзүүнү таануудан чыгып, түздөн-түз мамлекеттик бийликтин жогорку органдарын түзүү тартибин жана анын укуктук статусун аныктайт.

Жалпысынан, Конституцияда бекитилген Кыргыз Республикасындагы мамлекеттик модель, шайлоолордо жеңип чыккан саясий күчтөрдүн саясий программаларын иш жүзүнө ашыруу үчүн шарттарды түзүүнүн зарылдыгын эске алуу менен конструкциялашкан. Бул мааниде, Конституция юридикалык гана эмес, саясий документ да болуп саналат, анда коомчулуктун ар түрдүү күчтөрүнүн ортосундагы саясий күрөштүн жыйынтыктары жана компромисстери белгиленет.

Шайлоолордогу элдик мамлекеттик бийликтин саясий атаандаштыгынын «туундусу» тиешелүү чечимдерди кабыл алат жана ушуну менен Конституцияда жол берилген чектерде өз ыйгарым укуктарын ишке ашырат. Мында, эл тарабынан шайланган Президент жана Жогорку Кеңеш, анын алдында партиялык жана персоналдык шайлоо алдындагы программалардын ишке ашыруусу үчүн гана эмес, кесипкөйлүк, мам-

2013-жылдын
26-ноябры
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 18-Р

лекеттин иштерин башкарууга карата даярдыгы, алар тараптан шайланууга сунушталып жаткан талапкерлеринин моралдык жана этикалык сапаттары сыяктуу эле, мамлекеттик бийлик тутумундагы жетектөөчү кызмат орундарына карата дайындоолору жана бекитүүлөрү үчүн дагы саясий жоопкерчиликти алып жүрүшөт. Эреже катары, мындай талапкерлер ошондой эле саясий лоялдуулук, саясий идеалдарынын жана көз караштарынын жалпылуулугу критерийлерине жооп берүүгө тийиш, жана аларга көрсөтүлүп жаткан саясий ишенимге байланыштуу белгилүү мамлекеттик саясатты коштоп жүрүүгө тийиш.

Так ушул нерседе бийликтин калктын алдындагы жоопкерчиликтин конституциялык принцибинин сакталышы камтылып турат, ал мамлекеттик-бийликтик ыйгарым укуктарга ээ болгон адамдын өзүнүн саясий ишинин натыйжалары үчүн жооп тартуу милдетин түшүндүрөт. Баарынан мурда, бул бийликтин элдин көз алдындагы легитимдүүлүгү жана авторитети үчүн, ички жана тышкы саясатты туура тандоосу үчүн, кабыл алынган чечимдерди ишке ашыруусу жана майнаптуулугу үчүн жоопкерчилик.

Өз кезегинде, Премьер-министр башында турган алар тараптан түзүлгөн Өкмөт, бир саясий партиянын депутаттык фракциясын же парламенттик шайлоолордо парламенттеги көпчүлүк орундарды алган саясий партиялардын депутаттык фракцияларынын коалициясын билдирген парламенттик көпчүлүк, парламенттик оппозиция, алардын компетенциясына ошолорду дайындоо же шайлоо кирген мамлекеттик кызмат орундарын ээлеген адамдардын иши үчүн жоопкерчиликти алып жүрүшөт.

4. Кайрылуунун субъекти менен талаш-тартыш болгон Эмгек кодексинин 427-беренеси «Кыргыз Республикасынын Президенти, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши, Кыргыз Республикасынын Премьер-министри тарабынан кызматка шайлануучу, бекитилүүчү же дайындалуучу жетекчи кызматкерлер» деген жалпылоо түшүнүгүн камтыйт. Өтүнүчтө коюлган маселени толук чечүү үчүн, эң алды менен кызматкерлердин бул категориясынын дифференциациясынын маселелерин, алардын мамлекеттин механизмдеги ордунан жана ролунан, укуктук статусунун өзгөчөлүгүнөн улам чечүү зарыл.

Эң алды менен, Кыргыз Республикасынын Президенти, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши, Кыргыз Республикасынын Премьер-министри тарабынан шайлануучу жетекчи кызматкерлерге саясий мамлекеттик кызмат орундарын ээлеп турган адамдар кирет.

2004-жылдын 11-августундагы №114 Кыргыз Республикасынын «Мамлекеттик кызмат жөнүндө» Мыйзамына ылайык Кыргыз Республикасынын Президенти, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши, Кыргыз Республикасынын Премьер-министри тарабынан дайындалуучу (шайлануучу) жана бошотулуучу саясий мамлекеттик кызмат орундары-

№ 18-Р

нын тизмеги саясий жана атайын мамлекеттик кызмат орундарынын Регистринде каралган, алар үчүн Конституцияда, Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында, Президенттин жарлыктарында, Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн токтомдорунда белгиленген ыйгарым укуктары аныкталган. Ушуну менен, «Мамлекеттик кызмат жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын колдонулушу саясий мамлекеттик кызмат орундарга жайылтылбайт.

Саясий кызмат орундардын өзгөчөлүгү төмөнкүлөрдө билинет:

а) Конституция тарабынан регламенттелген саясий кызмат орундарына дайындоонун (шайлоонун) атайын тартиби;

б) көрсөтүлгөн адамдарды кызмат орундарынан бошотуунун жана алардын ыйгарым укуктарын токтотуунун атайын тартиби;

в) жоопкерчиликтин өзгөчө – саясий – түрү, ачык айкын мүнөздө болгон жоопкерчилик (кызмат ордунан четтетүү; ишеним көрсөтпөө резолюциясын жарыялоо; отставка; импичмент жол-жобосу).

Ушуну менен бирге, жетектөөчү саясий кызмат ордун ээлеген адам, бул статусту белгилүү мөөнөткө өзгөчө жол-жоболордун жардамы менен бүткүл элдик шайланган мамлекеттик-айкын бийликти алып жүрүүчүлөр тарабынан дайындалуунун натыйжасында алат, өз ыйгарым укуктарынын алкагында мамлекеттик-айкын чечимдерди кабыл алат, саясий артыкчылыктарды жетекчиликке алат жана өз иши үчүн саясий жоопкерчиликти тартат.

Саясий кызмат орундарын ээлеп турган адамдарды ордунан жылыштыруу жана бошотуу боюнча маселелерди чечүү менен, Президент, Жогорку Кеңеш, Премьер-министр өздөрүнө тиешелүү конституциялык ыйгарым укуктарды ишке ашырат. Өз кезегинде, алар тараптан дайындалган адамдар же алар тараптан түзүлгөн органдар алардын алдында персоналдык жана коллегиялдык жоопкерчиликти алышат.

Конституцияга жана Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык саясий кызматын мажбурлоо менен токтотуунун негизги түрү болуп мажбурлоо менен же саясий кызматтан отставкага кетүү болуп саналат – кызмат ордунан бошотууну жүзөгө ашырууда, жогору турган башкаруу ыйгарым укуктуу кызмат адамдары, эреже катары, саясий көз караштарын жетекчиликке алышат. Өз кезегинде, саясий кызмат ордуна келген адам, ал саясий жүйөлөрдөн улам бошотулуудан сакталбагандыгын түшүнүүгө тийиш.

Демек, саясий кызмат орундарын ээлеген адамдар, юридикалык негиздемесиз эле бошотулушу мүмкүн. Бул укук Конституция тарабынан белгиленген башкаруу таризинин өзгөчөлүгүнөн келип чыгат. Саясий жоопкерчиликтин негиздемеси болуп укук тартибин бузуусу саналбайт. Саясий жоопкерчиликти колдонуу чөйрөсү – саясий ишмердик.

Саясий жоопкерчилик саясий максатка ылайык көз караштан гана колдонулат. Ушундан улам, саясий жоопкерчиликтин негизде-

2013-жылдын
26-ноябры
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 18-Р

ри өтө ар түрдүү: мамлекеттик-айкын функцияларды жүзөгө ашырууда мүчүлүштүктөр саясий көз караштардын туура келишпестиги, жүргүзүлгөн мамлекеттик саясаттын принциптерине ылайык келбеген ишмердик жана анын натыйжасы катары ишенимден чыгуу, адамдын анын бийик элдик статусунан улам жол берилбей турган же моралдын принциптерине ылайык келбеген жүрүм-туруму, саясий көз караштан корректтүү эмес айкын сөз сүйлөө ж.б.у.с.

Эгерде саясий кызмат ордун ээлеген адамды кызмат ордунан бошотуу жөнүндө чечим Конституцияда каралган негиздерде жана тартипте кабыл алынса жана саясий мотивдер менен негизделсе, анда мындай чечимдерге карата даттануу жана ал даттануунун жалпы юрисдикциянын соттору тарабынан Конституциянын жана Кыргыз Республикасынын мыйзамдарынын көз карашынан кароого мүмкүн эмес болуп саналат.

Ошону менен бирге, Конституция тарабынан белгиленген сот өндүрүүлөрүнүн түрлөрүн, мурун ээлеп турган саясий кызмат ордуна калыбына келтирүү жөнүндө доо арыздары жалпы юрисдикциянын соттору тарабынан өндүрүшкө кабыл алынбайт жана каралбайт. Мындай доо арыздарын кароо Президенттин, Жогорку Кеңештин, Премьер-министрдин жеке актыларын Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык келүүсүнө карата текшерилишин божомолдойт, бул жалпы юрисдикциядагы соттордун компетенциясын аныктоочу Конституциянын ченемдерине карама-каршы келет. Кызмат адамдарын кызмат ордунан жылдыруу жана бошотуунун конституциялык жол-жобосун сактоо, эреже катары, конституциялык юстициянын органдары тарабынан каралып жаткан жогорку мамлекеттик органдардын компетенциясы жөнүндө талаш-тартыштардын алкагында соттук конституциялык контролдун предмети болууга тийиш.

Конституция тарабынан белгиленген мамлекеттик саясий кызмат ордунан бошотуу (жылдыруу, чыгаруу, отставкага кетүү) кандайдыр бир жеке талаш-тартышты түшүндүрбөйт. Мындай жол-жобо кабыл алынып жаткан чечимдерди өз ара макулдаштыруу жана андан кийинки бекитүү тартибинде жүзөгө ашырылат. Атап айтканда, Жогорку Кеңеш тараптан Өкмөткө ишеним көрсөтпөө, Президент тараптан тиешелүү чечим кабыл алганда, анын кызматтан кетишинин негизи болот. Жергиликтүү кеңештер тарабынан жергиликтүү мамлекеттик администрациянын башчысына ишеним көрсөтпөө, Премьер-министр тарабынан аны кызматынан бошотуу жөнүндө чечим кабыл алуу үчүн негиз болот.

Ушундан улам, саясий кызмат ордунан бошотуу жөнүндө чечимге даттанууда, жалпы юрисдикциянын соттору баа берүүнүн юридикалык критерийлери жок болгондуктан, бийликтин жогорку органдары тарабынан кабыл алынган саясий чечимдерге мыйзамдуу жана негизделген чечимдерди кабыл алуу үчүн мүмкүндүктөргө ээ болбогондугу тууралуу тыянак келип чыгат. Бул мааниде, Президенттин, Жогорку Кеңештин,

№ 18-Р

Премьер-министрдин саясий кызмат орундарынан бошотуу маселелери боюнча чечимдерине карата соттук даттануунун мүмкүндүгүн мыйзам тарабынан бекитүүгө жол берилген учурларда, соттук коргонууга карата укук ачык түрдөгү фикцияга айланат.

Андан да, Президенттин, Жогорку Кеңештин, Премьер-министрдин саясий кызмат орундарынан бошотуу маселелери боюнча чечимдеринин каралышын божомолдоп туруу мүмкүндүгү мындай соттук даттануунун жана жалпы юрисдикциянын соттору тарабынан андан кийинки жокко чыгарууларынын гипотетикалык мүмкүндүгү, каралып жаткан маселенин контекстинде сот бийлигинин Президенттин, Жогорку Кеңештин жана Премьер-министрдин конституциялык ыйгарым укуктарына түздөн-түз кийлигишүүсү катары баа берилүүгө тийиш. Мындай учурда мамлекеттик бийлик бутактарынын ортосунда токтотуучу жана карама-каршылыктар тутумунун акылга сыяр иштеши үчүн керектүү болгон конституциялык баланс бузулат.

Мындай учурда, Конституциялык палата Президенттин, Жогорку Кеңештин, Премьер-министрдин саясий кызмат ордунан бошотуу жөнүндө чечимдерине соттук даттануунун жүзөгө ашырылбастыгы, Конституциянын 20-беренесинин 5-бөлүгүнүн 8-пункту жана 40-беренесинин 1-бөлүгү менен кепилдик берилген соттук коргонуу укугун чектөөгө деп саналбайт, ал демократиялык бийликтин механизмдин тутумдук мүнөзүнүн табигый логикасынан, мамлекеттик бийликтин субъекттеринин алмашуу фактору катары саясий атаандаштыкты камсыз кылуунун зарылчылыгынан, ошондой эле алардын аракеттеги саясий жоопкерчиликтеринен келип чыккан, деп эсептейт.

5. Ошону менен бирге, мыйзамдарда мамлекеттик саясий кызмат орундарын ээлеп турган адамдардын укуктук статусун регламенттөө жок экендигин белгилей кетүү керек. Конституция менен ушул чөйрөдөн келип чыккан мамилелердин коомдук маанилүүлүгү жана органикалык өз ара байланыштуулугу тиешелүү мыйзамдык жөнгө салууну талап кылат.

Ошондом улам, мыйзам чыгаруу органы бийликтин жогорку органдарынын компетенцияларын конституциялык чектөөлөргө ылайык, мамлекеттик саясий кызмат чөйрөсүн Президенттин ченемдик укуктук актылары менен жөнгө салууга жол берилбегендигин көңүлгө алууга тийиш.

Мында, мыйзамда саясий жүйөлөрү боюнча жүзөгө ашырылуучу саясий кызмат ордунан бошотуу, саясий кызмат орундарына гана карата мүмкүн экендигин көрсөтүү керек. Саясий кызмат орундарын аныктоо критерийлерин иштеп чыгууда, саясий кызмат ордуна шайлоо, бекитүү жана дайындоо, ошондой эле андан бошотуу тартиби, түздөн-түз түрдө Конституция тарабынан белгиленет, ошондой эле мындай кызмат орундарын ээлеп турган адамдардын мамлекеттик саясатты түзүү жана ишке ашыруу маселелерине карата тикелей тиешеси бар экендигин көңүлгө алуу керек.

2013-жылдын
26-ноябры
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 18-Р

Мамлекеттик саясий кызмат орундарын ээлеген жетектөөчү адамдар, жөнөкөй гана башкаруу иш-милдеттерин ишке ашырбастан, реалдуу түрдө саясий чечимдерди кабыл алууга жана ишке ашырууга карата таасир этишет, анткени, алардын ишинин негизги максаты саясий программанын конкреттүү мамлекеттик аракеттерге ишке ашырылышы. Жогоруда аталгандар саясий кызматты ээлеп турган адамдардын ишмердигинин саясий курамын аныктап турат.

Саясий кызмат ордуна карата ишти жөнгө салуучу ченемдердин тармактык тиешелүүлүгүн аныктоо менен, ошондой эле көңүлгө ала турган нерсе, бул укук мамилелери айкын чөйрөдө пайда болгондугу, алардын элдик бийликти жүзөгө ашыруудан жана жарандын мамлекеттик иштерин башкарууга катышууга карата саясий укуктарынан келип чыгат, демек, аларды эмгектик мыйзамдардын ченемдери менен жөнгө салуу болбойт. Бул мааниде, Президент, Жогорку Кеңеш, Премьер-министр жана саясий кызмат орундарына дайындалып жаткан адамдар, эмгек-укук мамилелеринин субъекттери (жумуш берүүчү жана кызматкерлер) катары каралбайт.

Демек, саясий кызмат ордунан бошотуу учурда, эреже катары, эмгектик мыйзамдар менен белгиленген негиздер жана кепилдиктер колдонулушу мүмкүн эмес.

Белгилей кетүү керек, Президенттин 2013-жылдын 26-июнундагы ПЖ №145 Жарлыгы менен бекитилген Кыргыз Республикасындагы мамлекеттик кызмат орундарынын реестри мамлекеттик саясий кызмат орундарынын негизделбеген кеңири тизмегин камтыйт. Жогоруда көрсөтүлгөндөй, мамлекеттик саясий кызматтын статустук өзгөчөлүгүн аныктоочу негизги критерий болуп, аларды орун алмаштыруунун жана бошотуунун өзгөчө конституциялык тартиби, ошондой эле алардын саясий-аныктоочу мүнөзү чыгышы керек.

Ченем чыгаруучу орган тарабынан белгиленген мамлекеттик кызмат орундарынын укуктук статусун чектөө, объективдүү акталган жана негиздүү болууга тийиш. Мындай чектөө кесипкөй мамлекеттик кызматтык ишти саясаттан бөлүп турат, мында административдик аппараттын иши коомго кесиптик кызмат көрсөтүүлөргө багытталууга тийиш, мамлекеттик органдын максаттарын, милдеттерин жана иш-милдеттерин ишке ашырууда жумуш нейтралдуу жана бейтараптык мүнөздө болорун түшүндүрүп турат. Кесиптик негизде ээлей турган мамлекеттик кызмат орундар ушул кызмат орундарынан белгиленген ыйгарым укуктардан келип чыгуучу аракеттер жана чечимдер, саясий-аныктоочу мүнөзгө ээ болбойт жана ээ болушу мүмкүн эмес. Саясий кызматтардын тизмегин негизсиз кеңейтүүдө, саясатташтыруу, мамлекеттик аппараттын туруксуздугу жана кесипкөйлүксүз, саясий жоопкерчиликтин чараларын колдонууда кыянаттык менен пайдалануу сыяктуу терс көрүнүштөрдөн качууга болбойт.

№ 18-Р

Ошентип, Конституциялык палата, Кыргыз Республикасындагы мамлекеттик бийликтин түзүлүшүнүн жана иштөөсүнүн өзгөчөлүгү, саясий кызмат орундарын ээлеп турган адамдардын өзгөчө статусун аныктайт деп эсептейт. Мамлекеттик кызмат орундарын бөлүштүрүү жана алардын ар биринин укуктук статусун регламенттөө менен, мыйзам чыгаруучу бул чөйрөдө өзгөчө эрежелерди белгилөөгө укуктуу.

Мамлекеттик кызмат орундарын ээлеген башка жетектөөчү кызматкерлерге карата, атап айтканда, кызматтан бошотуу мыйзамдарда аныкталган тартипте Премьер-министрдин тескемеси менен жүзөгө ашырылууда, административдик мамлекеттик кызмат орундарын ээлегендерге карата, алардын кызматынан бошотуу, бошотуу күнүн жана себептерин аныктамасын өзгөртүү, башка ишке которуу, аргасыз ишке чыкпагандыгы же аз акы төлөнүүчү ишти аткарган жана тартиптик жаза берилген мезгил үчүн акы төлөө маселелери боюнча кабыл алынган чечимдерди соттук даттанууга карата укуктарын чектөөлөрдү киргизүүгө жол берилбейт.

Жетектөөчү кызматкерлердин бул категориясын бошотуу мыйзамдарда аныкталган негиздемелер боюнча гана мүмкүн болот. Ошону менен бирге, мындай мамлекеттик кызматкерлер, тескерисинче, алардын иши мамлекеттеги саясий өзгөрүүлөрдөн көз карандысыздык кепилдиктерине ээ болууга тийиш, ал эми алардын өз кесиптик милдеттерин аткарышы саясатташтырылбаган мүнөздө болууга тийиш.

Ушуга окшош принцип, Премьер-министр тарабынан жүзөгө ашырылуучу кызмат ордуна дайындоо, бекитүү (бошотуу) кызмат орундарынын номенклатурасына кире турган башка жетектөөчү кызматкерлерге карата колдонулат.

Мындай жагдайларда, Конституциялык палата Эмгек кодексинин 427-беренеси бул мыйзам жоболору боюнча Кыргыз Республикасынын Президенти, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши, Кыргыз Республикасынын Премьер-министри тарабынан алардын Конституцияда белгиленген тартипте, саясий кызмат орундарына дайындала турган шайлануучу, бекитилүүчү адамдарга карата канчалык деңгээлде тиешеси болсо, ошончолук Конституцияга ылайык келет деп эсептейт. Калган учурда Кыргыз Республикасынын Президенти, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши, Кыргыз Республикасынын Премьер-министри тарабынан мыйзам чыгаруу менен башка кызматкерлердин айрым категорияларынын кызматка шайлануучу, бекитилүүчү, дайындалуучу жана иштен бошотуу, Конституцияга ылайык келбейт.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде, «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 46-, 47-, 48-, 51-, 52-беренелерин жетекчиликке алып, Конституциялык палата

2013-жылдын
26-ноябры
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 18-Р

ЧЕЧТИ:

1. Кыргыз Республикасынын Эмгек кодексинин 427-беренеси бул мыйзам жоболору боюнча Кыргыз Республикасынын Президенти, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши, Кыргыз Республикасынын Премьер-министри тарабынан алардын Конституцияда каралган ыйгарым укуктарын ишке ашырууга карата саясий кызмат орундарына дайындала турган, шайлануучу, бекитилүүчү адамдарга карата мамиледе болгон деңгээлде Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык келет деп таанылсын.

2. Кыргыз Республикасынын Эмгек кодексинин 427-беренеси Кыргыз Республикасынын Конституциясына, бул мыйзам жоболору административдик мамлекеттик кызмат орундарын ээлеген адамдарга, ошондой эле Кыргыз Республикасынын Президенти, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши, Кыргыз Республикасынын Премьер-министри тарабынан дайындала турган жетектөөчү кызматкерлердин башка категорияларына карата кандайдыр бир деңгээлде ылайык келбейт деп таанылсын.

3. Мыйзам чыгаруучу орган токтотуусуз мамлекеттик кызмат орундарын саясий кызмат орундарына караштуу маселесин Конституциянын талаптарына ылайык, жөнгө салууга, ошондой эле саясий мамлекеттик кызматты өтүү тартибин жана саясий кызмат орундарын ээлеп турган адамдардын мамлекеттик-укуктук статусун аныктоого милдеттендирилсин.

4. Чечим акыркы жана даттанууга жатпайт, жарыяланган учурдан тартып күчүнө кирет.

5. Чечим бардык мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, кызмат адамдары, коомдук бирикмелер, юридикалык жана жеке жактар үчүн милдеттүү жана республиканын бардык аймагында аткарылууга жатат.

6. Чечим Кыргыз Республикасынын мамлекеттик бийлик органдарынын расмий басмаларында, Конституциялык палатанын атайын сайтында жана «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын Жарчысына» жарыялансын.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ СОТУНУН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫ

Жарандар Асан Саматович Токтоналиевдин жана Болотбек Сексенбешович Чокморовдун кайрылууларынын негизинде Кыргыз Республикасынын Эмгек кодексинин 427-беренесинин конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча бөлүгүнө Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын судьялары Э.Т. Мамыровдун, Ч.А. Айдарбекованын, М.Р. Бобукееванын

ӨЗГӨЧӨ ПИКИРИ

Биз, Кыргыз Республикасынын Жогорку Сотунун Конституциялык палатасынын (мындан ары - Конституциялык палата) Кыргыз Республикасынын Эмгек кодексинин 427-беренесинин конституциялуулугун текшерүү иш боюнча жүйөлөчү да, резолюциялык бөлүгүндө да Эмгек кодексинин 427-беренесинин жарым-жартылай конституциялуулугу эместиги тууралуу чечимин төмөнкүдөй негиздери боюнча колдой албайбыз.

Конституциялык сот адилеттигинин өзгөчөлүгү болуп, Конституциялык палата тарабынан мыйзамдардын даттануучу ченемдери Конституцияга ылайыктыгы/ылайык эместиги көз караштан изилденгендиги, талдангандыгы жана баалангандыгы болуп саналат.

Конституциянын тутумдук түзүүчү акты катары маанилүүлүгүнөн алып караганда, анын үстөмдүгүнө жана коргоосуна бардык мамлекеттик органдар, кызмат адамдары жана жарандар кызыкдар болушу керек. Айрым ченемдик укуктук актылар Конституцияга каршы келип жаткандыгы, анын маанисин бурмалагандыгы, кенемтелерди камтыгандыгы айдан ачык. Бул укук жаратуучу чөйрөдөгү кемчиликтер, анын ичинде актылардын шашылыш кабыл алынышы, саясий конъюнктуранын таасири, мыйзамдуулукту экономикалык жана саясий максаттуулук менен алмаштырууга умтулуу менен түшүндүрөт.

Мындай актылардын катарына, биздин пикирибиз боюнча, Эмгек кодексинин

427-беренесин киргизүүгө болот, анын конституциялуулугу арыз берүүчүлөр А.С. Токтоналиев менен Б.С. Чокморов тарабынан талаш-тартышууда.

Эмгек кодексинин 427-беренеси, айрым категориядагы жумушчулардын иш боюнча талаш-тартыштарын жеке кароонун өзгөчөлүктөрүн жөнгө салуу менен, Конституциянын соттук коргоо укугуна чектөө киргизүүгө тыюу салуу жөнүндө ченемине карабай, алардын соттук коргоого болгон укугунан ажыраткан (20-беренесинин 5-бөлүгү).

Бирок, резолюциялык бөлүгүндө жасалган Конституциялык палатанын жүйөлөнгөн бөлүгү жана корутундулары конституциялык-укуктук аргументке ылайык келбейт.

Негизинен, Конституциялык палата саясий кызмат орундарын ээлеген адамдар юридикалык негиздемеси жок эле бошотулушу мүмкүн деп эсептейт. Мамлекеттик жогорку бийлик органдарынын бул укугу Конституция белгиленген башкаруу таризинин өзгөчөлүгүнөн келип чыгат, жана саясий жоопкерчиликтин негиздемеси болуп укук тартибин бузуу деп саналбайт. Конституциялык палата саясий жоопкерчилик саясий максатка ылайык көз караштан гана колдонулат деп эсептейт.

Далил катары, Өкмөттүн мүчөсүн Өкмөттүн отставкага кетүүсүнө байланыштуу бошотуу, же жергиликтүү кеңештин ишеним көргөзбөгөндүгүнүн

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун
Конституциялык палатасынын судьялары
Э.Т. Мамыровдун, Ч.А. Айдарбекованын,
М.Р. Бобукееванын
Өзгөчө пикири

натыйжасында жергиликтүү мамлекеттик администрациясынын кызматтан бошотуу, Президенттин, Жогорку Кеңештин, Премьер-министрдин саясий кызмат орундарынан бошотуу маселелери боюнча чечимдерине карата соттук даттануу мыйзам тарабынан бекитүүгө мүмкүн болгон учурда соттук коргонууга карата укук ачык түрдө фикцияга айланат.

Мындай позицияны негиздеп, Конституциялык палата тарабынан саясий кызмат орундарын ээлеген адамдарды бошотуу бир гана Конституция тарабынан каралган негиздер боюнча эмес, Өкмөттүн жана башка жергиликтүү мамлекеттик администрацияларынын жана башка мамлекеттик бийлик органдарынын ишин жөнгө салуучу башка мыйзамдарда бекитилген негиздер боюнча жүргүзүлүшү эске алынган эмес, жана сот коргоо механизмдин колдонуу мүмкүнчүлүгү фикция катары баалоого болбойт жөнгө салуучу башка жөнгө салуучу башка йт. Конституциялык палата тарабынан мыйзамдарда камтылган бошотуунун башка негиздери жогорку мамлекеттик бийлик органдары аларга ылайык так пайдаланылат деп кепилдиктерди бере албайт. Саясий кызмат орунду ээлеген адам укуктары бузулган учурда кайсы жерде жана кантип коргой алат? Конституциялык палата бүт иши укуктук ченемдерине жана фундаменталдык принциптерине баш ийген Кыргыз Республикасы укуктук мамлекет болуп саналаарын эске алган эмес. Ошондуктан, Конституция, жогорку юридикалык күчүнө ээ болгон жана Кыргыз Республикасында тикелей колдонуучу акт катары, бардыгынын мыйзам жана сот алдында теңдигин гана

бекитпестен, Конституция тарабынан кепилденген адамдын сот тарабынан укуктарын жана эркиндиктерин коргоо мүмкүндүгү бекитилген.

Конституцияга ылайык адам укуктары менен эркиндиктери эң жогорку баалуулук болуп саналат, мыйзам жана соттун алдындагы теңчиликтин негизинде аларды таануу, сактоо жана коргоо – бул мамлекеттин милдети (Конституциянын 1-беренесинин 1-бөлүгү, 16-берене).

Конституция ар ким мыйзам тарабынан тыюу салынбаган ыкмалар менен өз укуктары менен эркиндиктерин коргоо укугун таанып (40-берененин 2-бөлүгү), мындай ыкмалардын бири катары соттук коргоого болгон укукту карайт. Соттук коргоого болгон укук, адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктерин коргоонун негизги каражатынын бири катары, башка конституциялык укуктар менен эркиндиктерге карата камсыз кылуучу-калыбына келтирүүчү иш-милдеттерди аткарат. Ошол себептен, Конституция соттук коргоого болгон кандайдыр бир чектөөлөргө жол бербейт (20-беренесинин 5-бөлүгүнүн 8-пункту).

Соттук коргоого болгон конституциялык укук өзүнө бир гана сотко кайрылуу укугун камтыбастан, мамлекет тарабынан кепилденген чыныгы соттук коргоо алуу мүмкүндүгүн да камтыйт. Бул укук эл аралык укуктар ченемдеринен жана жалпы таанылган принциптерден келип чыгууда, ошондуктан Конституция бул укукка адамдын негизги жана ажырагыс укугу катары кепилдик берет (40-беренесинин 1-бөлүгү).

Кыргыз Республикасы эл аралык укук субъекти болуп саналып, негиз салуучу эл аралык актыларда камтылган адам

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун
Конституциялык палатасынын судьялары
Э.Т. Мамыровдун, Ч.А. Айдарбекованын,
М.Р. Бобукееванын
Өзгөчө пикири

укугун коргоо боюнча белгиленген милдеттенмелерди алган.

Мындай актылар болуп, негизинен, Адам укуктарынын жалпы декларациясы кирет, анын 8-беренесинде соттук коргоого болгон укук жарыя кылынган. Адам укуктарынын жалпы декларациясынын ченемдеринин андан кийинки өнүгүшү адамдын укуктары менен эркиндиктерин коргоого багытталышы менен, ага Кыргыз Республикасы Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин 1994-жылы 12-январдагы № 1406-ХП токтому менен кошулган жарандык жана саясий укуктар жөнүндө Эл аралык пакттан жана бир катар башка эл аралык келишимдерден алды. Пакт тарабынан бузулду деп кабыл алынса, мамлекет кандай гана адам болбосун, анын укуктарын жана эркиндиктерин майнаптуу каражат катары милдети менен камсыз кылуу пакттын 2-беренесинин 3-пунктунун «а» пунктчасы менен бекитилген.

Ошентип, Кыргыз Республикасы ар биринин соттук коргоого болгон укугун бир гана Конституция тарабынан бекитпестен, адамдын укуктарын жана эркиндиктерин коргоо жаатында бир катар эл аралык-укуктук актыларды кошуу, кол коюу жана ратификациялоо аркылуу тастыктады. Буга окшогон эл аралык келишимдер, Конституциянын 6-беренесинин 3-бөлүгүнө ылайык, Кыргыз Республикасынын укуктук тутумунун курамдык бөлүгү гана болуп саналбастан, башка эл аралык келишимдердин ченемдеринин үстүнөн тикелей колдонууга жана артыкчылыкка ээ.

Конституциянын жана Кыргыз Республикасы катышуучусу болуп саналган эл аралык келишимдердин келтирилген жоболоруна ылайык, соттук коргоого

болгон укуктар толук өлчөмдө Кыргыз Республикасынын Президенти, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши, Кыргыз Республикасынын Премьер-министри тарабынан кызматка дайындоонун, бекитүүнүн, шайлоонун негизинде келип чыккан эмгек укуктук мамилелерге да жайылтылат.

Конституциялык палата саясий кызмат орундарына адамдарды мамлекеттик бийликтин жогорку органдары тарабынан кызматка дайындоонун, бекитүүнүн, шайлоонун негизинде келип чыккан эмгек укуктук мамилелер эмгектик укуктарга таандык эмес жана эмгек укук мамилелеринин субъекттери катары кароого болбойт. Бирок, биздин пикирибиз боюнча, саясий кызмат орун мамлекеттик кызмат тутумунан ажыратылып, өз алдынча жашай албайт. Саясий мамлекеттик кызматтын административдик мамлекеттик кызматтан айырмачылыгы саясий кызматтарга дайындоонун, шайлоонун, бекитүүнүн тартибинин жана жеткиликтүүлүк өзгөчөлүгүндө турат. Жалпысынан, мамлекеттик кызмат кызматтык ишмердүүлүк болуп саналат, жана мамлекеттик кызматчынын эмгек иш-милдеттеринин мазмунун түзөт. Буга ылайык, мамлекеттик кызматтын өзгөчөлүгүн эске алуу менен саясий кызмат ордун ээлеген адамдардын ишмердигине эмгек укугунун ченемдери жайылтылышы керек.

Мыйзам чыгаруучу, Эмгек кодексинде эмгек талаштарын чечүүнүн сотко чейинки жана соттук эки деңгээлин карап, 427-беренесиндеги Кыргыз Республикасынын Президенти, Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши, Кыргыз Республикасынын Премьер-министри тарабынан кызматка дайындалуучу,

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун
Конституциялык палатасынын судьялары
Э.Т. Мамыровдун, Ч.А. Айдарбекованын,
М.Р. Бобукееванын
Өзгөчө пикири

бекитилүүчү, шайлануучу айрым категориядагы жумушчулардын жеке эмгек талаштарды кароодогу өзгөчөлүктөр катары, талаштарды чечүүдө соттук эмес тартипти киргизген, аны кароонун натыйжалары, анын ичинде соттордо да таптакыр даттанууга жатпайт.

Чынында, мамлекеттик бийликтин жогорку органдары тарабынан кызматка шайлануучу, дайындалуучу, бекитилүүчү бир ирет категориядагы жумушчуларга жеке эмгек талаштары башка, өзгөчө кароо тартибине ээ болушу мүмкүн, ал тигил же бул мамлекеттик бийлик органынын ишмердүүлүгүн жөнгө салуучу тиешелүү мыйзамдарда каралууга керек. Мында, жеке эмгек талаштарды сотко чейинки чечүү тартиби соттук коргоого болгон укукту алмашууга болбойт, анткени Конституция тарабынан ар бир жаранга анын укуктарын жана эркиндиктерин соттук коргоого кепилдик берилет.

Бирок мыйзам чыгаруучу, Эмгек кодексинин 427-беренесинде жекече эмгек талаш-тартыштарды чечүүдө соттук эмес тартипти алдын ала карап, жана жарандарды соттук коргонуу укугунан ажыратуу менен Конституциянын 20-беренесинин 5-бөлүгүнөн, 40-беренесинин 1-бөлүгүнөн жана эл аралык укуктук ченемдеринин алкагынан чыкты.

Конституциянын жана эл аралык келишимдердин маанисинен жана мазмунунан алганда, жеке эмгек талаштарды чечүүдө соттук эмес тартип болушу мүмкүн, ал эки тараптын тең макулдугу менен гана колдонула алат, бирок мындай тартип мыйзамдуу бекитүүгө жатат.

Конституциянын 16-беренесинин 3-бөлүгүнө ылайык Кыргыз Респу-

бликасында мыйзам алдында бардыгы бирдей жана мамлекеттик кызматка кирүүдө бирдей укуктарга, бирдей мүмкүнчүлүктөргө ээ (Конституциянын 52-беренесинин 4-бөлүгү). Буга байланыштуу, мамлекеттик бийликтин жогорку органдары тарабынан кызматка шайланууда, дайындалууда, бекитүүдө Конституция тарабынан кепилденген алардын соттук коргоого болгон укуктарын чектей албайт.

Жогоруда айтылгандарды эске алуу менен, мамлекеттик бийликтин жогорку органдары тарабынан кызматка шайланган, дайындалган, бекитилген бир катар жарандар саясий жактан таандык болгон же саясий максаттуулуктан чыккан соттук коргоого болгон укуктан ажыратылбайт.

Бул учурда Конституция тарабынан кепилденген жарандардын соттук коргоого болгон укугун дифференциялаган Конституциялык палатанын тыянактары, алардын ким тарабынан дайындалганы, шайланганы жана бекитилгенинен алып караганда, туура эмес болуп саналат. Ошентип, Конституциялык палата саясий кызматтарда турган адамдарга карата Эмгек кодексинин 427-беренесинин конституциялуулугун өз чечими менен бекитүү менен, жарандардын соттук коргоого болгон конституциялык укугун колдонуунун жеке ыкмасын бекитет.

Конституциялык палатанын мындай тыянагы, мыйзам жана сот алдында бардыгы бирдей деген принцибине карама-каршы келет (Конституциянын 16-беренесинин 3-бөлүгү).

Бузулган укуктарды калыбына келтирүүнүн майнаптуулугун аныктоочу маанилүү факторлордун бири болуп,

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун
Конституциялык палатасынын судьялары
Э.Т. Мамыровдун, Ч.А. Айдарбекованын,
М.Р. Бобукееванын
Өзгөчө пикири

ишке катышып жаткан адамдардын бузулган укуктарын өз убагында коргоо болуп эсептелет жана саясий таандыктыгына карабастан конституциялык укуктарын жана эркиндиктеринин маанисин бурмалоого мүмкүн эмес.

Мындай жагдайларда, кайрылуучу тараптын Эмгек кодексинин 427-беренеси конституциялуу эмес деп таануу талабы негизделген жана толук өлчөмдө канааттандырууга жатат деп эсептейбиз.

Судьялар

Э.Т. Мамыров
Ч.А. Айдарбекова
М.Р. Бобукеева

КЫРГЫЗ
РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
АТЫНАН

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ СОТУНУН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ**

2013-жылдын
28-ноябры
Бишкек шаары

№ 12-Р

жаран Игорь Алексеевич Трофимовдун кайрылуусунун негизинде «Кыргыз Республикасынын Омбудсмени (Акыйкатчысы) жөнүндө», «Кыргыз Республикасынын мамлекеттик тили жөнүндө», «Кыргыз Республикасынын ченемдик укуктук актылары жөнүндө», «Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Регламенти жөнүндө», «Кыргыз Республикасынын Өкмөтү жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамдарынын кээ бир ченемдеринин конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы: төрагалык кылуучу – судья М.Ш. Касымалиев, судьялар – Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, Ж.М. Макешов, Э.Т. Мамыров, Э.Ж. Осмонбаев, Ч.О. Осмонова, К.С. Сооронкулованын курамында,

сот жыйналышынын катчысы М.Ж. Азарованын;
кайрылуучу тарап - И.А. Трофимовдун;

жоопкер тарап - ишеним каттын негизиндеги Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин өкүлү К.Р. Садыковдун катышуусу менен Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 1-, 6-, 8-, 9-, 10-бөлүктөрүн жана «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 4-, 18-, 19-, 37-, 42-беренелеринин талаптарын жетекчиликке алып, «Кыргыз Республикасынын Омбудсмени (Акыйкатчысы) жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 4-беренесинин, «Кыргыз Республикасынын мамлекеттик тили жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 7-, 8-, 9-, 10-, 11-, 13-, 14-, 17-, 22-, 23-, 28-беренелеринин, «Кыргыз Республикасынын ченемдик укуктук актылары жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 24-, 29-беренелеринин, «Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Регламенти жөнүндө» Мыйзамынын 38-, 164-беренелеринин, «Кыргыз Республикасынын Өкмөтү жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 10-беренесинин конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш ачык соттук жыйналышта карады.

Жаран Игорь Алексеевич Трофимовдун өтүнүчү каралуучу иштин себеби болуп саналат.

Ишти кароого негиз болуп, жогоруда аталган мыйзамдардын талаш-

2013-жылдын
28-ноябры
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 12-Р

тартыш болгон ченемдери Конституцияга ылайык келүү маселесинде күмөндүүлүктүн пайда болгондугу саналат.

Соттук жыйналышка ишти даярдаган судья-баяндамачы Э.Ж. Осмонбаевдин маалыматын угуп, иштин материалдарын изилдеп чыгып, Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы

ТАПТЫ:

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасына (мындан ары - Конституциялык палата) 2013-жылдын 22-августунда жаран Игорь Алексеевич Трофимовдон «Кыргыз Республикасынын Омбудсмени (Акыйкатчысы) жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 4-беренесинин, «Кыргыз Республикасынын мамлекеттик тили жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 7-, 8-, 9-, 10-, 11-, 13-, 14-, 17-, 22-, 23-, 28-беренелеринин, «Кыргыз Республикасынын ченемдик укуктук актылары жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 24-, 29-беренелеринин, «Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Регламенти жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 38-, 164-беренелеринин, «Кыргыз Республикасынын Өкмөтү жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 10-беренесинин конституциялуулугун текшерүү жөнүндө өтүнүч түшкөн.

Арыз берүүчүнүн пикири боюнча, көрсөтүлгөн мыйзамдардын талаш-тартыш болгон ченемдери мамлекеттик тилди билбеген адам үчүн Омбудсмен (Акыйкатчы) болуп шайланууга, мамлекеттик органдарда жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарында жумуш кылууга, Жогорку Кеңештин Төрагасынын, Премьер-министрдин, Жогорку соттун Төрагасынын, Жогорку соттун Конституциялык палатасынын Төрагасынын кызмат орундарын ээлөөгө, расмий мамлекеттик, коомдук-саясий иш-чараларда катышууга, расмий тилде мамлекеттик документти алууга, Кыргыз Республикасынын Куралдуу Күчтөрүндө кызмат өтөөгө, Кыргыз Республикасында ага түшүнүктүү болгон тилде почта кат-кабарларын жөнөтүүгө, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары тарабынан кабыл алынып жаткан ченемдик укуктук актылардын долбоорлорун талкуулоого катышууга мүмкүндүк бербейт.

Кайрылуучу тараптын пикири боюнча, андай ченемдер Конституциянын 6-беренесинин 1-бөлүгү, 10-беренесинин 3-бөлүгү, 16-беренесинин 2-бөлүгү, 20-беренесинин 3-бөлүгү, 52-беренесинин 1-бөлүгүнүн 2-пункту жана 4-бөлүгү менен каралган Конституциянын негиз салуучу ченемдери бузулуп жатат деп эсептейт.

2013-жылдын 23-сентябрындагы Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын судьялар коллегиясынын аныктамасы менен жаран И.А. Трофимовдун кайрылуусу өндүрүшкө кабыл алынган.

2013-жылдын
28-ноябры
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 12-Р

Сот жыйналышында И.А. Трофимов өз талаптарынын көлөмүнүн азайгандыгы жөнүндө оозеки өтүнүчүн билдирген жана мамлекеттик менен расмий тилдерди колдонуу жана билүү маселелерине тиешеси болбогон бөлүктөрүндө өтүнүчүн кайра чакыртып алган, калган бөлүктөрүндө өз талаптарын колдоп, аларды канааттандырууну суранды.

Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин өкүлү К.Р. Садыков арыз берүүчүнүн жана анын өкүлүнүн далилдери менен макул болбой, талаптардын жүйөлөрү эч негизсиз жана четке кагууга жатат деп эсептейт.

Конституциялык палата тараптардын далилдерин талкуулап жана иштин материалдарын изилдеп чыгып, төмөндөгүдөй тыянактарга келди:

1. «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 19-беренесинин 4 -бөлүгүнө ылайык, Конституциялык палата кайрылууда ченемдик укуктук актынын конституциялуулугу күмөн саналган бөлүгүнө гана тийиштүү болгон предмет боюнча актыларды чыгарат.

И.А. Трофимов талаптарынын көлөмүн азайтуу жөнүндө өтүнүчүн эске алуу менен Конституциялык палатанын кароо предмети болуп «Кыргыз Республикасынын Омбудсмени (Акыйкатчы) жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 4-беренесинин 1-бөлүгү, «Кыргыз Республикасынын мамлекеттик тили жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 7-, 8-, 9-, 10-, 11-, 13-, 14-, 22-, 23-, 28-беренелери, «Кыргыз Республикасынын ченемдик укуктук актылары жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 24-беренесинин 3-бөлүгү, 27-беренесинин 3-бөлүгү, «Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Регламенти жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 38-беренесинин 1-бөлүгү жана 164-беренесинин 1-бөлүгү, «Кыргыз Республикасынын Өкмөтү жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 10-беренесинин 1-бөлүгүнүн 7-пункту эсептелет.

2012-жылдын 18-июнундагы №85 «Кыргыз Республикасынын Өкмөтү жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын («Эркин Тоо» газетасынын 2012-жылдын 29-июнундагы №57 санында жарыяланган), 2002-жылдын 31-июлундагы №136 «Кыргыз Республикасынын Омбудсмени (Акыйкатчысы) жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын («Эркин Тоо» газетасынын 2002-жылдын 2-августундагы №58 санында жарыяланган), 2004-жылдын 2-апрелиндеги №54 «Кыргыз Республикасынын мамлекеттик тили жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын («Эркин Тоо» газетасынын 2004-жылдын 6-апрелиндеги №27 санында жарыяланган), 2009-жылдын 20-июлундагы №241 «Кыргыз Республикасынын ченемдик укуктук актылары жөнүндө» («Эркин Тоо» газетасынын 2009-жылдын 7-августундагы

№ 12-Р

№68-69 санында жарыяланган), 2011-жылдын 25-ноябрындагы №223 «Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Регламенти жөнүндө» мыйзамы («Эркин Тоо» газетасынын 2011-жылдын 2-декабрындагы №102 санында жарыяланган) Кыргыз Республикасынын Мыйзамына жараша тартипте кабыл алынган, Кыргыз Республикасынын ченемдик укуктук актылар жөнүндө Мамлекеттик реестрине киргизилген жана азыркы учурда колдонуудагы болуп эсептелет.

2. 1990-жылдын 30-декабрында кабыл алынган Кыргыз Республикасынын мамлекеттик эгемендүүлүгү жөнүндө Декларацияга ылайык, республиканын аталышын берген, байыркы тарыхка, өз алдынчалуулук маданиятына, өз тилине, каада-салтына, адаттарына ээ болгон кыргыз улуту, өз этносунун бүтүндүгүн, анын улуттук мамлекеттүүлүгүн, маданий жана тилдик мурасын мамлекеттик интернационализм, кызматташуу жана бардык улуттагы жарандардын өз ара урматташуусунун саясатынын негизинде сактоо жөнүндө кам көрөт (Декларациянын 3-беренеси).

Мамлекеттик эгемендүүлүк коомдук турмуштун бардык чөйрөлөрүндө республиканын толук мамлекеттик бийликтин жана анын ичинде өзүнүн мамлекеттик тилинин болгондугу менен камсыз кылынат (Декларациянын 5-беренеси).

1993-жылдын 5-майындагы биринчи Конституция менен кыргыз тили мамлекеттик тил катары жарыяланган. Бул статус азыркы колдонуудагы Конституцияда сакталган.

Кыргызстандын калкынын этникалык көп түрдүүлүгүн жана тарыхый түзүлгөн жагдайларды эске алуу менен, Конституция расмий тил катары орус тилин алдын ала караган.

«Мамлекеттик тил» жана «расмий тил» түшүнүктөрү Конституциянын маанисинен алып караганда, жакын милдеттерди аткарышат, бирок окшош болуп саналбайт. «Мамлекеттик тил» жана «расмий тил» түшүнүктөрүнүн терминологиялык кесилиштери, ушул эки тил тең мамлекеттик расмий баарлашуу, иш кагаздарын жүргүзүү, мыйзам чыгаруу жана сот өндүрүш тармактарында керектөөлөрдү камсыз кылгандыгы менен шартталган. Бирок, мамлекеттик жана расмий тилдер тарабынан аткарылып жаткан иш-милдеттердин көлөмү жана аларды колдонуу чөйрөлөрү айырмаланышы мүмкүн. Мыйзам чыгаруучу расмий тилдин статусун аныктоодо, анын коомдук турмушта, мамлекеттик бийлик органдарынын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын иш чөйрөлөрүндө колдонулушу, маанилүү себептер боюнча мамлекеттик тилди колдонуу татаалдыкты туудурган учурларда жүзөгө ашырылат деп белгилейт.

Ошону менен бирге, Кыргыз Республикасынын укуктук, социалдык, демократиялык, унитардык мамлекет катары милдети, азчылыкты түзгөн калктардын бардык өкүлдөрүнө бирдей укуктарды жана эркиндиктерди камсыз кылуусунда турат. Ушул максаттарды көздөп,

2013-жылдын
28-ноябры
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 12-Р

Кыргыз Республикасы Кыргызстандын элин түзгөн бардык этностордун өкүлдөрүнө эне тилин сактоого, аны окуп-үйрөнүүгө жана өнүктүрүүгө шарттарды түзүү укугуна кепилдик берет (Конституциянын 10-беренесинин 3-бөлүгү). Ошону менен, Кыргыз Республикасы этносторго – башка тилдерде сүйлөөчүлөргө карата мамиле кылуу боюнча толеранттуулукка умтулуусун билдирет.

Ошону менен бирге, эне тилин пайдалануу укугу абсолюттук мүнөзгө ээ болбошу керек. Ал адамдын социалдык маданий чөйрөсүндө кызыкчылыктарын иш жүзүнө ашырууну камсыз кылууга багытталган, бирок ага бүткүл эл алдындагы мамилелерде эне тилин колдонуунун чексиз мүмкүндүгүн берүүнү түшүндүрбөйт.

3. Мамлекеттик тил тарабынан аткарылып жаткан милдеттин маңызы жогорку саясий жана адистешкен мамлекеттик кызмат орундарына талапкерлердин мамлекеттик тилди билишине карата коюла турган жогорку талаптар менен катнашта болот жана алардын кесипкөй негиздерде иш-милдеттерин жана мамлекеттик органдардын бийлик ыйгарым укуктарын жүзөгө ашыруусу боюнча милдеттердин чөйрөсүнөн жана көп улуттуу коомчулуктун жашоо-турмуш ишмердигин камсыз кылуунун зарылдыгынан улам келип чыгат. Мамлекеттик тилдин ушундай эле иш-милдеттик зарылдыгы башка мамлекеттик же муниципалдык деңгээлде, же болбосо расмий мамлекеттик жана коомдук-саясий иш-чараларда катышпай койбойт.

Кыргыз тилин мамлекеттик тил катары расмий таануу мамлекеттик бийлик органдарынын иш кагаздарын жана жыйналыштарын башынан эле кыргыз тилинде алып баруу зарылдыгын божомолдойт.

Куралдуу Күчтөрдүн ишинде тил мамлекеттик тилден башка болушу мүмкүн эмес, анткени ал жогоруда чагылдырылган жалпы мамлекеттик маанидеги милдеттерди аткарып турат.

Кыргыз тилине мамлекеттик статусун берүү мыйзамдардын тилин белгилөөнү түшүндүрөт. Ошондуктан жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын өкүлдөрү тарабынан мамлекеттик тилди өз ченем чыгаруу ишине колдонулушу конституциялык жоболорду ишке ашыруу деп гана бааланылышы зарыл.

Ал эми почта жана телеграф байланыш жаатында чектөөлөр боюнча И.А. Трофимовдун сөзүнө кайрылсак, анда белгилей кетүү зарыл, мыйзамдарга ылайык, Кыргыз Республикасынын аймагында почта жана телеграф кат-кабарлар мамлекеттик тилде, зарыл учурларда расмий тилде жол-жоболоштурулат. Республиканын чегинен тышкары дарекке жөнөтүлгөн кат-кабарлар расмий тилде же тиешелүү чет тилдерде көрсөтүлөт («Кыргыз Республикасынын мамлекеттик тили жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 28-беренеси). Демек, мыйзамдар ушул чөйрөдө мүмкүн болгон жагымдуу тил шарттарды түзүп, аны кемсинтүү катары баалоого мүмкүн эмес.

№ 12-Р

Конституциянын маанисинен алганда, бардык деңгээлдеги мамлекеттик бийликтин органдары өзүнүн иш-милдеттерин аткаруу процессинде мамлекеттик тил ички мамлекеттик жана улуттар аралык биригүүгө жетишүү каражаттары катары конституциялык багытталышын ишке ашыруу үчүн тиешелүү даражага жетип, тил саясатын жүргүзүүгө милдеттүү.

Демек, «Кыргыз Республикасынын Омбудсмени (Акыйкатчысы) жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 4-беренесинин 1-бөлүгү, «Кыргыз Республикасынын мамлекеттик тили жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 7-, 8-, 9-, 10-, 11-, 13-, 14-, 22-, 23-, 28-беренелери, «Кыргыз Республикасынын ченемдик укуктук актылары жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 24-беренесинин 3-бөлүгү, 27-беренесинин 3-бөлүгү, «Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Регламенти жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 38-беренесинин 1-бөлүгү жана 164-беренесинин 1-бөлүгү, «Кыргыз Республикасынын Өкмөтү жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 10-беренесинин 1-бөлүгүнүн 7-пункту Конституциянын ченемдери менен карамакаршы келбейт, Кыргыз Республикасынын улуттук жана мамлекеттик эгемендүүлүгүнүн көрсөткүчү, Кыргызстандын калкын түзгөн бардык этностордун өкүлдөрүнүн укуктарын ишке ашыруу үчүн бирдей шарттарды белгилөөнүн маанилүү элементи болуп саналат, Кыргыз Республикасынын жарандарынын Куралдуу Күчтөргө, мамлекеттик жана муниципалдык кызматтарга, мамлекеттик жана коомдук-саясий окуяларга, ошондой эле мамлекеттин жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ченем чыгаруу ишине карата бирдей жеткиликтүүлүк принциптерин бузбайт.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 6-бөлүгүнүн 1-пунктун, «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 42-, 46-, 47-, 48-, 51-, 52-беренелерин жетекчиликке алып, Конституциялык палата

ЧЕЧТИ:

1. «Кыргыз Республикасынын Омбудсмени (Акыйкатчысы) жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 4-беренесинин 1-бөлүгүнүн, «Кыргыз Республикасынын мамлекеттик тили жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 7-, 8-, 9-, 10-, 11-, 13-, 14-, 22-, 23-, 28-беренелеринин, «Кыргыз Республикасынын ченемдик укуктук актылары жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 24-беренесинин 3-бөлүгүнүн, 27-беренесинин 3-бөлүгүнүн, «Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Регламенти жөнүндө» Кыргыз

2013-жылдын
28-ноябры
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 12-Р

Республикасынын Мыйзамынын 38-беренесинин 1-бөлүгүнүн жана 164-беренесинин 1-бөлүгүнүн, «Кыргыз Республикасынын Өкмөтү жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын конституциялык Мыйзамынын 10-беренесинин 1-бөлүгүнүн 7-пунктунун конституциялуулугу таанылсын.

И.А. Трофимовдун өтүнүчү канааттандыруусуз калтырылсын.

2. Чечим акыркы жана даттанууга жатпайт, жарыяланган учурдан тартып күчүнө кирет.

3. Чечим бардык мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, кызмат адамдары, коомдук бирикмелер, юридикалык жана жеке жактар үчүн милдеттүү жана республиканын бардык аймагында аткарылууга жатат.

4. Чечим Кыргыз Республикасынын мамлекеттик бийлик органдарынын расмий басмаларында, Конституциялык палатанын атайын сайтында жана «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын Жарчысына» жарыялансын.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ СОТУНУН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫ

КЫРГЫЗ
РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
АТЫНАН

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ СОТУНУН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ**

2013-жылдын
23-декабры
Бишкек шаары

№ 16-Р

**жаран Евгений Владимирович Осинцевдин
кайрылуусунун негизинде Кыргыз Республикасынын
Жарандык кодексинин 282-беренесинин жана
Жарандык процесстик кодексинин 209-беренесинин
конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча**

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы: төрагалык кылуучу – судья М.Ш. Касымалиев, судьялар – Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, Ж.М. Макешов, Э.Т. Мамыров, Э.Ж. Осмонбаев, Ч.О. Осмонова, К.С. Сооронкулованын курамында,

сот жыйналышынын катчысы М.Ж. Азарованын;

кайрылуучу тарап: Евгений Владимирович Осинцевдин, ишеним каттын негизинде кайрылуучу тараптын өкүлү Анастасия Павловна Волосатованын;

жоопкер тарап: ишеним каттын негизиндеги Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин өкүлү Канатбек Рахманбердиевич Садыковдун катышуусу менен Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 1-, 6-, 8-, 9-, 10-бөлүктөрүн жана «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 4-, 18-, 19-, 37-, 42-беренелеринин талаптарын жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексинин 282-беренесинин жана Жарандык процесстик кодексинин 209-беренесинин конституциялуулугун текшерүү жөнүндө ишти ачык сот жыйналышында карады.

Жаран Евгений Владимирович Осинцевдин өтүнүчү ушул ишти кароого себеп болуп эсептелет.

Ишти кароого негиз болуп, Жарандык кодексинин 282-беренесинин жана Жарандык процесстик кодексинин 209-беренесинин Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык келүү маселесинде күмөндүүлүктүн пайда болуусу саналат.

Соттук жыйналышка ишти даярдаган судья-баяндамачы Ч.А. Айдарбекованын маалыматын угуп, жана иштин материалдарын изилдеп чыгып, Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы

ТАПТЫ:

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасына (мындан ары - Конституциялык палата) 2013-жылдын 16-июнун

2013-жылдын
23-декабры
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 16-Р

да жаран Е.В. Осинцевден Жарандык кодекстин (мындан ары – ЖК) 282-беренесинин конституциялуулугун текшерүү жөнүндө өтүнүч түшкөн.

Конституциялык палатанын судьялар коллегиясынын аныктамасы менен 2013-жылдын 23-августундагы конституциялык сот өндүрүшүнө кабыл алынган.

Өз кайрылуусун толуктоо катары жаран Е.В. Осинцев, «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 32-беренесин жетекчиликке алып, 2013-жылдын 10-октябрында өз талаптарынын көлөмүн көбөйткөн жана Жарандык процесстик кодекстин (мындан ары – ЖПК) 209-беренесинин конституциялуулугун текшерүүнү өтүнөт.

Соттук жыйналыштын жүрүшүндө кайрылуунун субъекти өз талаптарын тактап, жана ал үчүн жашап турууга жалгыз болуп саналган турак жайына карата өндүрүп алуу ошол учурга колдонуп тутумдук байланышта болгон ЖКнын 282-беренесинин 1-бөлүгүнүн жана ЖПКнын 209-беренесинин 1-бөлүгүнүн конституциялуу эместигин текшерүү зарылдыгын көрсөткөн.

Кайрылуучу тараптын пикири боюнча, мыйзамдардын талаш-тартыш болгон ченемдери менчик ээсин жашаганга жарай турган жалгыз турак жайы, ага башка турак жай бербестен, менчик ээсинин милдеттенмелери боюнча өндүрүп алуу жолу менен ажыратып салууга шарт түзөт. Мыйзамдардын талашылып жаткан ченемдеринин жоболору Конституциянын 46-беренесин бузушат, ага ылайык ар бир адам турак жайга укугу бар жана эч кимиси турак жайынан негизсиз ажыратылышы мүмкүн эмес.

Жоопкер тараптын өкүлү, кайрылуучу тараптын коюлган далилдери менен макул болбой өтүнүчтү канааттандыруудан баш тартууну суранат.

Конституциялык палата тараптардын жүйөлөрүн талкуулап жана иштин материалдарын изилдеп чыгып, төмөндөгүдөй тыянактарга келет:

1. «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамдын 19-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык Конституциялык палата кайрылууда ченемдик укуктук актынын конституциялуулугу күмөн саналган бөлүгүнө гана тийиштүү болгон предмет боюнча актыларды чыгарат.

Ошентип, ушул иш боюнча Конституциялык палатанын кароосунун предмети болуп төмөнкүдөй мазмундагы ЖКнын 282-беренесинин 1-бөлүгү жана ЖПКнын 209-беренесинин 1-бөлүгү эсептелет:

«282-берене. Менчик ээсинин милдеттенмелери боюнча мүлк менен өндүрүп алуу.

1. Эгерде мыйзамда же келишимде өндүрүп алуунун башка тартиби

№ 16-Р

каралбаса, менчик ээсинин милдеттенмеси боюнча мүлк менен өндүрүп алуу жолу аркылуу мүлктү алып коюу соттун чечиминин негизинде жүргүзүлөт».

«209-берене. Чечимди аткарууну кийинкиге калтыруу жана мөөнөтүн узартуу, чечимди аткаруу ыкмасын жана тартибин өзгөртүү.

1. Ишти караган сот ишке катышкан жактардын арызы боюнча тараптын мүлктүк абалына же башка жагдайларга негизденүү менен чечимди аткарууну кийинкиге калтырууга же мөөнөтүн узартууга, ошондой эле аны аткаруунун ыкмасын жана тартибин өзгөртүүгө укуктуу».

1996-жылдын 8-майындагы №15 Жарандык кодексин 1-бөлүгү мыйзамдарда белгиленген тартипке ылайык («Эркин Тоо» гезитинин 1996-жылдын 5-июнунда №78-79 санында жарыяланган) жана №146 сандуу 1999-жылдын 29-декабрындагы Жарандык процесстик кодекс («Кыргыз Республикасынын Жогорку Кенешинин Жарчысында» 2000-жылдагы №3 санында жарыяланган) кабыл алынган жана колдонуудагы кодекс болуп саналат.

2. Конституция, социалдык мамлекет принцибин ишке ашырууда, ар бир адамдын турак жайга карата укугун белгилейт, мында адамды турак жайынан негизсиз ажыратууга тыюу салат (1, 9-беренелер, 46-берененин 1, 2-бөлүктөрү). Конституция тарабынан белгиленген турак жайынан өз билемдик менен ажыратууга карата тыюу салуулар кепилдиктери эч кандай чектөө коюлууга жатпайт (20-берененин 4-бөлүгүнүн 10-пункту).

Жеткиликтүү турак жайга болгон укугу жөнүндө конституциялык жоболор Адам укуктарынын жалпы декларациясынын 25-беренеси менен үндөшкөн, анда ар бир адам башка факторлордон тышкары, анын жана анын үй-бүлөсүнүн саламаттыгын жана бакубаттыгын сактоо үчүн зарыл болгон турак жайды турмуштук деңгээлге камтуучу жана жумушсуздукта, ооруганда, майып болгондо, карыганда же ага көз каранды болбогон жагдайлардан улам жашоо каражатынан ажыраган учурда камсыз кылуу укугуна ээ боло тургандыгы белгиленген. Жеткиликтүү турак жайга карата адам укуктарын коргоого багытталган Адам укуктарынын жалпы декларациясынын ченемдерин андан ары өнүктүрүү экономикалык, социалдык жана маданий укуктар жөнүндө Эл аралык пактта (мындан ары – Пакт) улантылган, бул Пактка Кыргыз Республикасы Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин 1994-жылдын 12-январындагы №1406-ХII токтому менен кошулган. Көрсөтүлгөн Пакттын 17-беренесинин 1-бөлүгү менен мамлекеттер ар бир адамдын ал үчүн жана анын үй-бүлөсү үчүн өзүнө турак жайды кошо камтыган жеткиликтүү турмуштук деңгээлин тааный тургандыгы бекитилген. Пакттын 2-беренесине ылайык мамлекет колунда болгон ресурстардын максималдуу чектеринде Пактта таанылган укуктарды акырындык менен толук жүзөгө ашырууну камсыз кылуу үчүн чараларды кабыл алууга милдеттенет, анын ичинде, мыйзам чыгаруу чараларын көрүүсү дагы бар.

№ 16-Р

Жашап турууга укуктук камсыз кылууну өзүнө камтыган жеткиликтүү жашоого укуктарынын; турак жайды сатып алуу же куруу үчүн кызмат көрсөтүүлөрдүн бар экендигин, материалдарды, мүмкүнчүлүктөрдү жана зарыл болгон инфратүзүмдү; чыгашаларга байланыштуу турак жайды сатып алуунун жеткиликтүүлүгүн; жашап туруу үчүн жарактуулугун (сапатын; жеткиликтүүлүгүн; жайгашкан ордун жана маданий жактан алып караганда адекваттуулугун камтыган жеткиликтүү турак жайга карата укуктарынын мазмунун карап жатып, белгилей кетүү зарыл, бул көрсөтүлгөн укугун ишке ашыруу үчүн укуктук кепилдиктер турак жай укугунун бардык институттарына тийиштүү болушу керек, ал эми турак жайдын жеткиликтүүлүк критерийлери турак жай укук мамилелеринин негиздөөчү башаты катары кызмат аткарышы керек. Жеткиликтүү турак жайга болгон укугун ишке ашыруу үчүн шарттарды камсыз кылуу максатында мыйзам чыгаруу чараларын иштеп чыгуу жана кабыл алуудагы так ушундай ыкманы мамлекеттик бийликтин органдары жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары колдонууга тийиш.

Турак жайынан негизсиз ажыратууга карата тыюу салуунун конституциялык кепилдиги жашап турууга укуктук камсыз кылуусу (жетиштүү турак жайга карата укуктун элементинин) мейкиндигинде жатат, жана мыйзам чыгаруучу тарабынан турак жайдын менчик ээсине коопсуздук, кол тийбестик, турак жайынан негизсиз ажыратууга жол берилбестик, турак жайга ж.б. ээ болуу, пайдалануу жана аларды башкаруу боюнча укуктарын тоскоолдуксуз жүзөгө ашыруу мүмкүндүгү кепилдене турган шарттарды түзүлө тургандыгын түшүндүрөт.

Турак жайдан негизсиз ажыратууга жол берилбестик принциби эч ким өз турак жайын же ушул турак жайга болгон укуктарын соттун чечими боюнча же Конституция жана мыйзам тарабынан (Конституциянын 12-беренесинин 2-бөлүгү) белгиленген учурлардан тышкары жоготууга болбойт дегенди түшүндүрөт. Ошону менен бирге, мүлктү мажбурлап тартып алуу учурунда, соттук тартипти мүлккө карата болгон менчик укугун токтотуунун негизги ыкмасы катары эсептөөгө зарыл, ал эми калган ыкмалар – өз алдынча алынган жана эгерде алар мыйзам тарабынан улуттук коопсуздукту, коомдук тартипти коргоого, калктын саламаттыгын жана ыймандуулугун коргоо, башка адамдардын укуктарын жана эркиндиктерин коргоо максаттарында гана каралат.

Мындай учурлардын жана ыкмалардын жогоруда көрсөтүлгөн максаттарын эске алуу менен укуктук регламенттелиши мыйзам чыгаруу бийлигинин органынын иш-милдеттери болгондуктан улам (Конституциянын 3-, 70-беренелери), укуктарды жана эркиндиктерди Конституцияда көрсөтүлгөндөн башка максаттарда жана андан ашкан даражада чектөө, мыйзам чыгаруучу тарабынан жүзөгө ашырылышы мүмкүн эместигин (20-берененин 3-бөлүгү) белгилеп кетүү керек.

№ 16-Р

Ошентип, келишимдик милдеттенмелерден келип чыккан жарандык-укуктук мамилелерге карата колдонгондо, мүлктөн негизсиз ажыратууга тыюу салуу жөнүндө конституциялык белгилөөлөр тике жана кыйыр түрдө жарандык-укуктук жөнгө салгычтар аркылуу колдонушат. Мындай жөнгө салгычтардын бири болуп, Жарандык кодекс кызмат кылат, ал текшерилүүчү ченемде (282-берене) жогоруда көрсөтүлгөн мүлктөн негизсиз ажыратууга жол бербөө жөнүндө конституциялык жоболорду иш жүзүнө ашырган.

3. Конституция ар ким экономикалык эркиндикке ээ, өз жөндөмдүүлүгү менен мүлкүн мыйзамда тыюу салынбаган ар кандай экономикалык ишмердүүлүк үчүн эркин колдонууга укуктуу (42-беренесинин 2-бөлүгү) деп аныктайт. Менчик ээлеринин өз укуктарын ишке ашыруунун чектери жана тартиби, аларды коргоонун кепилдиктери мыйзам менен аныкталат (12-беренесинин 6-бөлүгү).

Тендикти, жарандык-укуктук мамилелердин катышуучуларынын эрктеринин автономиялуулугун жана мүлктүк өз алдынчалуулугун, кимдир бирөөнүн жеке иштерге негизсиз кийлигишүүсүнө жол берилбестиктерди божомолдоочу жалпы таанылган менчикке кол тийбестик жана келишим эркиндигинин конституциялык принциптери мүлккө ээ болуунун, пайдалануунун жана аны өз каалаганындай тескөөнүн эркиндигин шартташат. Бул, менчик ээси, өзү билгендей, ага тийиштүү болгон мүлккө карата өзү каалагандай, эгерде алар мыйзамга каршы келбей жана башка адамдардын укуктарын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын бузбаса, анын ичинде менчик ээси тарабынан кыймылсыз мүлк объектерине тийиштүү болгон мүлктүн эсебинен өзүнүн жарандык-укуктук милдеттенмелерин аткаруу мүмкүндүгүн кошуп алганда, аракеттерди жасагандыгын түшүндүрөт.

Мүлккө ээ болуу, аны пайдалануу жана тескөө боюнча ыйгарым укуктардын чектери мыйзам тарабынан белгиленет (Конституциянын 12-беренесинин 6-бөлүгү). Бирок бул жөнгө салуу юридикалык теңчиликке жана адилеттикке негизделген укуктук мамлекет принциптерине ылайык келүүгө тийиш жана менчик укугу, Конституцияга ылайык жалпыга таанылган принциптерге жана эл аралык укуктун ченемдерине ылайык Кыргыз Республикасында таанылып жана кепилдене турган адамдын жана жарандын бардык башка укуктары жана эркиндиктери (Конституциянын 1-, 6-, 12-, 16-, 17-беренелери) сыяктуу келип чыгууга тийиш.

Ошентип, мүлктүн менчик ээси мыйзамга каршы келбей турган экономикалык иш менен алектене алат, ажыратуу, ээлик кылуу жана пайдалануу укугун өткөрүп берүүнү, ошондой эле өзүнүн жарандык-укуктук милдеттенмелерин өзүнүн мүлкүнүн эсебинен аткарууну кошуп алганда, өз каалоосу боюнча жеке менчик укугуна таандык болгон мүлктү пайдаланууга укуктуу. Демек, менчик ээси өзүнө белгиленген эркин автономиялуулугу жана тараптардын теңдештигинин негизинде гана келишип

№ 16-Р

кол коюлган келишимдин маанисинен (келишим эркиндигинин принциби) жана мазмунунан чыгуучу жарандык-укуктук милдеттенмелеринин бардык мүмкүн болгон натыйжалары үчүн жоопкерчиликтүү болот.

Жарандык-укуктук милдеттенмелерди аткарбагандык мыйзам тарабынан белгиленген жарандык-укуктук жоопкерчиликке алып келет, ал өзүнө менчик ээсинин мүлкүн насыячынын пайдасына күчкө салуу менен берүүнү камтыйт. Менчик ээсинин милдеттенмелери боюнча өндүрүп алууга кайрылуу жолу менен мүлктү алып коюу, анын ичинде турак жай мүлкүн кошуп алганда, мыйзам тарабынан каралган мүлккө карата менчик укугун токтотуу учуру болуп саналат жана мүлкүнөн негизсиз ажыратуу катары каралышы мүмкүн эмес.

Бирок, укуктук жөнгө салууну жүзөгө ашыруу менен, мыйзам чыгаруучу жарандар тарабынан өздөрүнүн жарандык-укуктук милдеттенмелерин жана алардын жоопкерчиликтерин, анын ичинде өзүнүн бүткүл мүлкү менен насыячылардын алдында ак ниеттен аткарууну камсыз кылууга багытталган тигил же бул чараларды тандап алуу укугуна ээ. Бирок, ушуну менен бирге, бул чаралар “карызкор - насыячы” мамилелери менен байланышта болгон адамдардын мүлктүк кызыкчылыктарын соттук коргоону ишке ашыруунун алкагындагы бул чаралар, бир жагынан алганда, жеке менчик укуктарын таануу жана кепилдөө менен туюнтулган баалуулуктардын жана милдеттенмелерди ак ниеттен аткаруунун жалпы укуктук принцибинин ортосундагы адилеттүү тендештикти жана экинчи жагынан – турак жайга карата укуктуу бузбоого тийиш.

Демек, аткаруу өндүрүшүнүн механизмдерин белгилөө учурунда мыйзам чыгаруучу – укуктук социалдык мамлекеттин татыктуу жашоону жана адамдын эркин өнүгүүсүн камсыз кылган шарттарды түзүүгө арналган принциптерин кармануу менен, – карыз болуп калган жарандардын менчигинде турган турак жай имаратына карата аткаруу документтери боюнча өндүрүүгө кайрылуунун чектерин, алардын жашоо-турмушун камсыз кылуунун зарыл каражаты катары турак жайга болгон табигый керектөөнү жүзөгө ашырууга шарт түзө турган деңгээлде турак жай чөйрөсүндө алардын укуктарын камсыз кылуу үчүн аныктоого ыйгарым укуктуу болот.

Мында, мыйзам чыгаруучу мүлктүн, анын ичинде турак жайынын ээсин кошо алгандагы менчик ээсинин жоопкерчилигинин ченемин, милдеттенменин мүнөзүнөн жана кол коюлган келишимдин укуктук натыйжаларына жараша чектеп коюуга укуктуу. Ошентип, мүлктүн менчик ээси, ипотекадан келип чыгуучу жарандык-укуктук милдеттенмелердин алкагында камсыз кылуучу милдеттенмеси боюнча өз эркин так көрсөтүү менен, ипотека келишими аркылуу күрөөгө коюлган мүлк боюнча жоопкерчиликти толук өлчөмдө тартат. Ал эми башка жарандык укуктук милдеттенмелер боюнча менчик ээси өзүнө андан мүлкүн алып коюу тобокелдигин божомолдобосо, мыйзам чыгаруучу калктын

№ 16-Р

саламаттыгын жана адеп-ахлагын коргоо максаттарында насыячынын мүлктү, атап айтканда, эгерде ал менчик ээси үчүн жашоого жалгыз турак жай болуп эсептелген турак жайын тартып алууга укуктарына карата чектөөлөрдү алдын ала кароого болмок.

4. Жарандык кодекстин 59-беренесине ылайык жаран өз милдеттенмелери боюнча ага тиешелүү болгон бардык мүлкү менен жооп берет, мында жарандык процесстик мыйзам чыгаруу тарабынан тизмеги белгилене турган жана ага өндүрүүгө болбой турган мүлк алынбайт. Бирок жарандык процесстик мыйзамда мындай тизмек камтылган эмес, ал «Кыргыз Республикасындагы аткаруу өндүрүшү жөнүндө жана соттук аткаруучулардын статусу тууралуу» мыйзамдагы тиркелген тизмекте көрсөтүлгөн.

Мыйзам чыгаруучунун аткаруу документтери боюнча мүлктүн белгилүү бир түрлөрүнө анын максаттуу багытынан, ал ошонун менчигинде болгон субъектти мүнөздөп турган сапатынан жана белгилеринен улам мүлктү өндүрүүгө айландырууга тыюу салган мындай мамилеси, карыз болуп калган жаранга мүлктүк (аткаруучулук) иммунитетти берүү жана ага, анын багуусунда болгон башка адамдарга, татыктуу жашоо улантууга зарыл боло турган шарттарды сактоо менен шартталган. Белгилеп кетүүчү нерсе, бул тизмекте карыз болуп калган адам жана анын үй-бүлө мүчөлөрү үчүн бирден-бир жашаганга жарай турган турак жай имараты болуп эсептелген турак жай имараты көрсөтүлгөн эмес. Өндүрүүгө айландырууга болбогон мүлктүн мындай тизмеги, практикалык мүнөзгө ээ, ал сот актыларын аткаруунун же аткаргандыктын чектерин көрсөтүп жана кандайдыр бир мааниде сотторго багыттама катары кызмат көрсөтөт. Процесстик мыйзамдар менен каралган соттордун ыйгарым укуктуулук чектери, сот актыларынын аткарылуу ыкмаларын жана тартиптерин өз алдынча өзгөртүү, мындай тизмекке киргизилген мүлктөрдүн гана түрлөрү менен чектелет.

Жарандык процесстик кодекстин 209-беренесинин жоболорун Жарандык кодекстин 282-беренесине байланыштуу текшерип жатып, атап айтканда, сот чечимин аткарылышын кийинкиге калтыруу же артка жылдыруу бөлүгүндө, ошондой эле тараптардын мүлктүк абалдарынан же башка жагдайлардан улам, анын аткаруу ыкмасын жана тартибин өзгөртүүдө, Конституциялык палата анын Конституцияга карама-каршы келе тургандыгын таануу үчүн негиз тапкан жок. Анткени, соттордун чечимдеринин аткаруу ыкмасынын жана тартибинин өзгөрүшү, жарандардын соттук корголууга карата конституциялык укуктарын ишке ашыруудагы тараптардын укуктарын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын коргоого карата чыгарылган соттук актынын майнаптуу аткарылышына багытталган соттордун дискрециясы болуп саналат.

Жогоруда баяндалгандын негизинде, «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Респу-

2013-жылдын
23-декабры
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 16-Р

бликасынын конституциялык Мыйзамдын 46-, 47-, 48-, 51-, 52-беренелерин жетекчиликке алып, Конституциялык палата

ЧЕЧТИ:

1. Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексинин 282-беренесинин 1-бөлүгү жана Жарандык процесстик кодексинин 209-беренесинин 1-бөлүгү конституциялуу деп таанылсын.

Е.В. Осинцевдин өтүнүчү канааттандыруусуз калтырылсын.

2. Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешине мыйзамдарга ушул чечимдин жүйөлүү бөлүгүнөн келип чыккан тиешелүү өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү сунушталсын.

3. Чечим акыркы жана даттанууга жатпайт, жарыяланган учурдан тартып күчүнө кирет.

4. Чечим бардык мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, кызмат адамдары, коомдук бирикмелер, юридикалык жана жеке жактар үчүн милдеттүү жана республиканын бардык аймагында аткарылууга жатат.

5. Чечим Кыргыз Республикасынын мамлекеттик бийлик органдарынын расмий басмаларында, Конституциялык палатанын атайын сайтында жана «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын Жарчысына» жарыялансын.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ СОТУНУН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫ

Жаран Евгений Владимирович Осинцевдин кайрылуусуна байланыштуу Кыргыз Республикасынын Жарандык кодексинин 282-беренесинин жана Жарандык процесстик кодексинин 209-беренесинин конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын судьясы Э.Ж. Осконбаевдин

ӨЗГӨЧӨ ПИКИРИ

1. Жогорку соттун Конституциялык палатасы бул иш боюнча адам укуктары жаатында Кыргыз Республикасынын эл аралык милдеттенмелери менен макул болбогон чечим кабыл алды жана дүйнөлүк коомчулуктун алдында Кыргызстандын аброюна кооптук түзүүдө.

Судьянын өзгөчө пикири каралып жаткан маселени терең изилдөө муктаждыгына мыйзам чыгаруу органынын көңүлүн буруу жана мыйзам чыгаруу чараларынын комплексин кабыл алуу максатында бул корутунду берилет.

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 17-беренесине ылайык Конституцияда белгиленген укуктар менен эркиндиктер бардык жактан толук жетишерлик деп эсептелбейт жана адамдын, жарандын башка жалпы таанылган укуктары менен эркиндиктерин тануу же басмырлоо катары чечмеленбеши керек.

Кыргыз Республикасы 1948-жылдагы Адам укуктары боюнча эл аралык декларациясына жана 1966-жылдагы Экономикалык, социалдык жана маданий укуктар жөнүндө эл аралык пактка кошулуу менен, ар бири үчүн өзү жана анын үй-бүлөсү үчүн жеткиликтүү турак жайга болгон укуктарын мойнуна алды, ал өзүнө «жеткиликтүү турак-жай» деп аталган укукту камтыйт.

Кыргыз Республикасынын бул милдеттенмеси укукту сыйлоо, коргонууну жана иш жүзүнө ишке ашырууну камсыз кылууну камтыйт жана Кыргыз Республикасы катышуучусу болуп саналган

башка эл аралык келишимдерде да бекирилген.

Тагыраак айтканда:

- 1951-жылдагы Качкындардын статусу жөнүндө конвенция (21-берене)
- 1965-жылдагы Расалык кодулоонун бардык тариздерин жоюу жөнүндө эл аралык Конвенция (5-берене) iii)
- 1966-жылдагы Атуулдук жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пакт (17-берене)
- 1979-жылдагы Аялдарга карата кодулоонун бардык тариздерин жоюу жөнүндө Конвенция (14 (2) жана 15(2)-беренелер)
- 1989-жылдагы Баланын укугу жөнүндө Конвенция (16 (1) жана 27 (3) беренелер)
- 1990-жылдагы Бардык эмгекчил мигранттар жана алардын үй-бүлө мүчөлөрүнүн укугун коргоо жөнүндө эл аралык Конвенция (43(1)d берене)
- 2006-жылдагы Майыптардын укуктары жөнүндө Конвенция (9- жана 28-берене)

Көрсөтүлгөн эл аралык пакттарга ылайык мамлекеттер-катышуучулар жашоонун аныкталган кепилдиктеринин бардыгын камсыз кылуу менен жеткиликтүү турак жайга болгон укуктарын ишке ашыруу үчүн, болгон бардык аракеттерин колдонуу менен, анын ичинде мыйзам чыгаруу, администрациялык жана бюджеттик мүнөздө аракеттерди колдонууга милдеттенме алышкан, анда кандай гана

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун
Конституциялык палатасынын судьясы
Э.Ж. Осмонбаевдин
Өзгөчө пикири

себептери болбосун, мажбурлоо менен өлкөдөн чыгаруу жолу каралган эмес. Ошол эле убакта, пакттар тарабынан, мамлекеттер ресурстардын жетишсиздиги менен кездешкенде, жеткиликтүү турак жайга болгон укукка камсыз кылуу үчүн убакыт талап кылынышы мүмкүн. Буга байланыштуу, жеткиликтүү турак жайга болгон укуктун айрым компоненттери утурлай, узак мөөнөттүү негизде ишке ашырылышы мүмкүн. Бирок, бул жагдай жеткиликтүү турак-жайдын негизги элементтери катары, алынып салган мажбурлап чыгаруу жана кодулоо сыяктуу милдеттерге жайылтылбайт. Жеткиликтүү турак-жайга болгон укук тамактанууга жана кийинүүгө болгон укуктар менен бир катарга коюлган, ошондуктан ар бир мамлекетке, жок дегенде бул укуктук сактоонун минималдык базалык деңгээлин сактоого кепилдик берүүгө катуу жазуу буйрук берилген.

Эл аралык укукка ылайык, турак жайдын «жеткиликтүүлүгү» жок дегенде төмөнкүлөр менен мүнөздөлөт:

- турак жай, эгер анын тургундарына мажбурлап чыгаруу, куугунтуктоо жана башка опузалардан укуктук коргоо камсыз кылынбаса, жеткиликтүү болуп саналбайт;
- турак жай, эгер анын тургундарына коопсуз ичүүчү сууга, тийиштүү канализацияга, тамак даярдоо үчүн кубаттуулукка, жылуулукка, жарыкка, тамак ашты сактоо тутумдарына жана таштандыларды ыргытууга мүмкүндүгү болбосо, жеткиликтүү болуп саналбайт;
- турак жай, эгер анын наркы анын жашоочулары тарабынан адамдын башка укуктарын жүзөгө ашыруу

мүмкүндүгүнө коркунуч келтирсе, же бул мүмкүндүктү болтурбаса, жеткиликтүү болуп саналбайт;

- турак жай, эгер ал физикалык коопсуздукка кепилдик бербесе же жашоочуларды жетиштүү аянт менен камсыз кылбаса, ошондой эле сууктан, нымдуулуктан, ысыктан, жаандан, шамалдан, ден соолук үчүн башка коркунучтардан жана курулуштун кемчиликтерине байланышкан кооптуктан коргонууну камсыз кылбаса, жеткиликтүү болуп саналбайт;
- турак жай, жайлуу эмес жана маргиналдашкан абалда калган топтун так керектөөлөрү эске алынбаса, жеткиликтүү болуп эсептелбейт;
- турак жай, эгер ал ишке орноштуруу, медициналык тейлөө, мектеп, бала бакча жана башка социалдык объектерден кесилип калса же ал булганган же коркунучтуу аймакта жайгашса, жеткиликтүү болуп эсептелбейт;
- турак жай, анын курулушу учурунда маданий өзгөчөлүгү эске алынбаса жана сыйланбаса, жеткиликтүү болуп эсептелбейт.
- Жеткиликтүү турак жайга болгон укук буга окшогон эркиндиктердин пайда болушу менен ажырагыс болуп байланышкан, мисалга:
- мажбурлап чыгаруудан жана турак жайды атайылап бузуу же талкалоодон коргоо;
- турак жайга, адамдын жеке жана үй-бүлөлүк жашоосуна атайылап басып алуу жана кийлигишүүдөн эркин болуу;
- өзүнүн жашаган жерин эркин тандоо укугу жана ары-бери жүрүү эркиндиги.

Эл аралык укуктардын ченемине ылайык, жеткиликтүү турак жайга болгон укук жеке менчик укугуна салыштырмалуу кененирээк, анткени ал укук жеке менчикти пайдалануу, ага ээ болуу жана аны башкаруу укуктарына байланышпаган укуктарды камтыйт жана ар бир адамга анын кадыр-баркын сыйлоо шартында жашоо үчүн коопсуз жай менен камсыз кылууга чакырылган, ага турак жайга укуктары жоктор да кирет.

Өзгөчө белгилей кетүүчү керек, Бириккен Улуттар Уюмунун адам укуктары боюнча Комиссиясы (азыр адам укуктары боюнча Кеңеш) 2000-жылы жеткиликтүү турак жай жеткиликтүү жашоо деңгээлинин ажырагыс бөлүгү жөнүндө маселе боюнча Атайын баяндамачынын мандатын бекиткен. Атайын баяндамачынын пикири боюнча, үй жоктук «жеткиликтүү турак үйгө болгон укукту сыйлабагандыктын айкын жана анык белгиси болуп саналат».

2. Кыргыз Республикасы баарынын турак жайга болгон укугун конституциялык маанилүү баалуулук катары карайт жана бул укуктун укуктук доктринасын Конституциянын өзүнчө беренесинде аныктап берген.

Конституциянын 46-беренесинде айтылат:

1. Ар ким турак жайлуу болууга укуктуу.
2. Эч ким турак жайынан өзүм билемдик менен ажыратылбоого тийиш.
3. Мамлекеттик бийлик жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары турак жай курулушун колдоого алышат, турак жайына карата укуктарды ишке ашыруу үчүн шарт түзүшөт.

4. Аз камсыз болгон жана башка муктаж адамдарга турак жай мамлекеттик, муниципалдык жана башка турак жай фонддорунан же болбосо мыйзамда каралган негиздерде жана тартипте социалдык мекемелерден бекер же мүмкүнчүлүккө жараша акы үчүн берилет.

Жарандардын турак жайга болгон конституциялык укугу, адамдын негизги укуктарынын бирине таандык экендиги шексиз, жана мамлекет тарабынан мыйзамдуу негизде жашаган жарандардын туруктуу, такай колдонушун камсыз кылуу, мамлекеттик, муниципалдык жана башка турак жай фонддору тарабынан аз камсыз болгон жана мыйзамда көрсөтүлгөн турак жайга муктаж болгон башка жарандарды турак жай берүү, жарандарга өздөрүнүн жашоо шарттарын жакшыртууга көмөк көрсөтүү, ошондой эле жарандарды турак жайынан атайылап ажыратуу учурларынан башка учурларда, турак жайдын кол тийбестигин кепилдик берүүдө турат.

Аталган конституциялык жоболор социалдык маанилүү иш-милдеттерди аткарат жана бул тармактагы мамлекеттин өзүнө алган милдеттерди аткарууга кепилдик берген мыйзамдуу шарттарды түзүү зарылдыгын аныктайт.

Аны менен бирге, Конституция тарабынан бекитилген доктрина өзүнүн тутумдуу мыйзамдык жөнгө салуусун тапкан эмес.

Атап айтканда, Жарандык кодекстин (мындан ары - ЖК) талаш-тартыш болгон ченемин соттун чечиминин негизинде, же мыйзам, же келишим тарабынан каралган башка учурларда менчик ээсинин милдеттенмелери боюнча ага төлөтүп алуу үчүн чакыруу жолу менен, мүлктүн

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун
Конституциялык палатасынын судьясы
Э.Ж. Осмонбаевдин
Өзгөчө пикири

түрү катары, жалгыз жеткиликтүү турак жайды өндүрүп алууга уруксат берет.

282-статья. Менчик ээсинин милдеттенмелери боюнча мүлк менен өндүрүп алуу

1. Эгерде мыйзамда же келишимде өндүрүп алуунун башка тартиби каралбаса, менчик ээсинин милдеттенмеси боюнча мүлк менен өндүрүп алуу жолу аркылуу мүлктү алып коюу соттун чечиминин негизинде жүргүзүлөт.

2. Өндүрүп алууга болгон мүлккө менчик ээсинин укугу бул мүлк өткөн жакта менчик укугу алынып коюлган мүлккө пайда болгондон тартып токтотулат.

Берененин мазмунунан көрүнүп тургандай, бул ченем турак жайды тартып алуунун ар кандай тариздерин болжолдойт, ал турсун, келишимдин негизинде да. Аны менен, турак жай болуп саналбаган мүлктү мажбурлап алып коюу жөнүндө конституциялык аныктамалары, тиешелүү сот актысы жок эле негизсиз кеңейтилген.

Ошентип, Конституциянын 12-беренесине ылайык улуттук коопсуздукту, коомдук тартипти, калктын саламаттыгын жана адеп-ахлагын сактоо, башка адамдардын укуктары менен эркиндиктерин коргоо максатында соттун чечимсиз мүлктү алып коюуга мыйзамда каралган учурларда гана жол берилет. Мындай алып коюунун мыйзамдуулугу сот тарабынан милдеттүү түрдө каралууга тийиш. Көрсөтүлгөн жагдайлар өзгөчө маанилүү, ошол эле учурда бүтүрүлгөн мүнөзгө ээ. Башка адамдардын укуктарын жана эркиндиктерин коргоонун зарылдыгы жөнүндө айтып жатып, Конституция адамдын фундаменталдык укуктары менен эркиндиктерин улут-

тук жана коомдук коопсуздук сыяктуу түшүнүктөр менен бир ченемде экендигин түшүндүргүсү келет. Карызкор тарабынан жарандык-укуктук милдеттенмелерди аткарыбоого байланыштуу пайда болгон насыя берүүчүнүн талап кылуу укугу буга кирбейт жана соттук коргоого болгон укугун колдонуу менен ишке ашырууга тийиш.

Ошентип, Конституциянын маанисинен алып караганда, турак жай болуп саналбаган мүлктү, ага менчик ээсинин милдеттери боюнча өндүрүп алуу жолу менен мажбурлап алып коюу соттук чечимдин негизинде гана мүмкүн болот.

Кодекстин каралып жаткан ченеми бул негиздер гана боюнча конституциялуу эмес болуп саналат.

ЖКнын талаш-тартыш болгон ченемин конституциялуу деп таануу менен, Конституциялык палата мындай олуттуу укуктук аспекти ал турак жайга ээ болууга жалгыз гана турак жайдын менчик ээси гана эмес, анын башка үй-бүлө мүчөлөрү – жашы жете элек балдары, улгайган адамдар, майыптар жана башка да ээ экендиги сыяктуу маанилүү өнүттү эске алган эмес. Турак жайга болгон менчик укугун бир адам тарабынан алынышы, анын үй-бүлө мүчөлөрүн укуктарын ишке ашыруусуна алып келет. Ошондуктан, менчик ээсинин турак жайын анын милдеттенмелери боюнча алып коюлушу, соттун чечими менен болсо дагы, анын үй-бүлө мүчөлөрүн да турак жайга болгон укугунан негизсиз ажыратууга алып келет, буга Кыргыз Республикасынын Конституциясы жана Адам укуктары тууралуу эл аралык пактылар жол беришпейт. Анткени, карызкордун жарандык-укуктук жоопкерчилиги жөнүндө соттун чечими анын

үй-бүлө мүчөлөрүнүн жеткиликтүү турак жайга болгон укугун ажыратууга негиздемени камтый албагандыгы айкын факт болуп саналат. Бул, мындай юридикалык абалга алып келген кодекстин ченемин, Конституцияга ылайык келет деп таанууга мүмкүн эместигин билдирет.

Ошондуктан, Конституциялык палата өз чечиминин жүйөлөштүрүлгөн бөлүгүндө берген сунуштар, мыйзам чыгаруучу үчүн милдеттүү мүнөзгө ээ болушу керек, анткени Кыргыз Республикасынын эл аралык милдеттенмелеринин жана Конституциянын доктриналык аныктамаларынын жыйындысынан келип чыгат.

Укуктук жана социалдык мамлекеттик принциби, адамдын эркин өнүгүүсү жана татыктуу жашоосун камсыз кылуу боюнча эл аралык милдеттенме мыйзам чыгаруучудан карызкор-жарандардын жеке менчигинде турган турак жайлардын эсебинен өндүрүү чегин аныктоону талап кылат, анткени жашоого камсыз болууга зарыл каражат катары, алардын турак жайга болгон табигый керектөөсү кепилденүүгө тийиш.

Аны менен бирге, мыйзам чыгаруучуга милдеттенменин мүнөзүнө жана түзүлгөн келишимдин укуктук натыйжаларына жараша жоопкерчилик чегин чектеп алышы керек. Кеп ипотека келишиминен келип чыккан жарандык-укуктук милдеттердин өзгөчөлүгү жөнүндө болуп жатат, анда адам камсыз кылуучу милдеттенме боюнча өзүнүн укугун ачык көргөзөт жана турак жайдын өзү келишим мамилелеринин предмети болуп саналат, бул учурда ал жоопкерчиликти толук өлчөмдө алышы керек. Ал эми башка жарандык-укуктук милдет-

тенмелер боюнча, менчик ээси андан турак-жайды алып коюу коркунучун баалабай жаткан учурда, мыйзам чыгаруучу насыя берүүчүнүн турак жайды алып коюу үчүн насыя берүүчүнүн укуктарын чектөөнү кароого милдеттүү, эгер ал менчик ээси жана анын үй-бүлөсү үчүн жашаганга жарактуу жалгыз турак жай болсо. Башкача айтканда, карызкорго ага жана анын үй-бүлө мүчөлөрүнө, татыктуу жашоо үчүн зарыл болгон минималдык шарттарды сактай турган мүлктүк артыкчылыкты берүү керек.

Белгилей кетүү керек, мыйзам чыгарууда каралып жаткан маселеге мындай мамиленин негиздери башынан эле салынган. ЖКнын 59-беренесине ылайык жаран мыйзамга ылайык мүлктү өндүрүп алуу колдонулушу мүмкүн болбогон мүлктөрдөн башка өзүнө таандык бардык мүлк менен өз милдеттенмелерине жооп берет жана тизме Жарандык процесстик мыйзамдар менен белгиленет. Бирок, бул укуктук механизм жарандык процесстик мыйзамда өзүнүн андан аркы өнүгүүсүн алган жок. «Соттук аткаруучуларынын статусу жана сот аткаруу өндүрүшү жөнүндө» Мыйзамына тиркемени кабыл алуу менен бул маселени жарым-жартылай чечүү жогоруда эске алынган ченемдик укуктук кодексти бузуу болуп саналат. Жыйынтыгында, соттордун сот актыларын аткаруунун ыкмаларын жана тартибин өз алдынча өзгөртүү укуктарынын чектерин, тизмеги так ушул процесстик мыйзамда такталууга жаткан, аныкталган белгилерге жана касиеттерге ээ болуучу атайын максаттуу багыты бар мүлктөргө жайылтууга болбойт.

Мындай чектөөлөрдү киргизүү адамдын татыктуу жашоосуна жана эркин

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун
Конституциялык палатасынын судьясы
Э.Ж. Осмонбаевдин
Өзгөчө пикири

өнүгүүсүнө болгон конституциялык маанилүү жана дүйнөлүк коом тарабынан таанылган баалуулуктарды коргоо зарылдыгы менен шартталган, анын ажырагыс бөлүгү болуп ар биринин жеткиликтүү турак жайга болгон укугу эсептелет.

Албетте, мындай учурда турак жайга карата мүлктүк иммунитеттин чен белгилерин так алуу керек, анда укук колдонуучу практика турак жай карызкордун жана анын үй-бүлө мүчөлөрүнүн жашоо үчүн жалгыз турак жайы болуп саналуучу жалгыз фактыны белгилөө менен чектелип калбашы керек, бул абийирсиз карызкорлор тарабынан кыянаттык кылуу мүмкүнчүлүгүн жокко чыгаруу керек, алар мүлктүк иммунитетти өзүнүн насыя берүүчүнүн алдындагы жарандык-укуктук милдеттерин аткарбоо же тиешелүү деңгээлде аткарбоо максатында колдонушу мүмкүн. Турак-жайдын бир адам үчүн жашоого жарактуулук чен белгилери аныкталган эл аралык стандарттарга ылайык мыйзам тарабынан бекитилиши керек.

Эгерде бир жагынан насыя берүүчүнүн укугун, башка жагынан карызкордун жана үй-бүлө мүчөлөрүнүн турак жайга болгон укугун карай турган болсок, бардыгынын мыйзам жана сот алдында бирдей деген көз караштан алып караганда, конституциялык маанилүү жана эл аралык укук тарабынан таанылган баалуулуктар атайын чектөөлөрдү киргизүүгө ылайык келет. Насыя берүүчүнүн мүлктүк кызыкчылыктарын канааттандыруу учурунда, мыйзам чыгаруучу карызкорго жана анын үй-бүлө мүчөлөрүнө жеткиликтүү турак жайга болгон укугуна эл аралык-укуктук жана конституциялык кепилдик менен байла-

нышта экендигин тоотпой коюуга болбойт.

Мындай турак жайга жазаны өндүрүү, эгерде сот, ал өз өлчөмү боюнча мыйзам тарабынан аныкталган ченемдерден артыкча болуу, ал эми карызкордун кирешеси анын насыя берүүчүнүн милдеттенмесинин алдында ылайык келбей тургандыгын аныктаган учурда, сот чечиминин негизинде гана жүзөгө ашырууга болот.

Өзгөчө белгилей кетүү керек, аны менен ар бир адамдын экономикалык эркиндикке болгон укугу, анын ичинде, менчик ээси тарабынан өз мүлкүн, ошондой эле турак жайды эркин ээлик кылуу, пайдалануу жана башкаруу укугу козголбойт. Кеп, мүлктү мажбурлап алып коюу карызкордун жана анын үй-бүлө мүчөлөрүнүн жеткиликтүү бир турак жайга болгон укугун сактоо менен аткарылышында, эгерде таптакыр болбой калган учурда, жашоо үчүн жарактуу башка турак жай берүү жөнүндө болуп жатат.

Ар бир адам ага берилген укуктарды өз каалоосу боюнча толук өлчөмдө колдонууга укуктуу. Бул маселе насыя берүүчүлөргө тиешелүү, алар өздөрүнүн талап кылуу укугу карызкордун жана анын үй-бүлө мүчөсүнүн жеткиликтүү турак жайга болгон укугу менен чектелгендигин түшүнүшү керек. Буга окшогон талап кылуунун чектелген укугунун укуктук механизми дүйнө жүзүндө кеңири жайылтылган, жана анын ичинде Кыргыз Республикасында да колдонулат – бул банкроттук жол-жобосу, анда насыя берүүчүлөрдүн талаптары банкроттун активдеринин көлөмү менен чектелет, бул учурда карызкордун карызы, эреже катары, анын материалдык-фи-

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун
Конституциялык палатасынын судьясы
Э.Ж. Осмонбаевдин
Өзгөчө пикири

нансы баалуулуктарынын калдыгынан ири ашып жатканда.

Бирок, менчигинде кыймылсыз мүлкүнө ээ болбогон, турак жайынан башка мүлкү жок жарандардын көпчүлүгүнө, өзүнүн жашаган турак жайын күрөө катары колдонуу мүмкүнчүлүгү болбогондугуна байланыштуу, банктык каржы ресурстарына жетүү мүмкүнчүлүгү жабык деген пикир жаңылыштык болуп саналат.

Биринчиден, укук маселелерин чечүү учурунда практикалык максаттуулуктан чыгууга болбойт.

Экинчиден, жогоруда белгиленип кеткендей, жеке менчик укугунан келип чыккан укуктардын баары толук көлөмдө сакталат, маселе насыя берүүчүлөрдүн ынаным деңгээлине гана тиешелүү. Андан улам, мындай тартипте орнотуу каржы рыногунун андан аркы өнүгүүсүнө шарт түзөт, анда зайым берүүнүн негизин финансы-насыялык мекемелердин капиталын жайгаштыруунун майнап-

туулугунун башкы көрсөткүчү катары күрөөлүк камсыз кылуулук эмес, бардык өнүккөн өлкөлөрдө жана КМШда кабыл алынган, зайымчы тарабынан ойлонулган бизнес-долбоордун рентабелдүүлүгү болушу керек. Кыргызстандын рыногуна жайгаштырууга жатуучу каржы ресурстары, кандай болгондо да, өз аспаптарын дайыма табат.

Ошентип, менчик ээсинин милдеттенмеси боюнча өндүрүп алуу жолу менен жалгыз жана жеткиликтүү турак жайын алып коюуга жол берген ЖКнын 282-беренеси, өндүрүп алуунун бардык каралган тариздеринде атап айтканда: соттун чечими боюнча, ошондой эле мыйзам жана келишим тарабынан каралган тартипте – конституциялык эмес болуп саналат.

Ал эми ЖПК 209-беренесинин конституциялуулугуна кайрылсак, анда бул бөлүктө Конституциялык палатанын корутундулары менен макулмун.

Судья

Э.Ж. Осмонбаев

КЫРГЫЗ
РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
АТЫНАН

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ СОТУНУН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ**

2013-жылдын
27-декабры
Бишкек шаары

№ 17-Р

**жаран Андрей Михайлович Мироновдун жарандар
Кушчубай Култаевич Султановдун, Ташкан
Жумабаевна Насированын кызыкчылыгындагы,
Таалайбек Джапарович Саатовдун жаран Гулайым
Абдыганиевна Эркебаеванын кызыкчылыгындагы,
Закир Сатарович Максutowдун кайрылуулары
боюнча «Кыргыз Республикасынын судьяларынын
статусу жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын
30-беренесинин 1-бөлүгүнүн конституциялуулугун
текшерүү жөнүндө иш боюнча**

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы: төрагалык кылуучу – судья М.Ш. Касымалиев, судьялар – Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, Ж.М. Макешов, Э.Т. Мамыров, Э.Ж. Осмонбаев, Ч.О. Осмонова, К.С. Сооронкулованын курамында,

сот жыйналышынын катчысы М.Ж. Азарованын;

кайрылуучу тарап: К.К. Султановдун, Т.Ж. Насированын, З.С. Максutowдун, ишеним каттын негизиндеги К.К. Султановдун өкүлү А.М. Миронов, ишеним каттын негизиндеги Г.А. Эркебаеванын өкүлү Т.Дж. Саатов, ишеним каттын негизиндеги З.С. Максutowдун өкүлү Б.А. Сарыбаевдин;

жоопкер тарап: ишеним каттын негизиндеги Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин өкүлү К.С. Карабекованын;

котормочу - М.Э. Толобалдиевдин катышуулары менен Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 1-, 6-, 8-, 9-, 10-бөлүктөрүн жана «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 4-, 18-, 19-, 37-, 42-беренелеринин талаптарын жетекчиликке алып, «Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 30-беренесинин 1-бөлүгүнүн конституциялуулугун текшерүү жөнүндө ишти ачык сот жыйналышында карады.

Жаран А.М. Мироновдун жарандар К.К. Султановдун, Т.Ж. Насированын Т.Дж. Саатовдун, Г.А. Эркебаеванын, З.С. Максutowдун кызыкчылыгындагы өтүнүчтөр ишти кароонун себеби болуп эсептелет.

Өтүнүчтөрдү кароонун негизи болуп, «Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын талаш ченеминин Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык келүү маселесинде күмөндүүлүктүн пайда болуусу эсептелет.

2013-жылдын
27-декабры
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 17-Р

Соттук отурумда ишти даярдаган судья-баяндамачы Э.Т. Мамыровдун маалыматын угуп жана иштин сунушталган материалдарын изилдеп чыгып, Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы

ТАПТЫ:

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасына (мындан ары - Конституциялык палата) 2013-жылдын 28-мартында жаран А.М. Мироновдон жаран К.К. Султановдун кызыкчылыгында «Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 30-беренесинин 1-бөлүгүнүн жарым-жартылай жана Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 94-беренесинин 2-, 3-, 4-бөлүктөрүнө карама-каршылыгын жана конституциялуу эместигин таануу жөнүндө өтүнүч түшкөн.

Берилген материалдар көрсөткөндөй, Ош областынын прокурорунун 2012-жылдын 16-октябрындагы токтому менен 2012-жылдын 16-октябрында Ош областынын Өзгөн райондук сотунун төрагасы К.К. Султановго карата Кыргыз Республикасынын Кылмыш кодексинин 313-беренесинин 2-бөлүгүнүн 1-, 2-пунктары менен каралган кылмыштардын белгилери боюнча жазык иш козголгон.

Ош областынын прокурору судья К.К. Султановго карата кылмыш ишин козгоо тууралуу маселе боюнча «Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 30-беренесинин 1-бөлүгүн колдонуп чечим кабыл алган.

2011-жылдын 13-июнундагы «Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын редакциясындагы 30-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык, судьяга карата жазык ишин козгоо тууралуу маселе боюнча чечим Башкы прокурор тарабынан кабыл алынган.

Бирок, «Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 30-беренесинин 1-бөлүгүнө 2012-жылдын 10-августундагы №167 «Кыргыз Республикасынын «Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу жөнүндө» конституциялык Мыйзамына толуктоолорду жана өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө» Мыйзамы менен киргизилген толуктоо менен, судьяга карата кылмыш ишин козгоо укугу, Башкы прокурордон тышкары, ал ыйгарым укук берген областтык, прокурорлордун статусунан төмөн эмес Бишкек жана Ош шаарларынын прокурорлоруна да берилген.

Арыз ээси, Ош областынын прокурору тарабынан судьяга карата жазык ишин козгоо тууралуу маселе боюнча жогоруда көрсөтүлгөн мыйзамдын 30-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык кабыл алынган чечим, ушул белгиленген Мыйзамдын 11-беренесинин 2-бөлүгүнө карама-каршы келет, Конституция жана көрсөтүлгөн мыйзам менен каралган судьянын көз карандысыздык кепилдиктери кандай учурларда болбосун жокко

2013-жылдын
27-декабры
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 17-Р

чыгарылышы же болбосо төмөндөтүлүшү мүмкүн эмес. Судьянын көз карандысыздыгы, аталган конституциялык мыйзамдын 11-беренесинин 1-бөлүгүнүн 2-пунктуна ылайык, жоопкерчилик ким тарабынан болбосун судьянын ишине коркутуу аркылуу кийлигишүүгө тыюу салууну камсыз кылынат.

Арыз ээси, бул жобо Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 94-беренесинин 4-бөлүгүндө да бекитилгендигин белгилейт. Ошону менен бирге, арыз ээсинин пикири боюнча, укук колдонуу практикасынан, областтардын, Бишкек жана Ош шаарларынын прокурорлорунун сот адилеттүүлүгүн жүзөгө ашыруу иши боюнча жоопкерчилик, коркутуу аркылуу кийлигишүүгө уруксат берилерин белгилейт.

Мына ошентип, А.М. Миронов судьяга карата кылмыш ишин козгоо укугу берилген адамдардын чөйрөсүнүн кеңейиши, автоматтык түрдө кол тийбестик укугуна ээ судьялардын статусун төмөндөтөт, жана Конституциянын 94-беренесинин 2-, 3-, 4-, 9-бөлүктөрүнө карама-каршы келет деп божомолдойт.

2013-жылдын 23-августунда Конституциялык палатага ушундай өтүнүч менен жаран Т.Ж. Насирова кайрылган.

Т.Ж. Насирова «Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 30-беренесинин 1-бөлүгүнө 2012-жылдын 10-августундагы №167 «Кыргыз Республикасынын «Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу жөнүндө» конституциялык Мыйзамына толуктоолорду жана өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө» Мыйзамы менен киргизилген өзгөртүүлөр, областтардын, Бишкек жана Ош шаарларынын прокурорлоруна судьяга карата кылмыш ишин козгоо укугун берүү менен, судьяларды алардан көз каранды абалга койду деп ээсптейт.

Т.Ж. Насированын пикири боюнча, жогоруда аталган «Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 30-беренесинин 1-бөлүгүнө киргизилген өзгөртүүлөр Конституциянын 6-беренесинин 2-бөлүгүндө белгиленген талаптарды сактабастан кабыл алган. Судьялардан көз карандысыздыгы Конституцияда бекитилген жана судьялар Конституцияга жана мыйзамдарга гана баш ийишет. Мамлекет, судьялардын көз карандысыздыгынын конституциялык жактан бекитилген принцибинен аны сактоону камсыз кылышы керек. Бирок, 2012-жылдын 10-августундагы «Кыргыз Республикасынын судьялардын статусу жөнүндө» конституциялык Мыйзамына киргизилген толуктоолор Конституция тарабынан кепилденген судьялардын көз карандысыздыгын камсыз кылбайт, жана Конституциянын 6-, 16-беренелерине жана 94-берененин 1-бөлүгүнө карама-каршы келет.

2013-жылдын 29-августундагы Конституциялык палатага жаран Т.Дж. Саатов жаран Г.А. Эркебаеванын кызыкчылыгында 2012-жылдын 10-августундагы №167 «Кыргыз Республикасынын «Кыргыз Республи-

2013-жылдын
27-декабры
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 17-Р

касынын судьяларынын статусу жөнүндө» конституциялык Мыйзамына толуктоолорду жана өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө» Мыйзамы менен «Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 30-беренесинин 1-бөлүгүнө киргизилген толуктоонун конституциялуулук эместигин таануу өтүнүчү менен кайрылган.

Т.Дж. Саатовдун пикири боюнча областтардын, Бишкек жана Ош шаарларынын прокурорлорунун судьяларга карата жазык ишин козгоо укугунун берилиши Конституциянын 16-беренесинин 3-бөлүгүнө жана 94-беренесинин 1-бөлүгүнө карама-каршы келет. Конституциянын 16-беренесинин 3-бөлүгүнө ылайык бардыгы мыйзам жана сот алдында бирдей жана судья өзүнүн статусу боюнча тараптарга караганда, ал эми жазык сот өндүрүшүндө – соттолуучунун адвокатынан жана прокурордон артыкчылык абалда турат.

Арыздын ээси областтардын, Бишкек жана Ош шаарларынын прокурорлоруна судьяга карата кылмыш ишин козгоого укугун берүү менен, аны айыптоо тараптын алдында тикелей көз каранды абалга коёт деп эсептейт. Анын үстүнө, «Адвокаттык иш жөнүндө» Мыйзамдын 16-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык адвокатка карата жазык ишин козгоо укугу Кыргыз Республикасынын Башкы прокуроруна таандык болгондуктан жергиликтүү соттун судьясы өзүнүн статусу боюнча коргоочу тараптын алдында да төмөн турат. Баяндалгандарга байланыштуу Т.Дж. Саатов «Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 30-беренесинин 1-бөлүгү областтардын, Бишкек жана Ош шаарларынын прокурорлорунун судьяга карата жазык ишин козгоо укугун берүү Конституциянын 16-беренесинин 3-бөлүгүнө, 94-беренесинин 1-бөлүгүнө карама-каршы келет.

2013-жылдын 1-ноябрында Конституциялык палатага жаран З.С. Максатов ушундай эле өтүнүч менен кайрылган.

З.С. Максатовдун пикири боюнча, судьяны жазык жоопкерчилигине тартуунун өзгөчө тартибин орнотуу, жарандарга жазык куугунтуктоо жүргүзүүгө ыйгарымдуу органдардын кызыкчылыгында, ага кысым көргөзүү максатында судьяга жазык жоопкерчилик механизмдин колдонуу мүмкүнчүлүгүнөн коргоп калуу максатын көздөйт.

Бирок, 2012-жылдын 10-августундагы №167 «Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамына өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү жөнүндө» Мыйзамында киргизилген «Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 30-беренесинин 1-бөлүгүндөгү толуктоо, судьяга карата жазык ишин козгоо укугу берилген субъекттердин алкагына Башкы прокурор менен катар, областтардын, Бишкек жана Ош шаарларынын прокурорлорунун статусунан төмөн эмес алар тарабынан ыйгарым укук берилген прокурорлор да кирген.

2013-жылдын
27-декабры
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 17-Р

З.С. Максутов, көрсөтүлгөн ченем судья сот адилеттигин жөнөтүүдө көз карандысыздыкты жана калыстыкты сактоо менен, ишти кароодогу катышуучулардын кимдир бирөө тарабынан кысымга алынбашы керек болгондуктан Конституциянын 94-беренесинин 1-, 2-бөлүктөрүнө карама-каршы келет деп, судьялардын жана сот бийлигинин бутактарын караган Конституциянын 94-беренесинин 1-, 2-бөлүктөрүнө карама-каршы келет деп эсептейт.

2013-жылдын 12-августундагы, 3-сентябрындагы, 7-октябрындагы жана 11-ноябрындагы Конституциялык палатанын судьялар коллегиясынын аныктамалары менен арыз ээлеринин кайрылуулары өндүрүшкө кабыл алынган.

Аталган адамдардын талаптарынын бир түрдүүлүгү эске алынып, судья-баяндамачынын 2013-жылдын 11-сентябрындагы, 4-ноябрындагы, 12-ноябрындагы аныктамалары менен иштер бир конституциялык сот өндүрүшүнө бириктирилген.

Сот отурумунда Т.Ж. Насирова, К.К. Султанов, З.С. Максутов жана алардын өкүлдөрү А.М. Миронов, Б.А. Сарыбаев, ошондой эле Т.Дж. Саатов Г.А. Эркебаеванын кызыкчылыгында «Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 30-беренесинин 1-бөлүгүнө 2012-жылдын 10-августундагы №167 Мыйзамы менен киргизилген толуктоону конституциялуу эмес жана Конституциянын 6-беренесине, 16-беренесине жана 94-беренесинин 1-, 2-, 3-, 4-, 9-бөлүктөрүнө карама-каршы келет деп таануу менен аларды канааттандырууну суранышат.

Жогорку Кеңештин өкүлү К.С. Карабекова кайрылуучу тараптардын дооматтары менен макул эмес жана аларды канааттандыруусуз калтырууну суранат.

Конституциялык палата иштин материалдарын изилдеп, тараптардын жүйөлөрүн талкуулап төмөндөгүдөй жыйынтыктарга келет:

1. «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 19-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык, Конституциялык палата, кайрылууда козголгон конституциялуулугу күмөн саналып жаткан ченемдик укуктук актынын бөлүгүнө карата гана кайрылууда козголгон предмет боюнча актыларды чыгарат.

Мына ошентип, Конституциялык палатанын ушул иш боюнча кароо предмети болуп «Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын төмөнкүдөй мазмундагы 30-беренесинин 1-бөлүгү эсептелет:

«30-берене. Судьяга карата жазык ишин козгоо, судьяны жазык жоопкерчилигине, сот тартибинде тарттырылуучу администрациялык жоопкерчиликке тартуунун тартиби.

1. Судьяга карата жазык ишин козгоо жөнүндө маселе боюнча че-

2013-жылдын
27-декабры
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 17-Р

чимди Кыргыз Республикасынын Башкы прокурору (мындан ары - Башкы прокурор) жана ал ыйгарым укук берген областтардын, Бишкек жана Ош шаарларынын прокурорлорунун статусунан төмөн эмес прокурорлор кабыл алат».

«Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу жөнүндө» конституциялык Мыйзамы (2010-жылдын 19-январындагы №6 Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын, 2011-жылдын 13-июнундагы №41, 2012-жылдын 26-майындагы №66, 2012-жылдын 10-августундагы №167, 2013-жылдын 11-июлундагы №130 Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын редакциясында) мыйзамдарда белгиленген тартипке ылайык кабыл алынып, «Эркин Тоо» гезитинин 2008-жылдын 15-июлунда №51 санында жарыяланган, Кыргыз Республикасынын ченемдик укуктук актыларынын мамлекеттик реестрине киргизилген жана колдонуудагы мыйзам.

2012-жылдын 10-августунда №167 кабыл алынган «Кыргыз Республикасынын «Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу жөнүндө» конституциялык Мыйзамына өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамы «Эркин Тоо» газетасынын 2012-жылдын 17-августундагы №73-74 сандарында жарыяланган, Кыргыз Республикасынын ченемдик укуктук актыларынын мамлекеттик реестрине киргизилген жана колдонуудагы мыйзам.

2. Конституциянын 1-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык Кыргыз Республикасы укуктук мамлекет болуп саналат, мамлекеттик бийлик Конституциянын 3-беренесине ылайык мамлекеттик бийлик бөлүштүрүү принцибине негизделет.

Мыйзам чыгаруу, аткаруу жана сот бийлигине бөлүнүшү мамлекеттик бийликти уюштуруунун эң маанилүү принциптеринен жана укуктук мамлекеттин иштеши болуп саналат. Бийликтердин бөлүнүү принциби мыйзам чыгаруу иши мыйзам чыгаруу органы, аткаруу-тескөө иши аткаруу бийлигинин органдары, сот бийлиги соттор тарабынан ишке ашырыла тургандыгын билдирет. Ошону менен бирге бийликтин мыйзам чыгаруу, аткаруу жана сот бутактары өз алдынча жана салыштырмалуу көз карандысыз. Бийликтердин бөлүнүшү мыйзам чыгаруу, мамлекеттик башкаруу, сот адилеттиги сыяктуу функциялардын табигый чектелишине негизделет.

Сот бийлиги мамлекеттин укук коргоо жана укук колдонуу ишмердигинин түрү катары сот адилеттиги аркылуу ишке ашырылат.

Сот бийлиги мамлекеттик бийлик бутагынын бири катары укуктуу, мамлекеттик жана коомдук турмуштун укуктук негиздерин кандай болбосун бузуулардан ким аларды бузбасын коргойт. Судьяларга жарандардын жана юридикалык жактардын эркиндиктери, укуктары, милдеттери жана жеке менчик маселелери боюнча акыркы чечимди кабыл алуу мил-

2013-жылдын
27-декабры
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 17-Р

дети жүктөлөт. Так ошондуктан судьялардын көз карандысыздыгы ким сот адилеттигине жана адам укугун коргоого ээ болгусу келсе, бардык адамдарга мыйзамдуулуктун жана ажыратылгыс кепилдиктин белгиси болуп саналат.

Сот бийлиги конституциялык, жарандык, жазыктык, административдик жана башка сот өндүрүшүнүн түрлөрү аркылуу жүзөгө ашырылат (Конституциянын 93-беренесинин, 2-бөлүгү) жана судьялардын атынан чыгуучу сотторго гана таандык. («Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 1-беренесинин 1-бөлүгү). Ушуну менен бирге, Конституция ар кимге Конституцияда, мыйзамдарда, Кыргыз Республикасы катышуучу болуп саналган эл аралык келишимдерде, эл аралык укуктун жалпыга таанылган принциптеринде жана ченемдеринде каралган анын укуктары менен эркиндигин соттук коргоого кепилдиктер берилет (Конституциянын 40-беренесинин 1-бөлүгү).

Мына ошентип, соттук коргоо бардык башка конституциялык укуктар жана эркиндикке карата камсыздоо-калыбына келтирүү милдетин аткаруучу адамдын жана жарандын укугу менен эркиндигин мамлекеттик коргоонун универсалдуу укуктук каражаты болуп саналат. Бул укуктук каражат сот бийлигин алып жүрүүчү сот бийлигинин жана судьянын көз карандысыздык шарттарында гана майнаптуу жана таасирдүү боло алат. Так ушуга байланыштуу, Конституцияда судьялардын көз карандысыздык принциби бекемделген.

Судьялардын көз карандысыздыгы, кол тийбестиги, алардын Конституцияга гана жана мыйзамдарга баш ийүүсү, сот адилеттигин жүргүзүү боюнча ишке кийлигишүүгө тыюу салуу жөнүндө конституциялык жоболор судьянын укуктук статусун белгилейт жана мамлекеттик сыйлыктын көз карандысыз жана адилеттүү бутагы катары сот бийлигин бекемдейт. (Конституциянын 94-беренесинин 1-, 2-, 3-бөлүктөрү).

Судьялардын көз карандысыздык принцибинин мааниси судья Конституцияга жана мыйзамдарга гана баш ийүү менен жана ким тарабынан болбосун жана кандай себептер менен болбосун түз же кыйыр, эч бир чектөөсүз, башкалардын таасирисиз, катышуусуз, мажбурлоосуз, коркутуусуз, кийлигишүүсүз чечимдерди эркин кабыл алуунун реалдуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болуу шарттарын камсыз кылууга умтулууда турат.

Кыргыз Республикасынын эң жаңы тарыхы анын эгемендүүлүккө ээ болгон учурдан тартып, сот алардын иши ар дайым башка мамлекеттик органдардын көз алдында турган мамлекеттик мекемелердин, конкреттүү иштерди териштирүүнүн натыйжаларына мындай же башкача кызыктар болгон ар түрдүү денгээлдеги кызмат адамдарынын жана жарандардын мамлекеттик уюмдарынын эсебине кирет. Ушундан улам, Конституцияда сот адилеттигин жүзөгө ашыруу боюнча иштерге кийлигишүүгө

№ 17-Р

тыюу салуу жана судьяга таасир кылууда күнөөлүүлөр тууралуу ченемдери болгондугуна карабастан, сотторго таасир этүү үчүн пайдаланылуучу ыкмалардын жана усулдардын көп түрдүүлүгү бар.

3. Көз карандысыз жана калыс сот тарабынан ишти кароо Кыргыз Республикасы катышуучусу болуп саналган бир топ эл аралык келишимдерде жарыяланган. Адам укуктарынын жалпы декларациясы ар бир адам өз укуктары менен милдеттерин аныктоо жана ага коюлган кылмыш күнөөсүнүн негиздүүлүгүн аныктоо үчүн толук теңчилик негизде анын иши ачык жана адилеттүүлүктүн бардык талаптарын сактоо менен көз карандысыз жана адилет сот тарабынан каралышына укуктуу деп карайт (10-берене), Кыргыз Республикасы 1994-жылдын 12-январындагы № 1406-ХII Жогорку Кеңешинин токтому менен кошулган, Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пакт мыйзамдын негизинде түзүлгөн ар бир адамдын компетенттүү, калыс жана көз карандысыз сот тарабынан иштин ачык жана акыйкаттуу териштирилиш укугун бекемдейт (14-берене), Кыргыз Республикасынын 2003-жылдын 1-августундагы №182 мыйзамы менен ратификацияланган Адам укуктары жана негизги эркиндиктери тууралуу Көз карандысыз Мамлекеттердин Кызматташтык Конвенциясы, ар бир адам кандай иш болбосун кароодо көз карандысыз жана калыс сот тарабынан акылга сыярлык мөөнөт ичинде акыйкат жана ачык териштирүү укугуна ээ деп карайт.

Ошондой эле эл аралык актылардын жоболорун жалпылоо жолу менен БУУнун Генералдык Ассамблеясы 1985-жылдын 29-ноябрында жана 1985-жылдын 13-декабрында кабыл алынган резолюциялары менен БУУнун 7-Конгресси тарабынан кабыл алынган сот органдардын көз карандысыздыгынын негизги принциптерин жактырган. Аларда, сот органдарынын көз карандысыздыгы мамлекет тарабынан кепилденет жана өлкөнүн конституцияларында же мыйзамдарында бекитилиши керек.

Бардык мамлекеттик жана башка мекемелер сот органдарынын көз карандысыздыгын урматтоого жана сактоого милдеттүү. (1-берене).

2006-жылдын 27-июлунда БУУнун Генералдык Ассамблеясынын 41-пленаардык отурумунда сотто ишти адилеттүү чечүүнүн негизги кепилдигинин жана тартиптүүлүктү камсыз кылуу негизи болуп саналган сот органдарынын көз карандысыздык принциби башында турган судьялардын жүрүм-турумунун Бангалор принциптери бекитилген.

Ушул принциптин мазмунунан судья сот органдарынын көз карандысыздык принцибин анын жеке жана институтционалдык аспектилеринде сактап жана турмушка ашыруусу керек экендиги көрүнөт.

Мына ошентип, Кыргыз Республикасы сот бийлигинин көз карандысыздыгын конституциялык гана бекемдебестен, адам укугу жана эркиндиги жаатындагы бир катар эл аралык укуктук актыларга кошулуу, кол коюу жана ратификациялоо аркылуу, ошондой эле БУУнун мүчөсү

2013-жылдын
27-декабры
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 17-Р

болуу менен ишти көз карандысыз жана калыс сот тарабынан кароону камсыз кылуу боюнча өзүнө милдеттенме алды.

Жогоруда айтылгандарга байланыштуу сот бийлигинин ээси катары сот бийлигинин жана судьянын көз карандысыздыгы, судьяга артыкчылыгы катары каралбашы керек. Ал соттук чечимдерди чыгарууда тышкы басымга каршы кепилдик болуп эсептелет жана судьяларга жүктөлгөн адамдын укуктарын жана эркиндиктерин коргоо боюнча аларга жүктөлгөн милдеттерди аткарууга мүмкүндүк берүү зарылдыгы менен акталган.

4. Судьялардын көз карандысыздыгы жана кол тийбестиги жөнүндө айтканда, Конституциянын 95-беренесинин 6-бөлүгү конституциялык мыйзам менен аныкталуучу, аларга сот тартибинде салынуучу жазык жана административдик жоопкерчиликке тартуунун өзгөчө тартибин карайт. Жоопкерчиликке тартуунун мындай өзгөчө тартиби, биринчи кезекте, судьяга кызмат адамдары жана башка органдар тарабынан болуучу кандай гана болбосун таасирлерди жок кылууга багытталган, жана жалпысынан соттук көз карандысыздык концепциясына таандык.

Судьялардын көз карандысыздыгынын жана кол тийбестигинин конституциялык бекитилген кепилдиги судьянын жоопкерчилигинин жоктугу катары каралышы мүмкүн эмес жана бардыгынын мыйзам жана сот алдында бирдейлиги жөнүндө Конституциянын 16-беренесин колдонуу жайылтылган субъекттердин эсебинен судьяларды чыгарууну билдирбейт. Жетиштүү негиздер бар болгондо жана мыйзамдарда белгиленген жол-жоболорду сактоо менен, судья кылмыш жоопкерчилигине кандай болсо, башка жоопкерчиликке ошондой тартылышы мүмкүн.

Бирок ал үчүн эгерде соттун мыйзамдуу күчүнө кирген өкүмү менен, бул пикирлер же чечимдер кылмыштуу кыянаттык кылуунун жыйынтыгы катары белгиленбесе, сот адилеттигин жүзөгө ашыруунун жүрүшүндө кабыл алынган же айтылган пикирлер же чечимдер үчүн бардык жоопкерчилик алынып салынат.

Жогоруда айтылгандан, «Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 30-беренесинин 1-бөлүгүнө 2012-жылдын 10-августундагы №167 мыйзамы менен киргизилген толуктоолордун, бардыгынын мыйзамдын жана соттун алдында бирдейлигин белгилеген Конституциянын 16-беренесин бузгандыгы жөнүндө кайрылуу субъекттеринин аргументтери кабыл алынышы мүмкүн эмес.

Судьяга карата жазык ишин козгоонун өзгөчө тартиби, коомдогу кандайдыр бир өзүнчө туруштук берүүчү жана турукташтыруучу ролду аткарууга арналган сот бийлигинин өзгөчө статусунун тастыктоо жана процессуалдык кепилдиги болуп эсептелет жана алардын кызматтык статусу менен сот адилеттигин жөнөтүү боюнча маанилүү мамлекеттик функцияны жүзөгө ашыруу күчү шартталган.

№ 17-Р

Конституциялык палата, кылмыш жасагандыгына негизделген шектенүүлөр болгондо, колдонуудагы мыйзамга ылайык судьяга карата жазык ишин козгоо, судьянын ишине жана көз карандысыздыгына кийлигишүү болуп эсептелбегендигин белгилейт.

Конституцияда бекемделген так ушундай судьянын өзгөчө статусу эске алуу менен «Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу жөнүндө» конституциялык Мыйзамында (2008-ж. 09.07. редакциясында 30-беренесинин 1-бөлүгү) судьяга карата жазык ишин Башкы прокурор гана козгой алат деп аныкталган.

Мындай ыйгарым укукту Башкы прокурорго гана берүү, судьяга карата жазык ишин козгоо үчүн негиздердин бардыгы же жоктугу тууралуу юридикалык баа берүүгө укугу бар адамдардын чөйрөсүн чектөөнүн зарылдыгы менен шартталган. Мындай ченемдин болушу Конституциянын 94-беренесинин 3-бөлүгү менен макулдашылган жана судьяга таасир этүү мүмкүнчүлүгүн төмөндөткөн. Ушуну менен бирге судьяга карата кылмыш ишин козгоонун негизделгендиги үчүн жоопкерчилик Башкы прокурорго гана жүктөлгөн.

Бирок, мыйзам чыгаруу органы тарабынан «Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 30-беренесинин 1-бөлүгүнө 2012-жылдын 10-августундагы №167 «Кыргыз Республикасынын «Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу жөнүндө» конституциялык Мыйзамына толуктоолорду жана өзгөртүүлөрдү киргизүү жөнүндө» Мыйзамы менен киргизилген толуктоо боюнча судьяга карата кылмыш ишин козгоо укугу, Башкы прокурордон тышкары, ал тарабынан ыйгарым укуктар берилген областтардын, Бишкек жана Ош шаарларынын прокурорлору статусунан төмөн эмес прокурорлорго дагы берилген жана судьянын өзгөчө конституциялык-укуктук статусу теңештирилген, демек, судьяга карата кылмыш ишин козгоо тартиби өлчөгүс жөнөкөйлөтүлгөн. Ушуну менен бирге мыйзам чыгаруучу, судьяга карата кылмыш ишин козгоо укугун ар кандай деңгээлдеги прокурорлорго берүү менен бардык соттордун судьяларынын бирдиктүү статус принцибине көңүл бурган эмес.

Айрым региондор алыс болгондуктан жана судьяга байланыштуу жазык ишин козгоо маселесин ыкчам чечүү максатында мыйзам долбоорун кабыл алууда келтирилген далилдер ишенимдүү эмес болуп саналат.

Айрым органдардын иш маселелери жалпыга маанилүү конституциялык принциптерге жана максаттарга каршы чечилбеш керек. Анын үстүнө, маалыматтык технологиялар кылымында маалыматты, документтерди берүү, алуу, алардын конфиденциалдуулугун камсыз кылуу өзгөчө кыйынчылык туудурбайт.

Сот тутумунда калыптанган коомдук-саясий пикир, мамлекеттик түзүлүштүн фундаменталдык негиздерин бузуу жана сот бийлигинин бутагынын көз карандысыздыгын жана кол тийбестигин азайтуу үчүн негиз катары кызмат кыла албайт жана кылышы мүмкүн эмес.

2013-жылдын
27-декабры
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 17-Р

Судьяга карата кылмыш ишин козгоо укугу берилген субъекттердин чөйрөсүнүн кеңейиши, ушул укуктук каражаттарды жетишсиз майнаптуу колдонууга байланыштуу, прокуратура органдарына берилген бийлик ыйгарымдарынын маанилүү көлөмү судьянын көз карандысыздыгын азайтуу жана Конституциянын 94-беренесинин 1-, 2-, 3-бөлүктөрүн бузуусу үчүн шарт түзөт.

Атап айтканда, Конституциянын 104-беренесине ылайык прокуратура органдарына тергөөгө көзөмөл кылуу, мамлекеттик органдардын кызмат адамдарына карата жазык куугунтуктоону жана сотто мамлекеттик айыптоону колдоо жүктөлөт. Демек, областтардын, Бишкек жана Ош шаарларынын прокурорлору, райондун прокурорлору сыяктуу жазык сот өндүрүшүнүн активдүү процесстик субъекттери болуп эсептелет, алар судьяларга каршы жазык сот ишинин козгоо укугуна ээ экендигин эске алуу менен, кыянаттык кылуу коркунучу жогору ошондой эле судьянын дарегине негизсиз күнөөлөр болот.

Судьялык иммунитетти берүү сот бийлигинин өзгөчөлүгүнүн жана толуктугунун зарыл кепилдиги болуп саналат. Судьянын иммунитетти судьяларды айрым юридикалык милдеттерди аткаруудан бошотуучу жана алардын конституциялык статусун камсыз кылуу максатында жоопкерчиликке тартуунун өзгөчө жол-жоболорун белгилөөчү жана алардын өз функцияларын талаптагыдай аткаруу ченемдеринин жыйындысынан турат.

Ушуну менен бирге судьялардын иммунитетти абсолюттук болуп саналбайт жана аны жеңүүгө болбогон тоскоолдук катары түшүндүрүлбөш керек. Атап айтканда, судьялар жазык ишин козгоодон жана аларга карата ыкчам-иликтөө иш-чараларын жүзөгө ашыруу иммунитетине ээ эмес.

«Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу жөнүндө» конституциялык Мыйзамы айыпталуучу катары тартылууга макулдук алуунун татаалдаштырылган жол-жобосун гана жана соттук тартипте салынган администрациялык жазалоону камтыйт.

Эгерде судья сот адилеттигин жүзөгө ашырууда судьялык иммунитетке ээ болбосо, соттук чечимдердин туруктуулугу жана акыйкаттыгы менен байланышкан анын чечимдеринин юридикалык күчү, соттук талаш-тартышты чечүүнүн ошол деңгээлин камсыз кыла албайт.

Ошондой эле Т.Ж. Насирова жоопкерчиликти оордотуучу же болбосо жаңы милдеттерди белгилөөчү мыйзам же башка ченемдик укуктук акт кайтарым күчкө ээ болбогондуктан, «Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 30-беренесинин 1-бөлүгүнө киргизилген толуктоону Конституциянын 6-беренесине карама-каршы келет деп эсептейт.

Ошентип кайрылуу субъекти Конституция менен кепилденген судьянын кол тийбестиги жана көз карансыздыгы мыйзам менен анын ичинде

2013-жылдын
27-декабры
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 17-Р

конституциялык мыйзам менен чектелүүсү мүмкүн эмес деп эсептейт

Конституциялык палата «Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 30-беренесинин 1-бөлүгүнө киргизилген толуктоолор менен судьялардын жаңы милдеттери жана жоопкерчилиги белгиленбегендиктен кайрылган тараптын аргументтерин катачылык деп эсептейт.

Ушуга байланыштуу, Конституциялык палата «Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 30-беренесинин 1-бөлүгүнө киргизилген толуктоолор Конституциянын 6-беренесине карама-каршылыгы жок экендигин билдирет.

Айтылгандардын негизинде жана «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 46-, 47-, 48-, 51-, 52-беренелерин жетекчиликке алып, Конституциялык палата

ЧЕЧТИ:

1. Башкы прокурор тарабынан областтардын, Бишкек жана Ош шаарларынын прокурорлорунун статусунан төмөн эмес прокурорлорго судьяга карата кылмыш ишин козгоо ыйгарым укуктарын берген «Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 30-беренесинин 1-бөлүгүнүн ченемдик жобосу конституциялуу эмес деп таанылсын.

2. Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши ушул чечимден келип чыккан тиешелүү өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду мыйзам актыларына киргизсин.

3. Чечим акыркы жана даттанууга жатпайт, жарыяланган учурдан тартып күчүнө кирет.

4. Чечим бардык мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, кызмат адамдары, коомдук бирикмелер, юридикалык жана жеке жактар үчүн милдеттүү жана республиканын бардык аймагында аткарылууга жатат.

5. Ушул чечим мамлекеттик бийлик органдарынын расмий басмаларында, Конституциялык палатанын атайын сайтында жана «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын Жарчысына» жарыялансын.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ СОТУНУН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫ

КЫРГЫЗ
РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
АТЫНАН

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ СОТУНУН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ**

2014-жылдын
13-январы
Бишкек шаары

№ 01-Р

**жаран Мамасадык Абдыкалыковдун кайрылуусунун
негизинде Кыргыз Республикасынын Жазык-
процесстик кодексинин 34-беренесинин
1-бөлүгүнүн 1-пунктунун ченемдик жобосунун
конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча**

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы: төрагалык кылуучу – судья М.Ш. Касымалиев, судьялар – Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, Ж.М. Макешов, Э.Т. Мамыров, Э.Ж. Осмонбаев, Ч.О. Осмонова, К.С. Сооронкулованын курамында,

сот жыйналышынын катчысы М.Э. Толобалдиевдин;

кайрылуучу тарап: М. Абдыкалыков, ишеним каттын негизиндеги М. Абдыкалыковдун өкүлү И.Н. Айткуловдун;

жоопкер тарап: ишеним каттын негизиндеги Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин өкүлү К.Р. Садыковдун;

башка жак – Кыргыз Республикасынын Башкы прокурорунун орун басары Л.Ю. Усманованын катышуусу менен Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 1, 6, 8, 9, 10-бөлүктөрүн жана «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамдын 4, 18, 19, 37, 42-беренелеринин талаптарын жетекчиликке алып, Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 34-беренесинин 1-бөлүгүнүн 1-пунктунун (мындан ары - ЖПК) конституциялуулугун текшерүү жөнүндө ишти ачык сот жыйналышында карады.

Төмөнкүдөй мазмундагы ЖПКнын 34-беренесинин 1-бөлүгүнүн 1-пунктунун «өзгөчө учурларда тергөөнүн караштуулугуна карабастан» деген ченемдик жобосунун конституциялуулугун текшерүү боюнча ишти кароого жаран М. Абдыкалыковдун кайрылуусу себеп болуп саналат.

Ишти кароого негиз болуп Жазык-процесстик кодексинин 34-беренесинин 1-бөлүгүнүн 1-пунктунун ченемдик жобосунун «өзгөчө учурларда тергөөнүн караштуулугуна карабастан» деген мазмуну Конституцияга ылайык келүү маселесинде күмөндүүлүктүн пайда болуусу эсептелинет.

Сот жыйналышына ишти даярдаган судья-баяндамачы Ж.М. Макешовдун маалыматын угуп, иштин материалдарын изилдеп, Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы

ТАПТЫ:

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасына (мындан ары - Конституциялык палата) 2013-жылдын 8-июлун-

№ 01-Р

да жаран М. Абдыкалыковдун ЖПКнын 34-беренесинин 1-бөлүгүнүн 1-пунктунун ченемдик жобосунун «өзгөчө учурларда тергөөнүн караштуулугуна карабастан» деген мазмунунун конституциялуулугун текшерүү жана Конституциянын 104-беренесинин 6-бөлүгүнө ылайык эместигин таануу жөнүндө өтүнүчү түшкөн.

Берилген материалдар көрсөткөндөй, Бишкек шаарынын Октябрь райондук сотунун судьясы М. Абдыкалыковго карата 2011-жылдын 23-сентябрында Кыргыз Республикасынын Башкы прокурору тарабынан Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 313-беренесинин 2-бөлүгүнүн 2-пунктунда каралган кылмыш белгилери боюнча кылмыш иши козголгон жана Кыргыз Республикасынын ЖПКнын 34-беренесинин 1-бөлүгүнүн 1-пунктуна ылайык тергөө өндүрүшү Кыргыз Республикасынын Улуттук коопсуздуктун мамлекеттик комитетинин тергөө башкармалыгына тапшырылган (мындан ары – УКМК ТБ).

М. Абдыкалыковдун кызыкчылыгын көздөгөн адвокат И.Н. Айткулов Бишкек шаарынын Биринчи май райондук сотуна кылмыш ишин иликтөөнү УКМК ТБ тапшырылган бөлүгүндө Башкы прокурордун иш аракеттерин мыйзамсыз деп таанууну, ошондой эле көрсөтүлгөн иш боюнча далилдерди жыйноо боюнча тергөөчүнүн аракеттери мыйзамсыз деп таануу жөнүндө даттануу менен кайрылган.

Бишкек шаарынын Биринчи май райондук сотунун 2011-жылдын 23-ноябрындагы токтому менен адвокат И.Н. Айткуловдун даттануусу жарым жартылай канааттандырылып жана кылмыш ишин иликтөөнү УКМК ТБ тапшырылган бөлүгүндө Башкы прокурордун аракеттерин мыйзамсыз деп, калган бөлүгү каанаттандыруусуз калтырган.

Адвокат И.Н. Айткулов Бишкек шаарынын Биринчи май райондук сотунун токтому менен макул болбой, Бишкек шаардык сотуна даттанган.

Бишкек шаардык сотунун соттук коллегиясы 2012-жылдын 25-январындагы аныктамасы менен Биринчи май райондук сотунун токтомун өзгөртүп жана кылмыш ишти иликтөөнү УКМК ТБ тапшыруу жөнүндө Башкы прокурордун чечимин, ошондой эле УКМК ТБ тергөөчүсүнүн иш-аракеттерин мыйзамсыз деп тааныган.

Жогорку соттун соттук коллегиясы Башкы прокурордун сунуштамасын кароонун жыйынтыгында 2012-жылдын 22-мартындагы токтому менен Бишкек шаардык сотунун соттук коллегиясынын аныктамасын күчүндө калтырылган. Жогорку соттун соттук коллегиясы ишти жаңы жагдайлар боюнча карап чыгып, 2012-жылдын 22-мартындагы токтому менен бул иш боюнча болуп өткөн соттук чечимдерди жокко чыгарган.

Ошого байланыштуу, М. Абдыкалыков ЖПКнын 34-беренесинин 1-бөлүгүнүн 1-пунктунун «өзгөчө учурларда тергөөнүн караштуулугуна карабастан» деген сөздөр менен берилген ченемдик жобосун конституциялык эмес жана Конституциянын 104-беренесинин 6-пунктуна карама-каршы келет деп таанууну өтүнөт.

2014-жылдын
13-январы
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 01-Р

Конституциялык палатанын судьялар коллегиясынын 2013-жылдын 12-августундагы аныктамасы менен М. Абдыкалыковдун өтүнүчү конституциялык сот өндүрүшүнө кабыл алынган.

Соттук жыйналышта кайрылуучу тарап М. Абдыкалыков жана анын өкүлү И. Айткулов өздөрүнүн өтүнүчүн колдошуп, аны канааттандырууну суранышты.

Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин өкүлү К.Р. Садыков ЖПКнын 34-беренесинин 1-бөлүгүнүн 1-пунктун Конституцияга ылайык келет деп жана жаран М. Абдыкалыковдун өтүнүчүн канааттандыруусуз калтырууну суранды.

Конституциялык палата иштин материалдарын изилдеп, жактардын жүйөлөрүн угуп, жыйналышка катышкан башка жактын пикирин угуп, төмөнкүдөй тыянактарга келди:

1. «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 19-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык Конституциялык палата кайрылууда каралган ченемдик укуктук актынын конституциялуулугу күмөн саналган бөлүгүнө гана тийиштүү болгон предмет боюнча актыларды чыгарат.

Демек, бул иш боюнча Конституциялык палатанын кароосунун предмети болуп ЖПКнын 34-беренесинин 1-бөлүгүнүн 1-пунктунун «өзгөчө учурларда тергөөнүн караштуулугуна карабастан» деген сөздөр менен баяндалган ченемдик жобосу саналат.

Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодекси мыйзамдарда белгиленген тартипке ылайык, №62 сандуу 1999-жылдын 30-июнунда кабыл алынган, «Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Жарчысында» 1999-жылы №10 санында жарыяланган жана күчкө ээ болуп эсептелет.

2. Конституциянын 104-беренеси менен прокуратурага жүктөлгөн ыйгарымдардын жалпы көлөмүндө, кызмат адамдарын кылмыштык куугунтуктоо, прокуратура тарабынан жүзөгө ашыруучу башка иш-милдеттерден обочолонгон, өз алдынча, башка иш-милдет катары чыгат.

Мындай конституциялык белгилөө мамлекеттик органдардын конституциялык тутумунда прокуратуранын өзгөчө статусу менен алдын ала аныкталгандыгын билдирет.

Конституциянын түзүмүндө прокуратуранын статусун жана ыйгарым укуктарын аныктоочу жоболор жетинчи «Мамлекеттик башка органдар» бөлүмүндө каралган. Ошону менен бирге, Конституцияны түзүмдөштүрүү логикасынан алып караганда, прокуратура бийликтин бир да бутагына кирбеген жана конституциялык деңгээлде түзүлгөн өз алдынча, көз карандысыз мамлекеттик орган болуп саналат.

Конституциянын 3-беренесинин 2-бөлүмүндө бекитилген мамлекеттик бийликти бөлүштүрүү принциби башка институционалдык көз

№ 01-Р

карандысыз жана иш-милдеттик мамлекеттик-укуктук институттардын өз алдынча жашоо мүмкүндүгүн жокко чыгарбайт. Алардын болушу мамлекеттин айрым функцияларын ишке ашыруу зарылдыгын, мамлекеттик-укуктук жашоонун учурдагы керектөөлөрүн алдын ала аныктайт. Алардын көз карандысыздыгынын кепилдиги, ошондой эле алардын ишинин уюштурулушу жана тартиби Конституциянын 109-беренесине ылайык мыйзамдар менен аныкталат.

Прокуратуранын иш-милдеттик багытын конституциялык мамиледен алып караганда, «Кыргыз Республикасынын прокуратурасы жөнүндө» Мыйзамынын 1-беренесинде «Кыргыз Республикасынын прокуратурасы - Кыргыз Республикасынын мыйзамдарынын жана башка ченемдик укуктук актыларынын так жана бирдей аткарылышына көзөмөл жүргүзүүчү мамлекеттик орган» деп аныкталган. Прокуратура органдары, мамлекеттик бийлик органдарына, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына, коммерциялык жана коммерциялык эмес уюмдарга көз карандысыз жана Кыргыз Республикасынын Конституциясына, ченемдик укуктук актыларга жана Кыргыз Республикасы катышуучу болуп саналган, мыйзамда белгиленген тартипте күчүнө кирген эл аралык келишимдерге так ылайык келген ыйгарым укуктарын жүзөгө ашырат («Кыргыз Республикасынын прокуратурасы жөнүндө» Мыйзамынын 4-беренесинин 3-бөлүгүнүн 1-пункту).

Прокуратуранын мамлекеттик органдар тутумунда ээлеген өзгөчө ордун, бийликти бөлүштүрүүдө анын обочолонгон механизмдин эске алып, Конституция ага таандык болгон көзөмөлдөөчү иш-милдеттеринен тышкары, кызмат адамдарына кылмыштык куугунтуктоону жүргүзүү иш-милдеттерин жүктөдү.

Кызмат адамдарга кылмыштык куугунтуктоону жүргүзүү Конституция тарабынан берилген мааниде, прокуратура тарабынан кылмыш жасаган кызмат адамдын бетин ачуу дегенди түшүндүрөт. Кылмыштык куугунтуктоонун мазмуну, кылмыш ачууга багытталган прокурордун (тергөөчүнүн) процесстик аракеттеринин жыйындысы болуп төмөнкүлөр саналат:

- а) бир конкреттүү жакка карата кылмыш ишинин козголушу;
- б) бир конкреттүү жакка карата айыптоочу далилдерди жыйноого багытталган тергөө аракеттерин жүргүзүү;
- в) бир конкреттүү жакка карата айып тагуу жана жасаган кылмышына айып коюу;
- г) ишти сотко жөнөтүү.

3. Жазык-процесстик кодекс жазык иштердин тергөөгө караштуулугун аныктоодо 163-беренесинин 3-бөлүгүндө мамлекеттик органдардын кызмат адамдары тарабынан жасалган кылмыштар жөнүндө жазык иштери боюнча тергөө прокуратура органдарынын тергөөчүлөрү тарабынан жүргүзүлөт деп аныкталган. Ошону менен, мамлекеттик органдар-

2014-жылдын
13-январы
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 01-Р

дын кызмат адамдары тарабынан жасалган кылмыштар жөнүндө жазык иштери боюнча, прокуратуранын жеке белгиси боюнча прокуратуранын компетенциясына караштуу.

Ушуну менен бирге, жазык мыйзамында «кызмат адам» деген түшүнүктүн аныктамасы бирдиктүү мамиледе регламенттешкен.

Кылмыш-жаза кодексинин (мындан ары – КЖК) «Кызматтык кылмыштар» деген 30-бөлүгүндө кызмат адам катары туруктуу, убактылуу же атайын ыйгарым укуктар боюнча бийлик өкүлүнүн милдеттерин жүзөгө ашырган же болбосо мамлекеттик органдарда, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарында, мамлекеттик жана муниципалдык мекемелерде, ошондой эле Кыргыз Республикасынын Куралдуу Күчтөрүндө жана башка аскердик түзүлүштөрдө уюштуруучулук-тескөөчүлүк, администрациялык-чарбалык милдеттерди аткарган адам таанылат (КЖКнын 304-беренесине эскертүү).

Ушул берененин 2-эскертүүсүндө жооптуу абалды ээлеген кызмат адамдар болуп Кыргыз Республикасынын Конституциясында, конституциялык мыйзамдарында мамлекеттик органдардын ыйгарым укуктарын түздөн-түз аткаруу үчүн мамлекеттик кызматтарды ээлеп турган адамдар табылат.

Ушуну менен, кылмыш мыйзамы кызмат адамдын критерийин болгону кызматтык кылмышкер катары аныктайт.

Мамлекеттик органдардын кызмат адамдары тарабынан жасалган кылмыштар туурасында кылмыш иштеринин ирээттүүлүгү персоналдык белгилерден алып бекитилгендигин эске алып, мыйзам тарабынан, прокуратура тарабынан кылмышка куугунтукталган жактардын алкагын аныктоосу керек.

Мындай аныктоонун зарылдыгы Конституциянын өзүнөн чыгат, ага ылайык мамлекеттик органдардын кызмат адамдары Президент тарабынан түзүлгөн мамлекеттик органдардын курамдарында өз ишин жүргүзүшөт, анын ичинде Президенттин өзү да мыйзам чыгаруу, аткаруу жана сот бийлигинин тутумунда, ошондой эле Конституциянын жетинчи бөлүмүндө аныкталган статустагы органдардын курамында иш алып барат.

Конституциялык палата, Конституция, прокуратуранын көз карандысыз жана өз алдынча орган статусун бекитип, ага мамлекеттик органдардын кызмат адамдарынын кылмыштык куугунтугун жүзөгө ашыруу милдетин өз ара макулдашылган токтотуп туруу жана карама-каршы коюулар принцибине негизделген мамлекеттик бийликтин механизминин акылга сыярдую иштеп турушун камсыз кылуу максаттарында жүктөгөн деп эсептейт. Прокуратуранын ишинин принциптери, андан келип чыккан конституциялык статус прокуратуранын ишине башка мамлекеттик органдар тарабынан мүмкүн болгон таасир этүү тариздерин жокко чыгарат. Ага ылайык, так ушул прокуратура, аткаруу бийлик бутакта-

№ 01-Р

рынын курамына кирген жана жалпы кылмыштык куугунтуктоо иш-милдеттерин жүргүзгөн, башка укук коргоо органдарынан айырмаланып, мамлекеттик органдардын кызмат адамдарына болгон кылмыштык куугунтуктоо иштерине кызыктар болбостон, адилеттик менен карашат. Каралган аспектке прокуратуранын ролу мамлекеттик органдардын кызмат адамдарын кылмыш жоопкерчилигине тартуу процессинде мүмкүн болгон кийлигишүүнүн алдын алууга багытталган.

Демек, Конституция менен прокуратурага жүктөлгөн атайын маселенен, эл алдында боло турган мүнөздө бийлик ыйгарым укуктары берилген мамлекеттик органдардын кызмат адамдарынын кылмыштык куугунтуктоо тергөөнү прокуратура жүзөгө ашырууга тийиш. Жалпы көлөмдө прокуратуранын компетенциясы, ушул ыйгарым укук өз алдынча жана обочолонгон мүнөзгө ээ. Анын үстүнө, бүтүндөй алганда кылмыштык куугунтуктоо тергөө иш-милдеттерин жүзөгө ашырышкан органдар тутумунда, мамлекеттик органдардын кызмат адамдарынын кылмыштык куугунтуктоо тергөө жалгыз гана прокуратуранын ыйгарым укугу катары каралууга тийиш. Прокурор тарабынан мамлекеттик органдардын кызмат адамдарына болгон кылмыштык куугунтуктоо иштерин жүргүзүү өзү тараптан түздөн-түз жүргүзүлүп, кылмышка шектелген айыпкерди кылмыш жоопкерчилигине тартууга багытталган.

4. Кайрылуунун субъекти, өз абалын негиздөөчү негизги аргумент катары мындай далил келтире алат, каралып жаткан ченемдик жободо прокуратура органдарынын жетекчилеринин жана алардын орун басарларынын Конституциянын 104-беренесинин 6-пунктунда каралган милдеттерди аткаруудан – мамлекеттик органдардын кызмат адамдарына, алардын ичинен сотторго карата кылмыштык куугунтуктоо жүргүзүүдөн баш тартуу мүмкүндүгүнө уруксат берилет.

Конституциянын 95-беренесинин 6-бөлүгүнө жана «Кыргыз Республикасынын судьяларынын статусу жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамынын 30-беренесине ылайык, сотторго кылмыш куугунтуктоо жүргүзүү атайын жол-жоболук механизмдин жардамы менен жүргүзүлөт, ал акыйкат сотко жөнөтүү учурунда соттордун көз карандысыз өз эркин билдирүүдө, сотторду акталбаган кылмыш жоопкерчилигине тартуунун мүмкүн эместиги, ошондой эле сотторго мамлекеттик органдардын кызмат адамдары тарабынан кысым көргөзүүнү минималдаштырууда кошумча кепилдиктерди түзүү зарылдыгы менен шартталган.

Конституциялык палатанын ушул сыяктуу позициясы 2013-жылдын 27-декабрындагы чечиминде баяндалган. Башкы прокурордун сотторго карата кылмыш иштерин козгоосу өзгөчө ыйгарым укуктары тууралуу маселени кароо менен, Конституциялык палата мындай ченемдик укуктук белгилөөнү сотко карата кылмыш ишин козгоо үчүн негиздин бардыгы же жоктугу туурасында юридикалык баа берүү укугун берген

2014-жылдын
13-январы
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 01-Р

жактардын алкагында чектөө зарылдыгы менен шартталганын белгиледи жана ушуну менен сотторго таасир этүү мүмкүндүгүн азайтууга багытталган. Андан сырткары, сотко карата кылмыш ишин козгоонун негизделгендиги жана мыйзамдуулугу үчүн жоопкерчилик Башкы прокурорго жүктөлөт.

Жогоруда айтылгандардын негизинде мамлекеттик органдардын кызмат адамдарына, өзгөчө процесстик иммунитетти бар жактарга кылмыштык куугунтуктоо жүргүзүү маселелерин мыйзамдуу регламенттештирүүнүн зарылдыгын күбөлөндүрөт.

Жазык-процесстик кодекс иммунитетке ээ кызмат адамдарына кылмыш куугунтуктоо жүргүзүүнү укуктук жөнгө салууну камтыбайт. Бул категориядагы жактардын жазык-процесстик иммунитетин ишке ашыруу башка мыйзамдарда (ЖПКдан башка) камтылган атайын ченемдерди аткаруу аркылуу жүргүзүлөт. Негизинен, «Судьяларынын статусу жөнүндө» КР Мыйзамы бул жактарга берилген атайын кепилдиктердин (иммунитетин) көлөмүн жана чегин аныктаган материалдык укуктардын ченемин камтыйт, ага ылайык, процессуалдык мыйзам ченемдер кылмыш жасаган сотторго кылмыштык куугунтуктоо ишин жүргүзүүнү ишке ашырууга байланышкан кылмыштык сот жообуна тартууда бул ченемдерди колдонуу тартибин аныктайт.

Буга байланыштуу ЖПКда процесстик иммунитетти бар кызмат адамдардын категориясына карата кылмыш иштерди жүргүзүүнүн өзгөчөлүктөрүн жөнгө салган бөлүмдү алдын ала кароо зарыл. Укук колдонуунун ыңгайлуу позициясынан да, бытыранды жазма буйруктарды бирдиктүү кодекске келтирүү аркылуу, чогултуу жолу менен мыйзам чыгарууну жакшыртуу көз карашынан алып караганда да, мындай жүрүштүн максаттуулугу акталган. Андан сырткары, мындай жүрүш кылмыштык сот жообуна тартууда өзгөчө укугу (иммунитети) бар укуктук институтту калыптандырууга шарт түзөт. Негизинен, аталган маселенин контексти, каралып жаткан жактардын категориясына карата жазык ишин жүргүзүү тартибин ишке ашыруу механизмнин биримдиги жазык, жазык процесстик башка мыйзам чыгаруу ченемдеринин жыйындысын камтыган укуктук ченемдердин тутуму тарабынан камсыз кылынышы керек.

Мындай учурда бардыгынын мыйзам жана сот алдында бирдей деген принциптен алып караганда, айрым категориядагы жактарга карата жүргүзүлгөн жазык процесстик мыйзамдын ар кандай аракеттери эл алдында болгон укуктук кызыкчылыктарга гана уруксат берилиши керек. Ошентип, кызматтык абал процесстик иммунитетти шартташы мүмкүн, башкача айтканда, бир катар кызматтык жактардын категориясына болгон өндүрүштүн өзгөчө тартиби, бул жактарга карата бардык же бир катар процесстик аракеттерди жүргүзүүгө уруксат алуу зарылдыгын да шарттайт. Процесстик иммунитет бул жактар тарабынан персоналдык

№ 01-Р

артыкчылыктарга ээ дегенди билдирбейт, алар тарабынан маанилүү мамлекеттик жана коомдук иш-милдеттерди майнаптуу аткаруусунун кепилдиги болуп саналат. Ошентип, сотторго карата өзүнүн юридикалык негизинде жарандардын теңдигине эмес, сот бийлигинин көз карандысыздык принцибине ээ.

Мындай учурда сотторду кылмыштык куугунтуктоосунун жол-жоболук өзгөчө тартибинде, сот кылмыш жоопкерчилигине тартылбайт дегенди билдирбейт. Бул тармактагы мыйзам чыгарууну жөнгө салуу, иммунитетти жеке артыкчылыкка айланууну жокко чыгарган багытта жүрүшү керек. Буга ылайык, соттордун жасаган жоруктары үчүн кылмыш куугунтуктоо мамилелерин жөнгө салуу, мыйзам чыгаруучудан тең салмактуулуктун шайкештиги принцибинин негизинде бир тараптан кылмыш жоопкерчилигин кайтарымсыздыгы принциби, экинчи жактан – соттордун кол тийбестиги жана көз карандысыздыгы сыяктуу конституциялык маанилүү баалуулуктарды, сактоону талап кылат.

5. Мыйзам чыгаруучу ЖПКнын 34-беренесинин 1-бөлүгүнүн 1-пункту менен прокурордун кылмыш иштерин тергөөчү тарабынан өзгөчө учурларда тергөө үчүн тергөөнүн караштуулугуна карабастан, жана мында тергөө прокуратура органдарынын өзгөчө компетенциясына гана кирүүгө тийиш болгон кылмыш иштердин айрым категорияларына карата айырмачылыкты белгилебей туруп, берүү укугун аныктап жатып, Конституциянын 104-беренесинин 6-пунктундагы мындай ченемдик жобонун карама-каршылыкка келип жатканын көңүлгө алган эмес.

Андан тышкары, талаш-тартыш ченемде камтылган «өзгөчө учурларда» деген термин баа берүүчү категория болуп саналат жана мазмуну конкреттүү иштин факт жүзүндө жагдайларынан көз каранды болуу менен толтурулат.

Өзгөчө учурлардын регламентациясынын жок болушу прокурорго өз алдынча, өз каалашынча, ага субъективдүү-жеке көз карашка тийиштүү болгон белгиленген мындай учурлардын мүнөзүн аныктоого жол берет.

Каралып жаткан ченемдик жобо түшүнүгүнүн көп маанилүүлүгү, кылмыш процессинин катышуучуларынын процесстик укуктарын жана милдеттерин аныктоодо жана буга ылайык чечимдерди чыгаруу учурунда субъектке чектелбеген кароо мүмкүндүгүн берген белгисиздик катары кабыл алынат. Мыйзам чыгаруучу, жазык процессинде укуктук жөнгө салуунун негизги ыкмасы чечүүчү ыкма экендигин эсинен чыгарбашы керек. Укуктун бул тармагында анын басымдуулук кылуусу, так ушул укук коргоо тармагында адамдын жана жарандын укугун жана эркиндигин, анын мыйзамдык кызыкчылыктарын козгогон аракеттер ишке ашырылганы менен шартталган, ага ылайык, жазык-процесстик укуктук ченемдери мындай аракеттердин негизин, шарттарын жана процедурасын так аныкташы керек. Алардын мыйзамдуулугу жана негизделиши укуктук ченемдерди бир түрдүү колдонуу шартында гана камсыз

2014-жылдын
13-январы
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 01-Р

кылынышы мүмкүн, ал колдонуудагы укуктук жөнгө салуу тутумунда алардын формалдык аныкталышы, тактыгы, ачыктыгы, кош маанилүү болбошу жана макулдашылгандыгы болгон учурда гана мүмкүн болот. Көрсөтүлгөн бул белгилердин жоктугу жасаган кылмышы үчүн кылмыштык куугунтуктоо жол-жобосунда ишке ашырылуучу кылмыш процессинин катышуучуларынын укугунун бузулушуна алып келет.

Тиешелүүлүгүнө жараша прокурор тергөөчүлөргө иштин караштуулугуна карабастан тергөө үчүн кылмыш иштерин өткөрүп берүүгө мүмкүндүк бере турган өзгөчөлүү учурлардын критерийлерин, же болбосо өзгөчө учурлар болуп саналуучу жагдайларды мыйзамдуу түрдө аныктоого зарыл.

Мында эч кандай өзгөчөлүү учурлар прокуратура органдары тарабынан мамлекеттик органдардын кызмат адамдарынын айрым категорияларынын кылмыштык куугунтуктоону жүзөгө ашырууда иштерди тергөөнүн караштуулугуна карабастан өткөрүп берүүгө негиз болбойт.

Ошентип, Конституциялык палата ЖПКнын 34-беренесинин 1-бөлүгүнүн 1-пунктунун ченемдик жобосу Конституциянын 104-беренесинин 6-пунктуна прокурорго тергөөнүн караштуулугуна карабастан башка тергөө органдарына ушул Чечимдин жүйөлүү бөлүгүндө көрсөтүлгөн мамлекеттик органдардын кызмат адамдарынын айрым категориялары тарабынан жасалган кылмыштар жөнүндө кылмыш ишин өткөрүп берүү укугун берген өлчөмдө карама-каршы келген деп эсептейт.

Жогоруда баяндалгандын негизинде, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 6-бөлүгүнүн 1-пунктун, «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 42-, 46-, 47-, 48-, 51-, 52-беренелерин жетекчиликке алып, Конституциялык палата

ЧЕЧТИ:

1. ЖПК 34-беренесинин 1-бөлүгүнүн 1-пунктунда «өзгөчө учурларда тергөөнүн караштуулугуна карабастан» деген сөздөр менен берилген ченемдик жобо, бул жобо менен прокурорго, критерийлери ушул Чечимдин жүйөлүү бөлүмүндө аныкталган мамлекеттик органдардын кызмат адамдары тарабынан жасалган кылмыштар жөнүндө кылмыш иштердин иликтөөсүн башка тергөө органдарына тапшырууга, өткөрүп берүүгө жол берген бөлүгүндө Конституциянын 104-беренесинин 6-пунктуна ылайык келбейт деп таанылсын.

2. Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши кылмыш-жаза, жазык-процесстик мыйзамдарына Конституциянын талаптарынан жана ушул чечимден келип чыгуучу тиешелүү өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизсин.

3. Чечим акыркы жана даттанууга жатпайт, жарыяланган учурдан тартып күчүнө кирет.

2014-жылдын
13-январы
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 01-Р

4. Чечим бардык мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, кызмат адамдары, коомдук бирикмелер, юридикалык жана жеке жактар үчүн милдеттүү жана республиканын бардык аймагында аткарылууга жатат.

5. Чечим Кыргыз Республикасынын мамлекеттик бийлик органдарынын расмий басмаларында, Конституциялык палатанын атайын сайтында жана «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын Жарчысына» жарыялансын.

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ СОТУНУН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫ**

Жаран Мамасадык Абдыкалыковдун кайрылуусуна байланыштуу Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 34-беренесинин 1-бөлүгүнүн 1-пунктунун конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын судьясы Э.Т. Мамыровдун

ӨЗГӨЧӨ ПИКИРИ

Бул иш боюнча Конституциялык палата тарабынан чыгарылган чечими менен, төмөнкүдөй себептер боюнча макул эмесмин, анда арыз берүүчү тарабынан талаш-тартыш болгон ченемдик жобо Конституцияга ылайык келбейт деп таанылган, бул жобо менен мамлекеттик органдардын кызмат адамдары тарабынан жасалган кылмыштар тууралуу башка жазык иштеринин тергөө органдарына прокурор тарабынан тергөө үчүн тапшырма берүү жана өткөрүп берилиши жол берилгендиги айтылат.

Конституциянын 104-беренеси мамлекеттик органдарынын кызмат адамдарына жазык куугунтугун прокурорго жүктөлгөн ыйгарым укуктарынын бири катары карайт.

Конституциялык палата мыйзамдуу регламенттелбеген, «жазык куугунтуктоо» түшүнүгүнүн мазмунун чечимдин жүйөлөштүрүлгөн бөлүгүндө ачып, төмөнкүлөрдү белгиледи:

- а) бир конкреттүү адамга карата кылмыш ишинин козголушун;
- б) бир конкреттүү адамга карата айыптоочу далилдерди жыйноого багытталган тергөө аракеттерин жүргүзүү;
- в) бир конкреттүү адамга карата айып тагуу жана кылмыш жасоо үчүн айып коюу;
- г) ишти сотко жөнөтүү.

Конституциялык палатанын пикири боюнча, мамлекеттик органдарынын кызмат адамдарына карата жогоруда аталган

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун
Конституциялык палатасынын судьясы
Э.Т. Мамыровдун
Өзгөчө пикири

жазык куугунтугунун баскычтары прокурор тарабынан жүргүзүлүшү керек.

Мында, Конституциялык палата Жазык-процесстик кодексинин 33-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык прокурор жазык куугунтугун өзүнүн кызмат укуктарынын чегинде жүзөгө ашыруучу мамлекеттик кызмат адамы экенин эске алган жок. Прокурор ушул Кодекске ылайык жазык ишин козгоого жана аны толук көлөмдө тергөөгө же аны териштирүүнү тергөөчүгө тапшырууга укуктуу. Прокурор айыптоону жазык процессинин бардык баскычтарында мамлекеттин атынан колдойт.

Ошентип, жазык куугунтуктоо прокуратуранын жазык-процесстик мыйзам менен жөнгө салынуучу өз алдынча иш-милдети болуп саналат. Прокурордук жазык куугунтуктоосунун мазмуну болуп, конкреттүү кылмышты жасаган адамды таап чыгууга гана байланышкан эмес, ал прокурордук ишмердүүлүктүн ар кандай баскычтарында жана жазык процесстик өндүрүшүндө прокурордун ишмердүүлүгүнүн жүрүшүндөгү жазык-укуктук ченемдерди камсыз кылууга багытталган ишмердүүлүк да камтылат.

Буга байланыштуу, прокуратура органдары тарабынан жазык ишин козгоо, жазык ишин тергөө, ишти сотко жөнөтүү, мамлекеттик айыптоочуну колдоо сыяктуу баскычтарды ишке ашыруу жазык-процесстик мыйзамынын алкагында жазык куугунтуктоосунун өз алдынча баскычы катары маанилүү экендиги каралат.

Конституциянын 104-беренесине ылайык, прокурор башка тергөө органдарынын кызмат адамдарынын ишмердүүлүгүнө сотко чейинки да, соттук өндүрүштө да, жазык куугунтук-

тоонун акыркы мүнөзүндөгү жалгыз гана кызмат адамы болуп саналат.

Ушуга байланыштуу, прокуратура органдарынын жазык куугунтуктоо иш-милдети сотко чейинки өндүрүшү менен гана чектелбейт, анткени прокурордун сотто айыптоону колдоо боюнча ишмердүүлүгүнүн мазмуну адамдын кылмыш жасагандыгын ачууга алып келет. Белгилүү адамдын кылмыш жасагандыгынын ачылгандыгы, же ачылбагандыгы тууралуу айыптоочу же актоочу өкүм чыгаруу же жазык куугунтуктоосу жөнүндө ишти токтотуу менен сот тыянак чыгарат.

Башка мамлекеттик органдардын тергөө бөлүмдөрү менен жүзөгө ашырылуучу прокурордук жазык куугунтуктоосунун жазык куугунтуктоодон принципалдык айырмачылыгы мына ушунда камтылат.

Демек, мамлекеттик органдардын кызмат адамдарына колдонулган «жазык куугунтуктоо» түшүнүгү такай эле бардык баскычтарды, атап айтканда, жазык тергөө стадиясын өзүнө камтыбайт. Мында жазык иштерин териштирүү жазык-процесстик мыйзамда белгиленген ырааттуулук эрежелерин сактоо менен жүзөгө ашырылат.

Тергөө караштуулугунун эрежесинин мааниси, тергөө органдарынын ортосунда жазык иштерин мындай бөлүштүрүүнү камсыз кылууда турат, алардын ар бири сот териштирүүсүнө болушунча сапаттуу жана тез даярдалып өткөрүлүшү керек.

Жазык-процесстик кодексинин 163-беренесинин 3-бөлүгүнө ылайык, прокуратура органдарынын тергөө караштуулугуна мамлекеттик органдардын кызмат адамдары тарабынан жасалган кылмыш-

тарынын жеке белгилери боюнча жазык иштери таандык болот. Буга байланыштуу, мыйзам чыгаруучу бул берененин 18-бөлүгүндө, тергөөнүн караштуулугуна тиешеси жок кылмыштар жөнүндө жазык иштерин тергөөнүн өндүрүшүнө ушул Кодекстин 34-беренесинин 1-бөлүгүнүн 1-пунктунда каралган учурлардан тышкары, жол берилбейт деп каралган.

Ошентип, мыйзам чыгаруучу Жазык-процесстик кодекстин 34-беренесинин 1-бөлүгүнүн 1-пунктунда тергөөнүн караштуулугуна карабастан прокурордун жазык ишин өзгөчө учурларда тапшыруу, берүү укугун карап жатып, жазык ишин болушунча сапаттуу жана тез тергөө зарылдыгынан чыккан.

Менин пикирим боюнча, мындай мыйзамдуу түрүндө аныктоо Жазык-процесстик кодекстин 33- жана 34-беренелеринин маанисинен келип чыккан «жазык куугунтуктоо» түшүнүгүнөн алып караганда, Конституциянын 104-беренесинин 6-бөлүгүнө каршы келбейт. Прокуратура ага жазык-процесстик мыйзамдары тарабынан берилген ыйгарым укуктардын алкагында аракеттенди жана бул мамлекет, анын органдары, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жана алардын кызмат адамдары ушул Конституцияда жана мыйзамдарда аныкталган ыйгарым укуктардын алкагынан чыкпагандыгы аныкталган Конституциянын 5-беренесинин 3-бөлүгү менен макулдашылат.

Аны менен бирге, жазык-процесстик мыйзамда мындай ченемдин болушу, мыйзам чыгаруучуга прокуратуранын мамлекеттик органдардын кызмат адамдарга тергөөнүн караштуулугун аныктоосуна тоскоол болбойт, алар-

дын чеги Конституциялык палатанын чечиминин жүйөлөнгөн бөлүгүндө сунушталгандай болуп жана прокурорго, тергөөнүн караштуулугуна карабастан тергөөчүлөргө жазык ишин тергөө үчүн берүүгө мүмкүндүк берген өзгөчөлүк учурлардын критерийлери белгилениши зарыл.

Конституциялык палата бул иш боюнча чечим кабыл алуу менен, Кыргыз Республикасынын 2005-жылдын 6-августунда №128 Мыйзамы менен ратификацияланган, коррупцияга каршы Бириккен Улуттар Уюмунун Конвенциясы эске алынган эмес, ага ылайык ар бир катышуучу-мамлекет, өзүнүн укуктук тутумунун негиз салуучу принциптерине ылайык, укук тартибинин принциптерин чагылдырган жана коомдун катышуусуна шарт түзгөн коррупцияга каршы аракетине майнаптуу жана координацияланган саясатты иштеп чыгат жана ишке ашырат же жүргүзөт, ал айкын иштерди жана айкын мүлктү башкарууга, чынчылдыкты жана сатылбастыкты, айкындуулукту жана жоопкерчиликти башкарууга таандык (6-берене). Аталган Конвенция сот бийлигинин көз карандысыздыгын жана анын коррупция менен болгон күрөштө чечүүчү ролун эске алуу менен, ар бир катышуучу-мамлекет судьялардын жана сот кызматчыларынын чынчылдыгын жана сатылбастыгын бекемдөө жана алардын арасындагы коррупция үчүн бардык мүмкүнчүлүктөргө жол бербөө боюнча чараларды көрүп жатат (11-берене).

Конституциялык палата 2013-жылдын 27-декабрындагы чечиминде Башкы прокурор тарабынан судьяга гана карата жазык ишин козгоо бөлүгүндө маселени караган. Жазык ишин козгоо жазык

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун
Конституциялык палатасынын судьясы
Э.Т.Мамыровдун
Өзгөчө пикири

куугунтуктоосунун өз алдынча баскычы болуп саналат, анын жүрүшүндө судьяга карата жазык ишин козгоо үчүн негиздин бардыгы же жоктугу жөнүндө юридикалык баа берилет, жана судьяга карата жазык ишин козгоо үчүн негиздин бардыгы же жоктугу жөнүндө юридикалык баа берүүчү жактардын чөйрөсүн кыскартуу максатында жана судьяга болгон таасир этүү мүмкүндүгүн азайтуу үчүн, Конституциялык палата аталган чечимде аны Башкы прокурордун гана иш билгилигине таандык деп аныктады.

Ушуну менен бирге, судьяга карата жазык тергөөнү жүргүзүү, ким тарабынан жүргүзүлүп жаткандыгына карабай, судьяга таасир этүү катары каралат жана бул жерде сотко чейинки өндүрүштүн бул баскычында мыйзамдуулук принцибинин камсыз кылуусу маанилүү болуп саналат. Тергөө жүзөгө ашыруучу органдардын мыйзамдуулук принцибин камсыз кылуу Конституциянын 104-беренесинин 2-пунктуна ылайык прокурорго жүктөлөт.

Жогоруда баяндалгандарды эске алып, бул иш боюнча Конституциялык палатанын чечими тарабынан төмөнкүлөр таанууга жатат деп эсептейм:

- талаш-тартыш болгон жобонун Конституцияга ылайык келиши;

- Жогорку Кеңештин тапшырмасын:

1) чечимдин жүйөлөнгөн бөлүгүндө сунушталган чен-белгилерди эске алып, мамлекеттик органдардын кызмат адамдарга прокуратура органдарынын өзгөчө учурларда, тергөөнүн караштуулугуна карабастан бөлүгүнө тиешелүү өзгөртүүлөрдү киргизүү;

2) прокурорго жазык ишин өзгөчө учурларда, тергөөнүн караштуулугуна карабастан тергөө үчүн тергөөчүлөргө берүүгө мүмкүндүк берген өзгөчөлүк учурдун чен-белгилерин мыйзамдуу аныктоо, же өзгөчө учур болуп саналган жагдайлардын тизмесин аныктоо.

Судья

Э.Т. Мамыров

КЫРГЫЗ
РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
АТЫНАН

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ СОТУНУН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ**

2014-жылдын
15-январы
Бишкек шаары

№ 02-Р

жаран Ринат Изтаевич Етекбаевдин кайрылуусунун негизинде «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 28-беренесинин 4-бөлүгүнүн конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы: төрагалык кылуучу – судья М.Ш. Касымалиев, судьялар Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, Ж.М. Макешов, Э.Т. Мамыров, Э.Ж. Осмонбаев, Ч.О. Осмонова, К.С. Сооронкулованын курамында,

жыйналыштын катчысы Н.А. Илиязованын;

кайрылуучу тарап - Б.И. Етекбаев, ишеним каттын негизинде аракеттенген өкүлү Р.И. Етекбаевдин;

жоопкер тарап - Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин ишеним катынын негизиндеги өкүлү А.А. Джорупбекованын катышуусу менен, Конституциянын 97-беренесинин 1-, 6-, 8-, 9-, 10-бөлүктөрүн, «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 4-, 18-, 19-, 37-, 42-беренелерин жетекчиликке алып, ачык сот жыйналышында «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 28-беренесинин 4-бөлүгүнүн конституциялуулугун текшерүү жөнүндө ишти карады.

Жаран Ринат Изтаевич Етекбаевдин өтүнүчү ишти кароого себеп болду.

Ишти кароого негиз болуп, «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 28-беренесинин 4-бөлүгү Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык келүү маселесинде күмөндүүлүктүн пайда болуусу эсептелди.

Сот жыйналышына ишти даярдоону жүргүзгөн судья-баяндамачы Ч.А. Айдарбекованын маалыматын угуп, берилген материалдарды изилдеп, Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы

ТАПТЫ:

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасына (мындан ары – Конституциялык палата) 2013-жылдын 20-августунда жаран Р.И. Етекбаевдин «Кыргыз Республикасынын Жогорку

2014-жылдын
15-январы
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 02-Р

сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 28-беренесинин 4-бөлүгүнүн конституциялуулугун текшерүү жана Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 16-беренесинин 1- жана 2-бөлүктөрүнө, 20-беренесинин 1, 2, 3-бөлүктөрүнө жана 5-бөлүгүнүн 8-пунктуна жана 97-беренесинин 7-бөлүгүнө ылайык эместигин таануу боюнча өтүнүчү келип түшкөн.

Берилген материалдар көрсөткөндөй, Р.И. Етекбаев андан мурда Конституциялык палатага ченемдик укуктук акты – Кыргыз Республикасынын Саламаттык сактоо министрлигинин 2001-жылдын 2-майындагы №137 буйругу менен бекитилген жана Кыргыз Республикасынын Юстиция министрлигинин 2001-жылдын 21-майындагы №80 каттоо номери менен катталган «Кыргыз Республикасынын мас абалын же психикалык активдүү заттарды колдоонуу фактысын аныктоо предметине карата медициналык күбөлөндүрүүнү өткөрүү тартиби жөнүндө» жобону конституциялуу эместигин таануу жөнүндө өтүнүч менен кайрылган. Муну менен бирге, 2013-жылдын 31-июлунда Конституциялык палата «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 28-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык конституциялуулугу талаш-тартышка жатуучу актыны жокко чыгаруу же анын күчүн жоготушу кайрылууну Конституциялык палатанын өндүрүшүнө кабыл алуудан баш тартууга алып келгендигинен, Р.И. Етекбаевдин кайрылуусун өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартуу жөнүндө аныктама чыгарган.

Ушуга байланыштуу, талаш-тартышка жатуучу ченем Конституциянын 97-беренесинин 7-бөлүгүнө карама-каршы келет, анда, эгерде адам бул ченемдер тарабынан Конституцияда таанылган укуктары жана эркиндиктери бузулат деп эсептесе, ар бир адамдын мыйзамдын же башка ченемдик укуктук акттын конституциялуу экендигин талашып-тартышуу укугу каралган деп эсептейт Р.И. Етекбаев. «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 28-беренесинин 4-бөлүгү жокко чыгарган же күчүн жоготкон ченемдик укуктук актылардын конституциялык экендигин текшерүү мүмкүндүгүнө жол бербейт, демек, ал жарандардын укуктарын жана эркиндиктерин коргоого багытталган эмес жана өзүнүн жаратылышы боюнча алардын Конституциянын 97-беренесинин 7-бөлүгүндө көрсөтүлгөн укуктарын бузат.

Конституциялык палатанын 2013-жылдын 23-августундагы судьялар коллегиясынын аныктамасы менен арыз берүүчүнүн өтүнүчү кабыл алынган.

Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин өкүлү А.А. Джорупбекова «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 28-беренесинин 4-бөлүгүнүн талаптары башка жарандардын

№ 02-Р

укуктарын жана эркиндиктерин коргоого багытталган жана Конституцияга карама-каршы келбейт деп эсептейт.

Конституциялык палата тараптардын далилдерин талкуулап, иштин материалдарын изилдеп чыгып, төмөндөгүдөй тыянактарга келди:

1. «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 19-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык, Конституциялык палата кайрылуудагы көтөрүлгөн ченемдик укуктук актынын конституциялуулугу күмөн саналган бөлүгүнө гана тийиштүү болгон предмет боюнча актыларды чыгарат.

Ошентип, бул иш боюнча Конституциялык палатанын кароосунун предмети болуп, төмөнкүдөй мазмундагы «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 28-беренесинин 4-бөлүгү саналат.

«28-берене. Кайрылууну өндүрүшкө кабыл алуу.

4. Конституциялуулугу талашып жаткан акттын жокко чыгаруу же күчүн жоготушу кайрылууну өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартуу келтирет».

«Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамы мыйзамда белгиленген тартипке ылайык кабыл алынган, 2011-жылдын 17-июнунда №47 санында «Эркин-Тоо» гезитинде жарыяланган жана колдонуудагы мыйзам болуп эсептелет.

2. Кыргыз Республикасында Конституция эң жогорку юридикалык күчкө ээ жана тикелей колдонулат. Конституциянын негизинде мыйзамдар жана башка ченемдик укуктук актылар кабыл алынат (6-берене). Кыргыз Республикасында адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктерин жокко чыгаруучу же кемсинтүүчү мыйзамдар кабыл алынбашы керек.

Адамдын, жарандын укуктарын, эркиндиктерин чектеген мыйзамдык актыларды кабыл алууга тыюу салынат. (20-берене).

Мамлекеттик органдардын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ченем жаратуучу принциптерин жана ченемдерин аныктаган конституциялык жоболор конституциялык сот адилеттик тутуму аркылуу адамдын жана жарандын конституциялык укуктарын жана эркиндиктерин коргоону кепилдик берет. Мыйзамдардан жана башка ченемдик актылардан келип чыккан, субъекттердин ченем жаратуучу түздөн-түз өз милдеттерин ишке ашырууда конституциялык сот адилеттигинин ролу Кыргыз Республикасынын аймагындагы Конституциянын үстөмдүгүн жана түздөн-түз колдонулушун камсыз кылууда.

Буга байланыштуу, конституциялык сот адилеттигин негизги иш-милдети болуп конституциялык көзөмөл эсептелет, анын чектери жана

2014-жылдын
15-январы
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 02-Р

жүзөгө ашыруу тартиби Конституция жана конституциялык мыйзам менен каралган.

Конституциянын 97-беренесине ылайык Конституциялык палата мыйзамдар жана башка ченемдик укуктук актылар Конституцияга карама-каршы келген учурда, аларды Конституцияга ылайык келбегендигин тааныйт, Кыргыз Республикасы катышуучу болуп саналган күчүнө кирбеген эл аралык келишимдердин конституциялуулугу тууралуу корутунду берет, Конституцияга өзгөртүүлөр жана толуктоолор боюнча мыйзамдын долбооруна корутунду берет. Конституциялык палатанын бул ыйгарым укуктары толук болуп эсептелет жана башка мыйзамдар менен кеңейтилбейт. Мында Конституциянын 97-беренесинин 7-бөлүгү ар бир адамга мыйзамдын же башка ченемдик укуктук актынын конституциялуулугун талашууга укук берет, эгерде алар тарабынан Конституция менен таанылган укуктар менен эркиндиктерди бузулгандыгы

Ошентип, Конституциянын 97-беренеси Конституциялык палатага кайрылууга укук берүү менен, бул аракетти кайрылуунун субъектисинин укуктары жана эркиндиктеринин түздөн-түз бузулгандыгы менен байланыштырбайт. Мындай Конституциялык көзөмөлдөөнүн түрү абстракттуу деп аталат жана төмөнкүдөй максатты көздөйт: ченем жаратуучу орган тарабынан Конституцияны жана ченемдик укуктук актыларды кабыл алуу процессинде адамдын укуктарын жана эркиндиктерин жөнгө салуучу жоболорунун сакталышын.

Конституциялык палата ченемдик укуктук акт Конституцияга ылайык келбегенде, ченемдик укуктук актынын төмөнкүдөй аныктамасынан пайдалануу зарыл деп эсептейт. Ченемдик укуктук акт – бул ыйгарым укуктуу мамлекеттик органдын, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органынын компетенциясынын чегинде, мыйзам тарабынан белгиленген тартипте кабыл алынган (чыгарылган), жүрүм-турумдун, аныкталбаган адамдар жана жактар чөйрөсүнө жана көп ирет колдонулушуна багытталган жалпыга бирдей эрежелерин камтыган жазуу түрүндөгү укуктук акт. Ошентип, ченемдик укуктук актыны мүнөздөөчү маанилүү белгилер болуп, төмөнкүлөр саналышат: анын бекитилген тартип боюнча мамлекеттик бийликтин ыйгарымдуу органы, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органы же кызмат адамы тарабынан басылып чыгышы, андагы кандайдыр бир жактардын тобуна милдеттүү болгондугу, көп жолку колдонууга эсептелген, коомдук мамилелерди жөнгө салууга же колдонулуп жаткан укуктук мамилелерди өзгөртүүгө же токтотууга багытталган укуктук ченемдердин болушу (жүрүм-турум эрежеси).

Ченемдик укуктук актылардын колдонулушу күчүнө кирген учурдан башталат, жана көрсөтүлгөн мыйзамдын негизи боюнча анын колдонулушу токтогонго чейин уланат. Бул убакыттын ичинде ченемдик укуктук акт жөнгө салуучу таасир этүүгө жөндөмдүү, жана ошентип кайсы бир юридикалык кесепеттерди жаратат.

№ 02-Р

Ушул мааниден караганда, конституциялык сот адилет өзүнүн конституциялык көзөмөл функциясын аткаруу менен, ченемдик актылардын Конституцияга каршы келген аракеттеринен жарандардын эркиндигин жана укугун коргоо максатын койгон. Ошондуктан, конституциялык көзөмөлдүн функцияларын ишке ашыруусу конституциялык эмес колдонуудагы ченемдик укуктук актыларды таануу жолу менен гана мүмкүн. Бул тыянак конституциялык контролдоо органынын конституциялык ыйгарым укуктарын ишке ашыруунун укуктук кесепеттери менен да тастыкталат. Конституциялык палатасы тарабынан мыйзамдардын же алардын жоболорунун конституциялык эмес деп белгилениши алардын Кыргыз Республикасынын аймагында колдонулушун жокко чыгарат (Конституциянын 97-беренесинин 9-бөлүгү).

Ошентип, Конституциялык палата Конституцияда жана конституциялык мыйзамда аныкталган өз ыйгарым укуктарынын алкагында, конституциялык мыйзам тарабынан белгиленген тартипте, колдонуудагы ченемдик укуктук актыларды гана карайт.

3. Конституциянын 5-беренесине ылайык мамлекет, анын органдары, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары жана алардын кызмат адамдары ушул Конституцияда жана мыйзамдарда аныкталган ыйгарым укуктардын алкагынан чыга алышпайт.

Конституциялык палата, мамлекеттик бийликтин органы болуп, өзүнүн ишин жүзөгө ашырууда, Конституция тарабынан аныкталган ыйгарым укуктардын алкагынан чыга албайт, анын тизмеги толук мүнөзгө ээ жана мыйзамдар менен кеңейтилбейт.

Буга байланыштуу, «Кыргыз Республикасынын Жогорку Сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын Конституциялык палатанын ыйгарым укуктары караштуу бөлүгүндөгү жоболор жогоруда көрсөтүлгөн конституциялык жоболор менен макулдашылат.

Конституцияда көрсөтүлгөн Конституциялык палатанын ыйгарым укуктарынын чектеринде, ченем-контролдукту жүзөгө ашыруу боюнча ыйгарым укук жокко чыгарылган же күчүн жоготкон ченемдик укуктук актыларды кароону божомолдобойт, анткени Конституциялык палата тарабынан кабыл алынган чечимдердин түпкү максаты - Конституцияга карама-каршы келген ченемдик укуктук актынын колдонулушун жокко чыгаруу.

4. Ошону менен бирге, конституциялык жоболорду ишке ашырууда, адам укуктары менен эркиндиктери эң жогорку баалуулук болуп эсептелет жана мамлекеттик бийлик органдарынын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ишинин маани-мазмунун аныктап турат (Конституциянын 16-беренеси), мыйзам тарабынан Конституциялык палата жокко чыгарылган же күчүн жоготкон ченемдик укуктук актыны кароого милдетүү деп каралган, эгер бул актынын аракети менен

2014-жылдын
15-январы
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 02-Р

жеке жана юридикалык жактардын конституциялык укуктары жана эркиндиги бузулса, бул учурда конституциялык ченемдик укуктук актыны же анын бир бөлүгүн текшерүү туурасында козголгон ишти токтотпоо керек («Кыргыз Республикасынын Жогорку Сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 41-беренесинин 1-бөлүгүнүн 3-пункту).

Белгилеп кетүү керек, конституциялык мыйзамдын көрсөтүлгөн ченемин ишке ашыруу боюнча колдонуу конституциялык контролдоо органынын укуктуулугу же кароосу эмес, милдети катары кароо зарыл. Мында, жокко чыгарылган же күчүн жоготкон ченемдик укуктук актынын конституциялуулугун текшерүүнү улантуу боюнча милдеттенме жарандардын конституциялык укугун жана эркиндигин конкреттүү бузуу менен шартталган, бул кайрылган тарапка далилдерди жүктөөнүн болушу менен божомолдонот.

Конституциялуулугу боюнча текшерүү башталган, колдонуудагы ченемдик укуктук акт ченем жаратуучу орган тарабынан жокко чыгарылганда, жана анын Конституциялык палата тарабынан кароо процессинде далилденген жарандардын конституциялык укуктары жана эркиндиктери анык бузулганда, конституциялык контролдоо органы жарандардын укугун жана эркиндигин камсыз кылуу максатында, ошол эле мазмундагы жаңы ченемдик укуктук актысын кабыл алууга жол бербөө максатында, таасир этүү актысын кабыл алууга тийиш.

Мындан тышкары, текшерилген ченемдик укуктук актылар боюнча Конституциялык палатанын чечимдеринин укуктук кесепеттеринен алып караганда, мамлекеттик бийликтин көрсөтүлгөн органынын чечими анын күчүнө киргенден тартып конституциялык эмес актысын жокко чыгарат, ал эми актыны ченем жаратуучу орган тарабынан жокко чыгаруусу, аны жокко чыгаруу же анын өз күчүн жоготту деп актыны кабыл алган учурдан тартып, анын колдонулушун токтотот. Андан соң, Конституциялык палата тарабынан жокко чыгарылган же күчүн жоготкон, жарандардын укугун жана эркиндигин бузган ченемдик укуктук актылар боюнча Конституциялык палата чечим кабыл алышы, бул актыны ченем жаратуучу органдын жокко чыгарылышы же аны күчүн жоготту деп тааныгандыгына караганда, субъектке көбүрөөк кайрылуу кепилдигин берет.

Ошентип, кайрылууну Конституциялык палатанын өндүрүшүнө кабыл алуудан баш тартуунун негиздеринин бири конституциялуулугу талашылып жаткан акттын жокко чыгаруу же күчүн жоготушун каралуучу «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын каралып жаткан 28-беренесинин 4-бөлүгү, Конституциялык палатанын Конституцияда аныкталган ыйгарым укуктарынын маанисинен жана кабыл алынып жаткан актылардын укуктук кесепеттеринен келип чыгат (97-берененин 6-, 9-бөлүктөрү).

2014-жылдын
15-январы
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 02-Р

Жогоруда баяндалгандын негизинде, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 6-бөлүгүнүн 1-пунктун, «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 46-, 47-, 48-, 51-, 52-беренелерин жетекчиликке алып, Конституциялык палата

ЧЕЧТИ:

1. «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 28-беренесинин 4-бөлүгү Конституцияга карама-каршы келбейт деп таанылсын.

2. Чечим акыркы жана даттанууга жатпайт, жарыяланган учурдан тартып күчүнө кирет.

3. Чечим бардык мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, кызмат адамдары, коомдук бирикмелер, юридикалык жана жеке жактар үчүн милдеттүү жана республиканын бардык аймагында аткарылууга жатат.

4. Чечим Кыргыз Республикасынын мамлекеттик бийлик органдарынын расмий басмаларында, Конституциялык палатанын атайын сайтында жана «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын Жарчысына» жарыялансын.

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ СОТУНУН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫ**

Жаран Ринат Изтаевич Етекбаевдин кайрылуусуна байланыштуу «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 28-беренесинин 4-бөлүгүнүн конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын чечимине Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын судьялары Э.Ж. Осмонбаевдин жана К.С. Сооронкулованын

ӨЗГӨЧӨ ПИКИРИ

Конституциялык палатанын бул иш боюнча чечимине карата төмөнкүлөрдү белгилей кетүү керек:

Конституциялык палата белгилейт, «Ошентип, Конституциянын 97-беренеси Конституциялык палатага кайрылуу-

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун
Конституциялык палатасынын судьялары
Э.Ж. Осмонбаевдин жана К.С. Сооронкулованын
Өзгөчө пикири

га укук берүү менен, бул аракетти кайрылуунун субъектисинин укуктары жана эркиндиктеринин түздөн-түз бузулгандыгы менен байланыштырбайт. Мындай Конституциялык көзөмөлдөөнүн түрү абстракттуу деп аталат жана төмөнкүдөй максатты – ченем жаратуучу орган тарабынан Конституцияны жана ченемдик укуктук актыларды кабыл алуу процесинде адамдын укуктарын жана эркиндиктерин жөнгө салуучу жоболорунун сакталышын көздөйт». Ушуну менен, 97-беренесинин 7-бөлүгү Конституция тарабынан таанылган укуктар жана эркиндиктер алар тарабынан бузулуп жатат деп саналса, ар бир адам мыйзамдын жана башка ченемдик укуктук актыларынын конституциялуулугун талашууга укуктуу деп белгилейт. Аны менен, Конституциялык палата кайрылууга негиз болуп укуктары жана эркиндиктери иш жүзүндө бузулган фактысы гана саналбастан, мындай бузулуу болушу мүмкүн деген субъекттин божомолу да саналат. Башкача айтканда, Конституциялык палатага кайрылуунун негизги жүйөсү болуп – кайрылуучу субъекттин, мыйзам же башка ченемдик укуктук акт Конституция тарабынан кепилденген укуктар менен эркиндиктер түздөн-түз бузуп жаткандыгы тууралуу ишеними саналат. Ошондой эле белгилей кетүү керек, Конституциялык палата бир гана абстракттуу эмес (кандайдыр бир ишке же талашка байланыштан тышкары), конкреттүү (конкреттүү талаш же иш менен байланыштуу ишке ашырылган) ченем контролдоону аткарат, анын предметте, таризде жана жол-жободо айырмачылыгы болот.

Абстракттуу да, конкреттүү да ченем контролдун демилгечиси болуп, жеке

жана юридикалык жактар, ошондой эле конституциялык мыйзамда аныкталган жогорку мамлекеттик органдардын чөйрөсү жана алардын кызмат адамдары боло алышат. Алардан айырмаланып, соттор (судьялар) конкреттүү ченем контролдун жол-жобосунда гана демилгелөө укугуна ээ болушат.

Биздин пикирибиз боюнча, Конституциялык палата бул чечимдеги «ченемдик укуктук акт» дефинициясынын аныктамасын берүүгө зарылдыгы жок эле. Мындан улам, бул аныктамалар олуттуу мүчүлүштүктөрдү камтыйт. Атап айтканда, ченемдик укуктук акт (Конституция, мыйзам) референдум жолу менен кабыл алынышы мүмкүн жана бир гана колдонуудагы укук мамилелерин өзгөртүүгө же токтотууга же жөнгө салууга багытталбастан, алды менен, келип чыккан укук мамилелерди жөнгө салууга багытталышы керек.

Андан сырткары, жөнгө салуу предметинин өзгөчөлүгүнө жараша, ченемдик укуктук акт жүрүм-турумдун жалпыга милдеттүү эрежелерин камтыбашы да мүмкүн, мисалга, мамлекеттик бюджет жөнүндө мыйзамда санариптик көрсөткүчтөр жана пландаштыруу элементтери басымдуулук кылат. Конституциялык палата толугу менен укук маселелерин чечет. Демек, тигил же бул укуктук дефинициянын маанисин Конституциялык палатанын ченем жаратуусу субъекттерине салыштырмалуу кенири укук түшүнүүсүнө негизделиши керек.

Дагы Конституциялык палата, анын Конституция тарабынан бекитилген ыйгарым укуктары акыркы мүнөзгө ээ жана мыйзам чыгаруу тарабынан кеңейтилиши мүмкүн эместигин тастык-

тайт. Демек, Конституциялык палатанын пикири боюнча, «Конституцияда көрсөтүлгөн Конституциялык палатанын ыйгарым укуктарынын чектеринде, ченем-контролдукту жүзөгө ашыруу боюнча ыйгарым укук жокко чыгарылган же күчүн жоготкон ченемдик укуктук актыларды кароону божомолдобойт, анткени Конституциялык палата тарабынан кабыл алынган чечимдердин түпкү максаты - Конституцияга карама-каршы келген ченемдик укуктук актынын колдонулушун жокко чыгаруу». Бирок, бул тастыктоонун бир тараптуулугуна карабастан, Конституциялык палата чечимдин төртүнчү бөлүгүндө Конституциялык палатанын милдеттеринен баш тарпайт жана «жокко чыгарылган же күчүн жоготкон ченемдик укуктук актыны кароого милдеттүү деп каралган, эгер бул актынын аракети менен жеке жана юридикалык жактардын конституциялык укуктары жана эркиндиктери бузулса, бул учурда конституциялык ченемдик укуктук актыны же анын бир бөлүгүн текшерүү туурасында козголгон ишти токтотпоо керек («Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 41-беренесинин 1-бөлүгүнүн 3-пункту»).

Биздин пикирибиз боюнча, мындай ырааттуулуксуз жана аталган чечимдеги Конституциялык палатанын пикиринин карама-каршылыгы Конституциялык палатанын каралып жаткан маселедеги позициясынын ачык-айкындыгына жана ынанымдуулугуна күмөн жаратат, Конституциялык палатанын чечимин сот жана ченем жаратуучу органдар тарабынан колдонуу учурунда көйгөйлөрдү жаратат. Конституциялык палатанын

чечимдери мыйзам тарабынан бекитилген ченемдик укуктук актыларынын тизмесине кирбегендигине карабастан, мыйзам чыгаруучу аларды ченемдик белгисинен ажыратпайт, анткени «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 51-беренесинин 3-бөлүгүндө Конституциялык палата тарабынан мыйзамдардын жана башка ченемдик укуктук актылардын же алардын жоболорунун конституциялык эместигин белгилөө тиешелүү мамлекеттик органдарын жана кызмат адамдарын сот актыларынан тышкары, аларга негизделген, алар тарабынан чыгарылган ченемдик укуктук актыларды Конституцияга жана Конституциялык палатанын актыларына ылайык келтирүүнү милдеттендирет. Аларды ылайык келтирүүгө же жокко чыгарууга чейин түздөн-түз Конституция, ошондой эле Конституциялык палатанын чечими колдонулат. Конституциялык палата, Конституциядагы жобосун «адам укуктары менен эркиндиктери эң жогорку баалуулук болуп эсептелгендигин жана алар тикелей колдонулгандыгын, мыйзам чыгаруу, аткаруу бийлигинин жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ишинин маани-мазмунун аныктап тургандыгын» (Конституциянын 16-беренеси) белгилөө менен бирге Конституциянын ченемдерин өз алдынча чечмелөөгө жол берген. Конституциянын 16-беренесинин 1-бөлүгү төмөнкүдөй редакцияны камтыйт: «Адам укуктары менен эркиндиктери эң жогорку баалуулук болуп эсептелет. Алар тикелей колдонулат, мыйзам чыгаруу, аткаруу бийлигинин жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ишинин маани-мазмунун

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун
Конституциялык палатасынын судьялары
Э.Ж. Осмонбаевдин жана К.С. Сооронкулованын
Өзгөчө пикири

аныктап турат». Ал эми сот бийлигинин органдары Конституциянын 20-беренесинин 5-бөлүгүнүн 8-пунктуна жана 40-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык, адамдын жана жарандын фундаменталдык укуктарынын жана эркиндигинин бири соттук коргоого болгон укугун камсыз кылуу үчүн түзүлгөндүгүндө жана ишке ашырылышында жатат.

Мындан сырткары, Конституциялык палатанын «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 41-беренесинин 1-бөлүгүнүн 3-пунктундагы «конституциялык мыйзамдын көрсөтүлгөн ченемин ишке ашыруу боюнча колдонулушу конституциялык контролдоо органынын укуктуулугу же ыктыяры эмес, милдети катары кароого зарыл. Мында, жокко чыгарылган же күчүн жоготкон ченемдик укуктук актынын конституциялуулугун текшерүүнү улантуу милдеттенме берүүсү жарандардын конституциялык укуктарын жана эркиндиктерин конкреттүү бузуу менен шартталган, ал кайрылган тарапка далилдерди жүктөөсү каралгандыгы тикелей иштерди кароодо коллегиялуулук принцибине карама-каршы келет. Конституциялык палата, эгер конституциялуулугу талаш-тартыш болгон акт, же ишти кароо же даярдоо процессинде жокко чыгарылса же же күчүн жоготсо, бул иш боюнча өндүрүштү улантууга же токтотууга милдеттүү эмес, ал укуктуу. «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 41-беренесинин 2-бөлүгүнө ылайык иш боюнча өндүрүштү токтотуу жөнүндө маселени чечүү Конституциялык палата тарабынан сот жыйналышы-

на катышкан судьялардын көпчүлүк добушу менен кабыл алынат. Буга ылайык, жокко чыгарылган актынын аракетин менен жеке жана юридикалык жактардын конституциялык укуктары жана эркиндиктери бузулду деп деген маселе Конституциялык палатанын жыйналышында, коллегиялык негизде бекитилет.

Жүйөлөнгөн бөлүктүн корутундусундагы, «Конституциялык палата тарабынан жокко чыгарылган же күчүн жоготкон, жарандардын укуктарын жана эркиндиктерин бузган ченемдик укуктук актылар боюнча Конституциялык палата чечим кабыл алышы, бул актыны ченем жаратуучу органдын жокко чыгарылышы же аны күчүн жоготту деп тааныгандыгына караганда, субъектке көбүрөөк кайрылуу кепилдигин берет» деген чечимди түшүндүрүүдө, Конституциялык палата иш жүзүндө талаш-тартыш болгон ченемдин конституциялуу эместигин мойнуна алат, бирок резолютивдүү бөлүгүндө дээрлик карама-каршы корутунду кабыл алат.

Буга байланыштуу, Конституциялык палатанын чечиминин мазмуну, биздин пикирибиз боюнча, кабыл алынган чечимдин тууралыгына шек келтиргендигин жана жол берилбеген карама-каршылыктарды камтый тургандыгын дагы бир жолу баса белгилей кетүү керек.

Конституциянын 16-беренесине ылайык, адамдын жана жарандын укуктары менен эркиндиктери жогорку баалуулук деп ачык жарыя кылынган, алар түздөнтүз колдонулат, алардын камсыз кылуусу жана корголушу мамлекет тарабынан кепилденет. Аларга Конституциялык палатанын процесстик иши аркылуу жүзөгө ашырылган конституциялык сот органы - Конституциялык сот адилетти-

гинин иштегендиги - маанилүү кепилдиги болуп саналат. Конституциялык сот контролдоонун предмети, алардын Конституцияга ылайык келгендигин кароого жатуучу мыйзамдар жана башка ченемдик укуктук актылар саналат. Демек, мыйзамдардын же башка укуктук ченемдердин конституциялуулукту же конституциялуу эместигин таануусу Конституция тарабынан кепилденген адамдын жана жарандын укуктарын жана эркиндиктерин конституциялык сот өндүрүшүнүн алкагында коргоону билдирет.

Конституциялык сот өндүрүшү бири-бирин ырааты менен алмаштырган стадиядан турат. Алар конституциялык адилеттүү сот органдарынын жана конкреттүү укуктук кырдаалды чечүүгө багытталган соттук конституциялык процесстин катышуучуларынын аракеттеринин жыйнагын камтыйт.

Кандай гана жеке же юридикалык жак болбосун, эгерде мыйзамдар жана башка ченемдик укуктук актылар менен анын Конституция тарабынан бекирилген укуктарын жана эркиндиктери бузулуп жатат деп эсептесе, конституциялык сот өндүрүшүн демилгелөө максатында, Конституциялык палатага кат түрүндө кайрылуу жолдосо болот. Бул учурда, конституциялуулунун текшерүү жөнүндө маселе коюлуп жаткан конкреттүү иште мыйзам же башка ченемдик укуктук акт колдонулдубу же колдонууга жатабы, маанилүү эмес.

«Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамынын 28-беренеси кайрылууну өндүрүшкө кабыл алуу же кабыл алуудан баш тартуу негиздерин белгилейт. Баш тартуу

үчүн негиздин бири болуп, конституциялуулугу талаш-тартыш болгон актынын алынып салышы же күчүн жоготушу болуп эсептелет (28-берененин 4-бөлүгү). Аны менен, мыйзам чыгаруучу, эгер бул актылар, актынын жокко чыгарылышы же анын күчүн жоготулушу Конституциялык палатага кайрылганга чейин болсо, алардын конституциялуулугун текшерүүсүн карабайт.

Каралып жаткан мыйзам чыгаруучу чара өзүнүн логикалык негиздемесине ээ болот, эгер кайрылуу кандайдыр бир конкреттүү талаш же иш менен байланыштуу болбосо. Конкреттүү кырдаалдан абстракцияланган, кайрылуучу субъекттин анын же башка бирөөнүн укугу жана эркиндиги алынып салынган акты менен келечекте бузулушу мүмкүн деген болжолдорунун мааниси жок. Анын үстүнө, бул учурда жокко чыгарылган актынын конституциялуулугун текшерүүнүн, демек, конституциялык сот өндүрүшүнүн мааниси жана максаты да жоголот. Ченем жаратуучу орган тарабынан ченемдик укуктук актыны (мындан ары - ЧУА) жокко чыгаруу учурундагыдай эле, ошондой эле аны конституциялуу эмес деп таануу учурунда бир эле максатты - ЧУАны токтотууну көздөйт, жана ушуну менен адамдын укуктарын жана эркиндиктерин бузат. Жокко чыгарылган актыны талаш-тартыш болуу менен, арыз берүүчү, мазмуну боюнча Конституциялык палатадан аны, ченем жаратуучу органы тарабынан жасалган колдонуудагы укуктук жөнгө салуу тутумунан чыгарып салууну талап кылат.

Бул учурда, мыйзам чыгаруучу Конституциялык палатаны өндүрүшкө кабыл алынган кайрылууну соттук жыйналы-

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун
Конституциялык палатасынын судьялары
Э.Ж. Осмонбаевдин жана К.С. Сооронкулованын
Өзгөчө пикири

шында кароону милдеттендирет, эгерде ишти даярдоо же кароо стадиясында конституциялуулугу талаш-тартыш болгон акт жокко чыгарылса же күчүн жоготсо, эгер бул актынын күчү менен жеке жана юридикалык жактардын конституциялык укуктары жана эркиндиктери бузулса. Ошону менен, мыйзам чыгаруучу укук коргоочу актыны кийин кайра кароо жана бул акт менен бузулган адамдын укуктарын жана эркиндиктерин калыбына келтирүү максатында, жокко чыгарылган ЧУАны кайра кароо зарылдыгын мойнуна алат, мындай актыны таануу чечим конституциялуу эместигин билдирет.

Ченемдик укуктук актыны тиешелүү орган тарабынан жокко чыгарылышы жана конституциялуу эмес деп таанылышы ар кандай укуктук натыйжаларга алып келет: биринчи учурда бузулган укуктар калыбына келтирүүгө жатпайт, экинчи учурда калыбына келтирилиши керек.

Албетте, мыйзам чыгаруучу бул учурда, ал актыны мыйзамдуу эмес деп таануу эмес, адамдын жана жарандын бузулган укуктарын жана эркиндиктерин калыбына келтирүү жана коргоосу - конституциялык сот адилеттигинин максатына жеткендиги негизги мааниге ээ.

Мындай позиция Венеция Комиссиясынын 87-пленаардык жыйналышында кабыл алынган «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялуулук Мыйзам долбоорунда тастыкталат.

28-беренесинин 4-бөлүгүнүн талдап жатып, Венеция комиссиясы төмөнкүдөй корутунду чыгарды:

«30.4 беренесине ылайык (28-беренесинин 4-бөлүгү тууралуу сөз – биздин

эскертүү), конституциялуулугу талаш-тартыш болгон актыны жокко чыгаруу, кайрылуунун кабыл алынбай калышына алып келет. Конституциялык палатага өзгөчө жагдайларда (мисалы, олуттуу коомчулук талкууну жараткан иште), эгерде каралып жаткан ченемдик акт күчүн жоготкон учурда дагы кайрылууну кароого мүмкүндүгү берилсе, максатка ылайык болмок. Ошентип, эгерде Конституциялык палата күчүн жоготкон ченемдик актыга карата кайрылууну кабыл алуудан баш тартса, анда айрым жарандар конституциялуу эмес актынын негизинде (болжолдоп) чыгарылган бөлөк актыларды кайра кароо мүмкүндүгүнөн ажырап калат».

Демек, талаш-тартыш болгон мыйзам жобосу, конституциялык сот өндүрүшүнүн стадиясына карата аны жокко чыгаруу мезгилине жараша, жокко чыгарылган ЧУА конституциялуулугун текшерүү мүмкүндүгүн белгилөө менен, соттук конституциялык контролдоо органынын конституциялык багытын бурмалайт, сот адилеттигинин акыйкаттуулук принцибин бузат.

Эгер талаш-тартыш болгон акт конкреттүү иште же талаш-тартышта колдонулса, адамдын укуктарына жана эркиндиктерине тиешелүү болсо, анын конституциялуулугуна күмөн келтирилсе, бирок конституциялык сот өндүрүшүнө демилгелөө учурунда алып салынса, соттук конституциялык көзөмөл органы аны кайра кароого алууга милдеттүү. Болбосо, кайрылуу субъекттеринин мамлекет тарабынан соттук коргоо укугунун майнаптуулугу жана кепилдүүлүгүнө болгон күмөн болгондугу толук негизделген болуп калат.

Тилекке каршы, Конституциялык пала-

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун
Конституциялык палатасынын судьялары
Э.Ж. Осмонбаевдин жана К.С. Сооронкулованын
Өзгөчө пикири

та ЧУАнын юридикалык күчүн жоготушу дайыма эле кайрылууну кабыл алуу өндүрүштөн баш тартуу үчүн жарактуу болору жана талаш-тартыш болгон жоболордун күчү иш жүзүндө токтотуу үчүн негиз болорун эске алган эмес.

Демек, тигил же бул ченемди жокко чыгаруу, техникалык-юридикалык мүнөздөгү себептер менен шартталган учурда, ал анын редакциялык тактоо же ЧУАнын жайгашкан ордунун өзгөрүшү менен байланышкан жана аны менен

талаш-тартыш болгон жөнгө салуунун мазмунун жана маанисине тийиши болбогон учурда, Конституциялык палата кайрылууну өндүрүшкө кабыл алуудан баш тартууга укуктуу.

Ошентип, жогоруда баяндалгандардын негизинде, талаш-тартыш болгон «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» конституциялык Мыйзамдын конституциялуу экендигин таанууну мүмкүн эместиги күбөлөндүрүлөт.

Судьялар

Э.Ж. Осмонбаев
К.С. Сооронкулова

КЫРГЫЗ
РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
АТЫНАН

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ СОТУНУН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ**

2014-жылдын
24-январы
Бишкек шаары

№ 04-Р

**жаран Гулайым Абдыганиевна Эркебаеванын
кызыкчылыгын жактаган Таалайбек Жапарович
Саатовдун кайрылуусунун негизинде Кыргыз
Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин
131-беренесинин 1-бөлүгүнүн конституциялуулугун
текшерүү жөнүндө иш боюнча**

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы: төрагалык кылуучу – судья М.Ш. Касымалиев, судьялар Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, Ж.М. Макешов, Э.Т. Мамыров, Э.Ж. Осмонбаев, Ч.О. Осмонова, К.С. Сооронкулованын курамында, жыйналыштын катчысы М.Э. Толобалдиевдин;

кайрылуучу тарап - ишеним каттын негизиндеги жаран Г.А. Эркебаеванын өкүлү Т.Ж. Саатов;

жоопкер тарап - Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин ишеним катынын негизинде өкүлү болгон К.С. Карабекованын катышуулары менен Конституциянын 97-беренесинин 1-, 6-, 8-, 9-, 10-бөлүктөрүн, «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 4-, 18-, 19-, 37-, 42-беренелерин жетекчиликке алып, ачык сот жыйналышында Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин (мындан ары - ЖПК) 131-беренесинин 1-бөлүгүнүн конституциялуулугун текшерүү жөнүндө ишти карады.

Ишеним каттын негизиндеги жаран Г.А. Эркебаеванын өкүлү Т.Ж. Саатовдун өтүнүчү ишти кароого себеп болду.

Ишти кароого негиз болуп, талаш-тартыш болгон ЖПКнын ченемдеринин Конституцияга ылайык келүүсү жөнүндө маселеде күмөндүүлүктүн пайда болуусу саналат.

Сот жыйналышына ишти даярдоону жүргүзгөн судья-баяндамачы Э.Т. Мамыровдун маалыматын угуп, берилген материалдарды изилдеп, Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы

ТАПТЫ:

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасына (мындан ары - Конституциялык палата) 2013-жылдын 29-августунда ишеним каттын негизиндеги жаран Г.А. Эркебаеванын өкүлү Т.Ж. Саатовдун ЖПКнын 131-беренесинин 1-бөлүгүн Конституциянын 20-беренесинин 5-бөлүгүнүн 8-пунктуна жана 40-беренесинин

№ 04-Р

1-бөлүгүнө карама-каршы келгендигин жана Конституцияга ылайык эместигин таануу жөнүндө өтүнүчү келип түшкөн.

Берилген материалдар көрсөткөндөй, Т.Ж. Саатов Конституциянын 20-беренесинин 5-бөлүгүнө, 40-берененин 1-бөлүгүнө жана ЖПК 131-беренесине таянып, Конституция менен ЖПК берилген соттук коргонууга болгон укугун колдонуп, Бишкек шаарынын прокурору тарабынан анын жактоого алган соттолуучусуна карата чыгарылган кылмыш ишин козгоо туурасында токтомо даттануу жөнөтүп, жана аны мыйзамсыз деп эсептейт. Бирок, Бишкек шаарынын Биринчи май райондук сотунун 2013-жылдын 19-апрелиндеги токтому менен адвокат Т.Ж. Саатовдун даттануусу канааттандыруусуз калтырылган. Негиз катары сот кылмыш ишин козголушу жарандардын эркиндигин жана конституциялык укугун чектөө же кемсинтүү деп баалоого жана кылмыш иши козголгон адамга карата анын күнөөсүнүн далили болуп саналбайт деп көрсөтөт.

Т.Ж. Саатов Бишкек шаарынын Биринчи май райондук сотунун токтому менен макул болбой, Бишкек шаардык сотуна кассациялык даттануу менен кайрылган. Бишкек шаардык сотунун соттук коллегиясы 2013-жылдын 23-майындагы аныктамасы менен Бишкек шаарынын Биринчи май райондук сотунун токтомун жокко чыгарып жана адвокат Т.Ж. Саатовдун даттануусу боюнча өндүрүштү кыскартты. Бул учурда соттук коллегиясы аныктамада, биринчи инстанциядагы соттун токтому ЖПКнын 131-, 132-беренелерин бузуу менен, чыгарылгандыгын көрсөткөн, ага ылайык сот тергөөчүнүн, прокурордун кылмыш ишин козгоосунан баш тартуу жөнүндө жана кылмыш ишин токтотуу, тинтүүгө, тартып алууга санкция берүү тууралуу чечиминин мыйзамдуулугун жана негиздүүлүгүн текшерет. Соттук коллегиясынын пикири боюнча, тергөөчүнүн, прокурордун кылмыш ишин козголушу жөнүндө чечимдери даттанылууга жатпайт жана адвокаттын даттануусу ЖПКнын 131-беренесинин алкагында кароого мүмкүн эмес.

Т.Ж. Саатов Бишкек шаарынын Биринчи май райондук сотунун токтомун жана Бишкек шаардык сотунун соттук коллегиясынын аныктамасын Кыргыз Республикасынын Жогорку сотуна даттанылган. Жогорку сотунун соттук коллегиясы 2013-жылдын 18-июлундагы токтому менен Бишкек шаардык сотунун соттук коллегиясынын аныктамасын күчүндө калтырган, экинчи инстанциядагы сот жазык-процесстик мыйзамдын алкагында кылмыш ишин козголушу боюнча тергөөчү менен прокурордун чечимдери даттанууга жатпагандыгы, мыйзамдуулугу жана негизделген корутунду чыгаргандыгы көрсөтүлгөн.

Жогоруда баяндалгандын негизинде, Т.Ж. Саатов ЖПКнын 131-беренесинин 1-бөлүгү жарандарды соттук коргонуу укугунан ажыратуу менен ар бир адамга анын укуктарын жана эркиндиктерин соттук коргонууга кепилдик берген Конституциянын 20-беренесинин 5-бөлүгүнө

2014-жылдын
24-январы
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 04-Р

жана 40-беренесинин 1-бөлүгүнө карама-каршы келет деп эсептейт жана аны конституциялуулук эместигин таанууну сурайт.

Соттук жыйналышта Т.Ж. Саатов ЖПКнын 131-беренесинин 1-бөлүгү Конституциянын 20-беренесинин 5-бөлүгүнүн 8-пунктуна жана 40-беренесинин 1-бөлүгүнө карама-каршы келгендиги тууралуу жана Конституцияга ылайык эместигин таануу менен бирге талаптарын колдоп, аны канааттандырууну суранды.

Ошондой эле, Т.Ж. Саатов мурдагы өтүнүчтө көрсөтүлгөн ошол негиздер боюнча ЖПКнын 132-беренесинин 1-бөлүгү конституциялуу эместигин таануу жөнүндө оозеки кошумча билдирген.

Жогорку Кеңештин өкүлү К.С. Карабекова кайрылуучу тараптын далилдери менен макул болбой, өтүнүчтү канааттандыруусуз калтырууну сурады. К.С. Карабекова ЖПКнын 131-беренесинин 1-бөлүгүндө «тете алардын чечимдери жана аракеттери (аракетсиздиктери)» деген сөз айкалышы адамдарга тергөөчүнүн, прокурордун кандай гана аракеттери болбосун, анын ичинде кылмыш ишин козголушу боюнча токтомуна сотко даттануу мүмкүнчүлүк берет деп эсептейт.

Конституциялык палата иштин материалдарын изилдеп чыгып, жактардын далилдерин угуп, төмөнкүдөй тыянактарга келди:

1. «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 19-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык, Конституциялык палата кайрылууда ченемдик укуктук актынын конституциялуулугу күмөн саналган бөлүгүнө гана тийиштүү болгон предмет боюнча актыларды чыгарат.

Демек, бул иш боюнча Конституциялык палатанын кароосунун предмети болуп, төмөнкүдөй мазмундагы ЖПКнын 131-беренесинин 1-бөлүгү, 132-беренесинин 1-бөлүгү эсептелет:

«131-берене. Тергөөчүнүн, прокурордун аракеттерине жана чечимдерине даттануулар

(1) Тергөөчүнүн, прокурордун жазык ишин козгоо тууралуу, жазык ишин токтотуу жөнүндө токтому, ошого тете алардын жазык сот өндүрүшүнүн катышуучуларынын конституциялык укуктарына жана эркиндиктерине зыян келтирүүгө жөндөмдүү же жарандардын сот адилеттигине жетишүүсүн кыйындатуучу чечимдери жана аракеттери (аракетсиздиктери) териштирүү өндүрүшүнүн жери боюнча сотко даттанылышы мүмкүн.

132-берене. Прокурордун, тергөөчүнүн чечимине даттанууну кароонун соттук тартиби

(1) Жазык ишин козгоодон же токтотуудан баш тартылганда, тинтүүгө, алып коюуга санкция берилгенде, жеке жана юридикалык жак сотко даттанып кайрылууга укуктуу».

Жазык-процесстик кодекс мыйзамдарда белгиленген тартипке

№ 04-Р

ылайык, №62 сандуу 1999-жылдын 30-июнунда кабыл алынган, «Эркин-Тоо» газетасында 1999-жылдын 21-июлунда №59-62 санында жарыяланган жана колдонуудагы кодекс болуп эсептелет.

2. Конституцияга ылайык, ар кимге Конституцияда, мыйзамдарда, Кыргыз Республикасы катышуучу болуп саналган эл аралык келишимдерде, эл аралык укуктун жалпыга таанылган принциптеринде жана ченемдеринде каралган анын укуктары менен эркиндигин соттук коргоого кепилдиктер берилет (40-беренесинин, 1-бөлүгү).

Конституциянын көрсөтүлгөн беренесинде белгиленгендей, соттук коргоо укугу чагылдырылган жарыя кылып, Адам укуктарынын жалпы декларациясы (8-берене) жана Жарандык жана саясий укуктар жөнүндө эл аралык пакты менен (2-берене, 3-пункт «а» подпункту) корреспонденцияланат, ага Кыргыз Республикасы Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин 1994-жыл 12-январдагы №1406-ХII токтому менен кирген, анда эгерде укуктар бузулган болсо, ар бири соттук коргонуу укугуна ээ экендиги белгиленген.

Конституциянын аталган жоболорунун жана Кыргыз Республикасынын укуктук тутумунун курамдык бөлүгү болуп саналган Конституциянын 6-беренесинин 3-бөлүгүнүн күчүнө ээ болуп, эл аралык-укуктук актылардын мааниси боюнча, соттук коргоого ээ болгон ар биринин укугу болуп, мыйзам тарабынан бузулган же талаш-тартыш болгон укукту коргоо же мыйзам тарабынан корголгон кызыкчылыкты коргоо максатында бардык кызыкдар болгон жактардын сотко кайрылуу мүмкүндүгү болуп саналат.

3. Конституциянын 40-беренесинин 1-бөлүгү менен бекитилген соттук коргоого болгон укукту сотко чейинки кылмыш өндүрүшүнүн алкагында ишке ашыруу ЖПКга тергөөчүнүн, прокурордун аракеттерин (аракетсиздигин) жана чечимдеринин мыйзамдуулугун жана негизделгендигинин соттук көзөмөлдөө институтун бекитүү жолу менен камсыз кылынат.

Ошентип, ЖПКнын 131-беренесинин 1-бөлүгү тергөөчүнүн, прокурордун чечимдерине жана аракеттерине даттанууну кайсы сот тарабынан каралгандыгын белгилөө менен, жазык ишин козгоодон баш тартуу жөнүндө, кылмыш ишин токтотуу жөнүндө токтомдор гана, жазык сот өндүрүшүнүн катышуучуларынын конституциялык укуктарына жана эркиндиктерине зыян келтирүүгө жөндөмдүү же жарандардын сот адилеттигине жетишүүсүн татаалдатуучу чечимдери жана аракеттери (аракетсиздиктери) териштирүү өндүрүшүнүн жери боюнча сотко даттанылышы мүмкүн.

Башкача айтканда, мыйзам чыгаруучу кылмыш ишин козгоодон баш тартуу жөнүндө, кылмыш ишин токтотуу жөнүндө токтомдор гана эмес, башка чечимдери жана аракеттери дагы даттанууга жаткандыгын аныктаган. Мыйзам чыгаруучу даттанууга болгон тергөөчү менен

2014-жылдын
24-январы
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 04-Р

прокурордун чечимдеринин түрлөрүн атайын санаган эмес, анткени сотко чейинки өндүрүш процессинде көрсөтүлгөн кызмат адамдары тарабынан жазык-процесстик мыйзам чыгаруунун алкагында ар кандай процесстик актылар кабыл алынышы мүмкүн. Бул ченематтык жобонун негизги учурлары болуп, тергөөчү же прокурор тарабынан кылмыш сот өндүрүшүнүн катышуучуларына эркиндиктерин же конституциялык укуктарына зыян келтире турган же жарандардын адилеттик сотко жетүүсүн татаалдаткан чечим кабыл алгандыгы же аракетти (аракетсиздиктери) кылганы менен байланыштуу кызыкдар болгон тараптын бузулган же талаш-тартыш болгон укугун же мыйзам тарабынан корголгон кызыкчылыгын коргоо максатында сотко кайрылуу мүмкүндүгү болуп саналат,

Мында, ЖПК 131-беренеси укук колдонуу процессинде таануу, тергөө органынын, прокурордун жана соттун чечимине жана аракетине даттануу мүмкүндүгүн караган ЖПКнын 25-беренесинин 1-бөлүгү менен жана анда сотко чейинки өндүрүштүн жүрүшүндө соттун ыйгарымы катары, прокурордун, тергөөчүнүн жана таануу органынын аракети (аракетсиздиктери) жана чечимине болгон дооматтарды кароодо бекиткен, ЖПКнын 32-беренесинин 3-бөлүгү менен байланышта каралышы керек.

ЖПКнын көрсөтүлгөн ченемдери соттук коргонууну чектөөнү алып салган Конституциянын 20-беренесинин 8-пунктунун 5-бөлүгү менен жана укуктар менен эркиндиктердин соттук коргоону кепилдеген Конституциянын 40-беренесинин 1-бөлүгү менен макулдашылган.

4. Кылмыш ишин негиздемесиз козголушу, кылмыш ишин козгоодон негиздебей туруп баш тартуу сыяктуу эле, жазык соттук өндүрүштөрүнүн милдеттерине карама-каршы келет жана мыйзамдуулуктун бузулушу болуп саналат. Ошондуктан, кылмыш ишин козгоо стадиясында кабыл алынган чечимдердин мыйзамдуулугунун жана негизделгендигинин процесстик кепилдиги катары, чечимдерди кабыл алуу укугу берилген органдардын жана кызмат адамдарынын так тизмесин мыйзам тарабынан бекитүү, кылмыш ишин козгоо үчүн себептердин жана жетишээрлик негиздин болуу зарылдыгы, текшерүү аракеттерин жүргүзүү жана зарыл болгон кошумча материалдарды талап кылуу мүмкүндүгү; кылмыш жөнүндө маалыматтардын жана арыздардын кароо мөөнөтүн чектөө жана кабыл алынган чечимдерге даттануу мүмкүндүгү сыяктуу жоболорду атасак болот.

Токтом формасында чагылдырылган кылмыш ишин козгоо туурасындагы процесстик чечим алдын ала тергөө же таануу жүргүзүүнү баштоо үчүн укуктук негиз болуп саналат. Бул учурда, көрсөткөн токтом бир гана тиешелүү процесстик мамилелерди жаратпастан, тергөө тарабынан кылмыш иши боюнча өндүрүшкө байланыштуу жарандын жана адам укугун чектөөсү мүмкүн.

Ушуга байланыштуу, ЖПКнын 131-беренесинин 1-бөлүгүнө ылай-

2014-жылдын
24-январы
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 04-Р

ык кылмыш ишин козгоо тууралуу токтомдун мыйзамдуулугун жана негизделгендигин текшерүү боюнча соттук контролдун предмети болушу керек. Бирок ЖПКнын 131-беренесинин 1-бөлүгүн колдонуу учурунда карама-каршы болгон сот практикасы түзүлөт, мында айрым бир соттор кароо үчүн тергөөчүнүн токтомуна карата, прокурорлор жазык ишин козгоо жөнүндө даттанууларды кароого кабыл алат, башка соттор болсо, тергөөчүнүн, прокурордун жазык ишин козгоо жөнүндө чечимдери даттанылууга жатпайт деп эсептөө менен, даттануу боюнча өндүрүштү токтотушат. Бул Т.Ж. Саатовдун берген соттук чечимдери менен тастыкталат.

Кассациялык жана көзөмөл инстанциясынын соттук коллегиясы адвокат Т.Ж. Саатовдун даттануусу боюнча өндүрүштү токтотуу менен, ЖПКнын 131-беренесинин ошол эле кодекстин 132-беренеси менен өз ара байланышта карашкан, анда жеке адамдар жана юридикалык жактар тарабынан даттанылуучу процесстик актылардын чектелген тизмеги келтирилген.

Мыйзам чыгаруучу ЖПКнын 131-беренесинин 1-бөлүгүндөгү даттанууга таандык прокурордун, тергөөчүнүн аракетин (аракетсиздиктери) жалпылоо менен, бир эле убакта, 132-берененин 1-бөлүгүндө алардын толук тизмегин келтирет, анын натыйжасында бир жактуу колдонулушуна жана соттук коргоого конституциялык укукту майнаптуу ишке ашырылышына тоскоол болуучу шарттарды түзгөн. Ошентип, мыйзам чыгаруучу ЖПКнын 132-беренеси менен тергөөчүнүн, прокурордун чечимдерине карата даттанууларды кароонун соттук тартибин жөнгө салуу менен, ушул эле берененин 1-бөлүгүнө аны жөнгө салуу предмети не карата тиешеси болбогон ченемдик жоболорду киргизген. ЖПКнын каралып жаткан ченемдеринин ички макулдашылбагандыгын эске алып, жана укук колдонуу практикасында өзгөчө ченемдерди тандоону жол бербөө максатында мыйзам чыгаруучу ЖПКнын 132-беренесинин 1-бөлүгүн алып салууга тийиш.

Демек, Конституциялык палата ЖПКнын 132-беренесинин 1-бөлүгүнүн конституциялуулугун текшерүү үчүн негиз жок экендигин белгилейт.

Процесстин катышуучуларынын конституциялык укуктарын жана эркиндиктерин чектөөгө байланышкан тергөөчүнүн, прокурордун аракеттерин жана чечимдеринин үстүнөн болгон сот контролдугу Конституция, ЖПК жана эл аралык-укуктук актылар тарабынан кепилденген адамдарга сотко чейинки жазык өндүрүшүндө жеке инсандын мыйзамдуу кызыкчылыгын жана эркиндиктерин, укуктарын камсыз кылуу механизми болуп саналат.

Ошондуктан, мыйзам чыгаруучу ЖПКда болгон ченемдердин карама-каршылыктарын алып салууга. Бул өзгөртүүлөр Конституция тарабынан кепилденген ар бир адамдын укуктарынын жана эркиндиктери-

2014-жылдын
24-январы
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 04-Р

нин соттук корголууга карата укуктарын камсыз кылууга тийиш жана укук колдонуу процессиндеги анык эместикти жана сот органдары тарабынан укуктук мамлекеттик конституциялык принциптер менен макулдашылбаган негизсиз колдонуулардын, болтурбоосун камсыз кылууга тийиш.

Жогоруда баяндалгандардын негизинде, Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 97-беренесинин 6-бөлүгүнүн 1-пунктун, «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 46-, 47-, 48-, 51-, 52-беренелерин жетекчиликке алып, Конституциялык палата

ЧЕЧТИ:

1. ЖПКнын 131-беренесинин 1-бөлүгүн Конституцияга карама-каршы келбегендиги таанылсын.

2. Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңеши Жазык-процесстик кодекске ушул чечимден келип чыгуучу тиешелүү өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизсин.

3. Чечим акыркы жана даттанууга жатпайт, жарыяланган учурдан тартып күчүнө кирет.

4. Чечим бардык мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, кызмат адамдары, коомдук бирикмелер, юридикалык жана жеке жактар үчүн милдеттүү жана республиканын бардык аймагында аткарылууга жатат.

5. Чечим Кыргыз Республикасынын мамлекеттик бийлик органдарынын расмий басмаларында, Конституциялык палатанын атайын сайтында жана «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын Жарчысына» жарыялансын.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ СОТУНУН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫ

КЫРГЫЗ
РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
АТЫНАН

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ СОТУНУН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ**

2014-жылдын
31-январы
Бишкек шаары

№ 08-Р

**«Северная ПМК» ачык акционердик коомунун
кайрылуусунун негизинде Кыргыз
Республикасынын Жарандык процесстик
кодексин 337-10, 350-, 361-беренелеринин
конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча**

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы: төрагалык кылуучу – судья М.Ш. Касымалиев, судьялар - Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, Ж.М. Макешов, Э.Т. Мамыров, Э.Ж. Осмонбаев, Ч.О. Осмонова, К.С. Сооронкулованын курамында,

сот жыйналышынын катчысы М.Ж. Азарованын;

кайрылуучу тарап – «Северная ПМК» ААКнын директору А.А. Гасановдун, «Северная ПМК» ААКнын ишеним катынын негизиндеги өкүлү Ю.В. Охналеванын;

жоопкер тарап – Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин ишеним катынын негизиндеги өкүлү С.С. Болжурованын;

башка жак – Кыргыз Республикасынын Жогорку сотуна караштуу Сот департаментинин ишеним каттын негизиндеги өкүлү Т.А. Өмүркуловдун, Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун астындагы илимий-консультациялык кеңешинин мүчөсү А.Р. Салиевдин катышуусу менен, Конституциянын 97-беренесинин 1-, 6-, 8-, 9-, 10-бөлүктөрүн, «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 4-, 18-, 19-, 37-, 42-беренелерин жетекчиликке алып, ачык сот жыйналышында Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексин (мындан ары – ЖПК) 337-10, 350-, 361-беренелеринин конституциялуулугун текшерүү жөнүндө ишти карады.

«Северная ПМК» ААКнын өтүнүчү ишти кароого себеп болду. Ишти кароого негиз болуп, талаш-тартыш болгон Жарандык процесстик кодексин 337-10, 350-, 361-беренелеринин Конституцияга ылайык келүүсү жөнүндө маселеде күмөндүүлүктүн пайда болуусу саналат.

Сот жыйналышына ишти даярдоону жүргүзгөн судья-баяндамачы Ч.А. Айдарбекованын маалыматын угуп, берилген материалдарды изилдеп, Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы

ТАПТЫ:

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасына (мындан ары – Конституциялык палата) 2013-жылдын 24-июлун-

2014-жылдын
31-январы
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 08-Р

да «Северная ПМК» ААКнын Жарандык процесстик кодекстин 337-10, 350-, 361-беренелеринин конституциялуу эместигин таануу жөнүндө өтүнүчү келип түшкөн.

Кайрылып жаткан тараптын пикири боюнча, ЖПКнын талаш-тартыш болгон ченемдери мыйзамдуу күчүнө кирген соттун чечимин аткарууга жана сот катасынын бар экендигин далилдеп берген жаңы жана кайра пайда болгон жагдайлар боюнча соттун чечимин кайра карап чыгууга мүмкүндүк бербейт. ЖПКнын талаш-тартыш болгон ченемдери Конституциянын 20-беренесинин 5-бөлүгүнүн 8-пунктун, 40-берененин 1-бөлүгүн бузган, ага ылайык ар бирине анын эркиндигин жана укугун соттук коргоого кепилдик берилмек жана соттук коргонуу укугу эч кандай чектөөгө жатпайт. Өз талаптарынын негиздемесинде кайрылган тарап төмөнкүдөй далилдерди келтирет.

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун 2011-жылдын 21-июнундагы аныктамасы менен А. Озова, М. Данильченко, Р. Ашимбаеванын жана Е. Акопьяндын өкүлү - С. Заидованын көзөмөл арыздары каралганга чейин деген аныктама менен Бишкек шаарынын Биринчи май райондук сотунун 2010-жылдын 25-октябрындагы чечимин жана Бишкек шаардык сотунун 2011-жылдын 1-февралындагы аныктамасын аткарууну токтото турган. Мында, Жогорку сот ЖПКнын 350-беренеси менен колдонгон, ага ылайык сот көзөмөлдүк даттануу чечилгенге чейин соттун чечимин токтото турууга укуктуу. Кайрылуучу тарап Кыргыз Республикасынын Жогорку соту Кыргыз Республикасынын сотторунун мыйзамдуу күчүнө кирген актылары бардык мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, юридикалык жактар, коомдук бирикмелер, кызмат адамдары жана жеке адамдар үчүн милдеттүү болот жана республиканын бүткүл аймагында аткарылууга тийиш деп аныктаган Конституциянын 100-беренесине карама-каршы келген ЖПКнын 350-беренесин колдонгон деп эсептейт. Кайрылуучу тараптын пикири боюнча, ушул конституциялык ченем, мыйзамдуу күчүнө кирген сот актыларын аткарууну токтото турууда мамлекеттик органдар үчүн, анын ичинде соттор үчүн дагы эч кандай өзгөчөлүктөрдү кылбайт. ЖПКнын 337-1 беренесинин мазмуну кассациялык инстанциядагы соттун алар тарабынан кассациялык арыздарды караганга чейин, мыйзамдуу күчүнө кирген сот актысын аткарууну токтото туруу укугу туурасындагы бөлүгүндө ЖПКнын 350-беренеси менен окшош.

Аны менен бирге, жаңы ачылган жагдайлар боюнча бүтүмдөрдү жараксыз деп таануу жөнүндө «Северная ПМК» ААКнын жарандык иштери жөнүндө доо арызы боюнча Жогорку соттун 2011-жылдын 19-октябрындагы токтомун кайра кароого «Северная ПМК» ААКна «Эл аралык тоолуу аймактарды өнүктүрүү фонду» ЖАКга, Миг-лотого, «Истейт Девелопмент» ЖЧКга Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун 2012-жылдын 13-июнундагы аныктамасы менен баш тартылган. Кайры-

№ 08-Р

луучу тарап, соттук актты кабыл алууга, мыйзамдуу күчүнө кирген сот актыларын жаңы пайда болгон жагдайлар боюнча кайра кароонун толук тизмегин камтыган ЖПКнын 361-беренеси негиз болду деп эсептейт. Кайрылуучу тараптын пикири боюнча, жарандык жана саясий укуктар жөнүндө Эл аралык пакттын жоболору, кандай гана болбосун жаңы же кайра пайда болгон жагдайлар соттун ката кетиргендигин талашсыз далилдеген болсо, бул мыйзамдуу күчүнө кирген соттун чечимин кайра карап чыгууга алып келүүгө зарыл деген принципти аныктайт. Демек, мыйзамдуу күчүнө кирген соттун актыларын жаңы пайда болгон жагдайлар боюнча кайра кароону чектөөчү ЖПКнын 361-беренеси Конституциянын 6-беренесинин 3-бөлүгүнө, 20-беренесинин 5-бөлүгүнүн 8-пунктуна карама-каршы келет.

Конституциялык палатанын судьялар коллегиясынын 2013-жылдын 4-сентябрындагы аныктамасы менен «Северная ПМК» ААКнын өтүнүчү конституциялык сот өндүрүшүнө кабыл алынган.

Өз кайрылуусун толуктоо иретинде «Северная ПМК» ААКнын өкүлү А.А. Гасанов, «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 32-беренесин жетекчиликке алып, 2013-жылдын 24-октябрында өз талаптарынын көлөмүн көбөйтүп, ЖПКнын 363-беренесинин конституциялуулугун текшерүүнү өтүнгөн. Бирок, А.А. Гасанов сот жыйналышынын жүрүшүндө өзүнүн ЖПКнын 363-беренесинин конституциялуулугун текшерүү жөнүндө талабын кайра чакыртып алуу тууралуу оозеки өтүнүч менен кайрылган.

Сот жыйналышынын жүрүшүндө, кайрылуунун субъекти кассациялык жана көзөмөл инстанцияларындагы соттор алар тарабынан берилген арыздарды же сунуштарды уруксат берилгенге чейинки соттук чечимдерди аткарууну токтото туруу укугу, ошондой эле жаңыдан келип чыккан жагдайлар боюнча мыйзамдуу күчүнө кирген сот актыларын кайра карап чыгуу үчүн негиздердин тизмесин чектөө бөлүктөрүндөгү укуктар боюнча ЖПКнын 337-10, 350- жана 361-беренелеринин конституциялуулугун текшерүү зарылдыгын көрсөтүү менен өзүнүн талаптарын тастыктаган.

Сот жыйналышында кайрылуучу тарап өзүнүн талабын колдоп, аны канааттандырууну суранды.

Жоопкер тараптын өкүлү кайрылуучу тараптын далилдери менен макул болбой, өтүнүчтү канааттандыруусуз калтырууну суранды.

Конституциялык палата иштин материалдарын изилдеп чыгып, жактардын далилдерин, жыйналышка катышкан башка жактын пикирин угуп, төмөнкүдөй тыянактарга келди:

1. «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 19-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык, Конституциялык

2014-жылдын
31-январы
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 08-Р

палата кайрылууда ченемдик укуктук актынын конституциялуулугу күмөн саналган бөлүгүнө гана тийиштүү болгон предмет боюнча актыларды чыгарат.

Демек, кассациялык жана көзөмөл инстанциялардын соттук чечимдерди аткарууну келип түшкөн арыздарды же сунуштарды алар тарабынан чечкенге чейин токтото туруу укугун аныктаган ЖПКнын 337-10, 350-беренелеринин жоболору жана жаңы ачылган жагдайлар боюнча мыйзамдуу күчүнө кирген соттук актыларды кайра кароонун негиздеринин тизмегин чектөө бөлүгүндө ЖПКнын 361-беренесинин жоболору ушул иш боюнча кароонун предмети болуп саналат.

Конституциялык палатанын кароосунун предмети болуп, төмөнкүдөй мазмундагы ЖПКнын ченемдери эсептелет:

«337-10 берене. Соттун чечимин аткарууну токтото туруу.

Кассациялык инстанция кассациялык даттануу же талап чечилгенге чейин соттун чечимдерин аткарууну токтото турууга укуктуу».

«350-берене. Соттун чечимин аткарууну токтото туруу.

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун сот коллегиясынын соттук курамы көзөмөлдүк даттануу же талап чечилгенге чейин соттун чечимин аткарууну токтото турууга укуктуу».

«361-берене. Кайра кароонун негиздери.

1. Добуш берүүнүн жыйынтыктары же шайлоонун натыйжалары жөнүндө тиешелүү шайлоо комиссиясынын чечимине карата сот актыларын кошпогондо, мыйзамдуу күчүнө кирген сот актылары жаңыдан келип чыккан жагдайлар боюнча, ошондой эле атайын администрациялоо жол-жобосу колдонулуп, анын натыйжасында карызкор жоюлганда жана юридикалык жактардын Мамлекеттик реестринен алып салынганда карызкорго карата банкроттук жөнүндө иштер боюнча кайра каралышы мүмкүн.

2. Жаңы пайда болгон жагдайлар боюнча сот актыларын кайра кароо үчүн төмөнкүлөр негиз болуп саналат:

1) арыз ээси билбеген жана биле албай турган иш үчүн олуттуу жагдайлар;

2) эгерде сот актысын кайра кароого эч кандай бөгөт болбосо, ал сот актысы негизделген мыйзамды Кыргыз Республикасынын Конституциялык соту Кыргыз Республикасынын Конституциясына ылайык келбейт деп тааныса;

3) соттун өкүмү мыйзамдуу күчүнө киргенден кийин күбөнүн же адистин атайылап жалган көрсөтмө бериши, эксперттин атайылап жалган корутунду чыгарышы, атайылап туура эмес которуу, жалган документтер же буюм далилдер аныкталса, ал токтомдун мыйзамсыз экендигине же сот актысынын негизсиздигине алып келсе;

4) соттун өкүмү мыйзамдуу күчүнө киргенден кийин тараптардын, ишке катышкан башка жактардын, же болбосо алардын өкүлдөрүнүн

№ 08-Р

кылмыштуу аракеттери же ошол ишти кароодо соттун кылмыштуу жосундары аныкталса;

5) ошол сот актысын чыгарууга негиз болгон соттун актысын же башка органдын токтомун алып салуу».

Жарандык процессуалдык кодекс мыйзамда белгиленген тартипке ылайык, №146 сандуу 1999-жылдын 29-декабрында кабыл алынган, «Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин Жарчысында» 2003-жылдагы №3 санында жарыяланган, Кыргыз Республикасынын ченемдик укуктук актыларынын Мамлекеттик реестрине киргизилген жана колдонуудагы кодекс болуп эсептелет.

2. Конституцияга ылайык ар кимге Конституцияда, мыйзамдарда, Кыргыз Республикасы катышуучусу болуп саналган эл аралык келишимдерде, эл аралык укуктун жалпыга таанылган принциптеринде жана ченемдеринде каралган анын укуктары менен эркиндиктерин соттук коргоого кепилдиктер берилет (40-беренесинин 1-бөлүгү).

Соттук коргонууга болгон укук жана анын курамдары – мыйзамдуу сотко болгон укук жарандык жана саясий укуктар жөнүндө Эл аралык пактта да каралган (14-беренесинин 1-пункту), анда ар бир адам өзүнүн укуктарын жана милдеттерин аныктоодо мыйзамдуулуктун негизинде түзүлгөн ыйгарым укуктуу, акыйкат жана көз карандысыз сот тарабынан ачык жана акыйкаттуу каралышына укуктуу деп бекитилген.

Конституциянын 6-беренесинин 3-бөлүгүндө Кыргыз Республикасынын укуктук тутумунун курамдык бөлүгү болуп саналган Конституциянын жана эл аралык-укуктук актылардын аталган жоболорунун маанисинен, ар биринин соттук коргоого болгон укугу, негизинен ишти кароо мыйзамдуу бекитилген сот тарабынан каралышы керек, анын бул ишти кароосу үчүн компетенциясы жана сот өндүрүшүн жүргүзүү тартиби алдын ала мыйзам тарабынан аныкталат (Конституциянын 93-беренесинин, 1, 4-бөлүктөрү, 96-беренесинин 1-бөлүгү, 99-беренесинин 4, 5-бөлүктөрү).

Бул учурда, соттук коргоого болгон укукту толук өлчөмдө ишке ашырууда конкреттүү кепилдиктерди караган жана укуктарды майнаптуу калыптандырууну камсыз кылган акыйкат сотко жөнөтүү процессин мыйзам аркылуу жөнгө салуу адамдын жана жарандын укугун чектеп же азайтпашы керек, ал эми аларды мүмкүн болгон чектөөлөр өлчөмдүү болушу керек жана конституциялык баалуулуктарды коргоо зарылдыгы менен шартталышы керек (Конституциянын 20-беренесинин 1, 2-бөлүктөрү, 93-беренесинин 1-бөлүгү).

3. Сот тарабынан ишке ашырылган сот өндүрүшү адамдын жана жарандын эркиндигин жана укугун коргоону камсыз кылууга багытталган жана мамлекеттик мажбурлоо менен камсыз кылынган мамлекеттик бийлик органынын бийлик актысы болуп саналган сот актысынын формасында чагылдырылат (Конституциянын 93-беренесинин 2, 4-бөлүктөрү,

2014-жылдын
31-январы
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 08-Р

100-беренесинин 2-бөлүгү). Сот актысы мыйзамдуу күчүнө кирген учурдан тартып, ал төгүнгө чыгарылгыс, өзгөчөлүк, милдеттүүлүк, преюдициалдуулук, аткаруучулук касиетке ээ болот жана алмашкыс болуп калат, эгер мыйзамдуулук жана негизделгендик талаптарына жооп берсе (ЖПКнын 198-беренеси).

Жогорку сот тарабынан ишти кайталап кароодогу ар биринин укугун караган конституциялык жоболорду (Конституциянын 20-беренесинин 5-бөлүгүнүн 3-пункту) ишке ашырууда, мыйзам чыгаруучу мыйзамда мыйзамдуу күчүнө кирген соттук актыларды кассациялык тартипте, көзөмөлдүк тартипте жана жаңыдан келип чыккан жагдайлар боюнча ишти кайталап кароо мүмкүндүгүн караган. Көрсөтүлгөн процесстик инструменттердин максаты мыйзамдуулукту текшерүү жана соттор тарабынан чыккан чечимдердин негизделиши болуп саналат, жана ушуну менен жарандардын эркиндиги жана укугу майнаптуу корголот.

Бул мааниден алып караганда, камсыз кылуучу чаралардын жоктугу соттук коргоого болгон укукту толук өлчөмдө жана жетишээрлик майнаптуу кепилдик берүүгө мүмкүндүк бербейт.

Мындай мыйзам жоболору Конституциянын 20-беренесинин 5-бөлүгүнүн 3-пунктуна, 40-беренеге, 96-берененин 1-бөлүгүнө, 99-берененин 5-бөлүгүнө жана жарандык жана саясий укуктар жөнүндө Эл аралык пакттын 14-беренесинин 5-, 6-бөлүктөрүнүн талаптарына жооп берет, анда ар бирине соттук коргоого укук кепилденет, ал компетенттүү, көз карандысыз жана адилет сот тарабынан жүргүзүлгөн акыйкат соттук иликтөө принцибине негизделиши керек жана соттук ката кетирилгендикти тапкан учурда соттун чечимин кайра карап чыгуу мүмкүндүгүн алыш керек.

4. Конституцияга ылайык, Кыргыз Республикасынын сотторунун мыйзамдуу күчүнө кирген актылары бардык мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, юридикалык жактар, коомдук бирикмелер, кызмат адамдары жана жеке адамдар үчүн милдеттүү болот жана республиканын бүткүл аймагында аткарылууга тийиш (Конституциянын 100-беренесинин 1-бөлүгү). Бул конституциялык ченем сот тарабынан бекитилген милдеттенме көрсөтүлгөн соттук актыларда жана укуктук баалоодо, ошондой эле соттук чечимдерди милдеттүү аткарууда милдет катары карайт.

Ушуну менен бирге, соттук чечимдин милдеттүүлүгү, алардын ишке катыштыбы, же жокпу, мындай көз карандысыз бардык адамдарга тең жайылтылат, ишке катышкан адамдар үчүн соттук чечимдин милдеттүүлүгү өз жүрүм-турумун соттук чечиминин жазма буйругуна ылайык алып жүрүү экендигин билдирет; башка субъекттер айрым бир аракеттерди жүргүзүшү керек же кабыл алынган чечимди бузбашы керек. Соттун чечими Кыргыз Республиканын бүткүл аймагында аткарылууга тийиш.

№ 08-Р

Жалпы эреже боюнча соттук чечимдин аткарылгандыгы чечимди дароо аткаруу учурларды кошпогондо (ЖПК 212, 213-бер.) мыйзамдуу күчүнө кирген күндөн тартып башталат, жана эгер чечим ыктыярдуу аткарылбаса, мыйзамды мажбурлап аткаруу механизмдерин ишке киргизүү алдын ала каралат.

Мунун менен бирге, сот актысынын аткарылышын токтото туруу сот тарабынан мыйзамда белгиленген тартипте жүзөгө ашырылышы мүмкүн (Конституциянын 99-беренесинин 4-бөлүгү). Анда, кассациялык, көзөмөлдүк даттанууларды же талаптарды чечүүгө чейин, мыйзамдуу күчүнө кирген соттун чечимдерин аткарууну токтото туруу соттук актынын ролун, маанисин жана кесепеттерин кемитүүгө алып келбейт, ушул мезгил ичинде карызкор үчүн милдетүүлүгү сакталат жана соттук коргонуу укуктарына чектөөгө болбойт.

Мыйзам чыгаруучу соттук актыларды аткарууну токтото туруунун негиздерин, жол-жоболорун жана ыкмаларын алдын ала кароодо, аларды кассациялык жана көзөмөлдүк соттук инстанцияларда кайра кароодо соттун чечимдерин аткарууга мүмкүн эмес учурларын алып салуу зарылчылыгынан улам чыккан. Мындай механизмдердин жоктугу Конституция тарабынан кепилденген майнаптуу соттук коргонуу принцибин жетиштүү чекте камсыз кыла албайт.

Өз мааниси боюнча дароо кабыл алынууга жаткан, камсыз кылуучу чара катары соттук чечимди аткарууну токтото туруу процесси соттук териштирүүнүн катышуучуларынын укуктарын жана эркиндиктерин чектөө же кемсинтүү катары баалоого болбойт, ал ишти маңызы боюнча ишти кароо процессинде толук өлчөмдө ишке ашырылышы мүмкүн.

Ушуга байланыштуу, мыйзамдуу күчүнө кирген соттук актылардын милдеттүүлүгүн жана аткарылгандыгын караган Конституциянын 100-беренесин мамлекеттик органдар тарабынан жарандын укуктарын жана эркиндиктерин майнаптуу соттук коргонуу кепилдигине, анын ичинде ишти жогору турган сот кайра кароо укугун камсыз кылууга жалпыга багытталган Конституциянын 99-беренесинин 4-бөлүгүнүн жоболору менен ажырагыс байланышта кароого керек.

Ошентип, текшерилип жаткан ЖПКнын 337-10 жана 350-беренелери, мыйзам чыгаруучу тарабынан жогорку көрсөтүлгөн конституциялык ченемдерди ишке ашырууда кабыл алынган Конституцияга карама-каршы келбейт.

5. ЖПКнын 361-беренесинин текшерилип жаткан ченеминин жоболору адамдын укуктарына жана эркиндиктерине соттук коргонуунун конституциялык кепилдиктерин ишке ашырууга жана жогорку соттордун ишти кайра кароодо ар кимдин укугу эч кандай чектөөгө жатпагандыгы мыйзам чыгаруучу тарабынан кабыл алынган. Белгилеп кетүүчү нерсе, кайрылуучу тарап өтүнүчүндө өзүнүн жүйөлөрүн негиздеп келтирилген жарандык жана саясий укуктар жөнүндө Эл аралык пакттын

2014-жылдын
31-январы
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 08-Р

жоболору (Пакттын 14-беренесинин 6-пункту) кылмыштык куугунтуктоого колдонууга шартталган жана ушул иште каралууга мүмкүн эмес.

Муну менен бирге, Конституциялык палата мыйзамдуу күчүнө кирген сот актыларынын кайрадан ачылган жагдайлары боюнча кароо тартиби жарандык процесстин өзгөчө стадиясы катары каралат. Процесстик-укуктук коргоонун бардык каражаттары колдонулууга болбогон же бүтүрүлбөгөн убакта өз багыты жана мазмуну боюнча мыйзамдуу күчүнө кирген сот актыларынын кайрадан ачылган жагдайлары боюнча кайра кароо адамдын жана жарандын укуктарын жана эркиндиктерин соттук коргоонун зарыл шарттары катары соттук актылардын акыйкаттыгын кепилдик берүүгө, ошондой эле сот актыларынын акыйкаттуулугу жана туруктуулугу сыяктуу баалуулуктардын балансын колдоо үчүн арналган.

Жарандык процесстик мыйзамдын ченемдеринин маанисинен чыккан жаңы ачылган жагдайлар ишти карап жаткан учурда катышып жаткан адам билбей калган жана биле албай турган, жана ошондой эле ишти карап жаткан сотко бул жөнүндө артында билдирген ушундай бир жагдайларды көрсөтөт. Ушул «жаңы ачылган жагдайлар» түшүнүгүнөн чыгып, ЖПКнын 361-беренесинин 2-бөлүгүнүн 2-, 5-пункттары өзүнүн укуктук жаратылышы боюнча жаңы жагдайлар болуп саналат. Мында алар жаңыдан келип чыккан жагдайлар боюнча соттук актыларды кайрадан кароо үчүн негиз болгон жарандык процесстин бир стадиясына бириктирилген. Жаңы жагдайлардын айырмалоочу белгилери болуп иш каралгандан кийин жана соттук актылар чыккандан кийин алардын пайда болгондугу саналат. Кайрадан ачылган жагдайлардын дагы, жана жаңы келип чыккан жагдайлардын дагы укуктук кесепеттери болуп соттук чечимдердин кайра каралышы эсептелет. Кайрадан ачылган жагдайлар, жаңы келип чыккан жагдайлар сыяктуу эле соттук чечимдерди кайрадан кароо үчүн негиз катары так сызылган чектери бар болушу керек жана абстракттуу түшүнүктөрдү камтыбашы керек, андай болбосо бул укуктук туруктуулукка жана соттук актылардын айкындуулугуна карама-каршы келет жана укуктук мамлекеттин принциптеринин бузулушуна алып келет. Ошондуктан Конституциялык палата кайра ачылган жагдайлардын толук тизмегинде сот адилеттигине жетүүгө чектөө болгондугун көрбөйт.

ЖПКнын 361-беренесинин 2-бөлүгүндөгү мыйзам чыгаруучу тарабынан жол берилген пайдалануудагы «жаңыдан келип чыккан жагдайлар» жана «жаңы пайда болгон жагдайлар» деген аралаш түшүнүктөрдү ЖПКга өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү жолу менен четтетүү мүмкүн.

Жогоруда айтылгандардын негизинде, «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 46-, 47-, 48-, 51-, 52-беренелерин жетекчиликке алып, Конституциялык палата

2014-жылдын
31-январы
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 08-Р

ЧЕЧТИ:

1. Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексинин 337-10, 350-, 361-беренелери Конституцияга карама-каршы келбейт деп таанылсын.

2. Чечим акыркы жана даттанууга жатпайт, жарыяланган учурдан тартып күчүнө кирет.

3. Чечим бардык мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, кызмат адамдары, коомдук бирикмелер, юридикалык жана жеке жактар үчүн милдеттүү жана республиканын бардык аймагында аткарылууга жатат.

4. Чечим Кыргыз Республикасынын мамлекеттик бийлик органдарынын расмий басмаларында, Конституциялык палатанын атайын сайтында жана «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын Жарчысына» жарыялансын.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫ

«Северная ПМК» ачык акционердик коомунун кайрылуусуна байланыштуу Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексинин 337-10, 350, 361-беренелеринин конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын 2014-жылдын 13-январындагы чечимине Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын судьясы Э.Ж. Осконбаевдин

ӨЗГӨЧӨ ПИКИРИ

Бул өзгөчө пикир Конституциялык палатанын 2014-жылдын 13-январындагы Чечиминин далил-негиздерден турган бөлүгүнө тиешеси бар жана Кыргыз Республикасынын Жарандык процесстик кодексинин 337-10 жана 350-беренелеринин мазмунун жана маңызын баалоо маселелери боюнча позициялардын ажырымдыгы менен шартталган.

Конституциянын 99-беренесинин

4-бөлүгү мыйзам тарабынан бекитилген тартипте сот актысын токтотууга жол берет ошол себептен улам ЖПКнын көрсөтүлгөн ченемдери Конституцияга карама-каршы келе албашы шексиз.

Ошону менен бирге, Конституциялык палата, ЖПКнын талашылган ченемдеринин конституциялуулугу жөнүндө чечим кабыл алуу менен, бир катар тутумдук маселелерди жашырган эки беренеге

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун
Конституциялык палатасынын судьясы
Э.Ж. Осмонбаевдин
Өзгөчө пикири

таандык алардын юридикалык конструкциясынын өзгөчөлүгүнө талаптагыдай көңүл бурган эмес.

Мыйзамдуу күчүнө кирген сот актысынын төгүнгө чыгарылбастыгына, өзгөчөлүгүнө, милдеттүүлүгүнө жана преюдициалдуулугуна эч нерсе шек туурдурбашы керек экендигин унутпашыбыз керек, анын эн жогорку баалуулугу мына ушунда (Конституциянын 100-беренеси). Бул касиеттерсиз, сот адилеттиги формалдуу мүнөзгө ээ болот жана коом үчүн өзүнүн реалдуу маанисин жоготот.

Конституциялык палата, чечимди жүйөлөө менен, кассациялык жана көзөмөл сот инстанцияларын жогору турган сот тарабынан ишти кайрадан кароого ар бир адамдын конституциялык укугун түздөн-түз ишке ашыруу механизми катары жаңылыш карап жатат (Конституциянын 20-беренесинин 5-бөлүгүнүн 3-пункту). «Ишти кайрадан каратуу», башкача айтканда иш боюнча экинчи жолу толук кандуу соттук териштирүү жарандык процесстик мыйзамга ылайык даттануу инстанциясында гана мүмкүн жана мыйзамдуу күчүнө кире элек сот актыларына тиешелүү.

Кассациялык жана көзөмөл сот инстанцияларында болсо иштин материалдарынын соттун жыйынтыкттарына жана укук колдонуу тууралыгына дал келиши гана бааланат, ал өзүнүн маңызы боюнча «жогору турган сот тарабынан ишти кайра кароо» катары эсептеле албайт. Кассациялык жана көзөмөл инстанциялары өз багыты боюнча мыйзамдуу күчүнө кирген сот чечимин кайра кароо мүмкүндүгүн берет, бирок бул инстанциялардын мыйзамдуу укуктуулугу сот жаңылыштыгын иш жүзүндө тапканга чейин мыйзамдуу күчүнө кирген сот ак-

тыларынын үстүнөн кандай болгондо да үстөмдүк кылбашы керек.

Ошентип, Конституция мыйзамдуу күчүнө кирген сот актысынын укуктук аныктыгын жана туруктуулугун жогору баалайт. Бул укуктук концепция анын мыйзамдуулугуна жана негиздүүлүгүнө алдын ала шек санабоо үчүн кассациялык жана көзөмөл инстанциялары тарабынан мыйзамдуу күчүнө кирген соттук чечимди аткарууну токтотуу жол-жоболорун колдонууда да сакталышы керек. Бул үчүн мыйзам жобосу катуу регламенттелген жол-жоболорду колдонууда негиздердин так көрсөтүлгөн алкагы менен жазма буйруктарды камтышы керек. Бирок, тилекке каршы, ЖПКнын талашылып жаткан ченемдери таптакыр башка мүнөзгө ээ.

337-10-статья. Соттун чечимин аткарууну токтото туруу

Кассациялык инстанция кассациялык даттануу же талап чечилгенге чейин соттун чечимдерин аткарууну токтото турууга укуктуу.

(КР 2004-жылдын 8-августундагы №110 Мыйзамынын редакциясына ылайык)

350-статья. Соттун чечимин аткарууну токтото туруу

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун сот коллегиясынын соттук курамы көзөмөлдүкдаттануу же талап чечилгенге чейин соттун чечимин аткарууну токтото турууга укуктуу.

(КР 2004-жылдын 8-августундагы №110, 2008-жылдын 25-июлундагы №168 Мыйзамдарынын редакцияларына ылайык)

Аталган ченемдердин мазмуну көрсөткөндөй, алардын диспозициясында камтылган эрежелер сотторго өз

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун
Конституциялык палатасынын судьясы
Э.Ж. Осконбаевдин
Өзгөчө пикири

кароосу боюнча сот чечимин аткарууну токтотуу зарылдыгынын деңгээлин баалоого мүмкүндүк берет. Так укуктук регламенттөөнүн жоктугу жогору турган сотторго чечим кабыл алууда чексиз кароо укугун берет. Мындай бир маанилүү эместик мыйзамдык күчүнө кирген сот актыларына карата мүмкүн эмес жана укуктук аныкталгандыктын абалына терс таасир тийгизет жана сот

адилеттигин жүргүзүү учурунда коррупциянын күчөшүнө шарт түзөт.

Жогоруда айтылгандардын негизинде, мыйзам чыгаруучу тарабынан ЖПКнын 337-10 жана 350-беренесин кабыл алууда Конституция тарабынан бекитилген принциптерди жана артыкчылыктарды эске алуу менен кайрадан карап чыгышы керек.

Судья

Э.Ж. Осконбаев

КЫРГЫЗ
РЕСПУБЛИКАСЫНЫН
АТЫНАН

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ СОТУНУН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ**

2014-жылдын
7-февралы
Бишкек шаары

№ 10-Р

**жаран Евгений Владимирович Осинцевдин
кайрылуусунун негизинде Кыргыз Республикасынын
Жазык-процесстик кодексинин 384-беренесинин
жана 387-беренесинин 1-бөлүгүнүн
конституциялуулугун текшерүү жөнүндө иш боюнча**

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы: төрагалык кылуучу – судья М.Ш. Касымалиев, судьялар Ч.А. Айдарбекова, М.Р. Бобукеева, Ж.М. Макешов, Э.Т. Мамыров, А.О. Нарынбекова, Э.Ж. Осконбаев, К.С. Сооронкулованын курамында,

жыйналыштын катчысы Н.А. Илиязованын;

кайрылуучу тарап - жаран Е.В. Осинцевдин, Е.В. Осинцевдин ишеним катынын негизиндеги өкүлү А.П. Волосатованын;

жоопкер тарап - Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин ишеним катынын негизинде өкүлү болгон К.Р. Садыковдун;

башка жак – Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун ишеним катынын негизиндеги өкүлү А.Т. Нурбековдун, Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратуранын ишеним катынын негизиндеги өкүлү Л.Ю. Усмановалардын катышуусу менен Конституциянын 97-беренесинин 1-, 6-, 8-, 9-, 10-бөлүктөрүн, «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 4-, 18-, 19-, 37-, 42-беренелерин жетекчиликке алып, ачык сот жыйналышында Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин (мындан ары - ЖПК) 384-беренесинин жана 387-беренесинин 1-бөлүгүнүн конституциялуулугун текшерүү жөнүндө ишти карады.

Жаран Евгений Владимирович Осинцевдин өтүнүчү ишти кароого себеп болду.

Ишти кароого негиз болуп, Жазык-процесстик кодексинин (мындан ары - ЖПК) 384-беренесинин жана 387-беренесинин 1-бөлүгүнүн Конституцияга ылайык келбегендиги жөнүндөгү маселеде күмөндүүлүктүн пайда болуусу саналат.

Сот жыйналышына ишти даярдоону жүргүзгөн судья-баяндамачы Ч.А. Айдарбекованын маалыматын угуп, берилген материалдарды изилдеп, Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы

ТАПТЫ:

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасына (мындан ары - Конституциялык палата) 2013-жылдын 16-июлун-

№ 10-Р

да жаран Евгений Владимирович Осинцевдин ЖПКнын 384-беренесинин жана 387-беренесинин 1-бөлүгүнүн конституциялуулугун текшерүү жана Конституциянын 16- жана 40-беренелерине ылайык келбегендигин таануу жөнүндө өтүнүчү келип түшкөн.

Берилген материалдар көрсөткөндөй, Свердлов райондук соту 2010-жылдын 14-октябрында Е.В. Осинцевге карата айыптоо өкүмүн чыгарган, анын пикири боюнча, ал Конституциянын 20-беренесинин 4-бөлүгүнүн 1-пункту, 24-беренесинин 1-, 3-, 5-бөлүктөрү, 26-беренесинин 2-, 4-бөлүктөрү, 27-беренесинин 1-бөлүгү менен каралган анын конституциялык укуктары бузулган. Ошондой эле, анын пикири боюнча, жарандык жана саясий укуктар жөнүндө Эл аралык Пакттын 9-беренесинин 1-, 2-, 3-, 5-пункттары, 2-берененин 3-пунктун «а», «b», «с» бөлүктөрү бузулган, анда укуктары жана эркиндиктери бузулган адамга, бул бузуу расмий түрдө аракет кылуучу адамдар тарабынан жасалган учур болсо да, укуктук коргоонун майнаптуу каражаты менен камсыз кылуу боюнча мамлекеттин милдети каралган.

Е.В. Осинцевдин пикири боюнча, көзөмөл инстанциядагы сот тергөө тарабынан тергөө жана жергиликтүү соттордо соттук териштирүү учурунда одоно бузууларга карабастан, өкүмдү күчүндө калтырган.

Ушуга байланыштуу Е.В. Осинцев Конституция тарабынан, атап айтканда, 40-беренеси менен кепилденген, ага ылайык ар кимге ушул Конституцияда, мыйзамдарда, Кыргыз Республикасы катышуучу болуп саналган эл аралык келишимдерде, эл аралык укуктун жалпыга таанылган принциптеринде жана ченемдеринде каралган анын укуктары менен эркиндигин соттук коргоого кепилдиктер берилген, бирок ЖПКнын 384-беренеси ага укугун жүзөгө ашырууга жол бербегендигин белгилейт.

Мындан тышкары, ЖПКнын 387-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык жаңы ачылган жагдайлар боюнча өндүрүштү козгоо укугу прокурорго таандык. Ушуга байланыштуу, Е.В. Осинцев прокурор айыпты колдоо менен тергөөгө көзөмөлдү жүзөгө ашыруучу адам деп болжолдойт. Албетте, тергөө жүргүзүлүп жатканда, процесстик тартип бузулгандыгы тастыкталган документтер табылган учурда, прокурор өзүнүн жеке каталарды таанууга жана жаңыдан ачылган жагдайлар боюнча өндүрүштү кайра баштоого кызыктар эмес. Мында, сот прокурордун токтому жок жаңы ачылган жагдайлар боюнча иш козгоого ыйгарымдуу эмес. Е.В. Осинцевдин пикири боюнча, бул ченем жарандардын сотко түздөн-түз кайрылууга мүмкүндүк бербейт жана сот өндүрүшүнүн катышуучуларынын бузулган укуктарын майнаптуу ордуна келтирүүгө тоскоолдук түзөт. Кыргыз Республикасынын прокуратурасы жаңыдан ачылган жагдайларга сот актысы менен гана бекитилгендерди киргизет. Башкача айтканда, жаңыдан ачылган жагдайлар боюнча ишти кайра кароо жөнүндө арызданып жаткан адам, процесстик ченемдерди бузган адамдардын күнөөсүн далилдеп берүүгө тийиш.

2014-жылдын
7-февралы
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 10-Р

Бул учурда Конституциянын 16-беренеси тикелей бузулууда деп Е.В. Осинцев эсептейт, ага ылайык адам, анын укуктары жана эркиндиктери эң жогорку баалуулук, ошондуктан аларды коргоо – мамлекеттин негизги милдети. Ушуга байланыштуу, Е.В. Осинцев өзүнүн өтүнүчүндө Конституциялык палатанын көңүлүн ЖКнын 384-беренесинин жана 387-беренесинин 2-бөлүгү Конституцияга ылайык келбегендиги жөнүндө маселеде анык эместик бар экендигине буруп, жана ушул ченемди конституциялуулук предметине карата текшерүүнү өткөрүүнү суранат.

Конституциялык палатанын судьялар коллегиясынын 2013-жылдын 23-августундагы аныктамасы менен арыз берүүчүнүн өтүнүчү конституциялык сот өндүрүшкө кабыл алынган.

Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешинин өкүлү К.Р. Садыков ЖКнын 387-беренесинин 1-бөлүгү жана 384-беренеси Конституциянын ченемдери менен карама-каршы келбейт деп эсептейт, анткени, кылмыш-укуктук жана кылмыш-процесстик жөнгө салуу тутумунда өзүнүн конституциялык-укуктук мааниси боюнча алар (ченемдер) Конституция жана эл аралык укуктук ченемдери тарабынан соттолгондун укуктарын коргоого багытталган жана анын процесстик таризде мыйзам тарабынан бекитилген майнаптуу соттук коргонуу укугунан ажыратылбаган, демек, анын укуктары менен жана эркиндиктери басмырланбаган.

Конституциялык палата иштин материалдарын изилдеп чыгып, жактардын далилдерин угуп, төмөнкүдөй тыянактарга келди:

1. «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Республикасынын конституциялык Мыйзамынын 19-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык, Конституциялык палата кайрылууда ченемдик укуктук актынын конституциялуулугу күмөн саналган бөлүгүнө гана тийиштүү болгон предмет боюнча актыларды чыгарат.

Демек, бул иш боюнча Конституциялык палатанын кароосунун предмети болуп, төмөнкүдөй мазмундагы ЖКнын 384-беренеси жана 387-беренесинин 1-бөлүгү саналат:

«384-берене. Иш боюнча иш жүргүзүүнү кайра баштоонун негиздери

(1) Соттун күчүнө кирген өкүмү, аныктама, токтому жокко чыгарылышы жана иш боюнча иш жүргүзүүнү жаңы ачылган жагдайлар боюнча кайра баштоо мүмкүн.

(2) Жаңы ачылган жагдайлар боюнча жазык иши боюнча иш жүргүзүүнү кайра баштоонун негиздери:

1) жосундун жазалануусун болтурбоочу же жазаны жеңилдетүүчү мыйзамдын күчүнө кирүүсү;

2) соттун мыйзамдуу күчүнө кирген өкүмү тарабынан белгиленген мыйзамсыз же негизсиз өкүм, аныктама, токтом чыгарууга алып келген жабырлануучунун же күбөнүн түшүндүрмөлөрүнүн, эксперттин кору-

№ 10-Р

тундусунун атайылап жалган берилиши, ошого тете буюм далилдери-нин, тергөө жана сот аракеттеринин протоколдорунун жана башка до-кументтердин атайылап жалган берилиши же котормонун атайын туура эмес которулушу;

3) мыйзамсыз жана негизсиз өкүмдүн, аныктаманын, токтомдун чы-гышына алып келген тергөөчүнүн же прокурордун, соттун мыйзамдуу күчүнө кирген өкүмү тарабынан белгиленген кылмыштуу аракеттери;

4) ушул ишти кароодо алар тарабынан жасалган, соттун мыйзамдуу күчүнө кирген өкүмү тарабынан белгиленген судьялардын кылмыштуу аракеттери;

5) өкүмдү, аныктаманы чыгарууда өз алдынча же мурда белгилен-ген жагдайлар менен бирге соттолгон адамдын күнөөсү жок экендиги жөнүндө же ал үчүн соттолгонго караганда оордугу боюнча башка кыл-мыш жасагандыгы жөнүндө мурда белгиленген жагдайлар менен бирге, же акталган адамдын же өзүнө карата иш токтотулган адамдын күнөөлүү экендиги жөнүндө күбөлөндүргөн, өкүмдү чыгарууда сотко белгисиз болгон жагдайлар болуп саналат.

(3) Ушул берененин экинчи бөлүгүнүн 1-, 3-пункттарында саналып өткөн жагдайлар өкүмдөн тышкары мөөнөттүн эскиргендигинин, му-напыс же кечирим берүү актысынын айынан, күнөөкөрдүн өлүмүнө же күнөөкөр катары тартуу үчүн жашы жетпегендигине байланыштуу жа-зык ишин токтотуу жөнүндө соттун аныктамасы, токтому, прокурордун, тергөөчүнүн токтому тарабынан белгилениши мүмкүн».

«387-берене. Иш жүргүзүүнү козгоо

(1) Жаңыдан ачылган жагдайлар боюнча иш жүргүзүүнү козгоо уку-гу прокурорго, сотко - жосундун жазалануусун болтурбоочу же жазаны жеңилдетүүчү күчүнө кирген мыйзамдын негиздери боюнча жаңы ачыл-ган жагдайлар боюнча өндүрүш козгоо бөлүгүнө таандык».

Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодекси мыйзамда белгиленген тартипке ылайык, №62 сандуу 1999-жылдын 30-июнунда кабыл алынган, «Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексин колдонууга киргизүү жөнүндө» Мыйзамы менен №63 сандуу 1999-жыл-дын 30-июнунда киргизилген, «Эркин-Тоо» газетасында 1999-жылдын 21-июлунда №59-60-61-62 сандарында жарыяланган жана колдонуудагы кодекс болуп эсептелет.

2. Ар бирине Конституцияда, мыйзамдарда, Кыргыз Республикасы катышуучу болуп саналган эл аралык келишимдерде, эл аралык укуктун жалпыга таанылган принциптеринде жана ченемдеринде каралган анын укуктары менен эркиндиктерин соттук коргонуу укугун Конституция кепилдейт (40-беренесинин 1-бөлүгү).

Жарандык жана саясий укуктар жөнүндөгү Эл аралык пактка ылай-ык (14-беренесинин 6-пункту), эгер кандайдыр бир жаңы же жаңыдан ачылган жагдай соттук каталыкты талашсыз деп далилдесе, анда сот-

2014-жылдын
7-февралы
Бишкек шаары

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ
СОТУНУН КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫНЫН
ЧЕЧИМИ

№ 10-Р

тук чечим кайра кароого жатат. Ошондуктан, кандай гана жазык сот өндүрүшүн жүзөгө ашырууда анын органдары менен кызмат адамдары тарабынан кетирилген бузуулар болбосун, жоюунун майнаптуу укуктук механизмдерин түзүү менен, мамлекет соттук коргоого болгон конституциялык укукту таанууга, сактоого жана коргоого тийиш.

Ошентип, кылмыш-процесстик мыйзам соттор тарабынан жазык иштерин кароо тартибин жөнгө салат, мындан тышкары, сот чечимдеринин мыйзамдуулукту камсыз кылуунун жана негиздүүлүгүнүн кошумча кепилдиги катары мыйзамдык күчүнө кирген соттук актыларды, ошондой эле жаңыдан ачылган жагдайларды кайра кароо мүмкүндүгүн карайт.

Жаңыдан ачылган жагдайлар боюнча ишти кайра баштоо – бул кылмыш процессинин өз алдынча стадиясы, анын мааниси сот адилеттиги туура жүзөгө ашыруунун маанилүү кепилдиги болуп саналат, жазык сот өндүрүшүндө жарандардын укуктарын жана мыйзамдуу кызыкчылыктарын камсыз кылуунун бир каражаты катары кызмат кылат.

Белгилеп кетүү керек, жаңыдан ачылган иштер боюнча ишти баштоонун эрежеси мыйзамдык күчүнө кирген чечимдерге гана жайылтылат, жана мыйзамдык күчүнө кире элек соттук чечим чыга электе, кылмыш процессинин башка стадиясындагы кандайдыр бир белгисиз жагдайларды табууга колдонулбайт. Мындай учурларда бул жагдайларды табуу бул стадияда колдонулуучу эрежелер боюнча жүргүзүлөт.

Өзүнүн арналышы боюнча, жазык процессинин бул стадиясы сот актыларынын акыйкаттуулугун адамдын жана жарандын укугун жана эркиндиктерин соттук коргоонун сөзсүз шарты катары кепилдик берүүгө, ошондой эле акыйкат соттун адилеттүүлүгү жана сот актыларынын туруктуулугу сыяктуу баалуулуктарды коргоого талап коюлган.

Жаңыдан ачылган жагдайлар деп өкүм же башка сот чечими чыккан убакытта бар болуп, бирок сот чечими чыгарылган учурда сотко белгисиз болгон жагдайлар саналат. ЖПКнын каралуучу ченеми (384-берене) жаңыдан ачылган жагдайлар боюнча жазык ишке өндүрүштү кайра баштоо үчүн негиз болуп саналган жагдайларды карайт.

Белгилеп кетүү керек нерсе, мыйзам чыгаруучу соттук иликтөөнүн акыйкаттуулугу, укуктук аныктык, укуктардын туруктуулук принциптери менен ылайык келген жагдайлардын толук жана так аныкталган, ченелген критерийлерин бекитип берген. Буга байланыштуу, алардын конституциялуулугу күмөндүктү жаратпайт.

Бирок, жаңыдан ачылган жагдайлар менен катар мыйзам чыгаруучу жарандык жана саясий укук жөнүндө Эл аралык пакттын 14-беренесинин 6-пунктуна ылайык, жаңы жагдайлар боюнча соттук актыны карап чыгуу үчүн негиз болуп бере турган жаңы жагдайларын да карай алат. Мыйзамдык күчүнө кирген соттук актыларды кайра карап чыгуу үчүн негиз болуучу жаңы жана жаңыдан ачылган жагдайлар боюнча Конституциялык палатанын көз карашы сот өндүрүшүндө Конституциялык палатанын 2014-жылдын 31-январындагы чечиминде билдирилген.

№ 10-Р

Ошентип, жаңыдан ачылган жагдайлар боюнча болобу, жаңы жагдайлар болобу, укуктук кесепеттер болуп, соттук чечимди кайра кароо саналат. Мында, жаңы жагдайлар, ошондой эле жаңыдан ачылган жагдайлар соттук чечимдерди кайра кароонун негизи катары так чийилген чеги болушу керек жана абстракттуу аныктама камтыбашы керек, болбосо бул соттук актылардын укуктук туруктуулук менен аныктамалыктардын карама-каршылыгына алып келет жана укуктук мамлекеттин принциптеринин бузулуусуна алып келет. Ошондуктан, Конституциялык палата тарабынан жаңыдан ачылган жагдайлардын толук тизмегинде адилеттүү сотко жетүүнүн чектери каралбайт.

3. Мыйзам чыгаруучу жаңыдан ачылган жагдайлар боюнча өндүрүштү козгоо укугун прокурорго жана сотко таандык деп бекиткен (ЖПКнын 387-беренесинин 1-бөлүгү). Прокурор менен сот жаңыдан ачылган жагдайлар боюнча өндүрүштү козгой турган негиздерди чектөө зарылдыгы алардын ыйгарым укуктарынын жаратылышы менен шартталган.

Атап айтканда, жаңыдан ачылган жагдайлар боюнча ишти кайра баштоо стадиясындагы прокурордун ишмердүүлүгү тергөө ишин жүргүзүп жаткан органдардын кызмат адамдарынын аракетинин мыйзамдуулугуна көзөмөлдү жүзөгө ашыруу боюнча ишине кирет (Конституциянын 104-беренесинин 2-пункту). Бул иштин алкагында прокурор жарандардан келип түшкөн арыздарга, же болбосо уюмдардын кызмат адамдарынын билдирүүлөрүнө байланыштуу кайрадан ачылган жагдайлар боюнча өндүрүштү козгоого, ошондой эле тергөөнүн жүрүшүндө алынган жана башка жазык иштерин кароодо табылган маалыматтарды кароого укуктуу.

Прокурор ага келип түшкөн билдирүүлөрдө жаңыдан ачылган жагдайлардын белгилери боюнча жетишээрлик дайындарлар бар учурда, жаңыдан ачылган жагдайлар боюнча жазык ишин козгоо туурасына токтом чыгарат жана бул жагдайларга текшерүү жүргүзөт же бул боюнча тергөөчүгө тапшырма берет. Жаңыдан ачылган жагдайлардын ар бири текшерилүүгө жатат. Көрсөтүлгөн кызмат адамдары мыйзамга ылайык, мыйзам тарабынан каралган жаңыдан ачылган жагдайларды бекитүү үчүн зарыл болгон тергөө аракеттерин жүргүзүшөт. Буга байланыштуу, өндүрүштү козгоонун маңызы, прокурор тарабынан кабыл алынган чечимден соттолгондун жана акталгандын тагдыры көз каранды болгонунда, аларга карата мыйзамдык күчүнө кирген өкүм, аныктама же соттун токтому бар.

Ошентип, бул өндүрүштү козгоо прокурордун компетенциясына кирет, бул ишти кайра баштоо укугуна сот гана ээ. Өндүрүштү козгогондон кийин, прокурорго мыйзамдык күчүнө кирген өкүм, аныктама же токтомдун акыйкаттуулугуна күмөндүүлүктү жараткан жагдайларды ачууну чечүү жөнүндө маселени коюу укугун, сотко – чечүү укугун

№ 10-Р

берүүчү тергөө аракеттерин аткаруу мүмкүн болуп калат. Бул учурда көрсөтүлгөн сот актыларынын ар бири мурда каралган иш боюнча чыныгы, мыйзамдык күчкө ээ акты болуп саналат.

Жосундун жазалануусун четтетүүчү же жазаны жеңилдетүүчү (ЖПКнын 384-беренесинин 2-бөлүгүнүн 1-пункту) мыйзам күчүнө кирген учурда жаңыдан ачылган жагдайлар боюнча соттук актыларды кайра кароо боюнча соттун укугу соттун ага тиешелүү эмес иш-милдеттери – тергөө жүргүзүү, далилдерди табууну талап кылбагандыгы менен байланыштуу.

Мындан алып караганда, мыйзам чыгаруучу жарандардын сотко тикелей кайрылуу мүмкүндүгүн жокко чыгарат, анткени бул укук колдонуучу практикада акталбаган кыйынчылыктарга алып келмек, анткени соттор институту иш жүзүндө тастыкталган далилдерди изилдөө боюнча гана ыйгарым укуктарга ээ.

4. ЖПКда бекитилген жаңыдан ачылган жагдайлар боюнча ишти козгоо тартиби ЖПКнын 387-беренеси, 388-беренеси менен тутумдуу байланышта колдонууну талап кылат. Көрсөтүлгөн беренелердин өз ара байланышы боюнча, жаңыдан ачылган жагдайлар боюнча ишти кайра баштоо боюнча жарандар ар бир кайрылган учурда, прокурор жаңыдан ачылган жагдайлар боюнча ишти кайра баштоо жөнүндө токтоп түрүндө процесстик актыны кабыл алууга милдеттүү. Мындай тартип жаңыдан ачылган жагдайлар боюнча ар тараптуу текшерүүнүн талаптарына толук жооп берет жана прокурордун процесстик актысына кайра даттануу мүмкүндүгүнө ээ.

Ошентип, ЖПКнын 387-, 388-беренелеринде түзүлгөн укук колдонуу практика, мүмкүн, жарандардын арызы жаңыдан ачылган жагдайлар боюнча кылмыш ишин кайра баштоого негиз камтыбаган учурда, жаңыдан ачылган жагдайлар боюнча өндүрүштү кайра баштоодо баш тартуу боюнча токтоп түрүндө процесстик актынын прокурор тарабынан чыгаруу мүмкүндүгү бөлүгүндө, кылмыш-процесстик мыйзамдагы кенемтенин натыйжасы болуп саналат. Демек, мыйзам чыгаруучу, ЖПКдагы бул кенемтени толтурушу керек жана жаңыдан ачылган жагдайлар боюнча өндүрүштү кайра баштоого баш тартуу боюнча токтоп түрүндө процесстик актыны прокурор тарабынан чыгаруу мүмкүндүгүн карашы керек.

Жаңыдан ачылган жагдайлар боюнча алар тарабынан козголгон ишти токтоткондо, кайра баштоодон баш тартканда, прокурордун процесстик актысынын болушу, жарандарга соттук тартипте даттанууга укук берет. Мындай укук ЖПКнын 131-беренесинде бекитилген, ага ылайык кылмыш ишин козгоодон баш тарткандыгы, кылмыш ишин токтоткондугу жөнүндө прокурордун же тергөөчүнүн токтому, алардын кылмыш сот өндүрүшүнүн катышуучуларынын конституциялык укуктарына жана эркиндигине зыян келтирүүгө жөндөмдүү, же жарандардын адилеттүү

№ 10-Р

сотко кайрылуусун татаалдаткан башка аракеттери (аракетсиздиктери) жана чечимдери боюнча сотко даттанууга болот. Мында, арыз сотко арыз берүүчү, анын жактоочусу, мыйзамдуу өкүлү же түздөн-түз өкүл болбо-со тергөөчү же прокурор аркылуу берилсе болот. ЖПКнын 131-, 132-бе-ренелеринде каралган прокурорлор менен тергөөчүлөрдүн аракеттери (аракетсиздиктери), жарандардын актыларга арызданууга болгон укук-тары боюнча Конституциялык палатанын көз карашы Конституциялык палатанын 2014-жылдын 24-январындагы чечиминде билдирилген.

Буга байланыштуу, Конституциялык палата жаңыдан ачылган жаг-дайлар боюнча ишти кайра кароо үчүн негиздер жана прокурордун уку-гун жаңыдан ачылган жагдайлар боюнча ишти кайра кароо укугунда жана жаңыдан ачылган жагдайлар боюнча ишти кайра кароо үчүн не-гиздерди толук тизмегинде карабайт.

Жогоруда баяндалгандын негизинде, «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасы жөнүндө» Кыргыз Респу-бликасынын конституциялык Мыйзамынын 46-, 47-, 48-, 51-, 52-берене-лерин жетекчиликке алып, Конституциялык палата

ЧЕЧТИ:

1. ЖПКнын 387-беренесинин 1-бөлүгүн жана 384-беренесинин жо-босу Конституцияга карама-каршы келбегендиги таанылсын.

2. Кыргыз Республикасынын Жогорку Кеңешине Кыргыз Респу-бликасынын Жазык-процесстик кодексине ушул чечимдин жүйөлүү бөлүгүнөн келип чыккан тиешелүү өзгөртүүлөрдү жана толуктоолорду киргизүү сунушталсын.

3. Чечим акыркы жана даттанууга жатпайт, жарыя кылынган учур-дан тартып күчүнө кирет.

4. Чечим бардык мамлекеттик органдар, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары, кызмат адамдары, коомдук бирикмелер, юриди-калык жана жеке жактар үчүн милдеттүү жана республиканын бардык аймагында аткарылууга жатат.

4. Чечим Кыргыз Республикасынын мамлекеттик бийлик органдары-нын расмий басмаларында, Конституциялык палатанын атайын сайтында жана «Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын Жарчысына» жарыялансын.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ЖОГОРКУ СОТУНУН
КОНСТИТУЦИЯЛЫК ПАЛАТАСЫ

Кыргыз Республикасынын Жазык-процесстик кодексинин 384-беренесинин жана 387-беренесинин 1-бөлүгүнүн конституциялуулугун текшерүү жөнүндө жаран Евгений Владимирович Осинцевдин кайрылуусунун негизинде жүргүзүлгөн иш боюнча Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун Конституциялык палатасынын судьясы Э.Ж. Осконбаевдин

ӨЗГӨЧӨ ПИКИРИ

ЖПК 387-беренесинин 1-бөлүгүнө ылайык, мыйзам чыгаруучу ЖПКнын 384-беренесинин 2-бөлүгүндө каралган негиздердин басымдуулугунан улам, прокурорго жаңыдан ачылган жагдайларга байланыштуу, өндүрүштү козгоо укугун берген, ал эми сот – иштин жазаланышын четтетүү же жазаны жумшартуучу мыйзамдын күчүнө кирген бөлүгүндө гана укуктуу. Конституциялык палата, прокурор же сот буга окшогон өндүрүштү козгоо укугуна ээ болгон негиздерди чектөө зарылдыгы, алардын ыйгарымынын шарты менен шартталган деп эсептейт. Анын үстүнө, Конституциялык палатанын пикири боюнча, прокурордун укугу анын конституциялык ыйгарымынан – тергөө жүргүзүп жаткан органдарынын кызмат адамдарынын аракеттеринин мыйзамдуулугуна көзөмөлүнөн келип чыгат (Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 104-беренесинин 2-пункту), ал эми сотко тиешелүү укук берүү, негиздин өзү, сотко таандык эмес иш-аракеттерди – тергөө жүргүзүү, далилдерди чогултууну талап кылбай тургандыгы менен байланышкан.

Мындан сырткары, Конституциялык палата, мыйзам чыгаруучу жарандардын сотко түз кайрылуу мүмкүнчүлүгүн алып салганы туура деп эсептейт, анткени бул укук колдонуу практикасында акталбаган кыйынчылыктарга алып келмек.

Конституциялык палатанын мындай корутундулары менен макул болууга тап-

такыр мүмкүн эмес.

Баарынан мурда, белгилей кетүү керек, Конституциялык палата укук маселелерин гана чечүүгө чакырылган, буга ылайык, чечим кабыл алган учурда ал укук коргоо практикасынын маселелерин абстракциялоого жана практикалык максатка ылайыктуулук аспектилеринен чыкпоого милдеттүү. Конституциялык көзөмөлдүн жана анын натыйжасында, укуктук мамлекеттин маңызы мына ушунда жатат.

Жаңыдан ачылган жагдайларга байланыштуу өндүрүштү кайра баштоо иш-аракети, өзүнүн багыты боюнча жазык ишин туура чечүү үчүн олуттуу мааниге ээ жагдайлар жөнүндө кабардар болбогонуна байланыштуу соттор тарабынан кетирилген сот жаңылыштыгын четтетүү ыкмаларынын бири болуп саналат, алар объективдүү себептердин күчү менен мурда изилдөө предмети болгон эмес. Бул процедуранын ченемдик-укуктук мазмуну, сотко чейинки, ошондой эле сот өндүрүшүнүн элементтери менен айкалышкан өз алдынча жана жазык процессинин стадиясын пайда болушун күбөлөндүрүп турат. Мындай учурда сотко чейинки өндүрүш, ушундай зарыл болгон учурда текшерүүчү да, тергөө аракеттерин жүргүзүүнү да божомолдойт. Бул учурда прокурордук көзөмөл анын милдеттеринин өзгөчөлүгүн эске алып, аларга мүнөздүү болгон иш чараларды гана коштой алат, бирок, өндүрүштү козгоо жана жаңыдан ачыл-

ган жагдайлар боюнча прокурордун өз алдынча ыйгарымын түзө албайт. Башкача айтканда, мыйзам чыгаруучу прокурорго тиешелүү эмес кызматтарды жүктөгөн жана Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 104-беренесинде бекитилгендердин чегинен чыгып кеткен. Прокурордун жазык иштерин өз алдынча изилдөө боюнча прокурордун компетенциясы жазык субъектисинин жеке белгиси боюнча чектелгендигин унутууга болбойт, ал эми жаңыдан ачылган жагдайлар боюнча өндүрүш процедурасы, аралык актыны-корутундуну козгогондон жоболоштурганга чейин, же өндүрүштү токтотконго чейин тергөө аракеттерин жүргүзүүнү божомолдойт, жана эгер тергөө субъектиси өзүнүн жеке белгилери боюнча Конституциялык палатанын 2014-жылдын 13-январындагы №01-Р Чечиминдеги жана 2014-жылы 30-январдагы токтомдун аныктамасына ылайык келбеген учурда, прокурор тарабынан жаңыдан ачылган жагдайлар боюнча өндүрүштү козгоо фактысы укуктуу болуп саналбайт жана кырдаал жеңилгис укуктук тунгуюкка такалат.

Мындан сырткары, ЖПКнын 387-беренесинин 1-бөлүгү, прокурорго гана жаңыдан ачылган жагдайлар боюнча өндүрүштү козгоо укугун берүү менен, жарандарга сотко түз кайрылууга мүмкүнчүлүк бербейт, жана аны менен жаңыдан ачылган жагдайлар боюнча өндүрүш катары жазык процессинин стадиясын соттук коргоого конституциялык укугун ишке ашырууга тоскоолдук жаратат. Мындан сырткары, прокурор, сот процессинин катышуучусу жана айыптоо тарап болуу менен, соттолуучунун акталуусу же жазасын жумшартуу сыяктуу жагдайлардын таанылышына

кызыкдар боло албайт. Жаңыдан ачылган жагдайлар боюнча өндүрүштү козгоонун процесстик тартиби, мыйзамдык күчүнө кирген сот актыларын кароо боюнча мыйзам тарабынан каралган башка ыкмалардан айырмаланбайт. Сот өкүмдөрүнө даттануу ыкмалары, мыйзам тарабынан кабыл алынган мыйзамдык күчүнө кирген сот актыларын кайра кароо таризин алган укуктук логика, катышуучу тараптардын тең укуктуулугу жана сот иликтөөлөрүнүн далил тартышы сыяктуу конституциялык принциптердин кынтыксыз аткарылышынын негизинде курулат (Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 99-беренеси). Жаңыдан ачылган жагдайлар боюнча өндүрүш өзгөчө болбош керек. Сот адилеттиги жеткиликтүү болуп, анын бардык стадиясында сот коргоосуна болгон укугун жүзөгө ашырууда тоскоолдук жаратууга жөндөмдүү ашыкча тогоолорсуз болуш керек.

Ошентип, мамлекеттик органдардын тутумундагы анын ордуна жана ага жүктөлгөн милдеттерден алып караганда, сот гана жаңыдан ачылган жагдайлар боюнча иш козгоого укуктуу болуш керек жана сотко чейинки өндүрүш зарылдыгы болсо, аны конкреттүү учурларда тигил же бул мамлекеттик иш-аракеттерди аткарууга тиешелүү болгон органга тапшыруу укугун алуу керек.

Соттолуучунун жаңыдан ачылган жагдайлар боюнча ишти кайра баштоо үчүн сотко түз кайрылуу укугунун жоктугун Кыргыз Республикасынын Конституциясы тарабынан сот коргоого берилген укугун чектөө катары гана кароо керек, мыйзам чыгаруучу тарабынан алар көздөгөн максаттарга ылайык эмес киргизилген.

Кыргыз Республикасынын Жогорку сотунун
Конституциялык палатасынын судьясы
Э.Ж. Осмонбаевдин
Өзгөчө пикири

Өзгөчө белгилей кетүү керек, өзүнө баарын камтыган прокурордук көзөмөлдү да, анын ичинде сот актыларынын сот адилеттиги үчүн сакталып калган процесстик тартип - советтик укуктук тутумдун калдыгы болуп саналат, жана мамлекеттик органдардын тутумундагы прокуратуранын ордун жана ролун аныктоочу бүгүнкү күндөгү конституциялык аныктамасына жооп бербейт.

Мыйзам чыгаруучу, айтылгандардан улам, ЖПК тутумунда процедуралык эрежелерди кароого милдеттүү, ал жарандардын укуктарын жана эркиндигин сот жаңылыштыктарынан коргоо таризи катары бул өндүрүштүн максатына майнаптуу жетүүнү камсыз кылуу үчүн,

жаңыдан ачылган жагдайлар боюнча өндүрүштү толук өлчөмдө жөнгө салмак.

Мыйзам чыгаруучу тарабынан жаңыдан ачылган жагдайлар боюнча иш козгоо үчүн толук негиздерди орнотууга келсек, анда Конституциялык палатанын корутундулары менен бул бөлүгүнө макулмун жана мындай чаралар сот актыларынын укуктук аныкталгандыгын жана туруктуулугун камсыз кылуу зарылдыгы менен акталган, жана ошол эле убакта, жаңыдан ачылган жагдайлар боюнча өндүрүш тартибинде мыйзамдык күчүнө кирген сот актыларын кайра кароонун жеткиликтүүлүгүнө зарыл болгон деңгээлди камсыз кылууга жөндөмдүү деп эсептейм.

Судья

Э.Ж. Осмонбаев